

Janusz MARAK

**ANALIZA WYDATKÓW PRODUKCYJNYCH
LUDNOŚCI WIEJSKIEJ**

/na przykładzie Dolnego Śląska/

Praca doktorska

napisana pod kierunkiem

prof. dr hab. JÓZEFY KRAMER

w Instytucie Resortowo-Uczelnianym

Handlu i Usług

Akademii Ekonomicznej

im. Oskara Langego

we Wrocławiu

W R O C Ł A W 1977

P r o m o t o r o w i

**Pani prof. dr hab. JÓZEFIE KRAMER
serdecznie dziękuję za inspirację
badawczą, rady i bieżącą pomoc
okazywaną w trakcie pisania pracy.**

S P I S T R E Ś C I

WSTĘP	I
-----------------	---

Rozdział I.

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

REGIONU DOLNOŚLĄSKIEGO	1
----------------------------------	---

1.1. Pojęcia wstępne	1
--------------------------------	---

1.2. Warunki naturalne	4
----------------------------------	---

1.3. Podział administracyjny regionu	7
--	---

1.4. Struktura demograficzna	10
--	----

1.5. Poziom rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska . . .	17
--	----

1.5.1. Przemysł	17
---------------------------	----

1.5.2. Rolnictwo	20
----------------------------	----

1.5.3. Handel i usługi	27
----------------------------------	----

1.5.4. Charakterystyka innych ważniejszych działów gospodarki regionu	31
--	----

1.5.4.1. Inwestycje i budownictwo	31
---	----

1.5.4.2. Komunikacja	31
--------------------------------	----

1.5.4.3. Turystyka	33
------------------------------	----

1.5.5. Poziom rozwoju gospodarczego województw Dolnego Śląska	34
--	----

1.6. Charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie dolnośląskim	35
--	----

Rozdział II.

PRZYCHODY PIENIĘŻNE JAKO SYNTETYCZNY MIERNIK POZIOMU

EKONOMICZNEGO GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

2.2. Pojęcie i funkcje przychodów pieniężnych w indywi-	
---	--

	str.
dualnych gospodarstwach rolnych	45
2.2. Źródła informacji o przychodach pieniężnych ludności wiejskiej	50.
2.2.1. Statystyka masowa	51
2.2.2. Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz plan kasowy Narodowego Banku Polskiego	52
2.2.3. Budżety gospodarstw domowych	54
2.2.4. Badanie warunków bytu ludności	56
2.2.5. Wyniki rachunkowości rolnej Instytutu Ekonomiki Rolnej	59
2.2.6. Indywidualne badania przychodów pienięż- nych gospodarstw chłopskich	63
2.3. Charakterystyka podstawowych źródeł przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych ,	65
2.3.1. Sprzedaż produktów rolniczych	66
2.3.2. Przychody z zarobkowania poza gospodar- stwem rolnym	77
2.3.3. Kredyty dla ludności wiejskiej	83
2.3.4. Odszkodowania Państwowego Zakładu Ubez- pieczeń z tytułu poniesionych strat lo- sowych	89
2.4. Struktura i dynamika przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku	92

Rozdział III.

BADANIE TENDENCJI ROZWOJOWYCH I HIERARCHII WYDATKÓW PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNYCH INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW

ROLNYCH W LATACH 1970 - 1974	113
3.1. Wydatki produkcyjno-inwestycyjne jako element warunkujący rozwój produkcji i konsumpcji w gospodarstwach chłopskich	113

	str.
3.2. Źródła informacji o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej	117
3.3. Charakterystyka głównych kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych	126
3.3.1. Wydatki na zakup środków produkcji wolniczej i dóbr inwestycyjnych	127
3.3.2. Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych	152
3.3.3. Inne wydatki o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym	157
3.4. Struktura wydatków produkcyjno-inwestycyjnych. .	164
3.5. Wydatki na produkcję i inwestycje na tle przychodów pieniężnych ludności wiejskiej	187
3.6. Wydatki produkcyjne i inwestycyjne a nakładochłonność produkcji rolniczej gospodarstw chłopskich	195
3.7. Produkcyjno-inwestycyjne wydatki w powiązaniu z określającymi je czynnikami	203
3.7.1. Czynniki kształtujące wydatki produkcyjno-inwestycyjne	203
3.7.2. Analiza czynników określających nakłady produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej	210

Rozdział IV.

WPLYW WARUNKÓW SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH NA STRUKTURĘ I KIERUNKI WYDATKÓW PRODUKCYJNYCH LUDNOŚCI ROLNICZEJ

/na podstawie badań ankietowych/	223
4.1. Metoda losowania populacji próbnej indywidualnych gospodarstw rolnych	224

	str.
4.2. Charakterystyka ankiety oraz sposobu przeprowadzania badań	229
4.3. Mierniki zamożności gospodarstw rolnych jako podstawa analizy struktury wydatków produkcyjno-inwestycyjnych	243
4.4. Analiza związków między czynnikami ekonomicznymi a kształtowaniem się wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności rolniczej	252
4.5. Zamierzenia produkcyjno-inwestycyjne ludności rolniczej na Dolnym Śląsku	272
4.5.1. Przewidywana specjalizacja produkcji rolniczej w gospodarstwach chłopskich	273
4.5.2. Zamierzenia inwestycyjne indywidualnych producentów rolnych	276
4.6. Warunki realizacji produkcyjno-inwestycyjnych zamierzeń rolników indywidualnych	282
WNIOSKI	289
BIBLIOGRAFIA	294
SPIS TABEL	302
SPIS RYSUNKÓW	308
SPIS KARTOGRAMÓW	310

W S T Ą P

Dokonujące się przeobrażenia społeczno-gospodarstwo na wsi wywierają istotny wpływ na decyzje produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej. Realizacja tych decyzji, to jest przekształcenie ich w wydatki na zakup dóbr i usług produkcyjnych oraz inwestycyjnych ma miejsce jedynie w sprzyjających warunkach, które w znacznej mierze może stworzyć prawidłowo funkcjonujący rynek wiejski.

Podstawowym czynnikiem kreującym popyt gospodarstw chłopskich na dobra i usługi produkcyjno-inwestycyjne jest niewątpliwie konieczność zapewnienia ciągłości produkcji rolniczej, oraz zabezpieczenia reprodukcji majątku. Nie można jednocześnie nie dostrzec motywacyjnej roli konsumpcji w kształtowaniu popytu produkcyjnego. Chęć zwiększenia przyszłych dochodów, które umożliwią podniesienie ilościowego i jakościowego poziomu spożycia, wpływa bez wątpienia w istotny sposób na wielkość i strukturę wydatków produkcyjnych oraz inwestycyjnych mieszkańców wsi. Można zatem mówić o wzajemnym oddziaływaniu na siebie produkcji rolniczej i konsumpcji.

Nakłady produkcyjne w rolnictwie można wyrazić w jednostkach pieniężnych /wydatki/, oraz naturalnych /tak zwane samozaopatrzenie/. Ze względu na malejący udział w ogólnych nakładach produkcyjnych oraz w zasadzie nierynkowy charakter samo-

zaopatrzenia, jego znaczenie obecnie i w przyszłości będzie się zmniejszać, przy wzrastającej ciągle roli nakładów pieniężnych /wydatków/ na produkcję rolniczą.

Nakłady pieniężne mają jeszcze większe znaczenie dla inwestycyjnej działalności gospodarki rolnej, gdzie stanowią niemal 100% ogółu nakładów.

Tych kilka zaledwie uwag zdaje się świadczyć o istotnej roli wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych w rozwoju produkcji rolniczej, oraz w podnoszeniu poziomu życia mieszkańców wsi.

Uwzględniając wysoką rangę nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje w problematyce współczesnej wsi polskiej, za cel pracy przyjęto zbadanie prawidłowości rozkładu i hierarchii wydatków produkcyjnych oraz inwestycyjnych indywidualnych gospodarstw rolnych działających w warunkach gospodarki planowej.

Zbadanie poziomu, struktury i dynamiki wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ma szczególne znaczenie w odniesieniu do regionu dolnośląskiego, gdzie jeszcze obecnie spotyka się ukształtowane w latach pięćdziesiątych obiegowe opinie, iż na Dolnym Śląsku mamy do czynienia z nisko nakładochłonną produkcją rolniczą, co prowadzi do zjawiska dekapitalizacji rolnictwa indywidualnego. Tego rodzaju opinie, przynajmniej w odniesieniu do ostatnich kilku lat, nie mają podstaw empirycznych. W tej sytuacji jednym z istotnych celów pracy jest zweryfikowanie zasadności opinii o dekapitalizacji rolnictwa indywidualnego na Dolnym Śląsku.

Przedmiotem pracy jest rynek dóbr i usług produkcyjno - inwestycyjnych, a ściślej wielkość, struktura i dynamika wydatków ludności wiejskiej, związanych z prowadzeniem i rozwijaniem warsztatów rolnych.

Zakres przestrzenny badań obejmuje region dolnośląski, przy czym wyniki badań przedstawiono zarówno w poprzednim, jak i obecnym podziale administracyjnym. Analizą objęto zmiany w dochodach i wydatkach produkcyjnych ludności wiejskiej, jakie dokonywały się w latach 1970-1974.

Przedstawione w taki sposób cel, przedmiot i zakres pracy nadają rozprawie charakter regionalny. Wychodząc z założenia, że analiza regionalna nie może obyć się bez dokładnej znajomości regionu, rozdział I pracy poświęcono charakterystyce społeczno-gospodarczej Dolnego Śląska, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki funkcjonowania indywidualnych gospodarstw rolnych.

Badania wydatków produkcyjno-inwestycyjnych byłoby niepełne bez możliwości porównania ich wielkości i struktury z poziomem i strukturą przychodów pieniężnych. Właśnie w II rozdziale rozprawy zbadano źródła i dynamikę przychodów pieniężnych ludności wiejskiej.

Rozdział III zawiera szczegółową analizę wydatków indywidualnych gospodarstw rolnych na zakup dóbr i usług produkcyjnych oraz inwestycyjnych. Do szczególnych osiągnięć tego rozdziału zaliczyć należy zbadanie struktury i dynamiki wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, ustalenie partycypacji tych wydatków w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej, określenie poziomu nakładochłonności produkcji rolniczej, dokonanie analizy czynników kształtujących wydatki na produkcję i inwestycje.

Zamieszczona w tym rozdziale analiza wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych opiera się na informacjach pochodzących ze statystyki masowej i innych, ogólnie dostępnych źródeł. Konsekwencją tego jest operowanie jedynie wielkościami średnimi w regionie lub mikroregionach Dolnego Śląska.

Choć poznać kształtowanie się przychodów pieniężnych oraz wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w gospodarstwach różniących się wielkością, dochodowością, charakterem lokalizacji itp., trzeba było przeprowadzić odrębne badania ankietowe.

Czwarty i ostatni rozdział pracy poświęcono między innymi właśnie omówieniu wyników własnych badań ankietowych. Do ważniejszych zagadnień objętych ankietą zaliczyć należy przychody pieniężne i wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej na Dolnym Śląsku. Szczególnym osiągnięciem jest zbadanie perspektywicznych zamierzeń produkcyjnych oraz inwestycyjnych ludności chłopskiej, jak również podjęcie próby określenia warunków realizacji tych zamierzeń.

W pracy zastosowano szereg metod badawczych, wśród których szczególnie wyeksponowano analizę czynnikową, jako dającą najlepsze możliwości rozpoznania prawidłowości rządzących wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi ludności wiejskiej. Analizę czynnikową powiązano ściśle z analizą korelacyjną, a tę z kolei pogłębiono o badanie elastyczności dochodowej wydatków, tworząc w ten sposób kompleks metod pozwalający nie tylko wyodrębnić czynniki najistotniejsze, ale także zmierzyć kierunek i siłę oddziaływania każdego z nich. Dodatkową zaletą omawianego kompleksu metod jest możliwość zbadania oddziaływania czynników w ujęciu statystycznym oraz dynamicznym.

Konsekwencją dużej rangi, nadanej analizie czynnikowej było przeprowadzenie badań ankietowych, które stworzyły szansę wyselekcjonowania szeregu nowych, oryginalnych i nie zweryfikowanych dotychczas czynników kształtujących wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej.

Można wyrazić nadzieję, że przeprowadzone w pracy szczegółowe i wielostronne badania przychodów pieniężnych i wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej pozwoliło nieco rozszerzyć wiedzę o mechanizmie powstawania i realizacji decyzji produkcyjnych i inwestycyjnych na wsi, stanowiąc tym samym pewien wkład do teorii i polityki regionalnej, jak również problematyki sterowania rynkiem wiejskim.

R O Z D Z I A Ł I

CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA REGIONU DOLNOŚLĄSKIEGO

1.1. Pojęcia wstępne

Charakterystyka społeczno-gospodarcza regionu, określana niekiedy mianem ekonomiki rejonu, jest jednym z podstawowych warunków właściwego kształtowania zaopatrzenia wsi ^{1/} W cytowanej pracy A. Grabskiego można znaleźć następującą definicję: "Przez ekonomikę rejonu rozumie się profil geograficzno-gospodarczo-społeczny określonego terenu, w zasadzie jednostki administracyjnej: województwa, powiatu, gromady. Charakterystyka ekonomiki rejonu obejmuje takie elementy, jak ukształtowanie terenu, mikroklimat, powierzchnia użytków rolnych, gęstość zaludnienia, stosunki ludnościowe, szczegółowe dane o rolnictwie, przemyśle, komunikacji, handlu, oświacie, kulturze, zdrowiu i.t.p."

E. Garbacik rozróżnia i klasyfikuje ponadto pojęcia ^{2/}:

- monografii w przekroju ekonomicznym, społecznym, kulturalnym, geograficznym i.t.d.,

1/ Por. A. Grabski, Analiza zaopatrzenia wsi na tle ekonomiki rejonu, PGG, Warszawa 1959, s. 10.

2/ E. Garbacik, Metody planowania zaopatrzenia wsi na przykładzie zaopatrzenia ludności wiejskiej, PGG, Warszawa 1955, s. 85

- analizy ekonomiki rejonu,
- metryki rejonu.

Przedstawiając szczegółową strukturę analizy ekonomiki rejonu, E. Garbacik stwierdza, że integralną częścią tej analizy jest bilans dochodów i wydatków ludności. Podjęty w niniejszej rozprawie temat, jest zatem równocześnie próbą wzbogacenia analizy ekonomiki rejonu o najtrudniejszy bodaj aspekt, jakim jest badanie dochodów i wydatków ludności.

Terenem objętym badaniem wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej jest, jak wynika z tytułu pracy, Dolny Śląsk rozumiany jako jeden z podstawowych regionów Polski. Niezbędne wydaje się zdefiniowanie w tym miejscu terminu "region".

Najogólniej pod tym pojęciem rozumie się obszar odróżniająco się od przyległych obszarów pewną cechą lub zbiorem cech ^{1/}.

W literaturze występuje również określenie "region gospodarczy", przez który rozumie się przestrzenny kompleks produkcyjno-usługowy o wyraźnie zaznaczającym się - na tle społecznego i terytorialnego podziału pracy - profilu lub specjalizacji ^{2/}.

Istnieje jeszcze jedno znaczenie terminu region, a mianowicie: "region fizyczno-geograficzny". Jest to kompleks przyrodniczy wyróżniony dzięki cechom, które wynikają z położenia, historii rozwoju oraz współczesnych procesów zmian środowiska geograficznego ^{3/}.

Niewątpliwie Dolny Śląsk może być i jest traktowany jako region w obydwu znaczeniach, a więc zarówno jako region fizyczno-

- - - - -

1/ Wielka Encyklopedia Powszechna, t.9. PWN, Warszawa 1967, s. 746.
2/ J. Kramer, Podstawy planowania handlu w regionach gospodarczych PWE, Warszawa 1968, s. 14.
3/ Wielka Encyklopedia ..., op. cit., t. 9., s. 746.

geograficzny jak i gospodarczy.

Regiony gospodarcze utożsamiane bywają w literaturze ze względów praktycznych z odpowiadającymi im w przybliżeniu jednostkami administracyjnymi, t.j. województwami ^{1/} St. Berezowski w opracowanej przez siebie regionalizacji gospodarczej kraju podzielił Polskę na 17 regionów gospodarczych, których ośrodkami są miasta wojewódzkie, a granice tych regionów zbliżone są do granic poszczególnych województw ^{2/}. Jednym z wymienionych 17-tu regionów jest Dolny Śląsk mieszczący się w zasadzie w granicach województwa wrocławskiego /do czerwca 1975 r./

Tak rozumiany region dolnośląski w niniejszej pracy stanowi obszar objęty badaniem wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej.

Przedstawiona w niniejszym rozdziale charakterystyka społeczno-gospodarza regionu nie może pretendować w żadnym wypadku do rangi monografii Dolnego Śląska, ze względu na jej zakres i cel. Głównym zadaniem, jakie ma ona do spełnienia, jest syntetyczna ocena rozwoju ważniejszych dziedzin życia społeczno-gospodarczego Dolnego Śląska na tle innych regionów kraju, oraz wykazanie wewnętrznych różnicowań w przestrzennym rozwoju regionu dolnośląskiego. Nieprzypadkowy jest dobór i stopień szczegółowości charakteryzowanych problemów. Podporządkowane one zostały ogólnemu celowi niniejszego rozdziału, który winien ułatwić właściwą interpretację wyników badań zaprezentowanych w rozdziałach następnych.

1/ Por. B. Winiarski, *Polityka regionalna*, PWE, Warszawa 1976, s. 134.

2/ *Geografia ekonomiczna Polski*, praca zbiorowa pod red. St. Berezowskiego, PWN, Warszawa 1965, s. 425-474.

1.2. Warunki naturalne

Dolny Śląsk, jeden z podstawowych regionów Polski, obejmuje obszar ponad 19 tys. km², stanowiąc około 6% ogólnej powierzchni kraju. Pod względem ukształtowania pionowego dzieli się na:

- mającą bardzo długi okres wegetacyjny Nizinę Śląską,
- tereny wyżynne Podgórze Sudeckie, stanowiące żyzne i dobrze zagospodarowane obszary rolne,
- zasobne w różnego rodzaju bogactwa mineralne oraz posiadające walory turystyczne i lecznicze Sudety ^{1/}

Klimatycznie Dolny Śląsk należy do uprzywilejowanych obszarów Polski. Odznacza się dość wysoką temperaturą powietrza przy niezbyt wielkich skrajnościach, średnią wilgotnością i krótkim zasnieniem. Surowszy jest oczywiście klimat gór odznaczający się chłodem, dużą wilgotnością i częstymi mgłami ^{2/}. Okres wegetacyjny, którego długość jest tak ważna dla rolnictwa, trwa na Nizinie Śląskiej ponad 32 tygodnie w roku; w Górach Kocich i na Podgórzu około 30 tygodni, w Kotlinie Jeleniogórskiej około 29 tygodni, a wysoko w Górach skraca się poniżej 26 tygodni w roku. Rozmieszczenie i wysokość opadów odzwierciedla dość wyraźnie rzeźbę terenu. Na nizinach wysokość opadów rośnie ku wschodowi, a Sudety należą do obszarów o najwyższych opadach w całej Polsce. Nasłonecznienie jest wyższe od przeciętnego. Prawie cały obszar Dolnego Śląska należy do dorzecza Odry, a przez nią do zlewiska Bałtyku.

- - - - -

1/ Geografia ekonomiczna .. ., op. cit., s. 455.

2/ A. Kosiba, Klimat Ziemi Śląskich, Katowice - Wrocław, 1948, s. 7-8.

Rzekami, które mają największe znaczenie gospodarcze są: Odra, Bóbr, Nysa Kłodzka, Nysa Łużycka, Bystrzyca i Kaczawa. Naturalnych jezior /polodowcowych/ jest w regionie zaledwie kilka, za to dużo jest sztucznych zbiorników wodnych.

Dolny Śląsk posiada korzystne warunki glebowe dla rolnictwa ^{1/}. Gleby bardzo dobre i dobre /I - IV a klasy użytkowej/ zajmują ponad 55% ogólnej powierzchni użytków rolnych. Kompleksy gleb najlepszych są zgrupowane w środkowej części regionu, gdzie i warunki klimatyczne są najkorzystniejsze. Występują tu głównie gleby biellicowe brunatne i czarne ziemie z przewagą gleb II i III klasy użytkowo-rolnej, umożliwiające uprawę najbardziej wymagających roślin. Na pozostałym obszarze, z wyjątkiem terenów górskich, dominują średniej wartości gleby piaszczyste i gliniaste z przewagą gleb III i IV klasy użytkowo-rolnej. Gleby te nadają się głównie pod uprawę żyta i ziemniaków. Na terenach górskich występują głównie gleby skaliste, szkieletowe i gliniasto-pylaste z przewagą gleb V i VI klasy. W zależności od wzniesienia nad poziomem morza, a głównie od warunków termicznych, gleby te mogą być wykorzystane pod uprawę żyta i ziemniaków lub pod trwałe użytki zielone. Wyższe partie górskie są przydatne jedynie do gospodarki leśnej.

Pod względem naturalnych warunków rozwoju rolnictwa można region dolnośląski podzielić w sposób uproszczony na cztery zasadnicze rejony przyrodniczo-rolnicze. Zagadnienie powyższe w układzie poprzedniego podziału administracyjnego regionu ilustruje kartogram 1.

1/ Wrocławskie, praca zbiorowa pod red. M. Musiała, PWN, Warszawa 1970, s. 170-173.

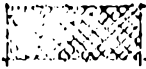

REJONY PRZYRODNICZO-ROLNICZE DOLNEGO ŚLĄSKA

WOJEWÓDZTWO WROCŁAWSKIE
DO 1 VI 1975 R. SKALA 1:500 000

—+—+—+—+— GRANICA PAŃSTWA
- - - - - GRANICA WOJEWÓDZTWA
--- --- GRANICA POWIATÓW
○ MIASTA POWIATOWE

LEGENDA

	REJON I		REJON IV
	REJON II		OBSZARY NIE OBJĘTE
BADANIEM
	REJON III	<u>ŹRÓDŁO:</u>
WROCŁAWSKIE, PRACA ZBIORCZA
POD REDAKCJĄ M. MUSIAKA, PWN,
WARSZAWA 1970, s. 172	

KARTOGRAM 1

Rejon pierwszy obejmuje środkową, największą część Dolnego Śląska o najlepszych glebach i klimacie. Możliwa jest tu uprawa roślin wymagających bardzo dobrych warunków klimatycznych i glebowych; stąd też zwany jest on rejonem pszenno-buraczanym i ma najbardziej sprzyjające warunki do intensywnego rozwoju rolnictwa.

Rejon drugi obejmuje północno-wschodnią część byłego województwa wrocławskiego. Gorsze warunki klimatyczno-glebowe predysponują go głównie do uprawy żyta i ziemniaków, częściowo także na lepszych glebach do uprawy pszenicy i buraków cukrowych. Znaczną część powierzchni zajmują tu lasy i trwałe użytki zielone.

Rejon trzeci, położony w zachodniej części Dolnego Śląska, wykazuje się dużą ilością opadów i posiada duże połacie lasów.

Rejon czwarty obejmuje obszary górskie i podgórskie południowej części Dolnego Śląska. Typowe dla okolic górskich warunki naturalne, wynikające głównie z niekorzystnych dla gospodarki rolnej cech klimatu i stała erozja gleb powodują, że obszar ten posiada najmniejsze możliwości rozwoju rolnictwa. Oprócz lasów znaczną część powierzchni zajmują tu łąki i pastwiska.

Dolny Śląsk zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem różnorodności surowców mineralnych. Niektóre surowce występują wyłącznie w tym rejonie ^{1/}. Istotne znaczenie w rozwoju gospodarozym Dolnego Śląska mają surowce energetyczne, hutnicze, ogniotrwałe, ceramiczne, chemiczne i budowlane. Szczególną rangę w skali ponadregionalnej mają surowce energetyczne /złóża węgla brunatnego i kamiennego/, hutnicze /rudę miedzi eksploatowane

- - - - -

1/ Wrocławskie ..., op. cit., s. 136-138.

w monoklinie przysudeckiej i niecce północnosudeckiej ^{1//}, ceramiczne i kamienne.

Reasumując trzeba stwierdzić, że Dolny Śląsk jest regionem niemal wszechstronnie zasobnym i posiada bardzo dobre warunki dla rozwoju rolnictwa, przemysłu, komunikacji, budownictwa i innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego.

1.3. Podział administracyjny regionu

Jak już wspomniano na wstępie, badania dochodów i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska objęły lata 1970-1974 i opierały się na podziale administracyjnym obowiązującym do dnia 31 maja 1975 roku. Wobec wprowadzenia z dniem 1 czerwca 1975 roku nowego podziału administracyjnego kraju, dokonano uciążliwych, lecz niezbędnych przeliczeń wyników badań według nowego układu administracyjnego regionu. W tej sytuacji niezbędne wydaje się bliższe scharakteryzowanie istoty kolejnych zmian podziału administracyjnego badanego regionu, oraz przedstawienie zastosowanej metody przeliczeń.

W roku 1945 po wyzwoleniu kraju utworzone zostało województwo wrocławskie obejmujące obszar o powierzchni 24 740 km², zbliżone do historycznych granic Dolnego Śląska ^{2/}. W skład województwa wchodziło wówczas 35 powiatów, w tym dwa miasta wydzielone: Wrocław i Wałbrzych.

W wyniku utworzenia w Polsce w roku 1950 trzech nowych województw wyłączono z obszaru województwa wrocławskiego 7 powiatów

- - - - -

1/W. Koszarski, Bogactwa mineralne Dolnego Śląska, PZWS, Warszawa 1963, s. 29-34.

2/ Wrocławskie, .op. cit., s.12.

Dwa z nich /brzeski i namysłowski/ włączono w skład powstałego wówczas województwa opolskiego, a pięć /głogowski, koźuchowski, szprotawski, zagański i żarski/ do województwa zielonogórskiego.

W roku 1957 z granic administracyjnych województwa wyłączono Wrocław tworząc zeń wojewódzkie miasto wydzielone. Po tych reorganizacjach terytorialnych aż do 31 maja 1975 roku /nie licząc nieznaczących zmian/ województwo wrocławskie obejmowało obszar 18,8 tys. km², a z miastem Wrocławiem 19,1 tys. km², co stanowiło około 6,1% powierzchni kraju.

Jak wspomniano na początku niniejszego rozdziału, miasto Wrocław wraz z województwem wrocławskim w poprzednim podziale administracyjnym, przyjęto traktować w literaturze jako region dolnośląski - jeden z 17-tu regionów gospodarczych kraju. Województwo wrocławskie podzielone było w tym czasie na 31 powiatów, w tym cztery powiatowe miasta wydzielone: Jelenia Góra, Legnica, Świdnica i Wałbrzych ^{1/}.

Podstawowymi jednostkami w poprzednim podziale administracyjnym kraju były gromady, a od stycznia 1973 roku - gminy. Obserwuje się od wielu lat ciągły proces koncentracji gromad a następnie gmin. Świadczą o tym poniższe dane dotyczące województwa wrocławskiego:

1965 rok - 310 gromad,
1968 rok - 277 gromad,
1970 rok - 275 gromad
1971 rok - 274 gromady,
1972 rok - 254 gromady,

1/ Por. H. Drzewiecki, R. Michalczyk, XX lat rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska, TRZZ, Wrocław 1965, s. 5.

1973 rok - 138 gmin,

1974 rok - 137 gmin.

Istotą zmian powstałych w związku z wprowadzeniem w dniu 1 czerwca 1975 roku nowego podziału administracyjnego było zniesienie powiatów, jako pośrednich ogniw w strukturze administracyjnej kraju, oraz utworzenie 49-ciu województw w miejsce 22 poprzednich.

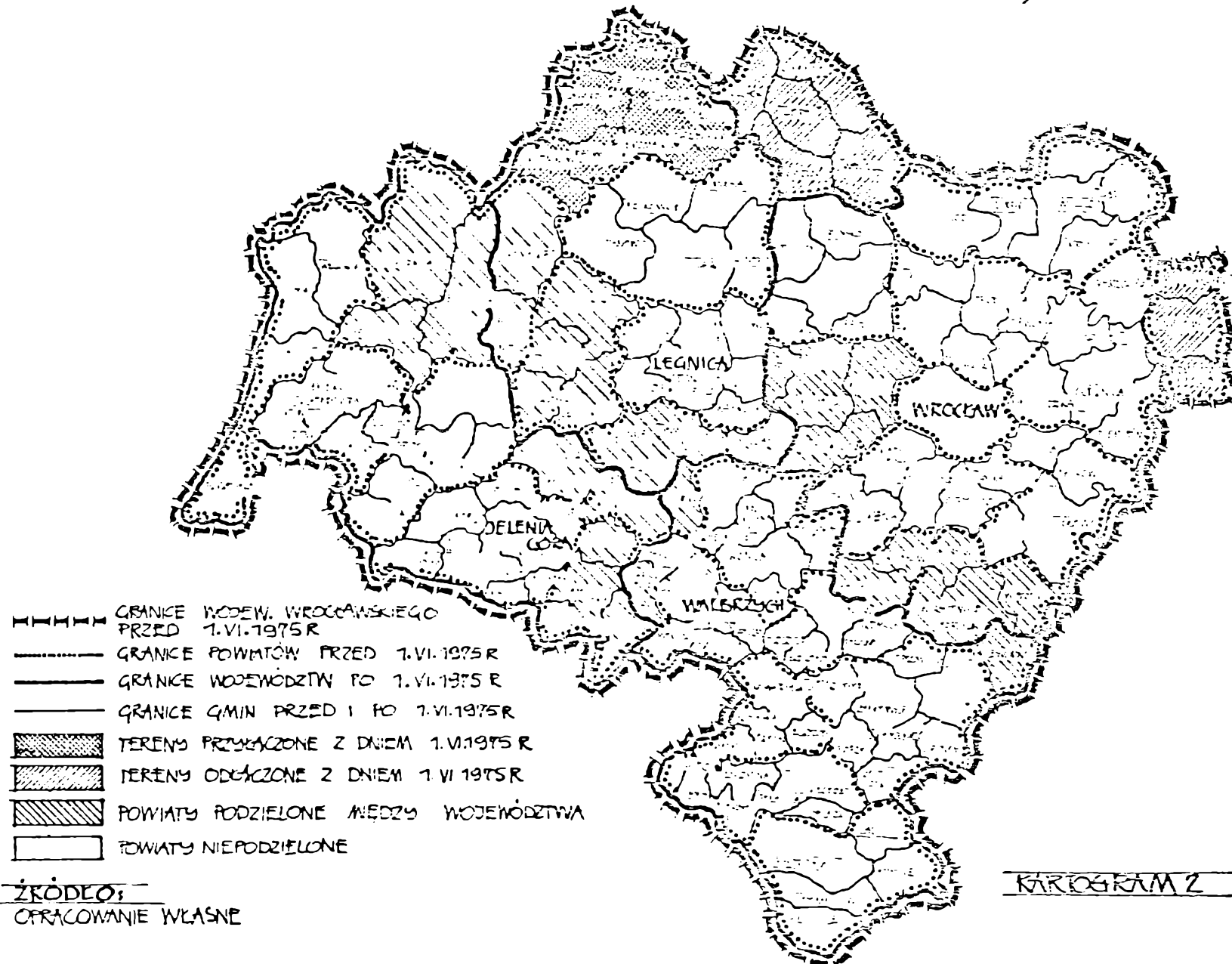
Ilustrację zmian zaistniałych w związku z nowym podziałem administracyjnym w regionie dolnośląskim zawiera kartogram 2.

Analiza zmian podziału administracyjnego Dolnego Śląska wprowadzonych z dniem 1 czerwca 1975 roku skłania do wysunięcia wniosku, że generalnie region dolnośląski nadal mieści się w granicach administracyjnych, tyle że obecnie czterech województw /jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie i wrocławskie/, bowiem tereny odłączone i przyłączone do regionu są stosunkowo niewielkie i wzajemnie się równoważą.

Opierając się na powyższych spostrzeżeniach, można wyrazić opinię o zachowaniu ciągłości i porównywalności informacji statystycznych dotyczących regionu Dolnego Śląska /po dokonaniu nieznacznych, ale niezbędnych operacji rachunkowych/.

Znacznie większą trudność sprawia doprowadzenie do porównywalności informacji statystycznych w przekroju bardziej szczegółowym niż regionalny. W poprzednim podziale administracyjnym takimi jednostkami były powiaty, obecnie tę rolę mogą doskonale pełnić województwa. Prowadzenie badań na szczeblu gmin /w skali regionu/ zarówno w poprzednim jak i w nowym podziale administracyjnym sprawiało poważne trudności ze względu na brak publiko-

ZMIANY PODZIAŁU ADMINISTRACYJNEGO DOLNEGO ŚLĄSKA PO 1.VI.1975R

wanych informacji statystycznych w tym układzie, dużą liczbę gmin, problemy z prezentacją wyników badań i.t.d.

Wydaje się, że choć przeliczyć dane powiatowe na obecny układ wojewódzki, popełniamy stosunkowo niewielki błąd, a gregując informacje powiatów oalkowicie włączonych do nowych województw, oraz powiatów podzielonych między województwa - proporcjonalnie do liczby włączonych gmin ^{1/}. Oczywiście, analogicznie należy postąpić w przypadku międzyregionalnych przemieszczeń powiatów lub ich części.

Inna metoda prezentacji w nowym podziale administracyjnym wyników badań sprzed roku 1975 polega na nieprzeliczaniu danych, lecz przedstawianiu ich w przekroju powiatowym, niezależnie od tego, że części powiatów /niektóre gminy/ wystąpią w różnych województwach.

Obydwie metody mając określone wady umożliwiają jednak porównanie zjawisk niezależnie od wprowadzonych zmian administracyjnych w regionie i kraju, co posiada szczególne znaczenie w analizie szeregów czasowych.

1.4. Struktura demograficzna

Rozwój ludności każdego terenu i dynamika zmian w zaludnieniu uwarunkowane są w pierwszym rzędzie stosunkami gospodarczo-społecznymi, w szczególności panującymi w danym okresie stosunkami wytwórczymi. Ponieważ jednak na rozmieszczenie

- - - - -

1/ Nowy podział administracyjny nie spowodował na Dolnym Śląsku ani jednego przypadku włączenia części terenu jednej gminy do dwu lub więcej nowych województw.

sił produkcyjnych wpływają również w poważnym stopniu warunki środowiska geograficznego, nie można przeoczyć jego roli w kształtowaniu się skupisk ludności i powstających w tym zakresie zmian ^{1/}

Śląsk obok Wielkopolski i Małopolski był jedną z trzech najważniejszych, macierzystych krain Polski, na których kształtowały się zręby państwowości polskiej i rozwijały podstawy kultury narodowej. Dopiero w połowie XIV wieku związek państwowy Śląska z Polską został zerwany i od tego czasu aż do końca ostatniej wojny Dolny Śląsk był pod panowaniem obcym; najpierw czeskim, później austriackim, a od 1742 roku wszedł w granice Prus. Mimo tak długich obcych rządów ludność polska utrzymywała się tu przez cały czas, chociaż stopniowo ustępowała liczebnie napływającej ludności niemieckiej.

Prawie natychmiast po wyzwoleniu rozpoczął się proces zasiedlania Dolnego Śląska przez ludność polską i repatriowanie pozostałej ludności niemieckiej do Niemiec. Do końca 1947 roku wymiana ludności była w zasadzie zakończona. Struktura ludności według pochodzenia przedstawiała się na Dolnym Śląsku w roku 1950 następująco ^{2/}:

ludność ogółem	1.698,9 tys. -	100 %
<u>w tym</u> : ludność autochtoniczna	-	5,7%
przesiedleńcy z centralnej Polski	-	53,1%
repatrianci i reemigranci	-	39,9%
inne i niewiadome	-	1,3%

1/ A. Wrzosek, Województwo wrocławskie, Wiedza Powszechna, 1952, s. 28.

2/ Geografia ekonomiczna ..., op. cit., s. 134.

W roku 1956 repatriacja ludności polskiej ze Związku Radzieckiego została wznowiona. W latach 1956-1961 powróciło do Polski 250 tys. osób, osiedlając się przeważnie na Ziemiach Odzyskanych, gdzie poważny udział miał Dolny Śląsk.

W końcu roku 1974 ludność Dolnego Śląska /województwa wrocławskiego w poprzednim podziale administracyjnym/ liczyła z miastem Wrocławiem 2.594 tys. osób; bez miasta Wrocławia 2.025 tys. osób ^{1/}. Pod względem liczby ludności wrocławskie plasowało się na 5-tym miejscu w kraju po regionach: warszawskim, katowickim, krakowskim i poznańskim. Wrocław - stolica Dolnego Śląska - jest czwartym po Warszawie, Łodzi i Krakowie miastem Polski, licząc 569 tys. mieszkańców. Następne w regionie miasta to Wałbrzych /127,4 tys./, Legnica /79,3 tys./, Jelenia Góra /57,7 tys./, Świdnica /49,4 tys. mieszkańców/ ^{2/}. Najwięcej mieszkańców liczyły w roku 1973 powiaty: wałbrzyski, świdnicki, jeleniogórski, legnicki, dzierzoniowski i lubiński; najmniej: sycowski, górski, bystrzycki, jaworski, milicki, strzeliński, średzki i wołowski.

Dolny Śląsk z obszarem 19, 1 tys. km² zajmuje w kraju 8 lokatę; pod względem liczby ludności piątą, co oznaczałoby dość wysoką gęstość zaludnienia na 1 km². Istotnie, przy średniej krajowej gęstości zaludnienia wynoszącej 108 osób na 1 km², Dolny Śląsk posiada gęstość zaludnienia równą 136 osób na 1 km², co daje mu piątą miejsce za takimi regionami, jak katowicki /412/, krakowski /185/, łódzki /142/ i gdański /142 osób na 1 km²/

1/ Rocznik Statystyczny 1975, GUS, Warszawa 1975, s. 26-36.

2/ Rocznik Statystyczny woj. Wrocławskiego 1974, WUS, Wrocław 1974, s. 109-135,

Wśród powiatów byłego województwa wrocławskiego największą liczbę ludności przypadającą na 1 km² wykazywały w roku 1973 wałbrzyski z miastem Wałbrzychem /425 osób/, świdnicki z miastem Świdnicą /219 osób/, dzierzoniowski /205 osób/ oraz jeleniogórski z miastem Jelenia Góra /195 osób/. W tym samym roku powiatami najsłabiej zaludnionymi były: górski /46 osób na 1 km²/, milicki /47 osób/, bolesławiecki /59 osób/, bystrzycki /59 osób/, sycowski /62 osoby/ 1/.

Dolny Śląsk należy do najsilniej zurbanizowanych regionów kraju, o czym świadczy zaledwie 43,0% mieszkańców wsi w ogólnej liczbie ludności. Pod tym względem województwo wrocławskie zajmowało w kraju w roku 1974 czwarte miejsce za Katowicami /21,7%/ , Gdańskiem / 28,3%/ i Szczecińskim /31,8%/ ludności wiejskiej/. Udział ludności wiejskiej jest znacznie zróżnicowany w poszczególnych rejonach Dolnego Śląska. Zjawisko powyższe ilustruje kartogram 3.

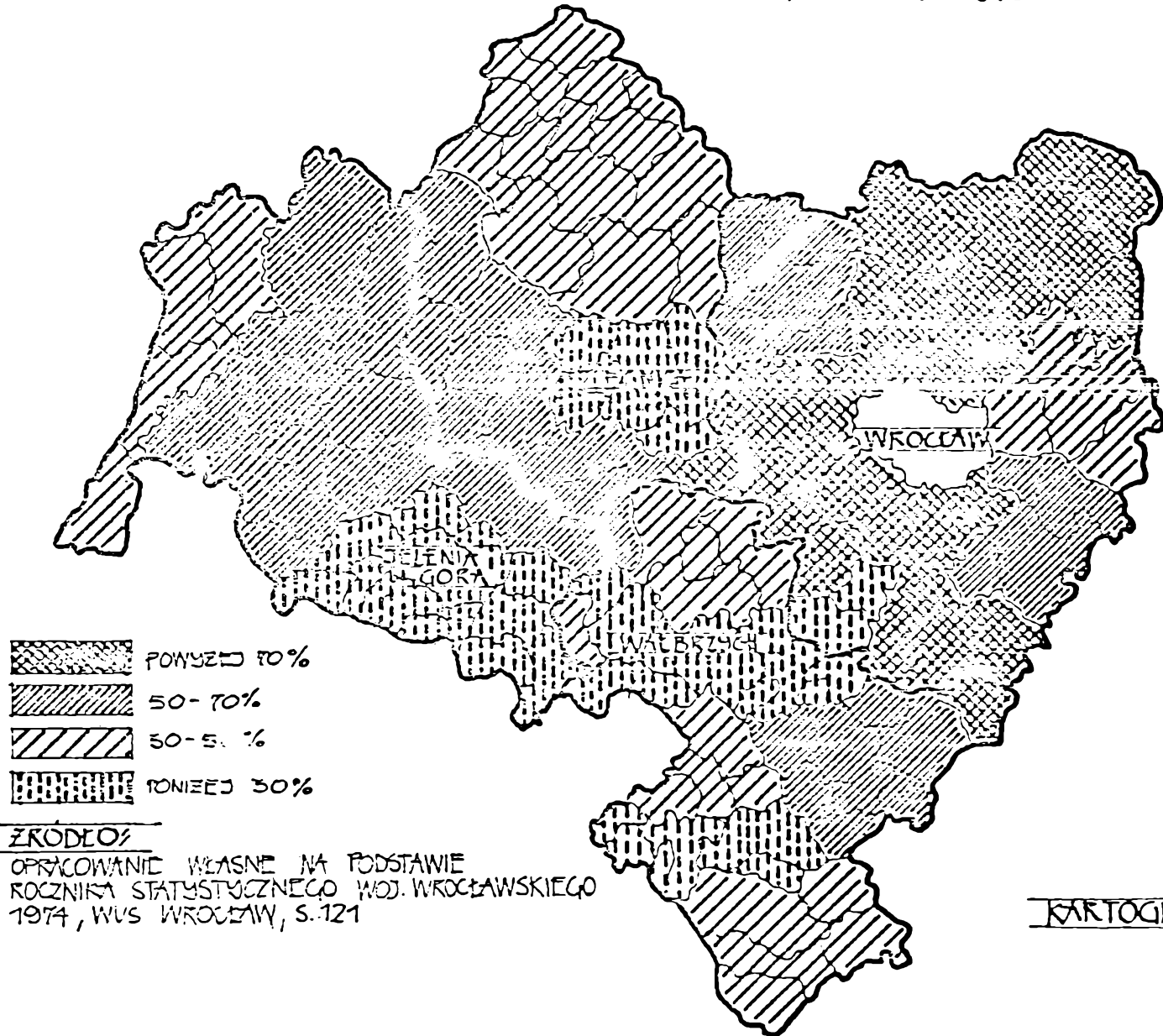
Okazuje się, że istnieje znaczna zbieżność jakościowa regionów przyrodniczo-rolniczych z rejonami udziału ludności wiejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców 2/. Największe rozbieżności występują na terenie powiatów legnickiego i dzierzoniowskiego, które mając najlepsze warunki dla rozwoju rolnictwa, wykazują najniższy udział ludności wiejskiej. Jest to niewątpliwie rezultatem silnego uprzemysłowienia tych obszarów.

W strukturze płci ludności Dolnego Śląska istnieje ogólna przewaga kobiet wyrażająca się stosunkiem 104 kobiety na 100 mężczyzn, przy czym przewaga ta była w roku 1973 najwyższa w powiatach jeleniogórskim /109/ oraz dzierzoniowskim i legnickim

1/ Rocznik Statystyczny woj. Wrocławskiego, 1974, op. cit., s.120.

2/ Por. kartogramy 1 i 3.

UDZIAŁ LUDNOŚCI, WIEJSKIEJ W OGÓLNEJ LICZBIE
MIESZKAŃCÓW NA DOLNYM ŚLĄSKU W 1973 R.

ZRÓDŁO:

OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE
ROCZNIKA STATYSTYCZNEGO WOJ. WROCŁAWSKIEGO
1974, WUS WROCŁAW, S.121

KARTOGRAM 3

/po 108 kobiet na 100 mężczyzn/. Natomiast odwrotną sytuację notujemy w powiatach lubińskim, miliokim i głogowskim, gdzie na 100 mężczyzn przypadało w roku 1973 odpowiednio 88, 97 i 98 kobiet.

Struktura wieku mieszkańców regionu dolnośląskiego odznacza się dość niskim odsetkiem młodzieży do lat 15, wynoszącym 25,4% ogółu zaludnienia. Mieszkańcy w wieku produkcyjnym /15-59 lat/ stanowią 65,1% ogółu, zaś ludność w wieku lat 60 i więcej obejmuje 9,5% zaludnienia regionu. Tego typu struktura wiekowa mieszkańców stawia Dolny Śląsk w rzędzie regionów o najkorzystniejszych zasobach siły roboczej.

Przyrost naturalny, wynoszący średnio dla regionu 12,0 na 1000 ludności, był w roku 1973 najwyższy w powiatach: milickim /15,4/ i sycowskim /15,2/; najniższy natomiast w wydzielonych miastach szczebla powiatowego /poniżej 10,0/.

Wysoki stopień zurbanizowania Dolnego Śląska znajduje swoje odbicie w strukturze zatrudnienia w regionie. Na 734 925 osób zatrudnionych w roku 1973 w gospodarce uspołecznionej, w rolnictwie uspołecznionym pracowało 66.119 osób /9,0%/, w przemyśle 354.749 osób /48,3%/, w budownictwie 52.901 osób /7,2%/, w transporcie i łączności 56.026 osób /7,6%/, w handlu 48.829 osób /6,7%/. Resztę stanowili zatrudnieni w leśnictwie, gospodarce mieszkaniowej i komunalnej, nauce, oświacie i wychowaniu, kulturze i sztuce, ochronie zdrowia, opiece społecznej, kulturze fizycznej, finansach i ubezpieczeniach, administracji państwowej, wymiarze sprawiedliwości i innych gałęziach gospodarki uspołecznionej.

Z problematyką zatrudnienia łączy się zazwyczaj zjawisko

ruchu wędrownego ludności. Utóż w roku 1973 ostateczne saldo międzyregionalnych przemieszczeń ludności okazało się dla byłego województwa wrocławskiego ujemne i wynosiło 8.859 osób. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że znaczna część osób z tej liczby przeniosła się do miasta Wrocławia, które jako odrębne województwo w roku 1973 uzyskało dodatnie saldo ruchu wędrownego ludności. Zatem Dolny Śląsk jako region wraz ze swą stolicą wykazało w tym czasie minimalny ubytek ludności.

Biorąc pod uwagę wewnętrzny ruch wędrowny ludności w regionie można zauważyć, że ogólny napływ ludności w powiatach wyniósł 6.4131 osób, z tego do miast przybyło 34.721 osób, natomiast ~~na wsi~~ 29.410 osób. Ogólny odpływ mieszkańców z powiatów wyniósł 72.990 osób, z tego z miast 30.959, a ze wsi 42.031 osób. W rezultacie w roku 1973, w wyniku wewnętrznego ruchu wędrownego ludność miast regionu zwiększyła się o 3.762 osoby, natomiast liczba mieszkańców wsi zmniejszyła się o 12.621 osób. Powiatami, w których nastąpił przyrost ludności z tytułu ruchu wędrownego były jedynie lubiński /2.892 osoby/ i oławski /714 osób/, a więc gospodarzo rozwinięte i silnie uprzemysłowione. W pozostałych powiatach nastąpił ubytek mieszkańców, przy czym najwyższy w złotoryjskim /1.110 osób/ i ząbkowickim /826 osób/.

Dla właściwej interpretacji wyników badań dochodów i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska istotną korzyść winno przynieść poznanie w najogólniejszym choćby zarysie charakterystyki demograficznej regionu w podziale administracyjnym po 1 czerwca 1975 roku. Zagadnienie powyższe przedstawione zostało w tabeli 1.

T a b e l a 1.

Charakterystyka demograficzna województw Dolnego Śląska
w roku 1974 /wg podziału administracyjnego po 1 czerwca 1975 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Województwa			
			Jelenio- górskie	Legni- okie	Wał- brzyskie	Wrocław- skie
1	2	3	4	5	6	7
1.	Ludność ogółem	tys.osób	483,4	405,6	709,6	1.014,7
2.	Ludność wiejska	" "	187,1	174,7	206,0	302,1
3.	Udział ludności wiejskiej %		38,7	43,1	29,0	29,8
4.	Gęstość zaludnienia na 1 km ²	osób	110	101	170	161
5.	Na 100 mężczyzn przy- pada kobiet	"	105,7	98,9	106,7	104,0
6.	Ludność wiejska w wieku produkcyjnym	tys.osób	108,7	98,1	120,5	168,8
7.	Udział ludności wiej- skiej w wieku produk. w ogólnej liczbie ludności wiejskiej	%	58,1	56,2	58,5	55,9
8.	Przyrost naturalny ludności wiejskiej	‰	15,5	16,2	14,0	15,3
9.	Saldo ruchu wędrowko- wego ludności wiej- skiej	tys. osób	-3,9	-2,6	-4,0	-4,6
10.	Struktura zatrudn. ludności wiejskiej w gospodarce uspoł.					
	Zatrudnieni ogółem	%	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:- w przemyśle</u>	%	51,8	38,8	42,2	29,5
	- w budownictwie	%	4,3	12,4	2,7	4,8
	- w rolnictwie	%	15,5	27,2	25,6	38,4
	- w leśnictwie	%	6,0	2,2	3,6	4,3
	- w transp.i łączn.	%	4,7	5,3	5,8	3,5
	- w handlu	%	4,8	4,9	4,8	5,7
	- w oświacie i wych.	%	6,3	4,4	6,1	6,2
	- w poz.gałęziach gosp.narodowej	%	6,6	4,8	9,2	7,6

Źródło: Statystyka województw 1975, GUS, Warszawa 1975, s.2-27.

Reasumując poczynione w niniejszym podrozdziale uwagi i spostrzeżenia należy stwierdzić, że biorąc pod uwagę czynnik ludzki, region dolnośląski posiada korzystne warunki dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym również produkcji rolniczej. Opinia ta znajduje uzasadnienie w korzystnej strukturze wieku mieszkańców oraz w dużej, choć przestrzennie zróżnicowanej gęstości zaludnienia i wyraźnej zbieżności regionów o dobrych warunkach przyrodniczo-rolniczych z rejonami dużych zasobów siły roboczej na wsi.

Zjawiskiem negatywnym /choć spotykanym w całym niemal kraju/ jest stały odpływ ludności wiejskiej do miast i związany z tym proces starzenia się społeczeństwa wiejskiego.

Wśród nowopowstałych województw regionu korzystne warunki demograficzne dla rozwoju rolnictwa posiadają: wrocławskie, legnickie i jeleniogórskie. Trudniejszą w tym względzie sytuację ma województwo wałbrzyskie. Stwierdzone negatywne zjawiska demograficzne powinny, jak się wydaje, z czasem ulegać stopniowej niwelacji wskutek postępującej koncentracji, specjalizacji oraz mechanizacji produkcji rolnej.

1.5. Poziom rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska

1.5.1. Przemysł

Sprzyjające warunki naturalne Dolnego Śląska, przede wszystkim bogata baza surowcowa, dobrze rozwinięta sieć urządzeń komunikacyjnych i energetycznych, szybszy od średniej krajowej przyrost zasobów siły roboczej oraz wysoki stopień

urbanizacji są istotnymi czynnikami rozwoju przemysłu. Strukturę przemysłu regionu cechuje występowanie wszystkich, prócz solnego, gałęzi przemysłu ^{1/}

Pod względem wielkości produkcji globalnej przemysłu Dolny Śląsk znajduje się na trzecim miejscu w kraju po okręgach górnośląskim i warszawskim, natomiast jest drugim po Górnym Śląsku regionem, jeśli wziąć pod uwagę liczbę zatrudnionych w przemyśle.^{2/}

Miarą syntetyczną rozwoju przemysłu w regionie może być poziom i struktura zatrudnienia w tej gałęzi gospodarki narodowej. Do gałęzi przemysłu charakteryzujących się największym udziałem zatrudnienia w byłym województwie wrocławskim należały w roku 1973 ^{3/}:

- włókienniczy	- 20,2 %
- spożywczy	- 7,4 %
- węglowy	- 6,9 %
- materiałów budowlanych	- 6,8 %
- metali nieżelaznych	- 5,5 %
- środków transportu	- 5,5 %
- elektrotechniczny i elektroniczny	- 5,5 %

Najwyższy udział zatrudnionych w ogólnym zatrudnieniu ludności byłego województwa wrocławskiego w przemyśle wykazały w roku 1973 powiaty:

- wałbrzyski z miastem Wałbrzychem	- 12,4 %
- świdnicki z miastem Świdnicą	- 10,6 %

1/ Por. Przemysł Dolnego Śląska, praca zbiorowa, TRZZ, Wrocław 1969, s. 267.

2/ Rocznik Statystyczny 1975 ..., op. cit., s. 155-169.

3/ Rocznik Statystyczny woj. Wrocławskiego 1974, ..., op. cit., s. 230.

- dzierzoniowski	- 9,6 %
- jeleniogórski z miastem Jelenią Górą	- 8,5 %
- legnicki z miastem Legnicą	- 5,2 %
- zgorzelecki	- 5,0 %

Najniższy udział wystąpił w powiatach:

- górowskim	- 0,6 %
- trzebnickim	- 0,6 %
- sycowskim	- 0,7 %
- średzkim	- 0,8 %
- miliokim	- 0,9 %

Obydwa mierniki syntetyczne wskazują, że gałęziami przemysłu dominującego na Dolnym Śląsku /nie licząc miasta Wrocławia/ są: włókienniczy, spożywczy, środki transportu i metali nieżelaznych.

Te same miary wyraźnie różnicują teren regionu dolnośląskiego pod względem stopnia industrializacji. Okazuje się, że najsilniej uprzemysłowione są obszary południowe regionu, a więc Sudety i Przedgórze Sudeckie. Pas umiarkowanego uprzemysłowienia obejmuje środkową część byłego województwa, natomiast najsłabiej rozwinięty jest przemysł w północno-wschodnich terenach regionu.

w mieście Wrocławiu najsilniej rozwinięte są takie gałęzie przemysłu, jak: maszynowy, środków transportu, spożywczy, elektrotechniczny i elektroniczny, odzieżowy, metalowy ^{1/}.

Wrocław ze względu na znaczny potencjał wytwórczy i dużą różnorodność dziedzin produkcyjnych jest niewątpliwie jednym z największych ośrodków przemysłowych regionu.

- - - - -

1/ Rocznik Statystyczny miasta Wrocławia 1972, MUS, Wrocław, s. 125-132.

Ośrodek wrocławski wraz z otaczającymi go zakładami przemysłowymi, leżącymi w niedużej odległości od miasta /m.in. Jelczańskie Zakłady Samochodowe, Nadodrzańskie Zakłady Przemysłu Organicznego "Rokita" w Brzegu Dolnym/ tworzy wrocławski okręg przemysłowy. Do pozostałych okręgów przemysłowych w regionie zaliczają się: wałbrzyski, turosszowski i legnicko-głogowski. W literaturze wyróżnia się również Tzw. Sudecki Okręg Przemysłowy, a na jego obszarze szereg ośrodków przemysłu, np. Jelenia Góra ^{1/} Nie można pominąć ważnego ośrodka przemysłowego obejmującego Dzierżoniów, Bielawę, Pleszycę i Piławę, a specjalizującego się głównie w przemyśle włókienniczym.

Reasumując należy stwierdzić, że obok występowania dużych kombinatów przemysłowych, charakterystyczną cechą regionu dolnośląskiego jest rozmieszczenie poważnej części zakładów przemysłowych w małych i średnich miastach oraz na wsiach, co stwarza szczególnie dogodne warunki ludności wiejskiej podejmowania pracy i uzyskiwania znacznych dochodów spoza gospodarstwa rolnego.

1.5.2. Rolnictwo

Dolny Śląsk, jak stwierdzono wcześniej, posiada dogodne warunki klimatyczne i glebowe dla rozwoju rolnictwa. Ogół czynników decydujących o poziomie produkcji rolniczej jest jednak znacznie szerszy. Wymienić tu należy m.in. strukturę użytkowania gruntów, strukturę agrarną, zasoby siły roboczej.

W roku 1974 w byłym województwie wrocławskim grunty państwowe stanowiły 32,6%, grunty spółdzielni produkcyjnych 1,2%,

1/ Wrocławskie ..., op. cit., s. 143.

natomiast grunty indywidualnych gospodarstw rolnych 63,6% ogółu gruntów regionu. Z tak wysokim odsetkiem gruntów państwowych województwo zajmowało 6-te miejsce w kraju za: szczecińskim /53,0%/ , koszalińskim /52,0%/ , zielonogórskim /38,6%/ , olsztyńskim /38,4%/ i gdańskim /33,0%/ ^{1/}.

Strukturę użytkowania ziemi na Dolnym Śląsku w porównaniu z przeciętnymi wartościami dla Polski przedstawia tabela 2.

T a b e l a 2.

Struktura użytkowania gruntów w roku 1974.

L.p.	Rodzaj użytków	Udział procentowy w ogólnej powierzchni	
		Dolny Śląsk ^{x/}	Polska
1	2	3	4
1.	Użytki rolne	60,6	61,6
2.	Grunty orne	44,8	47,2
3.	Sady	0,5	1,0
4.	Ląki	8,8	8,1
5.	Pastwiska	6,5	5,3
6.	Lasy	28,6	27,4
7.	Inne grunty i nieużytki	10,8	11,0

x/ Dane dla roku 1973.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Rocznika Statystycznego 1975, GUS, s. 244, oraz Rocznika Statystycznego Województwa Wrocławskiego 1974, WUS, Wrocław, s. 278-279.

1/ Rocznik Statystyczny 1975 ..., op. cit., s. 244.

Jak łatwo spostrzec, charakter użytkowanych gruntów jest na Dolnym Śląsku mocno zbliżony do ogółu kraju z tym, że użytków rolnych jest w regionie relatywnie nieco mniej, przy wyższym udziale lasów. W obrębie użytków rolnych zaznacza się nieco mniejsza partycyipacja gruntów ornych i sadów a większa łąk i pastwisk. Wynika to w dużym stopniu z warunków naturalnych regionu /znaczna część obszarów górzystych i wyżynnych/ i rzutuje na charakter produkcji rolnej oraz poziom dochodowości.

Struktura użytków rolnych według charakteru użytkowników przedstawiała się w roku 1973 w regionie dolnośląskim następująco ^{1/}:

- gospodarstwa indywidualne	- 64,4 %
- państwowe gospodarstwa rolne	- 29,3 %
- spółdzielnie produkcyjne	- 1,0 %
- gospodarstwa zespołowe kółek rolniczych	- 2,2 %
- pozostałe	- 3,1 %

Państwowe gospodarstwa rolne miały w badanym roku najwyższy udział w uprawie użytków rolnych w powiatach:

- średzkim	- 47,9 %
- lubińskim	- 43,5 %
- strzelińskim	- 37,6 %
- legnickim	- 36,8 %
- złotoryjskim	- 36,5 %
- górowskim	- 36,4 %
- wrocławskim	- 36,4 %

- - - - -

1/ Rocznik Statystyczny Województwa Wrocławskiego 1974. ..., op. cit., s. 283.

Pozostali użytkownicy, a więc spółdzielnie produkcyjne, zespołowe gospodarstwa kółek rolniczych, oraz gospodarstwa innych instytucji i organizacji działających na wsi, partycypują w minimalnym stopniu w ogólnym areale użytków rolnych regionu. Bliższa charakterystyka dominujących liczebnie gospodarstw indywidualnych, obejmująca m.in. strukturę agrarną oraz zasoby siły roboczej, przedstawione zostaną w następnym podrozdziale.

W produkcji roślinnej regionu zaznacza się, ze względu na duże urozmaicenie glebowe i klimatyczne /z przewagą korzystnych warunków/, znaczna wielokierunkowość z dużym udziałem upraw bardziej wymagających.

Powierzchnia zajęta pod uprawę 4 zbóż jest w regionie relatywnie nieco mniejsza niż średnia w Polsce i wynosi 47,8% zasiewów /w kraju 51,5%/ ^{1/} Dolny Śląsk przoduje w kraju pod względem udziału pszenicy w uprawach 4 zbóż /region 59,0%, Polska 26,7%/, przy jednoczesnym najniższym udziale żyta /region 12,7%, Polska 41,4%/ . W uprawach 4 zbóż jęczmień stanowi 16,2 %, a więc na poziomie średniej krajowej. Niższy od krajowego /15,6%/ jest udział upraw owsa /12,1% powierzchni upraw 4 zbóż w regionie/.

Dolny Śląsk należy do regionów osiągających najwyższe plony zbóż. W uprawach 4 zbóż zajął region w roku 1974 drugie miejsce w kraju /szczyeńskie 34,4, wrocławskie 33,3 q z 1 ha/. W plonach poszczególnych rodzajów zbóż Dolny Śląsk zajmuje następujące lokaty:

- - - - -

1/ Rocznik Statystyczny 1975. ..., op. cit., s. 246-248

pszenicy	- 5-te miejsce	- 35,4 q z 1 ha,
żyta	- 5-te miejsce	- 26,6 q z 1 ha,
jęczmienia	- 8-me miejsce	- 33,0 q z 1 ha,
owsa	- 7-me miejsce	- 30,9 q z 1 ha.

W regionie dolnośląskim pszenicę i jęczmień uprawia się przede wszystkim w I rejonie przyrodniczo-rolniczym ^{1/}. Charakterystyczną uprawą zbożową dla rejonu II jest żyto, uprawa owego jest rozmieszona dość równomiernie, z największym nasileniem w rejonach III i IV.

Uprawa ziemniaków ma w rolnictwie Dolnego Śląska stosunkowo mniejsze znaczenie niż w większości pozostałych rejonów kraju. Ziemniaki zajmują 14,1% ogólnej powierzchni zasiewów regionu, przy czym uprawy koncentrują się w rejonach IV, III i II-gim. Region z wysokością plonów ziemniaków równą 212 q z 1 ha ustępował w roku 1974 w Polsce jedynie województwom: szczecińskiemu /236 q/ i poznańskiemu /216 q z 1 ha/.

Podstawowym reprezentantem roślin przemysłowych są buraki cukrowe. Uprawy tych plodów skoncentrowane są w I rejonie przyrodniczo-rolniczym, oraz w znacznie mniejszym stopniu w rejonach II i III-cim, udział buraków cukrowych w strukturze zasiewów wynosił w roku 1974 w byłym województwie wrocławskim 6,0%, a zatem dwukrotnie więcej niż średnio w kraju /30 %/. Z takim udziałem Dolny Śląsk zajmował wraz z bydgoskim czołową pozycję. Wydajność upraw buraków cukrowych wynosiła w roku 1974 296 q z 1 ha, a więc na poziomie średniej krajowej.

Pod względem udziału upraw roślin przemysłowych w ogólnej powierzchni upraw, Dolny Śląsk ze wskaźnikiem 10,0% znajduje

- - - - -

1/ Por. kartogram 1.

się na trzecim miejscu w kraju za regionami: opolskim /12,0%/ i bydgoskim /10,4%/.

Nieco wyższy od krajowego /15,8%/ jest udział roślin pastewnych w łącznej powierzchni zasiewów regionu /17,7%/.

Znaczny jest udział Dolnego Śląska w ogólnokrajowych zbiorach głównych ziemiopłodów. roku 1974 przedstawiał się on następująco:

T a b e l a 3,

Udział regionu dolnośląskiego w ogólnokrajowych zbiorach głównych ziemiopłodów w roku 1974.

L.p.	Ziemiopłody	Zbiory w tys. ton		Udział Dolnego Śląska w %
		Dolny Śląsk	Polska	
1	2	3	4	5
1.	Pszenica	847	6.409	13,2
2.	Żyto	136	7 881	1,7
3.	Jęczmień	216	3 908	5,5
4.	Owies	153	3 244	4,7
5.	Ziemniaki	2.528	48 519	5,2
6.	Buraki cukrowe	1 513	12 971	11,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego 1975, GUS, s. 248.

Okazuje się, że region w najwyższym stopniu partycypuje w produkcji krajowej płodów rolnych wymagających najlepszych warunków glebowo-klimatycznych oraz dużej kultury rolnej.

Niewystarczający jest w regionie rozwój warzywnictwa i sadownictwa, pomimo bardzo sprzyjających warunków glebowo-klima-

tycznych ^{1/}. Warzywa zajmują 1,7% ogólnej powierzchni upraw, a zatem analogicznie jak w przekroju ogólnokrajowym /1,6%/.

ramach produkcji zwierzęcej preferowanym kierunkiem jest hodowla bydła, przy stałym dynamicznym rozwoju trzody chlewnej. Po katastrofalnym spadku pogłowia zwierząt gospodarskich w czasie wojny, w latach następnych nastąpił na Dolnym Śląsku bardzo poważny rozwój hodowli. Potwierdzają to dane zawarte w tabeli 4.

T a b e l a 4.

Pogłowie zwierząt gospodarskich w tys. sztuk.

Lp.	Zwierzęta	L a t a				
		1946	1950	1960	1970	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bydło	213,2	395,5	533,3	732,6	879,3
	<u>w tym:</u> krowy	136,1	254,0	314,8	316,8	324,2
2.	Trzoda chlewna	56,9	402,1	639,1	570,3	938,1
3.	Owce	13,3	62,4	175,6	136,2	150,1
4.	Konie	63,9	139,9	145,1	124,2	91,1

Źródło: Wrocławskie, praca zbiorowa, PWN, Warszawa 1970, s. 186.; Rocznik Statystyczny 1971, GUS, s. 283; Rocznik Statystyczny 1975, GUS, s. 252.

Dolny Śląsk należy do regionów charakteryzujących się stosunkowo niskimi /z wyjątkiem bydła/ wskaźnikami zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych. roku 1974 województwo wrocławskie zajmowało w kraju następujące lokaty:

1/ Por. T. Jankowski, Wyznaczenie strefy żywicielskiej miasta na przykładzie Wrocławia, PWN, Warszawa, 1968, s. 70-80,

- w obsadzie w bydło	- 4	lokate	- 76,2	szt na 100 ha,
- w obsadzie w krowy	- 12	"	- 28,1	" "
- w obsadzie w trzodę chlewną	- 16	"	- 81,2	" "
- w obsadzie w owce	- 12	"	- 13,0	" "
- w obsadzie w konie	- 14	"	- 7,9	" "

W regionie dolnośląskim obsada bydła na 100 ha użytków rolnych jest dość równomiernie rozmieszczona, natomiast hodowla trzody chlewnej najsilniej rozwinięta jest w II-gim i III-cim regionie przyrodniczo-rolniczym. Biorąc pod uwagę warunki naturalne regionu, dotychczasowy rozwój hodowli należy uznać za niewystarczający. Nie ulega wątpliwości, że podstawowym czynnikiem warunkującym dalszy wzrost produkcji zwierzęcej jest rozwój przemysłu paszowego.

Produkcja mleka w stosunku do powierzchni użytków rolnych odpowiada w przybliżeniu średniej krajowej.

W produkcji zwierzęcej w regionie ważną pozycję, obok hodowli zwierząt gospodarskich, zajmuje rybołówstwo. Pod względem wielkości połowów ryb z wód śródlądowych Dolny Śląsk zajmuje pierwsze miejsce w kraju.

Dalszą charakterystykę rolnictwa Dolnego Śląska przedstawiono w następnym podrozdziale, w którym dokonano oceny stopnia rozwoju rolnictwa indywidualnego w regionie.

1.5.3. Handel i usługi

Duża liczba mieszkańców Dolnego Śląska oraz znaczna gęstość zaludnienia, wysoki stopień urbanizacji, dalece rozwinięty przemysł i rolnictwo i związane z tym wysokie dochody ludności,

stwarzają konieczność dynamicznego rozwoju handlu i usług dla możliwie pełnego zaspokojenia potrzeb mieszkańców, a tym samym zachowania równowagi rynku.

W roku 1974 w województwie wrocławskim /bez miasta Wrocławia/ działały 12.372 punkty sprzedaży detalicznej, z tego 4.486 na wsi ^{1/} Przeciętny wiejski punkt sprzedaży obsługiwał 194 mieszkańców, a więc na poziomie średniej krajowej. Przeciętna ogólna powierzchnia sklepu na wsi wynosiła 64,8 m², a więc była mniejsza jedynie niż w województwach: koszalińskim i opolskim. Na 1 m² powierzchni ogólnej wiejskich sklepów Dolnego Śląska przypadała w omawianym okresie sprzedaż detaliczna w wysokości 26,4 tys. zł /jedna z najniższych w kraju/

W ogólnej liczbie punktów sprzedaży detalicznej Dolnego Śląska, placówki wiejskie stanowiły w 1973 roku 38,8%, natomiast w łącznej liczbie sklepów, sklepy wiejskie miały udział 46,7% ^{2/}.

Najwyższym udziałem wiejskich punktów sprzedaży w ogólnej sieci detalicznej charakteryzowały się w roku 1973 powiaty: wrocławski /76,0%/, sycowski /70,6%/, średzki /64,5%/, strzebiński /62,9%/, trzebnicki /62,7%/, milicki /62,1%/, górowski /58,4%/, najniższy natomiast wałbrzyski z miastem Wałbrzychem /14,6%/, jeleniogórski z miastem Jelenią Górą /19,9%/, dzierżoniowski /26,4%/, kamiennogórski /24,7%/, legnicki z miastem Legnicą /26,5%/, świdnicki z miastem Świdnicą /27,1%/, kłodzki /27,6%/. Wiejska sieć detaliczna dominuje zatem w mikroregionach rolniczych, ma natomiast mniejsze znaczenie na obszarach silnie zurbanizowanych i uprzemysłowionych.

1/ Rocznik statystyczny 1975. ..., op. cit., s. 375-385.

2/ Rocznik Statystyczny Województwa Wrocławskiego 1974, ... op. cit., s. 339-416.

Struktura podstawowych grup branżowych sprzedaży detalicznej handlu wiejskiego na Dolnym Śląsku przedstawiała się w roku 1974 następująco 1/:

Ogółem sprzedaż detaliczna	14.537 mln zł	-	100%
<u>w tym:</u>			
- artykuły żywnościowe	5.491 mln zł	-	37,8%
- artykuły przemysłowe konsumpcyjne	4 666 mln zł	-	32,1%
- artykuły do produkcji rolnej	4 380 mln zł	-	30,1%

Dobrze rozwinięta jest na Dolnym Śląsku sieć zakładów gastronomicznych. W roku 1974 w byłym województwie wrocławskim czynnych było 1.398 zakładów gastronomicznych dysponujących 96 tysiącami miejsc konsumpcyjnych. W kraju jedynie Katowickie posiada większą liczbę zakładów gastronomicznych i miejsc konsumpcyjnych. Miernik dostępności sieci gastronomicznej /liczba ludności na 1 miejsce konsumpcyjne - 21 osób/ stawia region dolnośląski na drugim miejscu w Polsce za opolskim /19 osób/.

Pod względem poziomu rozwoju sieci zakładów gastronomicznych na wsi, Dolny Śląsk należy również do przodujących regionów. Z liczbą 427 zakładów plasuje się na czwartym miejscu w kraju, natomiast w ilości miejsc konsumpcyjnych /27,9 tys./ zajmuje drugą lokatę. Wśród mikroregionów Dolnego Śląska zdecydowany prymat w rozwoju gastronomii mają jeleniogórski i kłodzki posiadające najlepiej rozwiniętą sieć zakładów gastronomicznych, największą ilość miejsc konsumpcyjnych, najwyższą sprzedaż gastronomiczną oraz najkorzystniej kształtujące się mierniki dostępności sieci gastronomicznej. Stosunkowo najslabiej rozwinięta jest sieć zakładów gastronomicznych w rejonach rolniczych regionu

1/ Analiza działalności gospodarczej w roku 1974, WZGS "Samopomoc Chłopska", Wrocław 1975, s. 32.

Ogólna struktura sprzedaży wiejskiej gastronomii na Dolnym Śląsku kształtowała się w roku 1974 następująco ^{1/}:

Sprzedaż gastronomiczna ogółem	1.326,8 mln zł	-	100,0%
<u>w tym:</u>			
- sprzedaż produkcji własnej	343,7 mln zł	-	25,9%
- sprzedaż towarów handlowych	506,5 mln zł	-	38,2%
- sprzedaż wyrobów alkoholowych	476,6 mln zł	-	35,9%

W dziedzinie świadczenia usług dla ludności Dolny Śląsk należy do ozołowych regionów w kraju. W roku 1974 sprzedaż usług dla ludności wyniosła w regionie 7.680 mln zł /czwarte miejsce w Polsce/, natomiast w przeliczeniu na 1 mieszkańca 3.808 złotych /szóste miejsce/. W ogólnej strukturze usług świadczonych dla mieszkańców regionu największy udział w roku 1973 miały: mieszkaniowe i komunalne /22,9%/, przemysłowe /16,7%/, transportu i łączności /16,3/. W zakresie świadczenia mieszkańcom tzw. usług bytowych", tj. usług najściślej związanych z obsługą ludności i gospodarstw domowych, najlepsze rezultaty uzyskały w roku 1973 powiaty: zgorzelecki /702 zł na osobę/, jeleniogórski z miastem Jelenią Górą /617 zł/, kłodzki /567 zł/, legnicki z miastem Legnicą /538 zł/; najgorzej pod tym względem wypadły powiaty: wrocławski /167 zł na osobę/, średzki /182 zł/, złotoryjski /240 zł/, trzebnicki /302 zł/. Bliższa charakterystyka poziomu, struktury i dynamiki usług produkcyjnych i inwestycyjnych świadczonych ludności wiejskiej Dolnego Śląska przedstawiona została w rozdziale III.

1/ Analiza działalności gospodarczej w 1974 r.,..., op. cit., s. 44.

1.5.4. Charakterystyka innych ważniejszych działów gospodarki regionu

1.5.4.1 Inwestycje i budownictwo

Nakłady inwestycyjne poniesione w roku 1974 na rozwój gospodarki uspołecznionej województwa wrocławskiego wynosiły 22 714 mln zł, co stanowiło 5,3% nakładów ogólnokrajowych. W strukturze nakładów inwestycyjnych według działów gospodarki uspołecznionej regionu dominującą rolę odegrał w roku 1974 przemysł /55,0%/; dalsze miejsca zajęły: rolnictwo /13,8%/, gospodarka mieszkaniowa i komunalna /11,6%/, transport i łączność /9,2%/, budownictwo /3,8%/, handel /2,5%/. W porównaniu z krajową strukturą nakładów inwestycyjnych we wrocławskim przeznaczono relatywnie więcej środków na rozwój przemysłu i rolnictwa, natomiast mniej na pozostałe działy gospodarki.

Dolny Śląsk należy do regionów silnie rozwijających rolnictwo uspołecznione. Pod tym względem region z udziałem 84,7% nakładów w rolnictwie uspołecznionym w ogólnych nakładach na rozwój rolnictwa zajmował w roku 1974 piąte miejsce w kraju za: szczecińskim /91,6%/, zielonogórskim /91,6%/, koszalińskim /90,6%/ i olsztyńskim /86,6%/.

Nakłady inwestycyjne na dolnośląskie rolnictwo indywidualne stanowiły w roku 1974 78,4% łącznych nakładów na gospodarkę nieuspołecznioną regionu.

1.5.4.2 Komunikacja

Dolny Śląsk należy do regionów mających najlepiej rozwiniętą sieć komunikacyjną. Pod względem długości linii ko-

lejowych ustępuje jedynie regionowi poznańskiemu, a w przeliczeniu na 100 km² powierzchni korzystniejszy wskaźnik od Dolnego Śląska /13,6 km/ ma jedynie region katowicki /18,8 km/.

Podobnie ma się sprawa z siecią dróg kołowych. Wrocławskie ustępuje wprawdzie w ogólnej długości dróg o twardej nawierzchni regionowi poznańskiemu, warszawskiemu i kieleckiemu, jednak w przeliczeniu na 100 km², gęstsza sieć dróg utwardzonych posiada jedynie krakowskie, natomiast region dolnośląski wykazuje największą długość dróg kołowych o nawierzchni ulepszonej.

Głównym węzłem komunikacji kolejowej i to o znaczeniu zarówno lokalnym jak i międzynarodowym jest miasto Wrocław ^{1/} Węzłami kolejowymi o znaczeniu lokalnym są: Legnica, Węgliniec, Oleśnica, Wałbrzych, Jaworzyna Śl. i Kamieniec Żąbkowicki. W roku 1973 transport kolejowy regionu przywiózł na teren Dolnego Śląska 24,3 mln ton ładunków.

Gęstość sieci drogowej na Dolnym Śląsku jest zróżnicowana. Najbardziej rozwiniętą sieć dróg ma południowa i środkowa część regionu, a najsłabiej, jego część północno-zachodnia i północna.

Gwałtownie wzrasta liczba środków komunikacji drogowej. W latach 1960-1973 liczba pojazdów samochodowych wzrosła z 78,5 tys. do 207,7 tys. sztuk ^{2/}.

Przewozy ładunków taborem samochodowym Państwowej Komunikacji Samochodowej zwiększyły się na Dolnym Śląsku z 6,4 mln ton w roku 1965 do 12,9 mln ton w roku 1973. W tym samym czasie przewozy pasażerskie dolnośląskiej PKS wzrosły z 81,8 mln osób do 185,3 mln osób.

1/ Wrocławskie..., op. cit., s. 202.

2/ Pod pojęciem pojazdy samochodowe rozumie się łącznie samochody osobowe, ciężarowe i motocykle.

Istotne znaczenie dla regionu posiada transport wodny.

Rzeka Odra jest uregulowana począwszy od Górnego Śląska aż do Szczecina i umożliwia znaczne przewozy żwiru, piasku, kamieni budowlanych, węgla kamiennego, rud, nawozów sztucznych i zboża.

Na rzecz rolnictwa indywidualnego działa przede wszystkim transport podległy spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu, którego przewozy wyniosły w roku 1974 przeszło 6,5 mln ton, w tym 6,3 mln ton ładunków przewieziono pojazdami samochodowymi ^{1/}.

1.5.4.3 Turystyka

Dolny Śląsk należy do najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów kraju. Urozmaicona rzeźba terenu, duże kompleksy leśne, rezerваты przyrody, bogate i różnorodne źródła wód mineralnych, wiele cennych zabytków, unikalne ośrodki współczesnej działalności człowieka, poważne zainwestowanie miejscowości turystyczno-wypoczynkowych oraz dobrze rozbudowana sieć połączeń drogowych i kolejowych stwarzają korzystne warunki dla rozwoju ruchu turystycznego zarówno w lecie jak i w zimie ^{2/}

Najbardziej atrakcyjny pod względem turystycznym jest rejon górski, tak ze względu na walory krajobrazowe i klimatyczne, jak i na zgrupowane w tym rejonie uzdrowisk i tradycyjnych miejscowości turystyczno-wypoczynkowych ^{3/}. W rejonie górskim znajduje się wiele rezerwatów przyrody.

Region dolnośląski posiada największą ilość zabytków architektury, z których wiele zakwalifikowano do najwyższej klasy. W wielu z nich zachowały się - pomimo germanizacji - autentyczne dowody polskości tej ziemi.

1/ Analiza działalności gospodarczej w 1974 r. ..., op.cit., s.88.

2/ Wrocławskie ..., op. cit., s. 206-207.

3/ Dolny Śląsk, praca zbiorowa, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne Kraków 1965, s. 6

Osiem powiatów /bystrzycki, kłodzki, noworudzki, wałbrzyski, kamiennogórski, jeleniogórski, lwówecki, trzebnicki/ uchwałą Rady Ministrów zaliczonych było do grupy powiatów o szczególnych walorach turystyczno-wypoczynkowych ^{1/}. W wykazie tym 6 miejscowości turystycznych regionu zaliczono do grupy o znaczeniu międzynarodowym, 23 do grupy o znaczeniu ogólnokrajowym oraz 60 o znaczeniu regionalnym.

Na Dolnym Śląsku znajduje się 11 uzdrowisk z ogólnej liczby 29 istniejących w Polsce /38,0%. Sanatoria w tych uzdrowiskach mają 6.300 łóżek, tj. 38,5 % łóżek sanatoryjnych w kraju. Oprócz tego istnieje szereg sanatoriów resortowych.

Region ma dużą liczbę miejsc w domach wypoczynkowych Funduszu Wczasów Pracowniczych: w sezonie letnim - 17,9 tys. wobec 39,3 tys. ogółem w Polsce, co stanowi 45,8% , a w sezonie zimowym - 15,7 tys., wobec 24,3 tys. w Polsce /64,5%/. Poza tym na terenie Dolnego Śląska znajduje się około 6 tys. miejsc w innych domach związkowych i zakładowych. Z wczasów samego tylko PWP korzysta rocznie około 260 tys. osób. Turystyczne walory znacznej części Dolnego Śląska wpływają w istotny sposób na strukturę zawodową i poziom dochodów ludności tam zamieszkałej.

1.5.5. Poziom rozwoju gospodarczego województw Dolnego Śląska

Wobec prezentacji w następnych rozdziałach niektórych wyników badań według podziału administracyjnego wprowadzonego w dniu 1 czerwca 1975 roku, dla prawidłowej ich interpretacji, celowe wydaje się dokonanie choćby najbardziej

- - - - -
1/ Wrocławskie .., op. cit., s. 207.

skrótowej charakterystyki rozwoju ważniejszych dziedzin gospodarki w nowopowstałych województwach na terenie Dolnego Śląska. W wypełnieniu tego zadania winna wydatnie pomóc tabela I zamieszczona w aneksie do rozdziału I niniejszej pracy.

Poziom rozwoju województw dolnośląskich /szczególnie w sferze poziomu życia ich mieszkańców/ bardzo dobrze charakteryzują mierniki syntetyczne warunków bytu ludności Polski, opracowane przez zespół kierowany przez J. Kramer^{1/} Wśród 49 województw wałbrzyskie uplasowało się na 2-gim miejscu za stołecznym warszawskim, jeleniogórskie na 5-tym, legnickie na 7-mym, wrocławskie na 11-tym.

Opierając się na informacjach zawartych w tabeli I oraz na wynikach badań J. Kramer trzeba stwierdzić, iż województwa dolnośląskie należą do najbardziej rozwiniętych w kraju. Jednocześnie nie obserwuje się wyraźnych dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego województw Dolnego Śląska.

1.6. Charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie dolnośląskim

Jakkolwiek przedmiotem niniejszej pracy jest badanie wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej, to biorąc pod uwagę, że pewna część mieszkańców wsi zalicza się do ludności pozarolniczej, względnie pracuje w rolnictwie uspołecznionym, w zasadzie nie wydatkuje własnych środków na cele produkcyjne, w istocie przedmiotem zainteresowania jest ludność użytkująca indywidualne gospodarstwa rolne. Ludność chłopska jest zresztą

- - - - -

1/ J. Kramer, A. Styś, Przestrzenna struktura rynku dóbr i usług w świetle nowego podziału administracyjnego kraju, Roczniki IHW, 1976, z. 3, s. 36-40,

podstawową i dominującą zbiorowością wśród mieszkańców wsi, stanowiąc w kraju 81,1 %, a na Dolnym Śląsku 77,8% ogółu ludności wiejskiej.

W literaturze przedmiotu używane są zamiennie pojęcia: "indywidualne gospodarstwo rolne" i "indywidualne gospodarstwo chłopskie". W encyklopedii ekonomiczno-rolniczej można znaleźć definicję indywidualnej gospodarki chłopskiej. Pod tym pojęciem rozumie się społeczno-ekonomiczną formę bytu i sposobu produkcji w rolnictwie drobnych producentów rolnych opartą na prywatnej, indywidualnej własności niewielkiego obszaru ziemi, niewielkiej ilości stosunkowo prostych środków produkcji oraz /w zasadzie/ na własnej pracy właściciela gospodarstwa i jego rodziny. Gospodarka ta stanowi połączenie gospodarstwa zarobkowego z gospodarstwem domowym. Celem jego działalności jest /w zasadzie/ maksymalizacja dochodu /w naturaliach i w gotówce/, przeznaczanego na spożycie oraz na zabezpieczenie warunków przynajmniej prostej reprodukcji ^{1/}.

Jak wynika z powyższej definicji, gospodarstwo chłopskie jest szczególnym typem gospodarstwa domowego, ponieważ pełni funkcje warsztatu rolnego, przynoszącego swoim użytkownikom /najczęściej członkom rodziny/ określone dochody, charakteryzując się jednocześnie ogólnymi cechami gospodarstwa domowego. Produkcyjny charakter indywidualnych gospodarstw chłopskich jest główną przyczyną ich odrębności od pozostałych gospodarstw domowych. Do zjawisk różnicujących zaliczyć należy między innymi uzależnienie skłonności do konsumpcji od skłonności do inwestowania w produkcję rolniczą, przy czym w warunkach niesprzyjają-

- - - - -

1/ Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza, PWRiL, Warszawa 1965, s. 356.

owych inwestowaniu następuje najczęściej "przejadanie" majątku trwałego z jednoczesnym wzmożonym popytem na artykuły konsumpcyjne wyższej jakości ^{1/}. Skłonność do inwestowania przejawia się głównie w silnym popycie na artykuły służące do produkcji rolnej, wykazującym dużą elastyczność wobec takich czynników, jak wielkość i struktura zamierzonej produkcji, dochody, ceny, wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze, poziom rozwoju usług produkcyjnych dla rolnictwa.

Indywidualne gospodarstwa rolne nie są w swej masie jednolite. Można je klasyfikować według wielu kryteriów, na przykład sfery lokalizacyjnej, liczebności rodzin chłopskich, struktury produkcji rolnej i.t.d. Najpowszechniej stosowanym podziałem klasyfikacyjnym jest wielkość gospodarstw mierzona w hektarach. Jest to wynikiem istnienia wyraźnego związku pomiędzy wielkością użytkowanych gruntów a poziomem produkcji globalnej i towarowej, wielkością dochodów, nakładów i szeregu innych elementów działalności gospodarstw chłopskich. Inny często spotykany podział opiera się na strukturze dochodów uzyskiwanych przez rodziny chłopskie. Według tego kryterium można indywidualne gospodarstwa rolne podzielić na osiągające dochody wyłącznie lub głównie ze sprzedaży produktów rolnych, oraz gospodarstwa uzyskujące przychody również z pracy zarobkowej swych członków poza własnym warsztatem rolnym. Gospodarstwa zaliczane do ostatniej grupy noszą najczęściej nazwę gospodarstw robotniko-chłopów lub chłopów-robotników ^{2/}.

1/ Por. T. Kramer, Rynek wiejski a proces industrializacji, PWL, Warszawa 1963, s. 11.

2/ Por. M. Dziewicka, Chłopi-robotnicy; wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez IER, Książka i Wiedza, Warszawa 1963, s. 53-54.

Dolnośląskie gospodarstwa chłopskie mają rzecz jasna te same cechy co inne gospodarstwa w kraju, jednak ze względu na występowanie pewnych różnicowań międzyregionalnych, potrzebne wydaje się dooby najkrótsze ich scharakteryzowanie.

Jak wspomniano wcześniej, grunty indywidualnych gospodarstw rolnych stanowiły w roku 1974 63,6% ogółu gruntów byłego województwa wrocławskiego. Niższy wskaźnik posiadały w tym czasie jedynie województwa: szczecińskie /42,3%/, koszalińskie /45,5%/, zielonogórskie /55,9%/ i olsztyńskie /59,6%/. Udział użytków rolnych gospodarki indywidualnej w ogólnym areale użytków rolnych regionu uległ znacznym zmianom w minionych latach i przedstawiał się następująco:

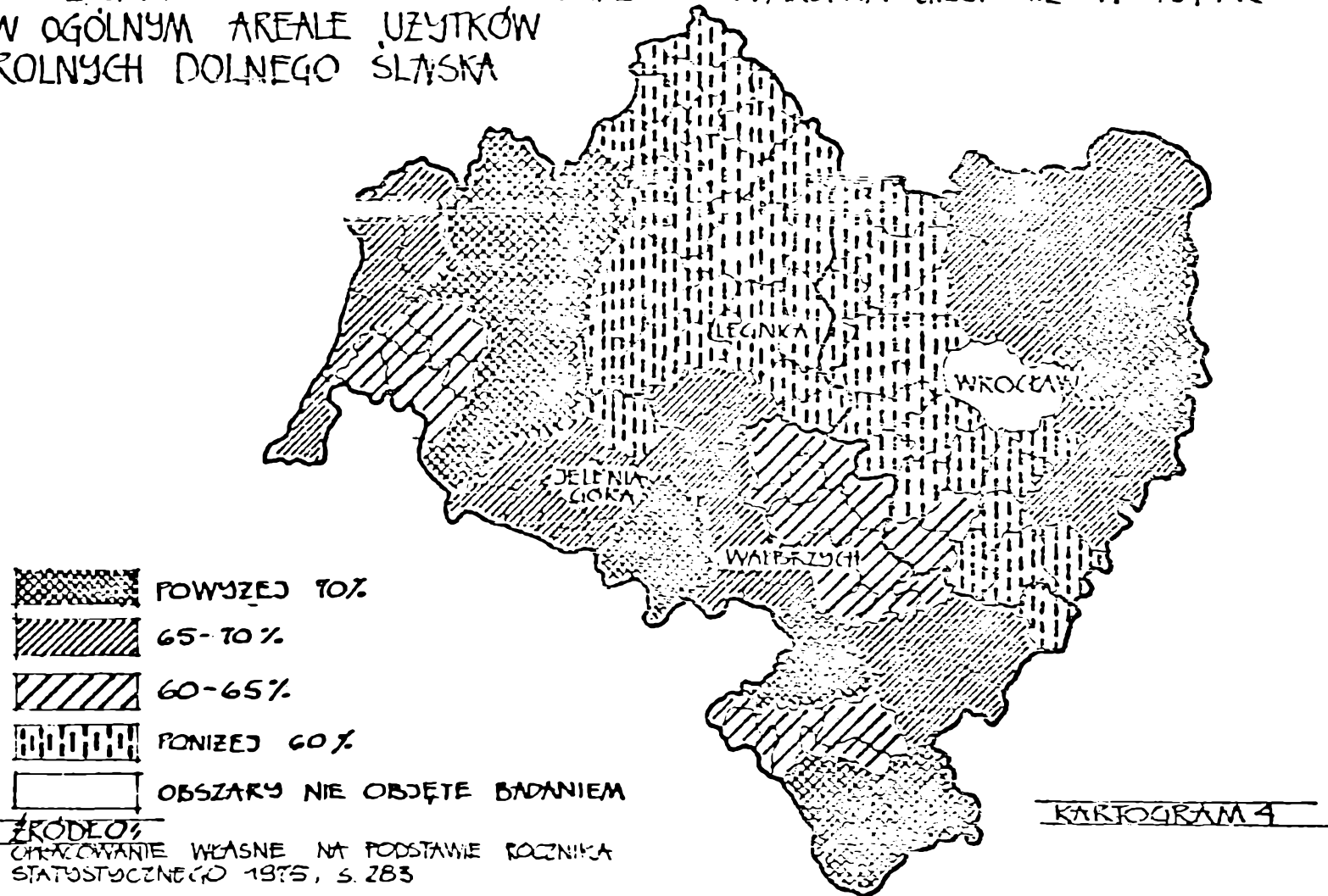
1950 rok	-	76,7%
1955 rok	-	46,5%
1960 rok	-	77,5%
1965 rok	-	71,0%
1970 rok	-	69,1 %.

Obserwuje się zatem proces stałego uspołeczniania rolnictwa na Dolnym Śląsku, przy czym nagły spadek udziału do roku 1955 wynikał z krótkotrwałego silnego rozwoju, a następnie regresu spółdzielczości produkcyjnej. Różnicowanie udziału gospodarki indywidualnej w rolnictwie regionu dolnośląskiego przedstawia kartogram 4.

Okazuje się, że gospodarka indywidualna dominuje w powiatach należących do rejonów przyrodniczo-rolniczych II, III i IV, natomiast ma mniejszy udział w rejonie I.^{1/}

1/ Por. kartogram 1.

UDZIAŁ GRUNTÓW UŻYTKOWANYCH PRZEZ GOSPODARSTWA CHŁOPSKIE W 1974 R.
W OGÓLNYM AREALE UŻYTKÓW
ROLNYCH DOLNEGO ŚLĄSKA

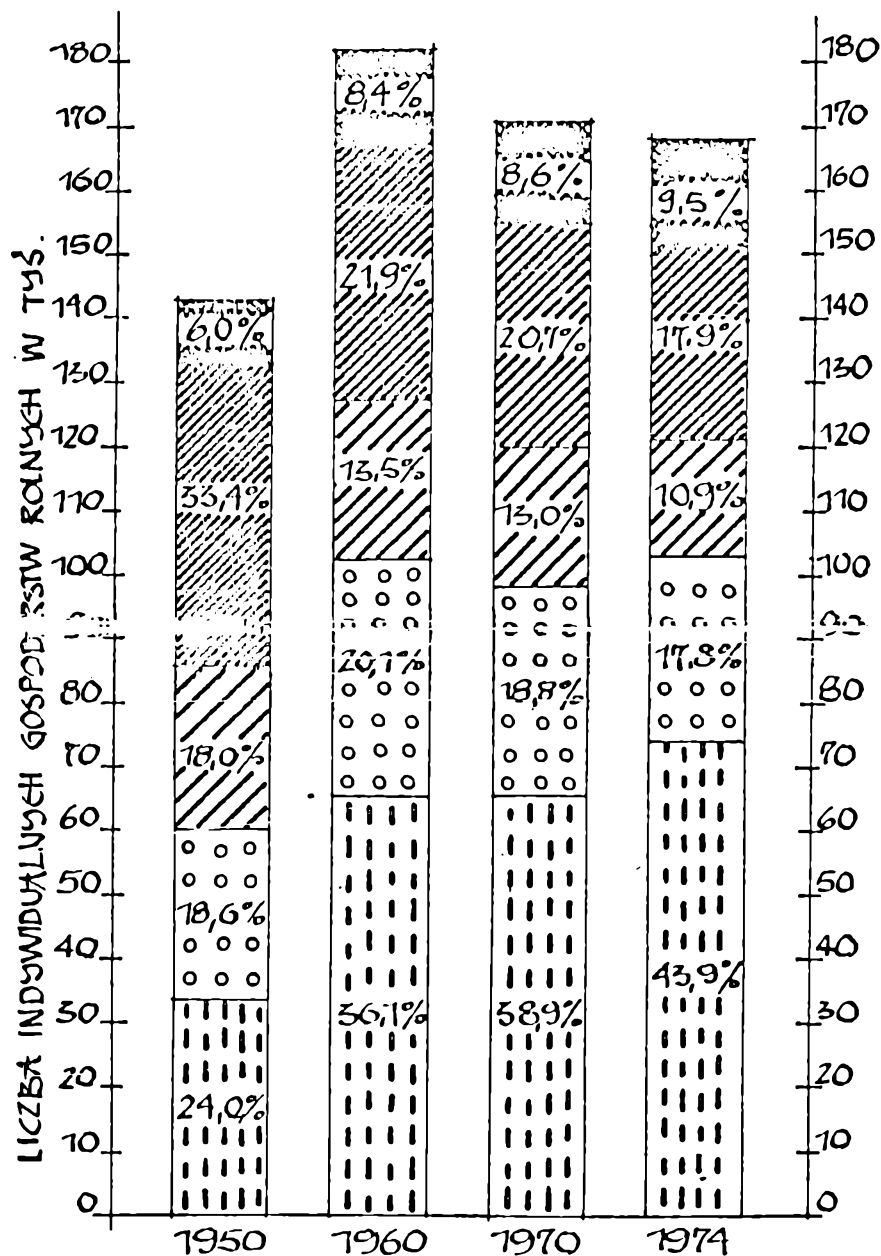
Istotną korzyść winno przynieść poznanie ilości i struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych Dolnego Śląska w latach 1950-1974. Zagadnienia powyższe ilustruje rysunek 1.

Można zauważyć, że począwszy od roku 1960 stale zmniejsza się w regionie liczba gospodarstw chłopskich, szczególnie większych /o obszarze od 5 do 10 hektarów/. Jednocześnie następuje ciągły wzrost udziału gospodarstw najmniejszych /poniżej 2 hektarów/ oraz największych /powyżej 10 hektarów powierzchni ogólnej/. Wolno domyślać się, że główną przyczyną tego stanu rzeczy jest opłacalność prowadzenia warsztatu rolnego. Można w tym miejscu postawić hipotezę, że największe dochody uzyskują właściciele gospodarstw dużych oraz tzw. chłopo-robotnicy posiadający małe działki ziemi, lecz osiągający główne przychody z pracy spoza gospodarstwa, natomiast stosunkowo nisko-dochodowe są gospodarstwa średnioobszarowe /od 2 do 10 hektarów/. W dalszej części pracy, w oparciu o przeprowadzone badania, nastąpi weryfikacja tej hipotezy.

Zróżnicowany jest udział gospodarstw chłopskich w powierzchni zasiewów ważniejszych upraw w regionie dolnośląskim. Tak więc w areale upraw 4 zbóż rolnictwo indywidualne partycypuje w 69,5%, w tym pszenicy 73,7%. Udział upraw ziemniaków jest wyższy i wynosi 81,6%, natomiast roślin przemysłowych jedynie 63,3%, przy czym buraków cukrowych 72,8%. Charakterystyczny jest bardzo niski udział upraw roślin pastewnych /38,2%/ wobec dominującej roli gospodarstw chłopskich w uprawach warzyw /88,4%/.

Dla analizy dochodów i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej znaczną wartość może mieć poznanie udziału gospodarstw indywidualnych w zbiorach głównych ziemioplodów w regionie.

LICZBA I STRUKTURA OBSZAROWA GOSPODARSTW CHŁOPSKICH NA DOLNYM ŚLĄSKU W LATACH 1950-1974

- GOSPODARSTWA O POWIERZCHNI POWYŻEJ 10 HA
- GOSPODARSTWA O POWIERZCHNI 7-10 HA
- GOSPODARSTWA O POWIERZCHNI 5-7 HA
- GOSPODARSTWA O POWIERZCHNI 2-5 HA
- GOSPODARSTWA O POWIERZCHNI PONIŻEJ 2 HA

ŹRÓDŁO:
 OBLICZENIA WŁASNE NA PODSIAWIE
 DANYCH Z ROCZNIKÓW STATYSTYCZNYCH GUS

RYŚ 1

Otóż gospodarka chłopska zdecydowanie przeważa w produkcji większości podstawowych płodów rolnych, między innymi ziemniaków /84,2%/, owsa /81,6%/, buraków cukrowych /76,2%/, pszenicy /71,9%/, żyta /70,4%/. Wysoki udział rolnictwa indywidualnego w produkcji globalnej głównych ziemiopłodów wynika raczej z ich przewagi w areale upraw, niż uzyskiwanej wydajności w hektara, z reguły niższej niż w rolnictwie uspołecznionym Dolnego Śląska. Tabela 5 pozwala porównać wysokość osiągniętych plonów w rolnictwie uspołecznionym i indywidualnym.

T a b e l a 5.

Plony głównych ziemiopłodów w gospodarstwach uspołecznionych i chłopskich Dolnego Śląska w roku 1973.

Lp	Wyszczególnienie	Plony z 1 ha w kwintalach		
		Gospodarstwa indywidualne	Spółdzielnie produkcyjne	Gospodarstwa państwowe
1	2	3	4	5
1	4 zboża	30,4	31,4	33,9
2	pszenica	32,2	32,8	36,3
3	żyto	24,6	28,3	31,0
4	jęczmień	31,7	30,2	32,0
5	owies	28,4	28,1	29,7
6	ziemniaki	198,0	175,0	233,0
7	buraki cukrowe	291,0	245,0	240,0

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Wrocławskiego 1974, US, Wrocław 1974, s. 292-294.

Okazuje się, że gospodarstwa indywidualne osiągają wyższe od pozostałych partnerów plony jedynie w produkcji buraków cukrowych, ustępując w pozostałych uprawach państwowym gospodar-

stwom rolnym, a w niektórych również spółdzielniom produkcyjnym.

Rolnictwo indywidualne odgrywa w regionie główną rolę w produkcji hodowlanej. Jego udział w hodowli zwierząt gospodarskich był w roku 1973 następujący:

- w hodowli bydła 66,2 %,
- trzody chlewnej 77,9 %,
- owice 63,5 %,
- koni 95,1 %.

W przeliczeniu na 100 hektarów użytków rolnych gospodarstwa chłopskie w porównaniu z gospodarstwami uspołecznionymi wykazują wysoką obsadę w zwierzęta gospodarskie. Dotyczy to szczególnie hodowli trzody chlewnej /95,9 sztuk w roku 1973/, krów /31,4 szt. koni /12,7 szt./.

Wobec niepublikowania niektórych danych o indywidualnych gospodarstwach rolnych w dostępnych rocznikach i materiałach statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, poszerzono własne, reprezentacyjne badania dochodów i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska o wybrane dodatkowe zagadnienia, między innymi: liczebność rodzin chłopskich, wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze ^{1/}.

Wyniki przeprowadzonych badań liczebności rodzin chłopskich na Dolnym Śląsku przedstawia tabela II zamieszczona w aneksie do rozdziału I rozprawy. Jakkolwiek w badaniu przestrzegano wymogów reprezentatywności, to należy pamiętać, że zawarte w tabeli II i następujących wskaźniki mogą nieco odbiegać od rzeczywistości istniejących, jednak zaobserwowane ogólne tendencje i prawidłowości wydają się być niepodważalne.

1/ Opis przeprowadzonego badania reprezentacyjnego zamieszczono w rozdziale IV pracy.

Z danych zawartych w tabeli II wypływają co najmniej dwa wnioski:

- wśród indywidualnych gospodarstw przeważają warsztaty rolne użytkowane przez rodziny liczące od 3 do 6 osób /ok. 70% zbadanych gospodarstw/,
- obserwuje się wprost proporcjonalną zależność pomiędzy liczebnością rodzin chłopskich a wielkością gospodarstw rolnych przez nie użytkowanych.

Poziom wydatków ludności wiejskiej przeznaczonych na cele produkcyjne i inwestycyjne uzależniony jest, jak się wydaje, w znacznym stopniu od posiadanych już zasobów, m.in. maszyn i urządzeń rolniczych. Tabela III zamieszczona w aneksie do rozdziału I pracy charakteryzuje stan posiadania przez gospodarstwa chłopskie maszyn i urządzeń rolniczych. Należy wyjaśnić, że w badaniu uwzględniono głównie większe i droższe maszyny i urządzenia, jak np.: ciągnik, snopowiązałka, żniwiarka młocarnia, siewnik nawozowy, siewnik zbożowy, sadzarka do ziemniaków, kopaczka do ziemniaków, ładowacz obornika, rozrzutnik obornika, przenośny silnik elektryczny, przenośny silnik spalinowy.

Przedstawiona w tabeli III charakterystyka ilościowa stanu posiadania maszyn i urządzeń rolniczych w gospodarstwach chłopskich jest niewątpliwie znacznym uproszczeniem, bowiem nie jest obojętne jakim zestawem dane gospodarstwo dysponuje, jednak mając na uwadze realizację celu pracy, tego rodzaju charakterystyka wydaje się być wystarczająca i co równie ważne - zwięzła. Dane zawarte w tabeli III wskazują, że blisko 40% gospodarstw chłopskich w regionie posiada 3 do 5 większych maszyn, natomiast około 30% od 6 do 10 maszyn i urządzeń rolniczych.

Wyposażenie w badane urządzenia jest silnie zróżnicowane w gospodarstwach w zależności od ich wielkości. Potwierdzona została powszechna raczej opinia, że większe gospodarstwa chłopskie są lepiej zaopatrzone w maszyny i urządzenia rolnicze niż gospodarstwa małe, korzystające częściej z usług produkcyjnych świadczonych przez kółka rolnicze i inne organizacje działające na wsi.

Na zakończenie niniejszego rozdziału warto poznać kilka podstawowych cech indywidualnych gospodarstw rolnych regionu, podzielonego w dniu 1 czerwca 1975 roku pomiędzy województwa: jeleniogórskie, wałbrzyskie, legnickie i wrocławskie. Charakterystykę tę zawiera tabela IV w aneksie do rozdziału I. Można zauważyć, że pod względem poziomu rozwoju produkcji rolniczej gospodarstwa chłopskie województw wrocławskiego i legnickiego wyprzedzają dwa pozostałe województwa.

Okazuje się więc, iż o poziomie rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych w znacznym stopniu decydują warunki naturalne i profil społeczno-gospodarczy danego obszaru.

Przedstawiona charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku, z konieczności niepełna i skrótowa, pozwoliła ustalić m. in., iż mamy w regionie do czynienia z długotrwałym procesem rozdrobnienia gospodarstw chłopskich. Głównymi przyczynami tego stanu rzeczy są, jak można sądzić, ciągły rozwój przemysłu /szczególnie na wsi i w małych miastach/, przyciągającego coraz większą liczbę ludności wiejskiej, oraz proces tzw. "starzenia się" wsi, powodujący podział lub częściową odsprzedaż gruntów. W celu zapobieżenia tym niekorzystnym procesom prowadzona jest akcja komasacji gruntów drogą tworzenia

dużych, wyspecjalizowanych, uspołecznionych gospodarstw rolnych, względnie poprzez propagowanie i popieranie akcji tworzenia zespołów rolników indywidualnych.

Gospodarstwa chłopskie mają najwyższy udział w użytkowaniu gruntów w województwach: jeleniogórskim i wałbrzyskim /pokrywających się w dużym stopniu z III i IV rejonem przyrodniczo-rolniczym/, natomiast uzyskują najlepsze wyniki produkcyjne w województwach wrocławskim i legnickim /odpowiadających obszarowo rejonom I i II/. Podkreślić należy, iż gospodarka indywidualna jest głównym producentem niemal wszystkich płodów rolniczych zarówno pochodzenia roślinnego jak i zwierzęcego.

Obserwuje się wyraźny związek pomiędzy wielkością gospodarstw chłopskich a liczebnością rodzin je użytkujących oraz poziomem wyposażenia warsztatów rolnych w maszyny i urządzenia rolnicze. Należy przypuszczać, iż istnieje podobna zależność między wielkością gospodarstw a poziomem i strukturą dochodów i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej. W dalszych rozdziałach pracy podjęta zostanie próba zweryfikowania tej hipotezy.

Dokonana w niniejszym rozdziale syntetyczna charakterystyka wybranych, najistotniejszych cech określających poziom rozwoju społeczno-gospodarczego Dolnego Śląska, celowo nie uwzględniła problematyki dochodów i wydatków ludności wiejskiej regionu, stawiając sobie za cel jedynie odpowiednie naświetlenie prawidłowej interpretacji zawartych w następnych rozdziałach rozprawy wyników badań tychże dochodów i wydatków produkcyjnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska.

R O Z D Z I A Ł I I

PRZYCHODY PIENIĘŻNE JAKO SYNTETYCZNY MIERNIK POZIOMU EKONOMICZNEGO GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

2.1. Pojęcie i funkcje przychodów pieniężnych w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Jakkolwiek celem niniejszej pracy jest zbadanie prawidłowości ponoszenia wydatków na cele produkcyjne i inwestycyjne przez ludność wiejską, to zrealizowanie tego zamierzenia byłoby wręcz niemożliwe bez bliższego poznania wielkości, struktury i dynamiki przychodów pieniężnych mieszkańców wsi. Znając przychody pieniężne można między innymi określić, jak wielką ich część przeznaczają rolnicy na produkcję i inwestycje.

Dochód jest jednym z podstawowych czynników ekonomicznych kształtujących popyt, jak również inne elementy rynku ^{1/}. Ten aspekt najczęściej decyduje o konieczności badania dochodów ludności w większości prac związanych z analizą rynku.

Najogólniej pod pojęciem dochodu można rozumieć sumę pożytków, ujętych z reguły wartościowo, którą uzyskuje osoba fizyczna lub prawna, rodzina, państwo czy wreszcie całe społeczeństwo w określonym czasie ^{2/}

1/ Por. Analiza rynku, praca zbiorowa pod red. T. Kramera, PWE, Warszawa 1971, s. 35-36.

2/ Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza ..., op. cit., s.146

O ile mieszkańcy miast uzyskują niemal wyłącznie dochody pieniężne, i to najczęściej z pracy zawodowej w przedsiębiorstwach gospodarki uspołecznionej, to charakter i źródła dochodów ludności wiejskiej są znacznie bardziej zróżnicowane. Istotne znaczenie ma tu niewątpliwie fakt, iż wśród mieszkańców wsi wyodrębniają się dwie podstawowe grupy społeczno-zawodowe: ludność rolnicza, uzyskująca dochody niemal wyłącznie z użytkowanych warsztatów rolnych, oraz tzw. chłopo-robotnicy, tj. ludność osiągająca dochody zarówno z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego, jak i z pracy zarobkowej poza własnym gospodarstwem. Istnieje ponadto kategoria ludności nierolniczej zamieszkałej na wsi, jednak stanowi ona znikomy procent ludności wiejskiej.

Szczególnością cechą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej jest ich dwoisty charakter, mianowicie fakt pozyskania przez rolników indywidualnych zarówno dochodów pieniężnych jak i rzeczowych, nie znajdujących ostatecznego, pieniężnego wyrazu w danym okresie czasu, np. w ciągu roku. Biorąc za podstawę rozważań łączną wielkość dochodu pieniężnego i rzeczowego w gospodarstwie chłopskim można wyodrębnić następujące rodzaje dochodu:

- dochód ogólny - będący sumą wartości produkcji czystej i dochodów spoza gospodarstwa,
- dochód rolniczy - tj. wartość produkcji czystej pomniejszona o świadczenia na rzecz państwa, koszty najmu oraz czynsze dzierżawne i procenty,
- dochód osobisty - rozumiany jako suma dochodu rolniczego i dochodów spoza gospodarstwa rolnego ^{1/}.

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1969/1970, Województwo wrocławskie, IER, Warszawa 1971, s. IX.

W charakterze czynnika kształtującego rynek występują zawsze dochody pieniężne, choć pewne znaczenie mają w tym względzie również przychody rzeczowe. Niewymierność lub pośredni związek z wielkością popytu powoduje najczęściej pomijanie tych ostatnich w analizie rynku. Biorąc pod uwagę powyższy aspekt, jak również fakt, że analiza dochodów stanowi w niniejszej pracy jedynie podstawę i punkt odniesienia do badań wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności rolniczej, zrezygnowano w dalszej części rozdziału z badania przychodów w naturze.

Autorzy metody sporządzania bilansu pieniężnych dochodów i wydatków ludności /m.in. również ludności wiejskiej/ nie definiując określenia "dochody pieniężne gospodarstw chłopskich" przyjęli, iż składają się na nie m.in. przychody ze sprzedaży produktów rolnych, z tytułu sezonowego zatrudnienia poza rolnictwem oraz z zaciągniętych kredytów ^{1/}.

Podobną, opisową charakterystykę pojęcia "dochód pieniężny" można znaleźć w publikacji Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczącej badania warunków bytu ludności ^{2/}.

Wobec wieloznacznego stosowania w literaturze przedmiotu pojęć "przychód pieniężny" i "dochód pieniężny" potrzebne wydaje się sprecyzowanie charakteru używania tych terminów w niniejszej pracy. Otóż za H. Szulce przyjęto, iż przez przychody pieniężne można rozumieć całkowite wpływy pieniężne brutto ludności chłopskiej, natomiast dochody pieniężne równają się przychodom pieniężnym pomniejszonym o obciążenia finansowe i spłaty kredy-

1/ Instrukcja w sprawie metody i trybu sporządzania terenowych bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Zespół Koordynacji Planów, Warszawa 1962, s. 64.

2/ Warunki bytu ludności w roku 1972, GUS, Warszawa 1975, s. 18.

tów ^{1/}. Na tej podstawie można pokusić się o próbę zdefiniowania pojęcia "przychody pieniężne gospodarstw chłopskich", jako że one właśnie są przedmiotem naszych zainteresowań. Zatem przez przychody pieniężne rozumieć będziemy ogół wyrażonych pieniężnie wpływów uzyskiwanych przez gospodarstwa chłopskie w danym okresie czasu /najczęściej w ciągu 1 roku/.

Potrzeba badania przychodów pieniężnych wynika ze znacznej roli, jaką odgrywają one w indywidualnych gospodarstwach chłopskich oraz z ich niewątpliwego wpływu na politykę rolną i finansową państwa. Do istotniejszych, jak się wydaje, funkcji przychodów pieniężnych można zaliczyć:

a/ produkcyjną, to jest między innymi:

- uzależnienie w pewnym stopniu osiagania reprodukcji prostej lub rozszerzonej od poziomu dochodu pieniężnego,
- podejmowanie w zależności od wysokości przychodu, nowych atrakcyjnych kierunków produkcji,
- wprowadzanie dzięki zwiększonym dochodom postępu technicznego, a tym samym podnoszenie wydajności pracy w gospodarstwie,

b/ rynkową, polegającą na:

- aktywnym kształtowaniu podstawowych elementów rynku /popytu, podaży, cen/,
- mobilizującym oddziaływaniem na pracę handlu /szczególnie wiejskiego/,

c/ finansową, wyrażającą się w:

- kształtowaniu zakresu akumulacji środków pieniężnych w gospodarstwach chłopskich,

1/ Por. H. Szulce, Przestrzenne zróżnicowanie dochodów pieniężnych ludności wiejskiej, Trybuna Spółdzielcza 1970, nr 4, s. 54.

- pośrednim wpływaniu na politykę kredytową i podatkową państwa,

d/ konsumpcyjną, polegającą na umożliwianiu ludności wiejskiej coraz lepszemu zaspokajaniu potrzeb na dobra i usługi konsumpcyjne,

e/ społeczną, sprowadzającą się głównie do:

- wyrównywania poziomu i warunków życia ludności miejskiej i wiejskiej ^{1/},
- zróżnicowania warunków życia ludności wiejskiej w poszczególnych regionach kraju ^{2/},
- wpływania na rozmiary ruchu migracyjnego ludności wiejskiej do miast, a przez to do kształtowania struktury agrarnej ^{3/}.

Wymienione różnorodne, choć zapewne nie wszystkie funkcje i powiązania przychodów pieniężnych ludności wiejskiej z innymi elementami życia społeczno-gospodarczego wsi, nie przesadzają o sile tych zależności /w szeregu przypadkach innego rodzaju czynniki mogą silniej oddziaływać/, ani nie wykluczają istnienia sprzężeń zwrotnych.

Wśród przedstawionych wyżej współzależności nie wymieniono najistotniejszej dla niniejszej pracy, a mianowicie wzajemnego oddziaływania na siebie przychodów pieniężnych i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej. Nie ulega wątpliwości, że od poziomu i struktury przychodów pieniężnych zależą w znacznym stopniu wydatki gospodarstw chłopskich ponoszone na bieżącą produkcję rolniczą i na inwestycje produkcyjne. Jednocześnie wysokość

1/ Por. S. Felbur, Problemy wzrostu produkcji rolniczej w Polsce PWN, Warszawa 1972, s. 137.

2/ Por. H. Szulce, Przestrzenne zróżnicowanie ..., op.cit.s.63,

3/ Por. F. Tomozak, Rolnictwo Polski Ludowej. Zarys ekonomiki, PWRiL, Warszawa 1972, s. 182.

osiągniętych przychodów pieniężnych uzależniona jest silnie od poniesionych wcześniej pieniężnych nakładów produkcyjno-inwestycyjnych.

W badaniu zdecydowano pominąć przychody ^{nie}pieniężne, tj. część wytworzonej produkcji przeznaczonej na samozaopatrzenie, jako że ich znaczenie stale się zmniejsza, a poza tym tego typu przychody mają w zasadzie nierynkowy charakter.

2.2. Źródła informacji o przychodach pieniężnych ludności wiejskiej

Jednym z podstawowych problemów, jaki trzeba rozwiązać w trakcie badania przychodów pieniężnych ludności jest przewyższenie trudności w uzyskaniu potrzebnych informacji. O ile ustalenie dochodów ludności miejskiej jest dość łatwe ze względu na objęcie statystyką masową większości istotniejszych składników dochodów, to dla określenia wielkości i struktury przychodów pieniężnych ludności wiejskiej niezbędne staje się oszacowanie niektórych elementów dochodów, ewentualnie przeprowadzenie odrębnych badań ankietowych. Taki sposób postępowania prowadzi najczęściej do wniosków i uogólnień hipotetycznych i zagrożony jest popełnianiem większych lub mniejszych błędów ^{1/} Margines błędu, jak również zakres czasowy i stopień szczegółowości informacji zależy w dużym stopniu od przyjętej metody badawczej, a ściślej od rodzaju wykorzystanego źródła informacji.

- - - - -

1/ Por. H. Szulce, Czynniki różniące handlową obsługę wsi, SIB, Seria rynku wiejskiego, Nr 22, ZW CRS Warszawa 1970, s.60.

Poniżej socharakteryzowano pokrótce najważniejsze pierwotne i wtórne źródła informacji o przychodach pieniężnych ludności wiejskiej ^{1/}

2.2.1. Statystyka masowa

Podstawowym i jednym z najcenniejszych agregatów informacyjnych, pozwalającym poznać ważniejsze składniki przychodów pieniężnych ludności wiejskiej, jest statystyka masowa prowadzona przez Główny Urząd Statystyczny i poszczególne resorty. Szczególną przydatność mają jej dwa segmenty: statystyka rynkowa i finansowa. Główną wadą systemu statystyki masowej jest pomijanie z konieczności, względnie marginesowe zaledwie potraktowanie gospodarki nieuspołecznionej, do której zaliczają się m. im. indywidualne gospodarstwa rolne ^{2/}. Tak więc nie posiadamy np. danych statystycznych o dochodach pieniężnych ludności wiejskiej z pracy zarobkowej poza własnym gospodarstwem rolnym. Nie sprawia natomiast poważniejszych trudności ustalenie przychodów pieniężnych ze sprzedaży produktów rolniczych w aparacie skupu uspołecznionego /scentralizowanego i zdecentralizowanego/, istnieje bowiem sprawozdawczość z obrotów skupu, które można traktować jako równowartość wpływów pieniężnych rolników z tytułu sprzedaży płodów rolnych. Omawiane źródło informacji nie umożliwia natomiast określenia przychodów pieniężnych pochodzących ze sprzeda-

1/ Omówione źródła informacji odnoszą się w równym stopniu do badania wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej, o czym będzie jeszcze mowa w rozdziale III.

2/ J. Marak, Wydatki inwestycyjno-produkcyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska na tle jej przychodów, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej, Nr 59, Wrocław 1975, s. 148.

zy produktów rolniczych na wolnym rynku /handel targowiskowy, wymiana sąsiedzka, bezpośrednia sprzedaż konsumentom/. Inną przeszkodą jest niepublikowanie szeregu potrzebnych i możliwych do ustalenia informacji statystycznych w różnych przekrojach czasowych i przestrzennych. Oczywistą niedogodnością w korzystaniu z tego źródła informacji jest niemożność prowadzenia analizy dochodów w różnych typach indywidualnych gospodarstw rolnych, za to główną jego zaletą jest gwarancja uzyskania danych pełnych /wyczerpujących/, a tym samym w zasadzie niepodważalnych, aczkolwiek występuje tu pewien margines błędu, wynikający z wielokrotnej agregacji danych.

2.2.2. Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz plan kasowy Narodowego Banku Polskiego

Pochodnym niejako źródłem informacji względem wyżej omówionego jest bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności, opracowany w skali regionalnej do roku 1973 przez powiatowe i wojewódzkie komisje planowania gospodarczego, w porozumieniu i przy współudziale wydziałów finansowych rad narodowych, oddziałów Narodowego Banku Polskiego oraz wojewódzkich urzędów statystycznych i powiatowych inspektoratów statystycznych w oparciu o informacje pochodzące ze statystyki masowej ^{1/}.

Od roku 1973 za sporządzanie bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności odpowiedzialny jest na Dolnym Śląsku /w in-

1/ Instrukcja Komisji Planowania przy Radzie Ministrów w sprawie metod i trybu sporządzania terenowych bilansów ..., op. cit., s. 16.

nych województwach od roku 1970/ Oddział Wojewódzki Narodowego Banku Polskiego, który przy współpracy Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego i współuczestnictwie pozostałych zainteresowanych instytucji, opracowuje kwartalne i roczne bilanse w oparciu o plany kasowe NBP ^{1/} Od tego momentu zaprzestano opracowywania bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności w skali powiatów. Generalne zasady opracowywania bilansów zostały utrzymane po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego kraju z dniem 1.VI.1975 r.

Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności jest pierwszym i najpowszechniej wykorzystywanym przez decydentów rynkowych źródłem informacji o dochodach pieniężnych ludności. Gorzej przedstawia się przydatność bilansu dla określenia dochodów pieniężnych ludności wiejskiej. Na dobrą sprawę jedynie w pełni użyteczne są informacje dotyczące przychodów pieniężnych rolników indywidualnych ze sprzedaży produktów rolnych w aparacie skupu socentralizowanego i zdecentralizowanego. Dodatkową trudność sprawia doprowadzenie do porównywalności bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności z planami kasowymi Narodowego Banku Polskiego.

Poza tym omawiane źródła informacji charakteryzują się tymi samymi zaletami i wadami, co ich dane źródłowe - statystyka masowa. Zarówno statystyka masowa, jak i bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz plan kasowy Narodowego Banku Polskiego należą do wtórnych źródeł informacji o dochodach pieniężnych ludności wiejskiej, zatem względnie łatwo dostępnych, odpowiednio wcześniej przetworzonych i przygotowanych ^{2/}. Z tego

1/ Instrukcja Narodowego Banku Polskiego Nr A/1, Planowanie kasowe, Warszawa 1970, s. 7.

2/ E. Mogilnicki, H. Olszewski, B. Strużek, Ekonomia handlu rolnego, PWE, Warszawa 1974, s. 85.

względu cieszą się dużą popularnością wśród autorów badających dochody pieniężne gospodarstw chłopskich. Znaczna część autorów wykorzystuje je, jako swoje podstawowe źródło informacji 1/.

Innym omawiane źródła danych służą do porównań z wynikami badań opartych na innego typu informacjach, względnie stosują je równorzędnie i równocześnie z danymi źródłowymi innego rodzaju 2/.

2.2.3. Budżety gospodarstw domowych

Pierwotnym źródłem informacji o przychodach pieniężnych ludności są badania budżetów rodzinnych prowadzone przez Główny

- 1/ Wśród wielu prac opartych na tym źródle informacji na wymienienie zasługują m.in.: E. Gorzelak, Dochody ludności rolniczej w Polsce w okresie 1955-1960, PWN, Warszawa 1963; A. Grabski, Analiza zaopatrzenia wsi na tle ekonomiki rejonu, PWG, Warszawa 1959, s. 99-112; K. Jacek, Dochody ludności chłopskiej, Wiadomości Statystyczne 1971, Nr 6, s. 1-3; K. Nabrdalik, Przychody ludności chłopskiej ze sprzedaży produktów rolnych, a wydatki produkcyjne gospodarstw chłopskich, Trybuna Spółdzielcza 1969, Nr 4, s. 18-27; S. Ogrodnik, Zadłużenie gospodarstw chłopskich /na przykładzie województwa lubelskiego/, PWN, Warszawa 1973, s. 45-137; M. Pohorille, Ceny i dochody w rolnictwie, PWRiL, Warszawa 1972, s. 174-205; H. Szulce, Czynniki różnicujące handlową obsługę wsi, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, Nr 22, ZW CRS Warszawa 1970, s.59-79.
- 2/ Można tu wymienić na przykład: S.Felbur, Analiza układu cen produktów rolnych w Polsce, PWN, Warszawa 1962, s. 118-161; Z. Grochowski, Szacunek dochodów ludności rolniczej z produkcji rolnej, pracy zarobkowej i innych źródeł, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1971, Nr 5, s. 3-24; F. Danilczuk, Ewolucja kredytu kontraktacyjnego w Polsce Ludowej, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, Nr 44, Warszawa 1973.

Urząd Statystyczny. Badania budżetów gospodarstw domowych obejmowały w poprzednich latach jedynie rodziny pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej. W ostatnich latach badaniem budżetów rodzinnych objęte zostały gospodarstwa domowe podstawowych grup ludności w kraju ^{2/}:

- gospodarstwa domowe utrzymujące się głównie z pracy najemnej w gospodarce uspołecznionej /pracownioze/,
- gospodarstwa domowe utrzymujące się z pracy najemnej w gospodarce uspołecznionej i nieuspołecznionej oraz z pracy w użytkowanym indywidualnym gospodarstwie rolnym /robotniczo-chłopskie/;
- gospodarstwa domowe utrzymujące się głównie z pracy w użytkowanym indywidualnym gospodarstwie rolnym /chłopskie/;
- gospodarstwa domowe utrzymujące się głównie z emerytur i rent /bez użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych/.

Badania budżetów rodzinnych są klasycznymi reprezentacyjnymi badaniami statystycznymi, umożliwiającymi wnioskowanie o całej zbiorowości generalnej na podstawie wylosowanej z niej próbki.

W skład populacji empirycznej weszło 9,898 gospodarstw domowych; z tego:

- 5.489 gospodarstw domowych pracowniczych
- 1.456 " " robotniczo-chłopskich,
- 1.616 " " chłopskich,
- 1.337 " " emerytów i rencistów.

Badania budżetów domowych obejmują między innymi:

- informacje ogólne o gospodarstwach domowych;

- - - - -

1/ Budżety gospodarstw domowych 1973 r., GUS, Warszawa 1974, s. VII

- informacje o poziomie i strukturze przeciętnych rocznych przychodów /z pracy, z gospodarstwa rolnego, ze świadczeń społecznych i innych dochodów/ przypadających na 1 osobę w gospodarstwie domowym/;
- informacje o poziomie i strukturze rocznych rozchodów;
- informacje o przeciętnym rocznym spożyciu niektórych grup artykułów przypadających na 1 osobę w gospodarstwie domowym;
- informacje o wyposażeniu badanych gospodarstw domowych w niektóre przedmioty trwałego użytkowania.

Budżety gospodarstw domowych są cennym źródłem informacji o przychodach pieniężnych ludności wiejskiej, jednak ze względu na niepublikowanie rezultatów badawczych w przekrojach przestrzennych, ich przydatność dla analizy regionalnej przychodów jest stosunkowo niewielka. Badania budżetów rodzinnych mogą z powodzeniem stanowić punkt odniesienia dla wyników badań regionalnych opartych na innego typu informacjach źródłowych.

2.2.4 Badanie warunków bytu ludności

Uwzględniając niedoskonałość i braki statystyki masowej, Główny Urząd Statystyczny organizuje w odstępach kilkuletnich tzw. masowe badania statystyczne, których zadaniem jest wypełnienie niektórych luk w istniejącym systemie statystyki masowej.

Pierwsze tego typu badanie przeprowadzone zostało w roku 1960, a dotyczyło zaszłości roku 1958. Następne badanie warunków bytu ludności Główny Urząd Statystyczny zorganizował w roku 1967, przy czym badano warunki bytu ludności z roku 1966. Celem tych badań, podobnie jak poprzednich, było uzyskanie informacji

ocharakteryzujących warunki bytu gospodarstw domowych pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej poza rolnictwem i leśnictwem. Badanie miało w szczególności na celu uzyskanie informacji ocharakteryzujących:

- wielkość i skład gospodarstw domowych,
- poziom i strukturę dochodów gospodarstw domowych oraz przebieg wynagrodzeń za pracę,
- warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych,
- wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytku 1/.

W roku 1972 przeprowadzone zostało "Eksperymentalne badanie warunków bytu ludności". Badanie przeprowadzone zostało na terenie miasta i województwa wrocławskiego i objęło łącznie 1949 gospodarstw domowych, w tym 268 gospodarstw chłopo-robotników, oraz 170 indywidualnych gospodarstw rolnych. Głównym celem eksperymentalnego badania warunków bytu ludności było zebranie szeregu informacji dotyczących metodologii i organizacji badania, niezbędnych do prawidłowego przeprowadzenia podstawowego badania warunków bytu ludności na terenie całego kraju w roku 1973. Jednym z celów badania była próba scharakteryzowania warunków bytu ludności województwa wrocławskiego 2/

Ostatnie, ogólnokrajowe badanie warunków bytu ludności przeprowadzone zostało w roku 1973, przy czym informacje dotyczyły roku 1972. Celem badania było zebranie informacji umożliwiających charakterystykę warunków bytu ludności w powiązaniu z cechami społeczno-demograficznymi osób wchodzących w skład gospodarstw domowych oraz zbadanie stopnia zróżnicowania między

1/ Reprezentacyjne badania warunków bytu ludności, Zeszyt 3, Gospodarstwa domowe i ich dochody. GUS, Warszawa 1970.

2/ Eksperymentalne badanie warunków bytu ludności, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych, zeszyt 53, GUS Warszawa 1972.

poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych. Badaniem objęto gospodarstwa domowe reprezentujące wszystkie grupy społeczno-ekonomiczne ^{1/}

Badania przeprowadzono w 85.445 gospodarstwach domowych w kraju; z tego 5.058 na Dolnym Śląsku. Badaniem objęto w Polsce 28.629 indywidualnych gospodarstw rolnych; z tego w mieście i województwie wrocławskim 1.284 gospodarstw tego typu.

W badaniu przeprowadzonym w 1973 roku ankietą objęte zostały następujące grupy zagadnień:

- skład osobowy gospodarstw domowych i charakterystyka poszczególnych osób w gospodarstwie domowym z uwzględnieniem cech demograficznych, poziomu wykształcenia oraz danych o zatrudnieniu,
- dochody osiągnięte przez poszczególne osoby wchodzące w skład gospodarstwa domowego w 1972 roku, według źródeł,
- warunki mieszkaniowe,
- wyposażenie gospodarstw domowych w niektóre przedmioty trwałego użytkowania,
- korzystanie przez poszczególnych członków gospodarstwa domowego ze społecznego funduszu spożycia, a w szczególności ze żłobków, przedszkoli itd.

Badania warunków bytu ludności należy ocenić jako jedno z najcenniejszych źródeł informacji o dochodach pieniężnych ludności wiejskiej, ponieważ umożliwiają analizę interesujących zjawisk w różnych typach gospodarstw wiejskich, dają pełny obraz dochodów pieniężnych mieszkańców wsi, stwarzają szansę porównań międzyregionalnych, gwarantując przy tym reprezentatywność popu-

- - - - -

1/ Warunki bytu ludności w 1972 roku, GUS Warszawa 1975, s.7

lacji próbnej. Jedyłą, jak się wydaje, ich wadą jest nieporównywalność przeprowadzonych dotychczas badań ze względu na zmieniający się w każdym z nich zakres i niektóre szczegółowe rozwiązania metodologiczne. Główna trudność w wykorzystaniu wyników omawianych badań we własnych rozważaniach polega na tym, iż nie publikuje się znacznej części rezultatów badawczych, w tym przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych w układzie regionalnym.

2.2.5. Wyniki rachunkowości rolnej Instytutu Ekonomiki Rolnej

Powszechnie znanym i wykorzystywanym w badaniach źródłem informacji o przychodach pieniężnych gospodarstw chłopskich są wyniki rachunkowości rolnej organizowanej przez Instytut Ekonomiki Rolnej.

Rachunkowość rolna- będąc formą stałych, regularnych badań reprezentacyjnych - dostarcza najbogatszego i najbardziej wszechstronnego materiału o indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce. Informacje zawarte w tych badaniach dotyczą każdorazowo okresu tzw. roku gospodarczego, tzn. od 1 lipca do 30 czerwca roku następnego. Zasadniczą częścią ksiąg rachunkowych, stanowiących jedyne, pierwotne źródło informacji dla rachunkowości rolnej, są obroty gotówkowe /przychody i rozchody pieniężne/. Poza tym zapisy prowadzone w książce obejmują:

- obroty kredytowe i rozliczenia z instytucjami /np. Bank Rolny, oukrownia itp./ oraz osobami prywatnymi,
- obroty inwentarzem żywym i produktami. W części tej ewiden-

ojonuje się szczegółowo przychody pochodzące zarówno z własnego gospodarstwa, jak i z zewnątrz oraz rozchody wewnętrzne i wychodzące na zewnątrz gospodarstwa, według poszczególnych gatunków zwierząt i produktów,

- zestawienia dni pracy i dni stołowania,
- siłę pociągową, czyli pracę koni oraz ciągników własnych i najętych,
- inwenturę gospodarstwa, w której wynotowane są ilościowo i wartościowo poszczególne elementy majątku trwałego i obrotowego w bilansie otwarcia /na 1.VI/ i bilansie zamknięcia /na 30.VI roku następnego/ oraz zmiany w ciągu roku /nie uwzględnia się wartości przedmiotów osobistego użytku, jak: meble, sprzęty domowe, itp./,
- opis gospodarstwa obejmujący dane personalne gospodarza i członków rodziny, położenie i pochodzenie gospodarstwa, szczegółowy podział powierzchni użytkowej i zasianej, wymiar i realizację podatków, ubezpieczeń, podział opału i światła, dane o korzystaniu z maszyn rolniczych obcych lub wypożyczeniu swoich.

Końcowe strony ksiąg rachunkowych zawierają tablice do obliczenia wyników gospodarowania. Wyniki obliczane są w Instytucie Ekonomiki Rolnej i przeznaczone dla gospodarzy prowadzących rachunkowość w celu ułatwienia analizy i wyciągnięcia wniosków co do dalszych usprawnień w gospodarstwie. Obejmują one roczne zestawienia:

1. Obrotów pieniężnych.

2. Produktów pobranych z gospodarstwa i z innych źródeł:

a/ na kuchnię,

b/ na cele gospodarcze i darowizny,

c/ na potrzeby bytowe właściciela i członków rodziny.

3. Obłożenia kosztów prowadzenia kuchni.

4. Produkcji podstawowych artykułów rolniczych.

5. Zużycia pasz.

6. Wytwarzania i podziału dochodu ^{1/}

Prowadzenie zapisów w księgach rozpoczyna się 1 lipca i trwa do 30 czerwca roku następnego. Po zakończeniu zapisów instruktorzy IER /Instytutu Ekonomiki Rolnej/ porządkują wszystkie dokumenty u rolników i wysyłają księgi do Instytutu, gdzie sporządza się bilanse i oblicza wyniki na specjalnie do tego celu przeznaczonych formularzach. Kolejnym etapem pracy jest zestawienie wyników według grup gospodarstw i województw oraz obliczenie średnich.

Rachunkowość rolna gospodarstw indywidualnych prowadzona już w latach 1927-1939, a po wojnie od roku 1947 ^{2/} do chwili obecnej umożliwia obserwowanie zmian między innymi w przychodach pieniężnych i wydatkach w krótkich, średnich i długich okresach czasu. Mankamentem omawianego źródła informacji jest nie w pełni reprezentatywna próba empiryczna w stosunku do populacji generalnej, ze względu na znacznie wyższy procentowy udział gospodarstw większych i silniejszych ekonomicznie.

Istotną przeszkodą w oparciu naszych rozważań na wynikach rachunkowości rolnej jest ich niereprezentatywność regionalna. W roku gospodarczym 1969/1970 w Polsce rachunkowość rolną pro-

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972, Instytut Ekonomiki Rolnej, Zakład Badań Dochodowości i Organizacji Rachunkowości Gospodarstw Chłopskich, Warszawa 1973, s. III-V.

2/ Por. M. Czerniewska, Budżety domowe rodzin chłopskich, PWE, Warszawa 1963, s.3.

wadziło 1.485 gospodarstw, z tego na Dolnym Śląsku 81 ^{1/}.
Liczono objętych badaniem gospodarstw w kraju i regionie
w roku 1971/1972 przedstawia tabela 6.

T a b e l a 6.

Gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolną
w roku gospodarczym 1971/1972.

Wysze- gólnienie	Ogółem	do 3 ha		3-7 ha	7-10 ha	10-15 ha	15 ha i więcej
		zarob- kujące	rol- nicze				
1	2	3	4	5	6	7	8
Polska	1 586	173	155	373	351	356	178
Wojewódz- two wroc- ławskie	81	12	8	15	18	18	10

Źródło: Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidu-
alnych 1971/1972, IER, Warszawa 1973.

Dobór gospodarstw do populacji próbnej, tworzony pod kątem
zapewnienia reprezentatywności badań w skali kraju, nie gwaran-
tuje reprezentatywności w skali regionów /jakkolwiek publikowa-
ne są wyniki rachunkowości rolnej w poszczególnych regionach/.
Świadczyć o tym może fakt, że na Dolnym Śląsku aż 13 powiatów
nie było objętych badaniem, a w pozostałych liczba gospodarstw
prowadzących rachunkowość rolną wahała się od 1 do 11. Na szcze-
gólną uwagę zasługuje nierównomierne natężenie badań na terenie
Dolnego Śląska. W zachodniej części regionu rachunkowość prowa-
dzi jedynie 8 gospodarstw, natomiast w rejonach centralnych
i wschodnim pozostałe 73 gospodarstwa indywidualne.

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych
1969/1970, Województwo wrocławskie ..., op. cit., s.III.

Na podstawie powyższych uwag można stwierdzić, że o ile ryzykowne byłoby opieranie badań w skali regionu na wynikach rachunkowości rolnej, to mają one istotną wartość dla porównań z rezultatami badań opartych na innego rodzaju źródłach.

2.2.6. Indywidualne badania przychodów pieniężnych gospodarstw chłopskich

Ostatnim ze źródeł informacji, które zasługuje na szczególną uwagę, są indywidualne badania dochodów pieniężnych ludności wiejskiej. Brane tu są pod uwagę badania autorów specjalizujących się w omawianej problematyce. Badania takie albo opierają się na jednym lub kilku ze wspomnianych wyżej źródeł informacji, względnie wobec niedostatku danych tam zawartych, wykorzystują własne źródła informacji, najczęściej badania ankietowe. Wobec dość bogatej literatury przedmiotu ograniczymy się do wymienienia kilku zaledwie klasycznych już pozycji. Nie można tu pominąć prac Maksymiliana Pohorille ^{1/}, Augustyna Wośa ^{2/}, Marii Czerniewskiej ^{3/}, Eugeniusza Gorzelaka ^{4/}, Marii Dziewickiej ^{5/} Haliny Szulce ^{6/}, Stefana Ogrodnika ^{7/}. Na temat przychodów i

- - - - -
- 1/ M. Pohorille, Ceny i dochody w rolnictwie, PWRiL, Warszawa 1972
 - 2/ A. Woś, M. Pohorille, Motywy produkcyjnych decyzji chłopów, PWE, Warszawa 1962.
 - 3/ M. Czerniewska, Budżety domowe rodzin chłopskich, PWE, Warszawa 1963.
 - 4/ E. Gorzelak, Dochody ludności rolniczej w Polsce, PWN, Warszawa 1963.
 - 5/ M. Dziewicka, Chłopi-robotnicy, Wyniki badań ankietowych, IER, Warszawa 1963
 - 6/ H. Szulce, Czynniki różniące obsługę wsi, SIB. Seria rynku wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1970.
 - 7/ S. Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów pieniężnych wsi przez gminne spółdzielnie, SIB. Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa - Lublin, 1974.

dochodów pieniężnych ludności wiejskiej ukazało się dotychczas wiele artykułów naukowych. Autorami znacznej ich części są pracownicy Instytutu Ekonomii Rolnej publikujący corocznie wyniki badań Instytutu ^{1/}.

Drugą, mniej liczną grupę autorów, tworzą pracownicy Głównego Urzędu Statystycznego, wykorzystujący do własnych rozważań badania i statystykę GUS. Na szczególną uwagę zasługują tu publikacje Krystyny Jaciek ^{2/}. Pozostali autorzy artykułów prezentują najczęściej metody i wyniki własnych badań, wspierając je niejednokrotnie innymi dostępnymi źródłami informacji ^{3/}

Biorąc pod uwagę zalety i wady omówionych pokrótce źródeł informacji wydaje się, że dla regionalnej analizy przychodów pieniężnych ludności wiejskiej największą przydatność ma statystyka masowa wraz z towarzyszącymi jej: bilansem pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz planem kasowym Narodowego Banku Polskiego. Pozostałe źródła informacji, a więc: budżety gospodarstw domowych, badania warunków bytu ludności, wyniki rachunkowości rolnej oraz rezultaty badań indywidualnych mogą służyć uzupełnieniu i wzbogaceniu informacji pochodzących ze statystyki masowej, jak również stanowią cenny materiał porównawczy dla własnych wyników badań.

- - - - -
- 1/ Wśród wielu publikacji wymienimy przykładowo artykuły:
M. Czerniewska, Stan zadłużenia, wierzytelności i zasobów gotówki w gospodarstwach chłopskich w dn. 30.VI.1966 r., Zagadnienia Ekonomii Rolnej, 1968 nr 5, oraz M. Dziewioka-Maksymalizacja dochodu ogólnego jako cel działalności gospodarczej rodzin chłopsko-robotniczych, Zagadnienia Ekonomii Rolnej, 1971, nr 4.
 - 2/ K. Jaciek, Dochody gospodarstw chłopskich z produkcji rolnej w latach 1970-1973, Wiadomości Statystyczne 1974, nr 4.
 - 3/ W tej grupie autorów na wymienienie zasługują m.in. prace:
H. Szałce, Przestrzenne kształtowanie się siły nabywczej ludności w woj. poznańskim w aspekcie analizy rynku, Zeszyty Naukowe WSE Poznań 1972, nr 32, oraz Z. Grochowski, Szacunek dochodów ludności rolnej z produkcji rolnej, pracy zarobkowej i z innych źródeł, Zagadnienia Ekonomii Rolnej. 1971.

2.3. Charakterystyka podstawowych źródeł przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych

Przychody pieniężne ludności wiejskiej mają bardziej zróżnicowaną strukturę rodzajową niż dochody mieszkańców miast utrzymujących się głównie z pracy zarobkowej i to najczęściej w przedsiębiorstwach gospodarki uspołecznionej.

Charakterystykę podstawowych źródeł przychodów pieniężnych ludności wiejskiej można przedstawić w najbardziej zwięzły sposób przy pomocy wzoru^{1/}

$$I_0 = I_R + I_Z + I_K + I_U + I_P$$

gdzie:

- I_0 - przychody pieniężne ogółem
- I_R - przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolniczych
- I_Z - przychody pieniężne z pracy zarobkowej poza rolnym gospodarstwem
- I_K - przychody pieniężne z tytułu uzyskanych kredytów
- I_U - przychody pieniężne z otrzymanych odszkodowań Państwowego Zakładu Ubezpieczeń
- I_P - Przychody pieniężne z pozostałych źródeł.

Przychody pieniężne z pozostałych źródeł $/I_P/$ to między innymi:

- świadczenia społeczne,
- zwroty wierzytelności, oszczędności, udziałów,
- odsprzedaż ziemi, maszyn, narzędzi i innych środków produkcji rolniczej,
- odsprzedaż dóbr inwestycyjnych i konsumpcyjnych,
- otrzymane spadki, wiana, darowizny, nagrody, wygrane lote-

1/ Por. S.Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów ..., op.cit., s.33

ryjne itp.

- przychody z odnajmu lokali mieszkalnych i budynków gospodarczych,
- przychody z wdzierżawionej innym osobom ziemi.

Źródła przychodów pieniężnych ludności wiejskiej jest niewątpliwie znacznie więcej, jednak ze względu na ich znikome znaczenie w przeciętnym indywidualnym gospodarstwie rolnym, można bez wielkiej szkody dla poprawności rachunku ze znacznej części tych niewielkich, a trudnych do ustalenia pozycji, zrezygnować. ~~W tym celu~~ jedynie wymienienie poszczególnych źródeł przychodów pieniężnych wymaga nieco bliższego ich scharakteryzowania.

2.3.1. Sprzedaż produktów rolniczych

Bezspornie podstawowym i najważniejszym źródłem przychodów pieniężnych ludności wiejskiej jest sprzedaż wytworzonych w gospodarstwach produktów, zarówno pochodzenia roślinnego jak i zwierzęcego.

Przychody ze sprzedaży produktów rolniczych, będących pieniężnym wyrazem zrealizowanej wartości produkcji towarowej gospodarstw chłopskich, uzależnione są od bardzo wielu czynników, a przede wszystkim od poziomu globalnej produkcji rolniczej i zakresu samozaopatrzenia.

Ustalenie dokładnych wielkości przychodów ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych napotyka na poważne trudności ze względu na wielokierunkowość zbytu tychże produktów.

Powszechnie rozróżnia się trzy formy skupu /zbytu/^{1/} pro-

1/ Por. E. Garbacik, *Ekonomika obrotu towarowego*, PWE, Warszawa 1970, s.173.

duktów rolniczych:

- dostawy obowiązkowe,
- kontraktacje,
- skup wolnorynkowy.

Dostawy obowiązkowe, będące formą administracyjnego przymusu państwa stosowanego wobec rolników w zakresie sprzedaży po sztywnych, niskich cenach określonych ilości podstawowych produktów rolniczych, zostały ze względu na ich niepostępowy charakter zniesione z końcem 1971 roku.

Preferowaną przez państwo formą skupu jest kontraktacja. Polega ona na umownym zobowiązaniu się producenta rolnego wobec odbiorcy, tj. przedsiębiorstwa kontraktacyjnego, do wyprodukowania i dostarczenia określonych artykułów na warunkach przewidzianych w dwustronnej umowie, której istotną cechą jest równoważność wzajemnych świadczeń. Kontraktacja jest atrakcyjną formą skupu, zarówno dla rolnika jak i dla państwa. Rolnik podpisując umowę kontraktacyjną zapewnia sobie ze znacznym wyprzedzeniem zbyt określonych produktów po dość wysokiej cenie. Ponadto korzysta z pomocy produkcyjnej i finansowej przedsiębiorstwa kontraktacyjnego. Można tu wymienić np.: zaliczki kontraktacyjne, przydziały towarów deficytowych, premie, poradnictwo fachowe itp.

Państwo jest zainteresowane rozwijaniem kontraktacji, bowiem tą drogą może skutecznie regulować produkcję rolniczą, włączając indywidualne, prywatne gospodarstwa chłopskie w system planowania gospodarczego kraju. Kontraktacja umożliwia oddziaływanie na cały proces produkcji rolnej w gospodarstwie indywidualnym, a tym samym stwarza warunki dla wprowadzenia postępu

techniczno-organizacyjnego, zwiększenia wydajności pracy oraz podnoszenia jakości wytwarzanych płodów rolnych.

Skup wolnorynkowy jest dogodniejszą /tańszą i elastyczniejszą/ formą gromadzenia masy towarowej od obowiązkowych dostaw i kontraktacji, jeśli nie ma konieczności lub możliwości intensywnego oddziaływania na produkcję i gdy podaż zaspokaja ilościowe i jakościowe potrzeby przemysłu i rynku. Ceny w skupie wolnorynkowym kształtują się pod wpływem podaży i popytu, choć ulegają pośredniej kontroli państwa. W ramach tej formy skupu można wyróżnić skup wolnorynkowy scentralizowany i zdecentralizowany. Pierwsza z odmian skupu wolnorynkowego charakteryzuje się tym, że odbiorcami produktów rolniczych są wyspecjalizowane, uspołecznione przedsiębiorstwa, działające w imieniu władz administracji gospodarczej. Skup wolnorynkowy zdecentralizowany prowadzony jest przez przedsiębiorstwa handlu detalicznego i gastronomii, celem wzbogacenia asortymentu towarów, względnie uatrakcyjnienia zestawu produkowanych potraw.

Dostawy obowiązkowe, kontraktacja i wolnorynkowy skup scentralizowany tworzą łącznie skup scentralizowany. Produkty rolnicze przejęte drogą skupu scentralizowanego są następnie przekazywane: na zaspokojenie potrzeb żywnościowych mieszkańców miast i wsi; dla przemysłu jako surowce do dalszego przetwarzania; dla przedsiębiorstw handlu zagranicznego na cele eksportowe; na utrzymanie państwowych rezerw żywnościowych i surowcowych; dla organizacji rolniczych i gospodarstw chłopskich na cele reprodukcji.

Skupem scentralizowanym i zdecentralizowanym objęte są w zasadzie wszelkiego rodzaju produkty rolnicze wytworzone w gos-

podarstwach chłopskich. Należy jednak pamiętać, że skup scentralizowany i zdecentralizowany nie obejmuje całkowitej produkcji towarowej gospodarki indywidualnej. Pewną, niewielką wprawdzie część wytworzonej produkcji towarowej ludność rolnicza sprzedaje bezpośrednio konsumentom miejskim w formie handlu targowiskowego, oraz odsprzedaje w obrębie wsi w formie tzw. wymiany sąsiedzkiej, zwanej inaczej obrotem sąsiedzkim. Zakres handlu targowiskowego uzależniony jest w pierwszym rzędzie od relacji cen w skupie uspołecznionym i w handlu detalicznym, przy jednoczesnym uwzględnieniu odległości potencjalnych miejsc zbytu od gospodarstwa rolnego. Poza klasycznym handlem targowiskowym istnieje w niewielkim zakresie bezpośredni zbyt obnośny i obwoźny produktów rolniczych. Można tu wymienić np. obwoźną sprzedaż ziemniaków oraz obnośną sprzedaż nabiału, głównie śmietany i mleka, tzw. bańczarstwo ^{1/}.

Ze względu na fakt, że przedsiębiorstwa gospodarki uspołecznionej reprezentują stronę popytową w transakcjach zawieranych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym, wartość tych transakcji podlega ewidencji. Powyższa okoliczność stwarza możliwość ustalenia wartości skupu scentralizowanego i zdecentralizowanego, wyrażającej jednocześnie wielkość przychodów pieniężnych ludności wiejskiej z tego tytułu.

Informacje o wielkości przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska z tytułu sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym zaczerpnięto z planów kasowych Narodowego Banku Polskiego. Przychody ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentra-

1/ Por. W. Kamiński, Problemy przestrzenne rynku rolnego i gospodarki żywnościowej, PWE, Warszawa 1969, s. 123.

lizowanym w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w powiatach Dolnego Śląska w latach 1970-1974 charakteryzują tabele I i II zamieszczone w aneksie do rozdziału II.

Można zauważyć, że w badanym okresie ozasu przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym liczone zarówno na 1 gospodarstwo chłopskie, jak i na 1 hektar powierzchni, wzrastają systematycznie we wszystkich powiatach. Niewątpliwie, przedstawione mierniki nie oddają dokładnie zmian przychodów z omawianego źródła /zawyżone są, w niewielkim wprawdzie stopniu, z powodu ciągłego choć nieznacznego spadku liczby i powierzchni ogólnej gospodarstw chłopskich w regionie/, jednak stwarzają szansę porównań przestrzennych, i z tego względu stosowane są powszechnie w różnego rodzaju publikacjach i materiałach empirycznych.

Zgodnie z oczekiwaniami, najwyższe przychody ze sprzedaży produktów rolniczych osiąga ludność wiejska powiatów rolniczych wchodzących w skład I i II rejonu przyrodniczo-rolniczego, natomiast najniższe - mieszkańcy powiatów górskich i podgórskich, nierolniczych, zaliczanych do rejonów III i IV.

Jak już wcześniej wspomiano, poza sprzedażą płodów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym, ludność wiejska zbywa swe produkty bezpośrednio konsumentom lub dalszym ich użytkownikom na targowiskach lub w obrocie sąsiedzkim. Ze względu na nieewidencjonowanie wartości tego rodzaju transakcji, zamiar zbadania przychodów pieniężnych mieszkańców wsi z omawianego źródła, sprowadza się z reguły do przeprowadzenia niezbędnych szacunków.

Spośród omawianych w poprzednim podrozdziale źródeł informacji, jedynie w wynikach rachunkowości rolnej znaleźć można dane o wielkości sprzedaży rolniczej produkcji towarowej w handlu targowiskowym oraz w obrocie sąsiedzkim, określonej mianem sprzedaży prywatnej. W wynikach rachunkowości rolnej nie znajdziemy wprawdzie danych w przekroju bardziej szczegółowym niż regionalny, jednak mogą one posłużyć do sporządzenia względnie prawidłowych szacunków.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży prywatnej produktów rolniczych stanowiły w kraju w latach 1961/1962 - 1971/1972 około 25% ogółu przychodów ze sprzedaży produkcji rolnej ^{1/}. Wśród regionów najwyższy udział sprzedaży prywatnej w łącznych przychodach z produkcji towarowej miały w roku 1971/1972 następujące ^{2/}: katowicki - 53,2%, krakowski - 37,2%, kielecki - 27,7%, wrocławski - 25,8%. Najniższy natomiast udział sprzedaży bazarowej wystąpił w regionach: poznańskim - 9,3%, bydgoskim - 11,9%, lubelskim - 12,2 %, koszalińskim - 14,1%.

Opierając się na publikacjach Instytutu Ekonomiki Rolnej dotyczących wyników rachunkowości rolnej można ustalić, że na Dolnym Śląsku przychody ze sprzedaży wolnorynkowej /prywatnej/ partycypowały w ogólnych przychodach ze sprzedaży produktów rolniczych w ostatnich latach następująco:

w roku gospodarczym 1969/1970 - w 29,9% ^{3/},

w roku gospodarczym 1970/1971 - w 32,8% ^{4/},

1/ Por. Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972, IER Warszawa 1973, s. 11,

2/ tamże, s. 57

3/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych, Województwo wrocławskie..., op. cit, s. 17.

4/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1970/1971 Instytut Ekonomiki Rolnej, Warszawa 1972, s. 56-57.

w roku gospodarczym 1971/1972 - w 25,8%^{1/}

Wobec braku danych o wynikach rachunkowości rolnej w następnych latach objętych badaniem, tj. 1972/1973 i 1973/1974, przyjęto przeciętny wskaźnik udziału sprzedaży prywatnej w ogólnej sprzedaży produktów rolniczych na poziomie 30% i o tyle powiększono wartość przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska, przedstawioną w tabelach I i II. Rezultaty tych obliczeń, przedstawiające szacunek łącznych przychodów ludności chłopskiej regionu, pochodzących ze sprzedaży produktów rolniczych, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich ilustrują tabele III i IV zawarte w aneksie do rozdziału II.

Sporządzony rachunek jest niewątpliwie bardzo nieprecyzyjny i może budzić szereg zastrzeżeń, jednak czynione przez autora próby szacowania innymi metodami nie dawały bardziej wiarygodnych rezultatów. Szacunek nie doprowadził wprawdzie do dalszego zróżnicowania przestrzennego i dynamicznego przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych w regionie, jednak ma tę zaletę, że pozwolił uwzględnić z prawdopodobnie niezbyt dużym błędem dość istotne źródło przychodów pieniężnych.

Posiadając względnie pełne dane o przychodach ze sprzedaży produkcji towarowej w przekroju powiatowym, można w oparciu o metodę przedstawioną w rozdziale I przeliczyć je według nowego podziału administracyjnego regionu na nowo powstałe województwa: jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie i wrocławskie. Poza spełnieniem wymogu aktualizacji danych, jest to wyjście naprzeciw dużemu zapotrzebowaniu praktyki gospodarczej na tego typu infor-

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972 ..., op. cit., s. 56-57.

macje. Wyniki tej transformacji danych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie przedstawia tabela 7.

Tabela 7.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970-1974 na 1 gospodarstwo chłopskie, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	22,3	26,9	32,8	38,0	44,2
2.	Legnickie	55,5	63,6	59,8	79,9	90,2
3.	Wałbrzyskie	37,8	40,0	47,5	58,1	63,7
4.	Wrocławskie	39,5	42,3	50,9	60,2	66,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych planów kasowych NBP, roczników statystycznych województwa Wrocławskiego 1971-1974, spisu rolnego 1974, oraz Statystyka województw, GUS, Warszawa 1975, s. 106.

Należy wyjaśnić, że wobec braku danych o liczbie gospodarstw chłopskich w nowych województwach w latach 1970-1973 wielkość przychodów w latach 1970-1974 odniesiono do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych w roku 1974, obliczonych dla nowych województw przez Główny Urząd Statystyczny ^{1/}. Taki sposób liczenia jest niewątpliwie nieprecyzyjny, jednak biorąc pod uwagę fakt, że w latach 1970-1974 liczba gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku zmniejszyła się o 1,6%, można uznać, że popełniony błąd jest stosunkowo niewielki i nie wypacza

1/Statystyka województw 1975 ..., op. cit., s 106.

ogólnego obrazu zróżnicowania przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych w województwach regionu. Do przyjęcia tego rodzaju przeliczeń skłania również druga okoliczność, Mianowicie w roku 1974 w poprzednich granicach administracyjnych było na Dolnym Śląsku 167.561 indywidualnych gospodarstw rolnych. W wyniku wprowadzenia nowego podziału administracyjnego kraju nastąpiło zwiększenie liczby gospodarstw chłopskich w regionie w tym samym, 1974 roku /według ustaleń GUS/ do 173.739, czyli o 3,7%. Z porównania zamieszczonych wyżej dwóch wskaźników procentowych wypływa wniosek, iż wszelkie próby przeliczenia gospodarstw chłopskich wg nowego podziału administracyjnego zagrożone są większym błędem, niż przyjęcie stałej podstawy przeliczeń, to jest danych GUS dla roku 1974.

Informacje liczbowe zawarte w tabeli 7 potwierdzają w pełni spostrzeżenia poczynione w poprzednim rozdziale o warunkach i poziomie rozwoju rolnictwa w poszczególnych województwach Dolnego Śląska. Zgodnie z oczekiwaniami stwierdzono, że najwyższe przychody ze sprzedaży produkcji towarowej osiągają gospodarstwa chłopskie województwa legnickiego, wyraźnie niższe województw: wrocławskiego i wałbrzyskiego oraz zdecydowanie najniższe województwa jeleniogórskiego. Należy podkreślić stały, wyraźny wzrost przychodów pieniężnych ludności wiejskiej na Dolnym Śląsku z tytułu sprzedaży produktów rolniczych.

Istotną wartość może mieć zbadanie, w jakim stopniu województwa regionu różniouje drugi miernik, to jest przychody ze sprzedaży produkcji towarowej w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni ogólnej gospodarstw chłopskich. Zagadnienie powyższe przedstawia tabela 8.

T a b e l a 8.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970-1974 na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	5,7	6,9	8,4	9,7	11,3
2.	Legnickie	11,3	12,9	12,1	16,2	18,3
3.	Wałbrzyskie	9,1	9,6	11,5	14,0	15,4
4.	Wrocławskie	9,5	10,2	12,2	14,5	16,0

Źródło: Jak w tabeli 7, oraz Statystyka województw, 1975, GUS, Warszawa 1975, s. 103.

Przy obliczaniu miernika przychodów na 1 hektar powierzchni w województwach regionu w latach 1970-1974 posłużono się analogiczną jak poprzednio metodą, to znaczy przyrównano dochody w latach 1970-1974 do powierzchni ogólnej gospodarstw indywidualnych w województwach Dolnego Śląska w roku 1975 ^{1/}.

Dane empiryczne zawarte w tabeli 8 świadczą o ciągłym wzroście przychodów ze sprzedaży produkcji rolniczej w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni. Dyferencja przestrzenna jest tu jednak mniejsza niż to wykazał poprzedni miernik. Można zatem na tej podstawie wnioskować, iż przeciętne przychody ze sprzedaży produktów rolniczych z 1 hektara są w poszczególnych województwach Dolnego Śląska względnie wyrównane, natomiast czynnikiem je różniującym jest ilość i wielkość gospodarstw chłopskich. Istotnie, jak wynika z zamieszczonych w poprzednim

1/ Statystyka województw 1975, ..., op. cit., s. 103.

rozdziale danych, województwo legnickie liczące najmniej /spośród badanych czterech województw/ gospodarstw chłopskich, posiada najkorzystniejszą strukturę obszarową tychże gospodarstw. Odwrotnie, w najgorszej sytuacji pod tym względem, znajduje się województwo jeleniogórskie.

Niewątpliwie czynników kształtujących poziom przychodów ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych jest nieporównanie więcej. Najogólniej można je podzielić, jak się wydaje na dwie grupy: Pierwszą tworzą czynniki przyrodniczo-produkcyjne, wśród których do najważniejszych można zaliczyć warunki glebowe, klimatyczne, organizację produkcji rolnej, poziom postępu technicznego w produkcji rolnej, zasoby siły roboczej, strukturę produkcji rolnej, wielkość gospodarstw, stopień specjalizacji produkcji, poziom samozaopatrzenia produkcyjnego itd. Drugą grupę stanowią czynniki rynkowe, a między innymi: poziom cen na produkty rolne, charakter form skupu poszczególnych płodów rolnych, organizacja punktów skupu i innych lokalnych rynków zbytu itp.

Analiza przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych winna objąć badanie wpływu poszczególnych czynników na poziom i strukturę tych przychodów. W niniejszej pracy zrezygnowano z tak szczegółowych dociekań, ponieważ jak to już powiedziano, badanie przychodów stanowi zaledwie podstawę i punkt odniesienia dla analizy wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska.

2.3.2. Przychody z zarobkowania poza gospodarstwem rolnym

Przychody pieniężne z pracy zarobkowej poza gospodarstwem stanowią istotne źródło dochodów rodzin ogłopskich, szczególnie tzw. dwuzawodowych. Przyjmując kryterium przewagi przychodów z rolnictwa lub z pracy zarobkowej, można rozróżnić gospodarstwa ogłopo-robotników oraz robotniko-chłopów. W naszym badaniu tego rodzaju podział nie ma jednak istotnego znaczenia, jako że za zadanie stawiamy sobie jedynie ustalenie wielkości przychodów z pracy zarobkowej ludności Dolnego Śląska.

Zjawisko łączenia pracy w rolnictwie z pracą poza rolnictwem nie jest charakterystyczne tylko dla naszego kraju, a także nie jest problemem nowym. Występowało w wielu krajach już w XIX wieku i ma ścisły związek z procesem uprzemysłowienia. Klasyfikacji i oceny form łączenia zajęć przemysłowych z rolnictwem w rosyjskiej gospodarce chłopskiej dokonał W. Lenin, wyodrębniając m.in. powiązania pracy w patriarchalnym /naturalnym/ rolnictwie z przemysłem domowym, rzemiosłem i pracą najemną w przemyśle /i w rolnictwie/, a także powiązanie pracy najemnej w rolnictwie z pracą najemną w przemyśle ^{1/}. Współcześnie kategoria ogłopo-robotników występuje zarówno w krajach socjalistycznych, jak i kapitalistycznych, choć pozornie tych samych zjawisk w obydwu systemach społeczno-politycznych nie należy utożsamiać. Traktując dwuzawodowość jako etap w procesie tworzenia nowych stosunków produkcji, należy stwierdzić, iż zasadnicza różnica polega na tworzeniu się w krajach socjalistycznych społeczeństwa socjalis-

1/ W.I. Lenin, Rozwój kapitalizmu w Rosji, Dzieła, t. 3, Książka i Wiedza, Warszawa 1953, s. 383-384.

tycznego, natomiast w krajach kapitalistycznych kształtowaniu się klas społeczeństwa kapitalistycznego ^{1/}.

W warunkach gospodarki polskiej mieszkańcy wsi poszukujący dodatkowych źródeł dochodu, znajdują w decydującej większości pracę w przedsiębiorstwach gospodarki uspołecznionej. Z tego względu pominięto w dalszych rozważaniach przychody z pracy najemnej w gospodarce nieuspołecznionej, jako mało istotne.

Dokładne dane o przychodach pieniężnych z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym ludności robotniczo-chłopskiej, są bez specjalnych badań ankietowych praktycznie nie do ustalenia. Ze względu na znaczny ciężar gatunkowy tego składnika dochodów użyto następującej metody szacowania:

1. Z publikacji GUS dotyczącej Narodowego Spisu Powszechnego w 1970 roku wykorzystano dane o licznie osób czynnych zawodowo poza swoim gospodarstwem rolnym w latach 1960-1980 w powiatach Dolnego Śląska ^{2/}.
2. Na podstawie informacji z lat 1960 i 1970 wyliczono średnioroczne tempo wzrostu, które założono również na lata 1971-1974, ustalając w ten sposób liczbę osób czynnych zawodowo poza swoim gospodarstwem rolnym w powiatach byłego województwa wrocławskiego w latach 1971-1974.
3. Następnie obliczono średnią płacę i zatrudnionego w powiatach, dzieląc wynagrodzenia za pracę objęte funduszem płac /dane z planów kasowych NBP/ przez liczbę zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej w powiatach, w latach 1970-1974 /informacje z roczników statystycznych powiatów/.

1/ M. Dziewicka, Chłopi-robotnicy ..., op.cit., s.41

2/ Ludność, zasoby mieszkaniowe, indywidualne gospodarstwa rolne, Województwo wrocławskie, Narodowy Spis Powszechny 1970, WUS Wrocław, 1971, s. 25-48.

4. Ustanowioną w ten sposób średnią płacę przypadającą na 1 zatrudnionego w gospodarce uspołecznionej regionu zmniejszono /opierając się na wynikach badań H.Szulce^{1/}/ do poziomu 80%, wychodząc z założenia, iż pracujący poza gospodarstwem rolnym /robotniko-chłopi/ posiadają stosunkowo niższe kwalifikacje, pracują często w niepełnym wymiarze godzin oraz wykazują się dość niską wydajnością pracy.
5. Mając dane o liczbie osób czynnych zawodowo poza swoim gospodarstwem rolnym /robotniko-chłopów/ oraz znając osiągnięte przez nie średnie roczne płace, obliczono przychody tej ludności z tytułu zarobkowania poza gospodarstwem rolnym.

Obok wspomnianej grupy ludności /robotniko-chłopów/, której wkład pracy w użytkowane gospodarstwo jest minimalny, bowiem utrzymuje się niemal wyłącznie z pracy zarobkowej, istnieje znaczna grupa mieszkańców wsi, łączących pracę w gospodarstwie rolnym z pracą zarobkową poza gospodarstwem, a więc tzw. chłopo-robotnicy. Do szacunku przychodów z pracy zarobkowej tej grupy ludności wykorzystano analogicznie jak uprzednio źródła informacji i metodę postępowania, przy czym średnią płacę ustalono w tym przypadku na poziomie 60% przeciętnych rocznych zarobków pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej. Należy wyjaśnić, iż dane o liczbie chłopo-robotników zaczerpnięto z tego samego źródła co poprzednio, to jest z "Wyników Narodowego Spisu Powszechnego 1970 r.", gdzie tę grupę ludności określono jako "dodatkowo czynnych zawodowo w swoim gospodarstwie rolnym".

Po wyszacowaniu przychodów z pracy zarobkowej ludności rolni-

- - - - -

czej /chłopo-robotników/, dodano do siebie przychody obydwu grup ludności z omawianego źródła, otrzymując w ten sposób względnie dokładną wartość przychodów ludności wiejskiej Dolnego Śląska z tytułu pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym. Wartość tego rodzaju przychodów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie i na 1 hektar powierzchni gospodarstw przedstawiają tabele V i VI, zamieszczone w aneksie do rozdziału II. Można zauważyć, że w latach 1970-1974 przychody pieniężne gospodarstw chłopskich z pracy zarobkowej ich użytkowników systematycznie wzrastały we wszystkich niemal powiatach regionu. Najwyższe przychody z tego tytułu uzyskiwali mieszkańcy wsi powiatów: wałbrzyskiego, jeleniogórskiego, noworudzkiego i kłodzkiego. Są to, jak stwierdzono w poprzednim rozdziale, powiaty górskie i podgórskie, o niezbyt korzystnych warunkach dla rozwoju rolnictwa, natomiast silnie uprzemysłowione. Blisko dwukrotnie mniejsze są przychody z pracy zarobkowej ludności wiejskiej powiatów/ górskiego, ząbkowickiego, jaworskiego i strzelińskiego, a więc rejonów typowo rolniczych, słabo uprzemysłowionych.

W identyczny niemal sposób różnicuje teren regionu drugi miernik, to jest stosunek przychodów do powierzchni gospodarstw rolnych. Silniejsze są tu jednak dysproporcje w wartości uzyskiwanych dochodów z pracy zarobkowej. Otóż na 1 hektar powierzchni gospodarstw w powiecie wałbrzyskim przypada czterokrotnie wyższa wartość tego typu przychodów, niż w powiecie górskim. Niewątpliwie, obok zdecydowanych różnic w wartości bezwzględnej przychodów z omawianego źródła, pewne znaczenie ma również ^{sta}dyferencja obszaru gospodarstw w poszczególnych rejonach Dolnego Śląska.

Zróżnicowanie przychodów z pracy zarobkowej w powiatach każe się domyślać odzwierciedlenia badanego zjawiska w województwach regionu dolnośląskiego. Charakterystykę przychodów ludności wiejskiej ze źródeł zarobkowych w przemyśle na 1 gospodarstwo chłopskie przedstawia tabela 9.

T a b e l a 9.

Przychody ludności wiejskiej z pracy zarobkowej w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie, w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	19,6	21,8	24,0	28,4	33,7
2.	Legnickie	17,0	18,6	21,0	24,9	30,1
3.	Wałbrzyskie	19,8	22,0	24,8	28,7	34,5
4.	Wrocławskie	14,4	16,1	19,4	22,0	26,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Zgodnie z przypuszczeniem, wyższe dochody z pracy zarobkowej osiąga ludność wiejska województw południowych, uprzemysłowionych, a więc wałbrzyskiego i jeleniogórskiego, niższe - mieszkańcy wsi w województwach legnickim i wrocławskim.

Kolejna tabela prezentuje przychody z pracy zarobkowej zróżnicowane przestrzennie według drugiego miernika, tj. dochodów na 1 hektar powierzchni gospodarstw.

T a b e l a 10.

Przychody ludności wiejskiej z pracy zarobkowej w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	5,0	5,6	6,1	7,2	8,6
2.	Legnickie	3,5	3,8	4,3	5,1	6,1
3.	Wałbrzyskie	4,8	5,3	6,0	6,9	8,3
4.	Wrocławskie	3,5	3,9	4,7	5,3	6,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Ostatnia tabela wykazuje znaczną analogię z poprzednią. Zauważa się wyraźną zbieżność poziomu przychodów w województwach północnych, a więc legnickim i wrocławskim, oraz zbliżoną wartość przychodów przypadających na 1 hektar powierzchni w województwach południowych, tj. jeleniogórskim i wałbrzyskim.

Na podstawie przeprowadzonych wyżej obserwacji można sądzić, że do podjęcia pracy zarobkowej poza gospodarstwem skłania mieszkańców wsi na Dolnym Śląsku zarówno stosunkowo niewielka przychodowość z produkcji rolniczej /dotyczy to szczególnie drobnych gospodarstw w rejonach o słabych glebach/, jak również łatwość znalezienia dobrze płatnej pracy w pobliżu miejsca zamieszkania /najczęściej w drobnych, gęsto rozsianych na południu Dolnego Śląska zakładach przemysłowych/. Niewątpliwie przyczyn zarobkowania przez ludność wiejską jest znacznie więcej,

Jednak wyodrębnienie ich wymaga osobnych socjologiczno-ekonomicznych badań, co wykracza poza ramy niniejszej pracy.

2.3.3. Kredyty dla ludności wiejskiej

Kolejnym źródłem przychodów pieniężnych ludności wiejskiej są wpływy uzyskiwane z tytułu zaciągania kredytów i pożyczek. Pod pojęciem kredyt należy rozumieć stosunek ekonomiczny, wynikający z odstąpienia przez jedną ze stron drugiej stronie określonej wartości w pieniądzu lub w towarze na warunkach zwrotu równowartości w ustalonym terminie ^{1/}. Z definicji wynika, że uzyskanie kredytu nie jest równoznaczne ze zwiększeniem dochodu /np. gospodarstwa chłopskiego/, bowiem otrzymanie kredytu wiąże się zawsze z koniecznością jego zwrotu. Wpływy kredytowe stanowią jednak niewątpliwie zwiększenie przychodów, przy czym spłaty /zwroty/ kredytów zaliczane są do rozchodów /wydatków/. Ze względu na istnienie obecnie zaledwie szacunkowych form kredytu towarowego bliższą uwagę poświęcimy jedynie kredytowi pieniężnemu. Mieszkańcy wsi zaciągają kredyty i pożyczki przede wszystkim w spółdzielczych i państwowych instytucjach bankowych. Zanikającą formą jest kredyt prywatny ^{2/}. Według danych rachunkowości rolnej, kredyt prywatny partycyypował w ogólnej wartości zaciągniętych przez badane gospodarstwa pożyczek: w roku 1969/1970 - w 17,2%, w roku 1970/1971 - w 16,5%, w roku 1971/1972 - w 9,7%. Wobec niewielkiego i malejącego znaczenia kredytu prywatnego, postanowiono zrezygnować z szacowania tej pozycji przychodów pieniężnych.

1/Mała encyklopedia ekonomiczna, PWE, Warszawa 1974, s. 407.

2/ Por. S. Ogrodnik, Zadłużenie gospodarstw chłopskich ..., op.cit., s.105.

Do kredytów bankowych, udzielanych ludności wiejskiej zaliczają się: obrotowy, inwestycyjny oraz kredyt na zakupy ratalne.

Kredyt obrotowy związany jest z bieżącym prowadzeniem produkcji rolniczej /roślinnej, hodowlanej, sadowniczej/. Udzielany jest na wszystkie gospodarczo uzasadnione potrzeby związane bezpośrednio z prowadzeniem działalności produkcyjnej przez gospodarstwa chłopskie, stanowi zatem dla rolników znaczne udogodnienie w realizacji bieżących nakładów produkcyjnych. Kredyt obrotowy należy do krótkoterminowych /maksymalny okres spłaty wynosi 18 miesięcy/. W badanym okresie czasu głównym gestorem w rozdziale kredytów obrotowych wśród ludności rolniczej była Spółdzielczość Oszczędnościowo-Pożyczkowa ^{1/}. Ponadto ważną rolę odgrywały zaliczki kontraktacyjne udzielane plantatorom buraków cukrowych przez przemysł cukrowniczy ^{2/}. Od 1967 roku spółdzielczość wiejska zaopatrzenia i zbytu udziela rolnikom kredytu towarowego w postaci nawozów mineralnych z tytułu kontraktacji zbóż, jednak zgodnie z przyjętą koncepcją pracy przychody i wydatki w naturze nie stanowią przedmiotu naszych badań. Wspomniany kredyt towarowy stanowi zresztą nieznaczną część ogólnej wartości kredytów udzielanych gospodarce chłopskiej.

Obok kredytów obrotowych, drugą bardzo istotną grupę pożyczek bankowych stanowią kredyty inwestycyjne. Udzielane są one z przeznaczeniem na budowę nowych obiektów mieszkalnych i gospo-

1/ T. Wyszomirski, Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w obsłudze finansowej wsi, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, z. 24, ZW CRS, Warszawa 1970, s. 87.

2/ F. Dominiczuk, Ewolucja kredytu kontraktacyjnego ..., op.cit. s. 74.

darczych, na poważniejsze remonty budynków i urządzeń produkcyjnych, na zakup maszyn i narzędzi rolniczych, na zakup bydła produkcyjnego, inwentarza zarodowego, na zakładanie upraw specjalnych ^{1/}. W ramach tej grupy kredytów rozróżnia się kredyty długoterminowe i średnioterminowe. Pierwsze z wymienionych udzielane są rolnikom przez Bank Rolny na większe wydatki inwestycyjne /budowa nowych obiektów, remonty kapitalne/. Okres maksymalny ich spłaty wynosi 20 lat; na Ziemiach Zachodnich i Północnych - 30 lat. Kredyty średnioterminowe wypłacane są przez spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe na pozostałe cele o charakterze inwestycyjnym. Maksymalny okres zwrotu tych kredytów wynosi najczęściej 8 lat.

W literaturze i praktyce wyodrębnia się poza kredytami obrotowym i inwestycyjnym, również tzw. kredyty na zakupy ratalne. Wypłacane są one rolnikom przez spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe zarówno na cele produkcyjne, jak i konsumpcyjne /np. na zakup dóbr trwałego użytku/. Biorąc pod uwagę okres spłaty, należy je zaliczyć do kredytów krótkoterminowych/

Dla ustalenia poziomu przychodów pieniężnych ludności wiejskiej, najistotniejsze jest poznanie ogólnej wartości uzyskanych przez nią kredytów, stanowiących dość znaczną część wpływów pieniężnych w przeciętnym gospodarstwie chłopskim. Charakterystykę łącznych wpływów kredytowych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku zawierają tabele VII i VIII zamieszczone w aneksie do rozdziału II.

1/ Do kredytów inwestycyjnych zaliczyć można również tzw. kredyty prewencyjne γ udzielane przez PZU na ogniotrwałe pokrycie dachowe - forma kredytu na Dolnym Śląsku w zasadzie nie występująca.

Można łatwo zauważyć, że wpływy pieniężne indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku z tytułu uzyskanych kredytów i pożyczek bankowych w latach 1970-1974 wyraźnie wzrosły.

Zjawiskiem charakterystycznym jest tu pewna zmienność /cykliczność/ przychodów z omawianego źródła. O takim przebiegu badanego zjawiska w czasie zdecydowały zmiany w poziomie kredytów obrotowych, stanowiących przeciętnie 72% łącznych kredytów bankowych udzielanych gospodarstwom chłopskim na Dolnym Śląsku. Zaobserwowano, że istnieje pewien związek pomiędzy wielkością produkcji globalnej a poziomem zaciągniętych przez gospodarstwa chłopskie kredytów obrotowych. W latach charakteryzujących się nieco niższymi plonami, wartość udzielonych kredytów obrotowych najczęściej rośnie i odwrotnie, rekordowej wydajności w rolnictwie towarzyszy z reguły obniżenie wartości udzielonych kredytów obrotowych.

Zróżnicowanie przestrzenne przychodów pieniężnych ludności wiejskiej z otrzymanych kredytów bankowych zdeterminowane jest, jak się wydaje, charakterem i poziomem rozwoju rolnictwa w poszczególnych rejonach Dolnego Śląska. Obydwa mierniki pozwalają stwierdzić, iż mieszkańcy wsi położonych w rejonach rolniczych /powiaty centralne i północne regionu/ w znacznie wyższym stopniu korzystają z kredytów bankowych, niż rolnicy powiatów południowych /górskich i podgórskich/.

Informacje dotyczące przychodów pieniężnych ludności wiejskiej z tytułu uzyskanych kredytów bankowych przelozono w analogiczny, jak poprzednio sposób na nowe województwa Dolnego Śląska. Wpływy kredytowe w przelozeniu na 1 gospodarstwo według nowych województw obrazuje tabela 11.

T a b e l a 11.

Przychody ludności wiejskiej z uzyskanych kredytów
w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie w latach 1970-1974,
według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	3 169	3 620	4 484	5 204	5 027
2.	Legnickie	5 873	7 146	7 894	12 010	11 252
3.	Wałbrzyskie	5 107	5 675	5 459	7 554	6 228
4.	Wrocławskie	5 495	6 246	6 151	8 303	7 798

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych
Banku Rolnego, CZ SOP, P.P.Cukrownie Dolnośląskie.

Zgodnie z tym, co powiedziano wcześniej, województwo legnickie wyraźnie wyprzedza pozostałe pod względem poziomu przychodów gospodarstw chłopskich z zaciągniętych kredytów bankowych. Najmniejsze przychody z tego tytułu uzyskują województwa południowe, tj. wałbrzyskie i jeleniogórskie. Dystans dzielący w tym względzie województwa legnickie i wrocławskie jest proporcjonalny do różnicy pomiędzy tymi województwami w wielkości przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych. Potwierdza to w pewnym stopniu istnienie związku pomiędzy poziomem rozwoju produkcji rolniczej a zakresem korzystania przez ludność wiejską z kredytów bankowych w danym rejonie.

Drugi ze stosowanych każdorazowo mierników pozwala odnieść przychody z uzyskanych przez mieszkańców wsi kredytów bankowych na 1 hektar powierzchni indywidualnych gospodarstw rolnych, co obrazują dane tabeli 12.

T a b e l a 12.

Przychody ludności wiejskiej z uzyskanych kredytów w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	808	923	1 143	1 327	1 282
2.	Legnickie	1 191	1 516	1 601	2 436	2 282
3.	Wałbrzyskie	1 231	1 368	1 316	1 822	1 502
4.	Wrocławskie	1 321	1 501	1 478	1 995	1 874

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Banku Rolnego, CZ SOP, PP. Cukrownie Dolnośląskie.

Miernik przychodów na 1 hektar również i w tym przypadku nie zmienił w zasadniczy sposób zróżnicowania przedstawionego w tabeli 11, jednak dysproporcje są tu mniejsze.

Uogólniając poczynione spostrzeżenia można stwierdzić, że zakres korzystania przez gospodarstwa chłopskie z kredytów jest uzależniony od ogólnego poziomu rozwoju rolnictwa na danym terenie, jak i od wysokości produkcji globalnej w danym roku. Jest to zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę fakt, że kredyt jest dla ludności wiejskiej dogodną formą finansowania nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych z przyszłych dochodów, wpływając tym samym na stabilizację przychodów pieniężnych i uniezależnienie gospodarstw chłopskich od bardzo zmiennych w czasie przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych.

2.3.4. Odszkodowania Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z tytułu poniesionych strat losowych

Charakteryzując źródła przychodów pieniężnych ludności wiejskiej należy również omówić odszkodowania otrzymane przez mieszkańców wsi od Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z tytułu poniesionych uprzednio strat losowych, spowodowanych m.in. pożarem, powodzią, gradobiciem itp. Wpłaty odszkodowań nie stanowią dla gospodarstw ewidentnego dochodu, będąc jedynie rekompensatą za poniesione wcześniej straty losowe, jednak zwiększają w danym okresie czasu /np. w ciągu jednego roku/ wartość przychodów pieniężnych i z tego względu należy je traktować jako jeden ze składników tych przychodów. Inną cechą tego rodzaju przychodów jest ich przypadkowość, zatem nie miałoby sensu doszukiwanie się związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy nimi a jakimiś domniemanymi czynnikami. Chcąc uzyskać możliwie pełny obraz przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974 przedstawiono w tabelach IX i X, zamieszczonych w aneksie do rozdziału II, przychody z tego źródła w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Warto zaznaczyć, iż odszkodowania, o których mowa w wymienionych wyżej tabelach, dzielą się na:

- a/ odszkodowania z tytułu dobrowolnych ubezpieczeń wypadkowych; obejmują one m.in. ubezpieczenia od:
 - odpowiedzialności cywilnej,
 - nieszczęśliwych wypadków itp.
- b/ odszkodowania z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń rolnych,

do których zalicza się ubezpieczenia:

- budynków,
- mienia ruchomego,
- zwierząt hodowlanych,
- upraw,

c/ odszkodowania z tytułu dobrowolnych ubezpieczeń rolnych,

które obejmują ubezpieczenia:

- zwierząt hodowlanych,
- upraw.

Charakterystykę odszkodowań wypłacanych przez PZU ludności wiejskiej Dolnego Śląska w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich zawierają tabele 13 i 14.

T a b e l a 13.

Przychody ludności wiejskiej z otrzymanych odszkodowań PZU w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	449	606	593	603	683
2.	Legnickie	359	739	671	652	677
3.	Wałbrzyskie	523	1 002	721	827	902
4.	Wrocławskie	419	899	632	588	871

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Państwowego Zakładu Ubezpieczeń we Wrocławiu.

T a b e l a 14.

Przychody ludności wiejskiej z otrzymanych odszkodowań PZU w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	114	154	151	153	174
2.	Legnickie	72	150	136	132	137
3.	Wałbrzyskie	126	241	173	199	217
4.	Wrocławskie	100	216	151	141	209

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Państwowego Zakładu Ubezpieczeń we Wrocławiu.

Informacje liczbowe zawarte w powyższych tabelach charakteryzują siłą rzeczy przychody z tytułu otrzymanych odszkodowań PZU przeciętnie w danym województwie. Trzeba jednakże mieć na uwadze fakt, że straty losowe ponosiła a następnie odszkodowania otrzymywała tylko pewna część gospodarstw chłopskich. W związku z tym na przestrzeni lat 1970-1974 wysokości odszkodowań dla rolnictwa indywidualnego upatrywać należy nie tyle wzrostu ilości wszelkiego rodzaju szkód i klęsk losowych, ile stałe zwiększanie wartości produkcji rolniczej i majątku trwałego, co przy zbliżonej a nawet malejącej /wskutek działań prewencyjnych/ liczbie wypadków losowych powoduje narastanie wartości strat przez nie spowodowanych.

Opierając się na wynikach rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych można ocenić, iż omówione cztery podstawowe składniki /sprzedaż produkcji towarowej, dochody z pracy zarobkowej, kredyty oraz odszkodowania PZU/ stanowią, przeciętnie 90% przychodów pieniężnych gospodarstw chłopskich /w roku 1969/1970 - 91,7%; 1970/1971 - 93,3%; 1971/1972 - 87,7%/.

Pozostałe przychody pieniężne ludności wiejskiej to szereg drobnych, trudnych do ustalenia, zarówno w przekroju powiatów jak i nowych województw, źródeł /wymienionych na wstępie niniejszego podrozdziału/, stanowiących łącznie około 10% wartości przychodów. Wydaje się, iż bez większej szkody dla poprawności rachunku można zrezygnować z szacowania tych marginalnych pozycji, tym bardziej, że w przypadku mikroregionów błąd powstały przy szacowaniu może przewyższyć wartość rzeczywistych przychodów z tak nieistotnych dla ogółu przychodów źródeł.

2.4. Struktura i dynamika przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku

Znając poziom przychodów pieniężnych ludności wiejskiej regionu z poszczególnych, podstawowych źródeł, można było poznać ich zróżnicowanie przestrzenne i stwierdzić ogólną tendencję rozwojową badanego zjawiska w czasie. Rezultaty dotychczasowych dochodzeń nie pozwoliły jednak określić globalnej sumy przychodów pieniężnych mieszkańców wsi, jak również struktury i dynamiki tych przychodów. Dla zrealizowania powyższych zamierzeń niezbędnym warunkiem jest dokonanie agregacji

informacji empirycznych. Tabela XI, zamieszczona w aneksie do rozdziału II, zawiera zestawienie zagregowanych danych o przychodach pieniężnych ludności wiejskiej regionu w wartości bezwzględnej. Nietrudno spostrzec, że największe kwoty przychodów ludności wiejskiej wystąpiły w powiatach określanych jako rolnicze i dużych obszarowo, natomiast najniższe w powiatach małych, górskich, nierolniczych. To samo zagadnienie - lecz w przekroju wojewódzkim - przedstawia kolejna tabela 15.

T a b e l a 15.

Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej
w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Przychody pieniężne w mln zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	1 710,9	1 990,1	2 330,0	2 719,9	3 146,6
2.	Legnickie	2 468,8	2 825,8	2 801,6	3 682,2	4 146,2
3.	Wałbrzyskie	2 630,7	2 857,1	3 267,6	3 964,6	4 384,6
4.	Wrocławskie	3 775,0	4 135,9	4 858,0	5 741,8	6 381,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Pod względem globalnej wartości przychodów pieniężnych ludności wiejskiej wśród województw Dolnego Śląska szczególne miejsce zajmuje wrocławskie, natomiast najniższymi dochodami charakteryzuje się jeleniogórskie. Niewątpliwie na taki stan rzeczy wpłynęła w decydującym stopniu wielkość obszaru poszczególnych województw i związana z tym liczebność gospodarstw chłopskich, areał ich użytków rolnych itd.

W przedstawionych dotychczas materiałach można było dopatrzeć się na ogół powszechnej tendencji wzrostu przychodów pieniężnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska. Uzyskanie dokładnego obrazu tego wzrostu w poszczególnych powiatach umożliwia tabela XII, zamieszczona w aneksie do rozdziału II.

Okazuje się, że we wszystkich powiatach przychody pieniężne ludności wiejskiej z roku na rok dynamicznie wzrastają, podwajając się na koniec badanego pięciolecia w znacznej części z nich. Najwyższy wzrost przychodów pieniężnych wystąpił w powiatach uprzemysławianych i uprzemysłowionych, w których mieszka znaczny procent ludności o mieszanym źródle dochodu. Stosunkowo najwolniej wzrosły w badanym okresie przychody w powiatach rolniczych, raczej słabo uprzemysłowionych /wołowski, wrocławski, ząbkowicki, gdzie głównym, a często jedynym źródłem utrzymania ludności wiejskiej jest praca w gospodarstwach rolnych. W znacznym stopniu powyższe spostrzeżenia potwierdza tabela 16, obrazująca dynamikę przychodów w przekroju wojewódzkim.

T a b e l a 16.

Dynamika przychodów pieniężnych ludności wiejskiej w latach 1970-1974, według województw Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Dynamika przychodów w %				
		1971 1970	1972 1971	1973 1972	1974 1973	1975 1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie	116,3	117,0	116,7	115,6	183,9
2.	Legnickie	114,4	99,1	131,4	112,6	167,9
3.	Wałbrzyskie	108,6	114,3	121,3	110,5	166,6
4.	Wrocławskie	109,5	117,4	118,1	111,1	169,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

O ile należało się spodziewać umiarkowanego wzrostu przychodów w województwie wrocławskim /rolnicze/ oraz wysokiej dynamiki w województwach jeleniogórskim /przemysłowe/ i legnickim /uprzemysławiane/ to zastanawia stosunkowo niski przyrost dochodów ludności wiejskiej w województwie wałbrzyskim. Przyczyn tego stanu rzeczy należy szukać, jak się wydaje, w bardzo niskim odsetku ludności wiejskiej na tym obszarze, a szczególnie w silnym odpływie ludności wiejskiej do miast i ośrodków przemysłowych. Szczególną cechą województwa wałbrzyskiego jest, obok zjawiska dwuzawodowości ludności wiejskiej, problem migracji mieszkańców wsi do miast i dużych ośrodków przemysłowych. Lepsze naświetlenie badanego zjawiska można uzyskać zapoznając się ze strukturą przychodów pieniężnych ludności wiejskiej, o czym świadczą dane tabeli 17.

Pamiętając, iż objęte badaniem cztery podstawowe źródła przychodów stanowią około 90% całkowitych, rzeczywistych przychodów pieniężnych ludności wiejskiej, trzeba podkreślić stabilność ich struktury w latach 1970-1974. Na szczególną uwagę zasługuje natomiast znaczne zróżnicowanie struktury przychodów w poszczególnych powiatach regionu. O ile sprzedaż produktów rolniczych stanowiła w roku 1974 zaledwie 39,8% w powiecie wałbrzyskim, 40% w noworudzkim, 44,2% w kamiennogórskim i 44,9% w jeleniogórskim, to w powiatach: górowskim, jaworskim, legnickim, strzelińskim, sycowskim, trzebnickim i ząbkowickim przekroczyła 70% łącznych przychodów pieniężnych. Zupełnie inaczej /odwrotnie/ różnicuje region drugi składnik, a mianowicie przychody z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym. Najwyższy wskaźnik udziału tego typu przychodów wystąpił tym razem

Struktura przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974 /w %/

L.p.	Powiat	Struktura przychodów w 1970 r.				Struktura przychodów w 1971 r.				Struktura przychodów w 1972 r.			
		Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU	Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU	Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Bolesławiec	51,5	40,7	7,2	0,6	55,5	37,5	5,8	1,2	58,4	33,2	7,3	1,1
2.	Bystrzyca Kł.	63,2	28,9	6,6	1,3	63,2	28,6	6,9	1,3	61,5	29,1	7,9	1,5
3.	Dzierżoniów Śl.	64,8	26,5	7,9	0,8	62,4	27,5	8,2	1,9	66,6	26,7	5,8	0,9
4.	Góra Śląska	72,0	17,0	10,3	0,7	72,5	16,3	9,6	1,6	75,7	16,2	7,2	1,0
5.	Jawor	70,8	19,4	9,2	0,6	71,5	19,0	8,9	0,6	75,8	17,5	6,2	0,5
6.	Jelenia Góra	39,7	54,2	5,4	0,7	40,4	53,7	5,2	0,7	42,3	50,8	6,4	0,5
7.	Kamienna Góra	35,3	52,1	10,3	2,3	41,5	47,1	10,2	1,2	42,8	44,6	11,4	1,2
8.	Kłodzko	52,3	40,1	6,7	0,9	52,6	39,6	7,1	0,7	51,8	40,9	6,7	0,6
9.	Legnica	70,9	19,4	9,3	0,4	69,6	18,5	10,7	1,2	71,8	17,9	9,6	0,7
10.	Lubań Śl.	48,5	45,1	5,8	0,6	50,1	43,7	5,3	0,9	51,9	41,4	6,1	0,6
11.	Lubin Legn.	58,4	31,8	9,3	0,5	60,2	28,5	10,3	1,0	58,9	28,5	11,8	0,8
12.	Lwówek Śl.	57,1	34,6	7,6	0,7	58,7	33,3	6,9	1,1	58,8	32,3	8,1	0,8
13.	Milicz	62,9	25,6	10,9	0,6	63,8	26,0	9,1	1,1	63,1	26,4	9,6	0,9
14.	Nowa Ruda	36,1	56,1	6,2	1,6	37,8	54,4	6,0	1,8	39,1	53,4	6,3	1,2
15.	Oleśnica	65,5	26,3	7,5	0,7	63,9	23,3	11,9	0,9	66,1	23,8	9,3	0,8
16.	Oława	64,0	26,8	8,8	0,4	60,4	28,8	9,9	0,9	65,2	26,2	7,8	0,8
17.	Strzelin	73,4	16,7	9,2	0,7	69,3	19,0	8,6	3,1	74,7	18,2	6,5	0,6
18.	Syców	70,0	17,5	11,9	0,6	70,5	17,9	11,0	0,6	71,6	15,8	12,0	0,6
19.	Sroda Śląska	68,3	23,0	8,3	0,4	67,1	24,5	7,7	0,7	69,5	24,5	5,4	0,6
20.	Swidnica	60,8	30,5	8,3	0,4	60,7	30,6	7,6	1,1	64,2	30,0	5,4	0,4
21.	Trzebnica	64,1	25,9	8,9	1,1	66,0	23,8	9,2	1,0	66,5	23,9	8,9	0,7
22.	Wałbrzych	37,7	54,8	7,1	0,4	38,0	53,4	7,7	0,9	38,1	53,0	8,1	0,8
23.	Wołów	62,7	28,4	8,0	0,9	63,7	27,4	7,4	1,5	61,2	31,2	6,7	0,9
24.	Wrocław	66,7	22,2	10,6	0,5	64,1	23,5	10,7	1,7	64,6	26,1	8,4	0,9
25.	Ząbkowice Śl.	72,1	17,4	9,7	0,8	68,5	18,7	10,8	2,0	72,0	18,5	8,3	1,2
26.	Zgorzelec	42,6	49,0	6,5	1,9	43,3	46,2	8,5	2,0	47,5	44,0	6,7	1,8
27.	Złotoryja	66,8	24,4	8,3	0,5	67,3	24,1	7,8	0,8	69,6	23,6	6,2	0,6
28.	Dolny Śląsk	61,9	28,8	8,6	0,7	61,4	28,6	8,7	1,3	63,4	28,1	7,7	0,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

jskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974 /w %/

Struktura przychodów w 1971 r.			Struktura przychodów w 1972 r.				Struktura przychodów w 1973 r.				Struktura przychodów w 1974 r.			
Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU	Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU	Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU	Sprzedaż produktów rolnych	Praca zarobkowa	Kredyty bankowe	Odszkodowania PZU
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
37,5	5,8	1,2	58,4	33,2	7,3	1,1	54,4	36,7	8,2	0,7	55,0	36,6	7,5	0,9
28,6	6,9	1,3	61,5	29,1	7,9	1,5	60,9	29,2	8,8	1,1	62,3	30,9	5,8	1,0
27,5	8,2	1,9	66,6	26,7	5,8	0,9	66,1	25,5	7,6	0,8	66,3	27,8	5,2	0,7
16,3	9,6	1,6	75,7	16,2	7,2	1,0	75,8	15,7	7,8	0,7	76,0	16,8	6,5	0,7
19,0	8,9	0,6	75,8	17,5	6,2	0,5	73,9	17,7	7,9	0,5	73,9	19,2	6,5	0,4
53,7	5,2	0,7	42,3	50,8	6,4	0,5	43,8	49,0	6,5	0,7	44,9	48,7	5,8	0,6
47,1	10,2	1,2	42,8	44,6	11,4	1,2	44,9	43,4	10,6	1,1	44,2	45,2	9,8	0,8
39,6	7,1	0,7	51,8	40,9	6,7	0,6	53,5	39,9	5,9	0,7	51,4	43,3	4,6	0,7
18,5	10,7	1,2	71,8	17,9	9,6	0,7	70,8	16,8	12,0	0,4	70,3	18,4	11,0	0,3
43,7	5,3	0,9	51,9	41,4	6,1	0,6	52,1	42,0	5,3	0,6	49,9	45,5	4,0	0,6
28,5	10,3	1,0	58,9	28,5	11,8	0,8	67,1	21,1	11,3	0,5	68,4	22,3	8,9	0,4
33,3	6,9	1,1	58,8	32,3	8,1	0,8	56,9	34,1	8,2	0,8	58,8	33,8	6,6	0,8
26,0	9,1	1,1	63,1	26,4	9,6	0,9	64,4	26,0	9,0	0,6	65,4	26,5	7,5	0,6
54,4	6,0	1,8	39,1	53,4	6,3	1,2	41,6	51,3	5,9	1,2	40,0	55,3	4,1	0,6
23,3	11,9	0,9	66,1	23,8	9,3	0,8	64,1	23,4	11,9	0,6	62,6	24,6	10,9	1,9
28,8	9,9	0,9	65,2	26,2	7,8	0,8	67,8	23,7	8,0	0,5	67,6	25,0	6,9	0,5
19,0	8,6	3,1	74,7	18,2	6,5	0,6	75,4	15,7	8,5	0,4	74,6	18,1	7,0	0,6
17,9	11,0	0,6	71,6	15,8	12,0	0,6	72,9	15,1	11,5	0,5	72,9	16,4	10,2	0,5
24,5	7,7	0,7	69,5	24,5	5,4	0,6	66,8	25,0	7,8	0,4	66,2	26,5	6,5	0,8
30,6	7,6	1,1	64,2	30,0	5,4	0,4	63,0	29,2	7,5	0,3	62,5	31,4	5,7	0,4
23,8	9,2	1,0	66,5	23,9	8,9	0,7	68,4	21,2	9,8	0,6	70,0	22,0	7,4	0,6
53,4	7,7	0,9	38,1	53,0	8,1	0,8	39,4	50,9	8,7	1,0	39,8	53,3	6,5	0,4
27,4	7,4	1,5	61,2	31,2	6,7	0,9	57,4	35,7	6,2	0,7	56,5	37,1	5,9	0,5
23,5	10,7	1,7	64,6	26,1	8,4	0,9	64,3	25,2	9,7	0,8	63,5	27,6	8,1	0,8
18,7	10,8	2,0	72,0	18,5	8,3	1,2	73,6	16,5	8,8	1,1	73,8	17,9	6,8	1,5
46,2	8,5	2,0	47,5	44,0	6,7	1,8	50,3	42,6	5,9	1,2	52,2	42,0	4,6	1,2
24,1	7,8	0,8	69,6	23,6	6,2	0,6	69,5	22,6	7,3	0,6	68,7	25,1	5,6	0,6
28,6	8,7	1,3	63,4	28,1	7,7	0,8	63,7	27,0	8,6	0,7	63,4	28,8	7,1	0,7

danych statystyki masowej.

w powiatach: noworudzkim /55,3%/ , wałbrzyskim /53,3%/ i jeleniogórskim /48,7%/ , najniższe natomiast w: sycowskim /16,4%/ , górowskim /16,8%/ , ząbkowickim /17,9%/ i strzelińskim /18,1%/ .

Opierając się na powyższych spostrzeżeniach można stwierdzić, iż w całej rozciągłości potwierdziła się ogólna opinia o wysokiej randze przychodów pozarolniczych w gospodarstwach chłopskich położonych w rejonach uprzemysłowionych i silnie zurbanizowanych, oraz o znacznie mniejszym znaczeniu tego źródła przychodów w rejonach typowo rolniczych.

Kredyty bankowe, choć mniej znaczące w przeciętnym gospodarstwie rolnym, również charakteryzują się wyższym udziałem w gospodarstwach rejonów rolniczych, niż w rejonach przemysłowych, czy też przemysłowo-rolniczych.

Odszkodowania PZU, ze względu na ich przypadkowość, nie wykazują żadnych prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu.

Obserwując zmiany zachodzące w latach 1970-1974 w strukturze przychodów pieniężnych ludności Dolnego Śląska można zauważyć, że istnieje ścisła współzależność pomiędzy przychodami ze sprzedaży produktów rolniczych a dochodami z pracy zarobkowej. Wzrostowi udziału jednego z tych składników towarzyszy z reguły spadek drugiego. Wynika to najprawdopodobniej z dominującej roli tych dwóch źródeł w ogólnych przychodach pieniężnych mieszkańców wsi.

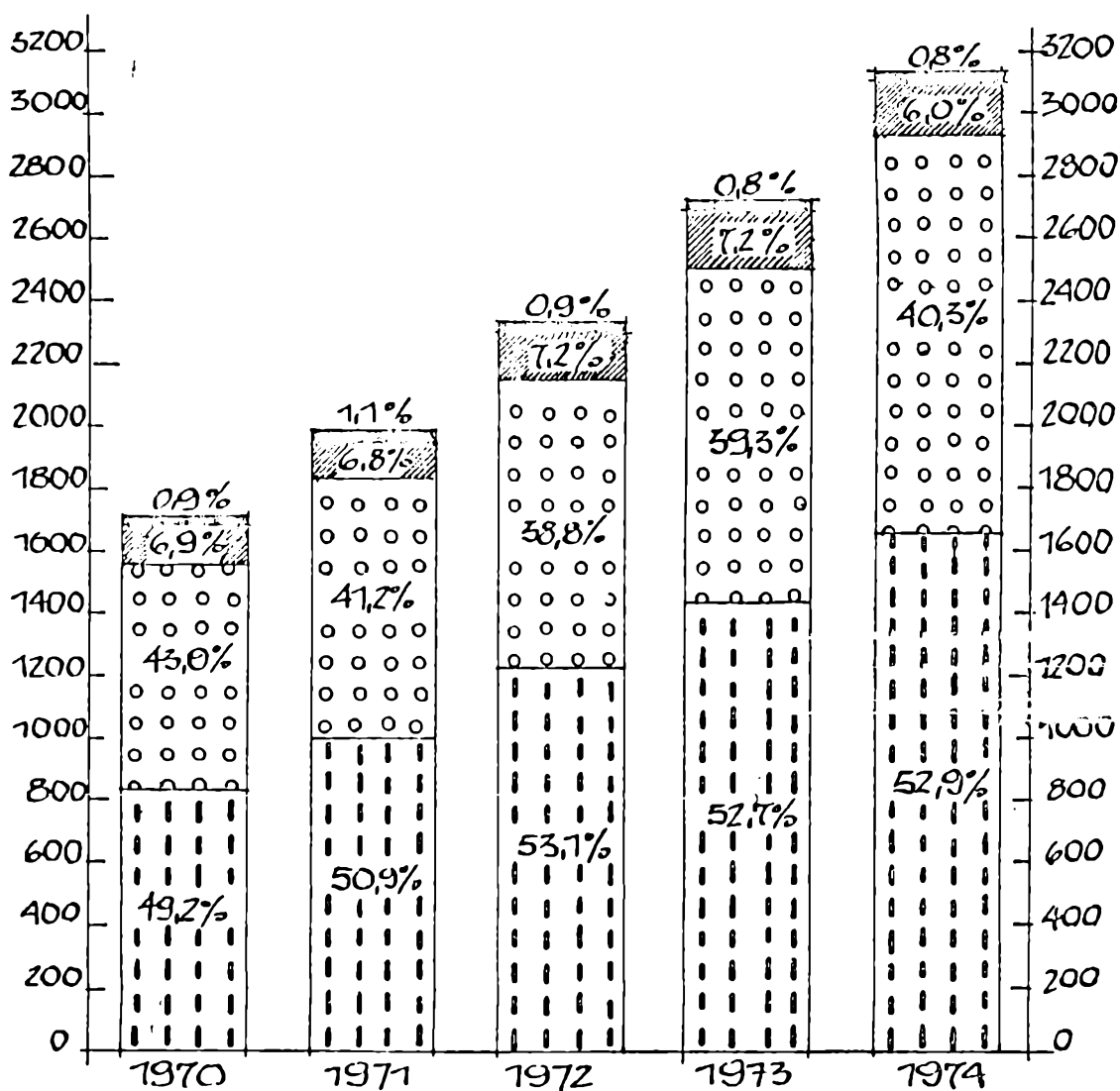
Znając strukturę przychodów pieniężnych ludności wiejskiej w mniejszych jednostkach przestrzennych, jakimi do roku 1975 były powiaty, podjęto /podobnie jak poprzednio/ próbę przeliczenia otrzymanych wyników według nowych jednostek administracyjnych, to jest województw regionu.

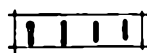
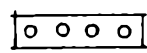

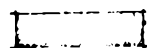
Strukturę przychodów pieniężnych mieszkańców wsi w województwach Dolnego Śląska w latach 1970-1974 ilustrują rysunki 2 - 5.

Można zauważyć, iż pomimo dynamicznego wzrostu łącznych przychodów, ich struktura wewnętrzna nie ulega większym zmianom. We wszystkich województwach głównym źródłem przychodów pieniężnych ludności wiejskiej jest sprzedaż produktów rolniczych. Występują tu jednak dość istotne różnice strukturalne. W województwach południowych, uprzemysłowionych /jeleniogórskie, wałbrzyskie/ przychody z tego tytułu mają mniejsze znaczenie, niż w województwach północnych, rolniczych. Zupełnie inaczej przedstawia się rozkład dochodów mieszkańców wsi z pracy zarobkowej. Znacznie wyższy udział tego typu przychodów obserwuje się w województwach południowych niż w północnych. Udział pozostałych źródeł przychodów, jakkolwiek zmienny w czasie, nie wykazuje w żadnym z województw wyraźnej tendencji wzrostowej lub malejącej.

Zainteresowanie budzi fakt zmniejszania się bezwzględnej wartości łącznych przychodów pieniężnych ludności wiejskiej województwa legnickiego w roku 1972 o 0,9% w porównaniu z rokiem 1971 /o czym była mowa wcześniej/. Stwierdzono, że przyczyną jest spadek o 6% w stosunku do roku 1971 przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych /m.in. ziemniaków, bydła, cieląt, jaj/. Sprzedaż produkcji towarowej okazała się tak poważnym składnikiem przychodów pieniężnych ludności chłopskiej, że znaczny wzrost przychodów z pracy zarobkowej i otrzymanych kredytów nie zniwelował w pełni powstałej ujemnej różnicy.

STRUKTURA PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH LUDNOSI WIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA JELENIOGÓRSKIEGO W LATACH 1970-1974

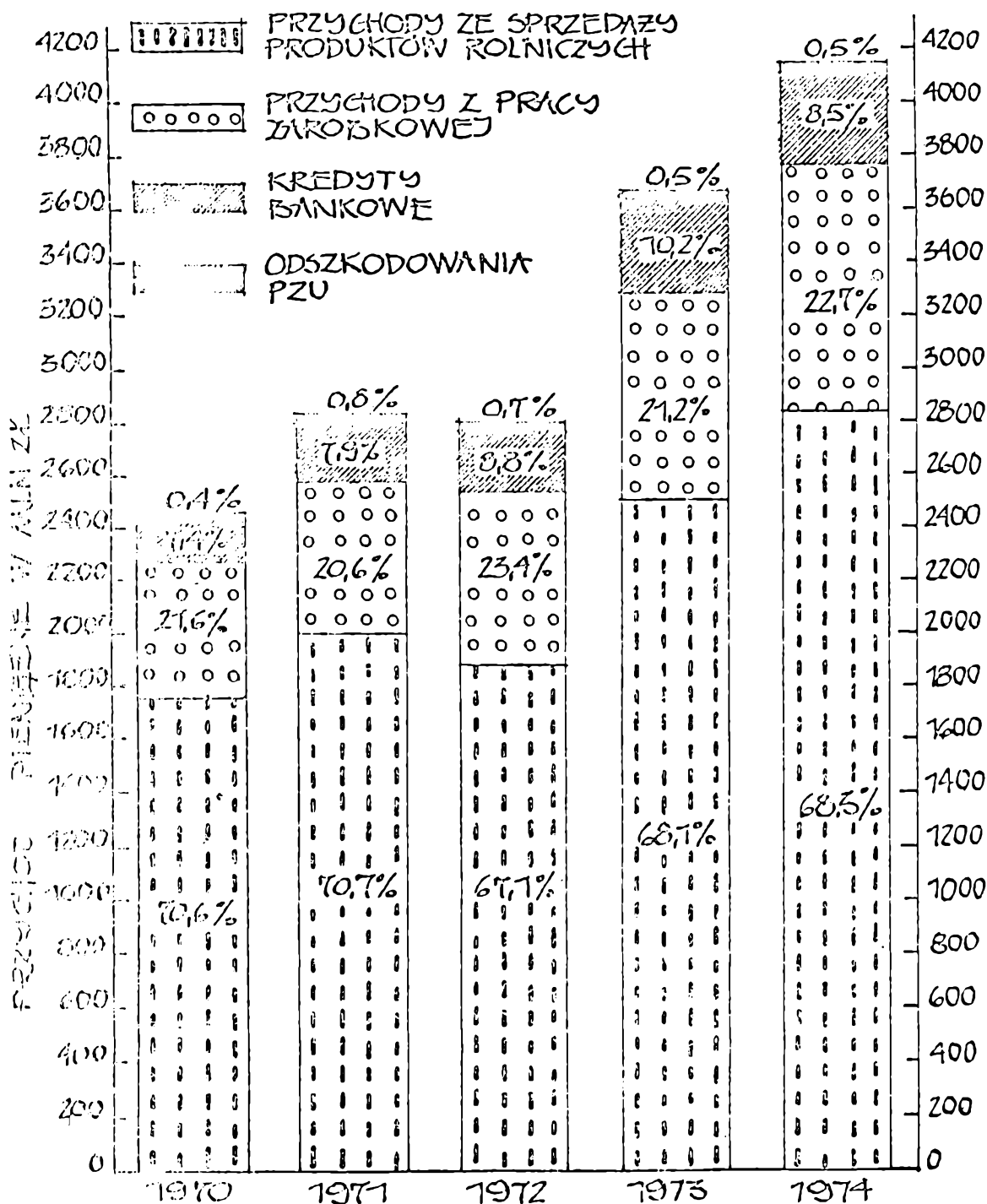

- PRZYCHODY ZE SPRZEDAŻY PRODUKTÓW ROLNICZYCH
- PRZYCHODY Z PRACY ZAROBKOWEJ POZA GOSPODARSTWEM
- KREDYTY BANKOWE
- ODSZKODOWANIA PZU

ŹRÓDŁO:
 OBLICZENIA WŁASNE NA PODSTAWIE
 DANYCH STATYSTYKI MASOWEJ

RYG. 2

STRUKTURA PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH LUDNOŚCI WIEJSKIEJ WOJ. LEGNICKIEGO W LATACH 1970-1974

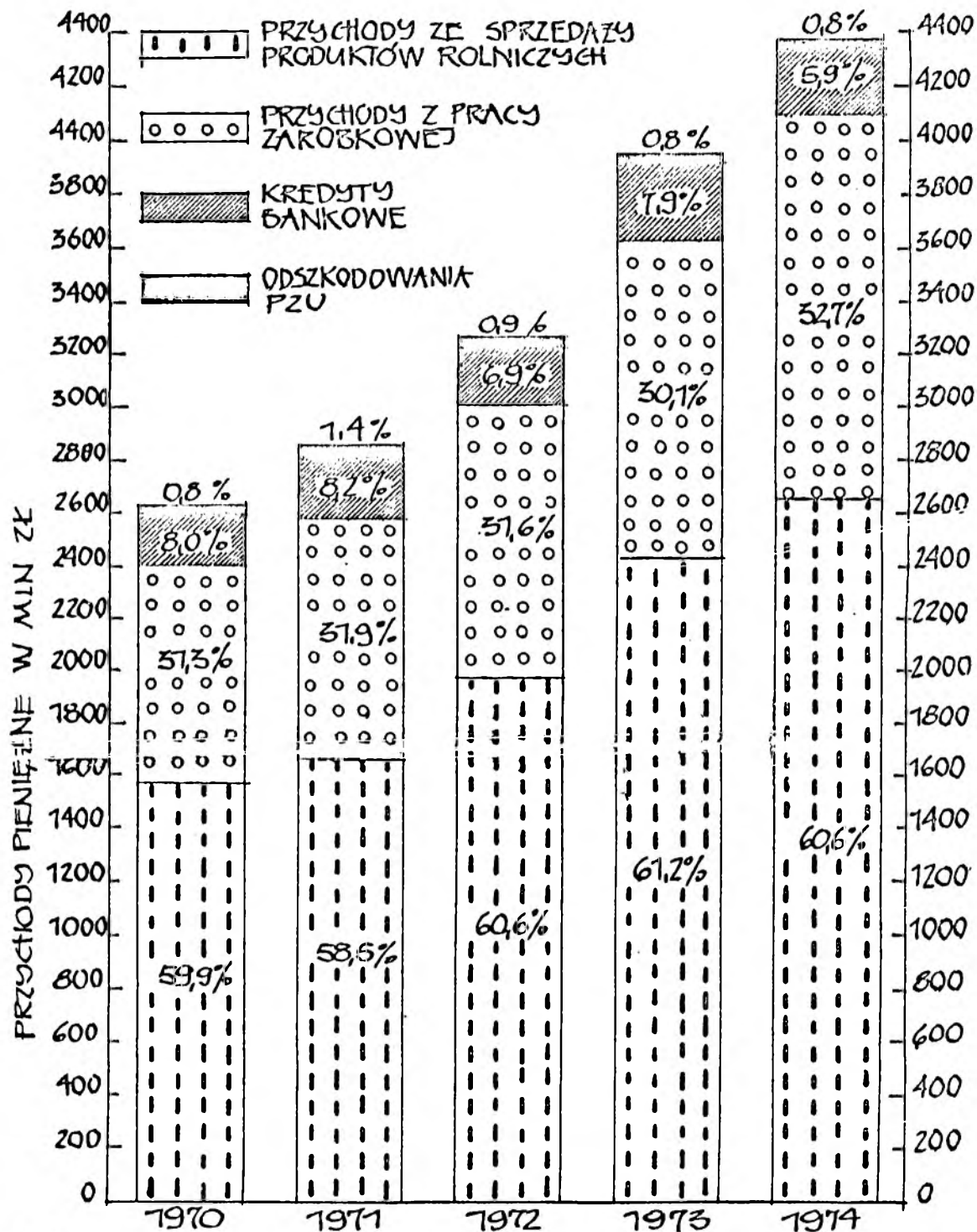

ŹRÓDŁO:

OBLICZENIA WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH STATYSTYKI MASOWEJ

RYC. 3

STRUKTURA PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH LUDNOŚCI WIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA WAŁBRZYSKIEGO W LATACH 1970-1974

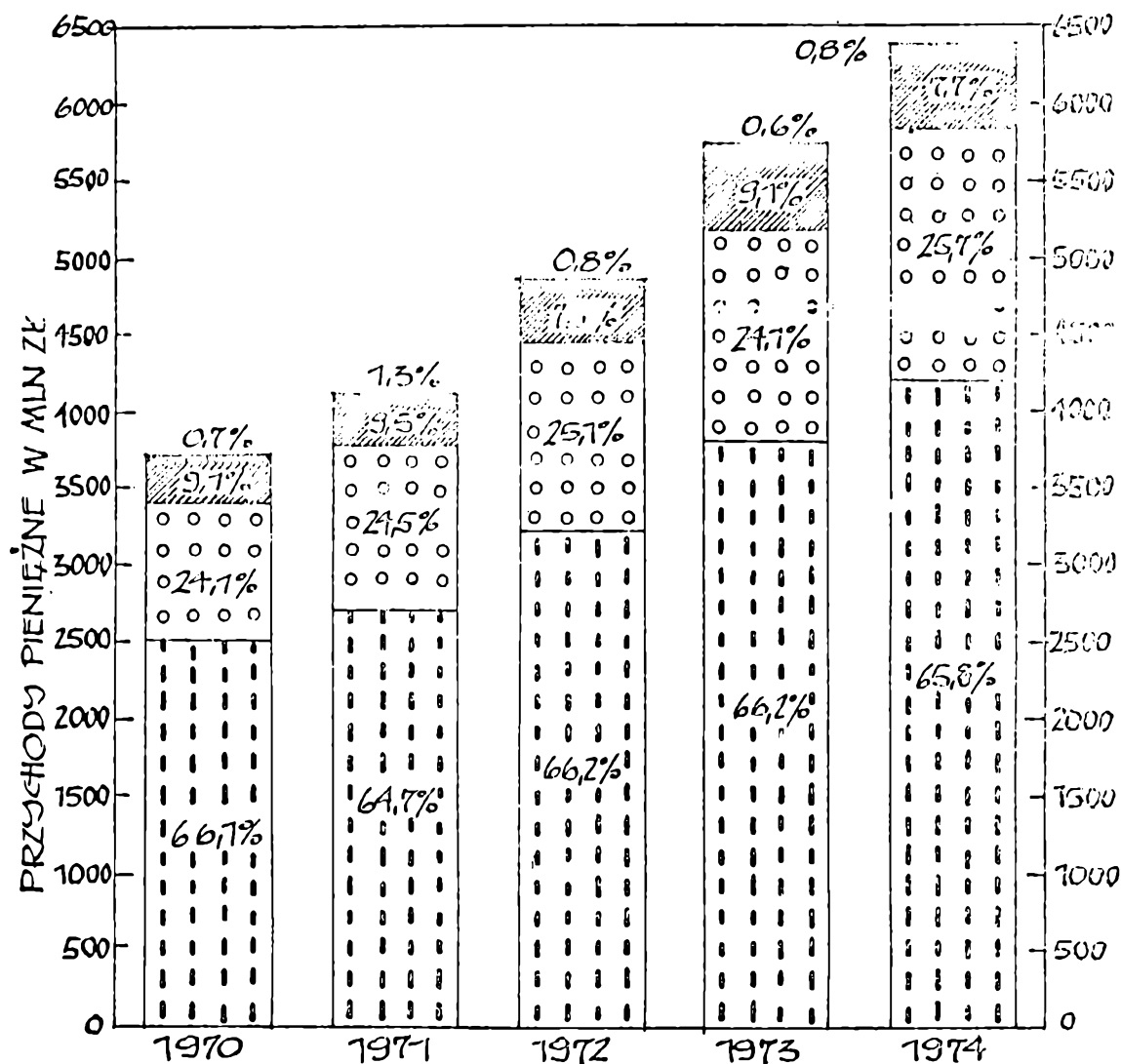

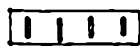
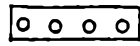

ŹRÓDŁO:

OBLICZENIA WŁASNE
NA PODSTAWIE DANYCH
STATYSTYKI MASOWEJ

RYJ. 4

STRUKTURA PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH
LUDNOŚCI WIEJSKIEJ WOJEW. WROCŁAWSKIEGO
/WEDŁUG NOWEGO PODZIAŁU ADMINISTRACYJNEGO/
W LATACH 1970 - 1974

- PRZYCHODY ZE SPRZEDAŻY PRODUKT. ROLN.
- PRZYCHODY Z PRACY ZAROBKOWEJ POZA GOSPODAR.
- KREDYTY BANKOWE
- ODSZKODOWANIA PZU

ŹRÓDŁO:
OBLICZENIA WŁASNE NA PODSTAWIE
DANYCH STATYSTYKI MASO

RYG. 5

W poprzednim podrozdziale przedstawiono poszczególne źródła przychodów pieniężnych ludności wiejskiej w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich. Obecnie, znając łączną wartość przychodów pieniężnych mieszkańców wsi, można je przeliczyć na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni indywidualnych gospodarstw rolnych Dolnego Śląska. Zestawienie tych mierników w przekroju powiatowym zawiera tabela 18.

Można zauważyć, iż najwyższe przychody pieniężne /łącznie ze wszystkich badanych źródeł/ osiągają indywidualne gospodarstwa rolne położone w rejonach rolniczych /m.in. w powiatach legnickim, sycowskim, wrocławskim, strzelińskim/, natomiast najniższe przychody wykazują gospodarstwa zlokalizowane na obszarach podgórskich i górskich, tj. w powiatach: kamiennogórskim, lwóweckim, noworudzkim, lubańskim, zgorzeleckim i jeleniogórskim/. Zbliżone rezultaty otrzymano po przeliczeniu przychodów pieniężnych na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Opierając się na powyższym i wcześniejszych spostrzeżeniach można stwierdzić, że o ogólnym poziomie przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska decydują w głównej mierze dochody czysto rolnicze /sprzedaż produktów rolnych/ pomimo istnienia w regionie bardzo dogodnych warunków dla zarobkowania poza rolnictwem. Zjawisko to należy uznać za wysoce korzystne, bowiem świadczyć może w tych warunkach o świadomym i celowym wyborze pracy w rolnictwie, jako zajęcia atrakcyjnego i wysoce dochodowego dla przeważającej większości mieszkańców wsi. Wysoka ocena moralna pracy w rolnictwie wiąże się z reguły z osiągnięciem

Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich

L.p.	Powiat	Przychody pieniężne w tys. zł									
		1970		1971		1972		1973		1974	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Bolesławiec	52,4	10,2	61,3	12,4	68,3	14,9	79,2	17,5	98,3	21,1
2.	Bystrzyca Kł.	50,8	7,4	57,5	8,4	66,2	10,6	78,2	12,4	93,3	14,5
3.	Dzierżoniów Śl.	70,1	15,7	76,1	17,2	91,0	20,8	109,3	24,3	119,2	26,3
4.	Góra Śląska	68,0	11,8	76,7	13,4	92,3	16,8	106,1	19,4	115,8	21,4
5.	Jawor	66,2	12,4	72,2	13,5	90,7	17,4	104,3	20,3	114,1	22,7
6.	Kamienna Góra	42,1	7,4	49,4	9,1	56,5	11,7	66,2	13,7	74,9	15,8
7.	Jelenia Góra	46,1	11,8	51,5	12,8	61,8	17,3	74,9	20,8	90,7	25,0
8.	Kłodzko	57,1	12,2	63,9	14,3	71,6	17,0	86,5	21,3	93,4	23,1
9.	Legnica	87,9	17,6	101,5	20,5	121,0	25,1	151,8	31,5	167,2	34,9
10.	Lubań Śl.	41,9	11,7	49,0	14,0	59,6	18,1	71,2	21,9	85,7	26,8
11.	Lubin Legn.	71,7	12,6	86,3	15,7	95,4	18,3	105,8	20,0	124,2	23,3
12.	Lwówek Śl.	44,5	8,4	53,2	10,2	63,8	13,0	70,2	14,5	77,9	16,9
13.	Milicz	68,4	10,9	75,7	12,5	88,4	15,3	103,1	17,8	117,5	20,9
14.	Nowa Ruda	40,1	10,4	46,1	12,4	53,0	15,2	62,9	18,2	81,1	22,1
15.	Oleśnica	59,4	10,8	75,3	13,9	85,7	16,7	107,7	20,7	120,5	23,1
16.	Oława	61,0	12,6	61,2	13,4	69,8	16,3	81,7	20,6	92,6	23,1
17.	Strzelin	82,6	16,1	80,1	15,7	94,8	18,9	118,2	24,1	124,6	25,0
18.	Syców	79,5	12,2	85,9	13,1	106,8	16,8	120,9	19,3	150,2	22,9
19.	Sroda Śląska	71,2	16,9	78,9	18,9	93,7	23,4	104,2	26,8	117,3	30,4
20.	Swidnica	68,5	18,2	75,2	20,5	83,3	24,5	100,0	29,2	107,4	32,0
21.	Trzebnica	56,7	11,1	65,2	12,8	78,8	16,0	97,8	20,3	104,0	22,3
22.	Wałbrzych	56,3	12,0	65,2	14,5	72,8	19,4	90,3	24,3	107,4	28,3
23.	Wołów	50,0	9,4	59,6	11,5	71,4	15,1	89,4	19,9	104,3	23,7
24.	Wrocław	69,5	16,5	71,2	17,4	80,9	20,6	118,5	29,4	133,7	33,8
25.	Ząbkowice Śl.	72,2	14,3	74,4	14,5	83,5	17,0	103,1	20,9	113,2	22,6
26.	Zgorzelec	45,8	11,4	54,4	13,2	60,3	16,4	74,2	19,5	88,6	23,8
27.	Złotoryja	68,1	13,0	73,5	14,3	91,1	18,1	107,7	20,9	114,0	22,4
28.	Dolny Śląsk	61,3	12,5	68,2	14,1	79,7	17,5	96,5	21,2	109,1	24,0

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

pozytywnych rezultatów ekonomiczno-produkcyjnych w postaci m.in. postępującej specjalizacji i wysokiej towarowości produkcji oraz z chęcią jej powiększania, co przejawia się najoczęściej /przy innych sprzyjających okolicznościach/ w znacznej skłonności do inwestowania. O ile pierwsze dwa elementy, jako czynniki warunkujące uzyskanie wysokiej wydajności produkcji rolnej, zostały pośrednio udokumentowane w rozdziale I, to problematyka nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych w rolnictwie dolnośląskim zostanie omówiona w rozdziale następnym. Weryfikację badanego zjawiska w nowym podziale administracyjnym przedstawia tabela 19.

T a b e l a 19.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej w latach 1970-1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, według województw Dolnego Śląska.

Lp.	Wyszczególnienie	Przychody pieniężne w tys.zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Jeleniogórskie					
	- na 1 gospodarstwo	45,5	52,9	61,9	72,2	83,6
	- na 1 hektar	11,6	13,6	15,8	18,4	21,4
2.	Legnickie					
	- na 1 gospodarstwo	78,8	90,0	89,4	117,5	132,3
	- na 1 hektar	16,1	18,4	18,1	23,8	26,8
3.	Wałbrzyskie					
	- na 1 gospodarstwo	63,2	68,7	78,5	95,2	105,3
	- na 1 hektar	15,2	16,5	19,0	22,9	25,4
4.	Wrocławskie					
	- na 1 gospodarstwo	59,8	65,5	77,1	91,1	101,2
	- na 1 hektar	14,4	15,8	18,6	21,9	24,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej

Uwzględniając fakt, iż w granicach nowych województw znalazły się rejony o niezupełnie jednorodnych cechach ekonomiczno-rolniczych, należy uznać za uzasadnione zmniejszenie dysproporcji w rozpiętości przychodów w stosunku do zaobserwowanych różnic w przekroju powiatowym. Niemniej, ogólne prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska zostały potwierdzone.

Znając poziom, strukturę i dynamikę przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska, warto porównać otrzymane wyniki z rezultatami podobnych badań przeprowadzonych w innych regionach lub w skali kraju przez Instytut Ekonomiki Rolnej, Główny Urząd Statystyczny oraz osoby specjalizujące się w omawianej problematyce.

Okazuje się, że dane pochodzące z badań rachunkowości rolnej a dotyczące regionu dolnośląskiego, przewyższają wartość naszych wyników średnio o około 25%, a po doprowadzeniu do porównywalności /dane IER obejmują niektóre drobne, pominięte przez nas z konieczności źródeł przychodów/, nadwyżka ta wynosi około 15%. Istotne różnice występują w strukturze przychodów pieniężnych. Opierając się na wynikach rachunkowości rolnej za rok 1971/1972, obliczono strukturę przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska. Przedstawia się ona następująco:^{1/}

sprzedaż produkcji towarowej	- 73,9 %
przychody z pracy zarobkowej	- 7,5 %
kredyt uspołeczniony	- 6,3 %

- - - - -

1/ Strukturę przychodów pieniężnych obliczono na podstawie danych zawartych w Wynikach rachunkowości rolnego gospodarstwa indywidualnych 1971/72 ..., op. cit., s. 56-57.

kredyt prywatny	- 0,7 %
zwrot wierzytelności, oszczędności i udziałów	- 8,3 %
sprzedaż składników majątku trwałego	- 0,7 %
sprzedaż przedmiotów osobistego użytku	- 0,04%
pozostałe wpływy	- 2,6 %
w tym: PZU, ZUS i inne	- 0,1 %

Należy wyjaśnić, że zwroty wierzytelności, oszczędności i udziałów są bardzo zmienne w czasie /np. w roku 1970/71 stanowiły 2,5% ogółu przychodów pieniężnych mieszkańców wsi regionu dolnośląskiego/. Porównując powyższe dane ze wskaźnikami zamieszczonymi w tabeli 20, można stwierdzić znaczne dysproporcje, szczególnie w wartości wskaźników udziału sprzedaży produktów rolniczych oraz przychodów z pracy zarobkowej. Wydaje się, że bliższe prawdy są sporządzone przez nas szacunki, bowiem według wielu autorów, badaniami rachunkowości rolnej objęte są głównie gospodarstwa większe, zamożniejsze, przy zbyt niskim odsetku gospodarstw małych, uzyskujących istotną część dochodów z pracy zarobkowej swych członków. Wysokie przychody ze sprzedaży produkcji towarowej w dużych obszarowo gospodarstwach, powodują automatyczne obniżanie się partycypacji pozostałych składników przychodów /np. z uzyskanych kredytów, odszkodowań PZU itp./.

Pamiętając o ogólnie znanych wadach badań rachunkowości rolnej, nie można nie skorzystać z możliwości międzyregionalnych porównań struktury przychodów pieniężnych ludności wiejskiej. Otóż opierając się na tym źródle informacji można ustalić, że Dolny Śląsk należy do regionów, w których ludność wiejska uzyskuje stosunkowo wysokie przychody ze sprzedaży produktów rolnych,

a jednocześnie wyżej niż przeciętnie w kraju kształtują się tu przychody z pracy zarobkowej oraz z zaciąganych kredytów bankowych. W rezultacie, pod względem wysokości łącznych przychodów pieniężnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo Dolny Śląsk zajmuje ówczą lokatę w kraju, natomiast w przeliczeniu na 1 hektar użytków rolnych region dolnośląski znajduje się na szóstym miejscu. Można zatem stwierdzić, iż według danych rachunkowości rolnej, Dolny Śląsk zalicza się do regionów, których ludność wiejska uzyskuje najwyższe przychody pieniężne.

Opinię powyższą potwierdzają wyniki badań warunków bytu ludności w roku 1972 ^{1/}, które obejmują wprawdzie łączne przychody pieniężne i w naturze, jednak nie ulega wątpliwości, że dominują tu przychody pieniężne. Miernik przychodów na 1 gospodarstwo stawia Dolny Śląsk na szóstym, a na 1 hektar użytków rolnych - na trzecim miejscu w kraju. Zatem choć w innej niż poprzednio kolejności, obydwa mierniki dokumentują wysoki poziom przychodów pieniężnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska.

Badania budżetów gospodarstw domowych ^{2/} prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny nie umożliwiają, jak już wspomiano wcześniej, dokonywania międzyregionalnych porównań przychodów ludności, natomiast pozwalają określić i porównać strukturę przychodów /głównie pieniężnych/ gospodarstw robotniczo-chłopskich oraz chłopskich w skali kraju. Obliczona w oparciu o dane budżetów gospodarstw struktura przychodów pieniężnych ludności robotniczo-chłopskiej przedstawiała się w roku 1973 następująco:

- - - - -

1/ Warunki bytu ludności w roku 1972 ..., op. cit., s. 241.

2/ Budżety gospodarstw domowych w roku 1973 ..., op. cit., s. 63
i 108.

dochody z pracy zarobkowej	- 67,3 %
dochody pieniężne z indywidualnego gospodarstwa rolnego	- 22,2 %
dochody ze świadczeń społecznych	- 8,2 %
inne dochody /np. ze sprzedaży nieruchomości, dóbr trwałych itp./	- 2,0 %
inne przychody /np. zwrot oszczędności, kredyty itp./	- 0,3 %

Zupełnie odmiennie kształtuje się struktura przychodów pieniężnych gospodarstw chłopskich:

dochody pieniężne z gospodarstwa rolnego	- 83,5 %
dochody z pracy zarobkowej	- 6,2 %
dochody ze świadczeń społecznych	- 5,6 %
inne dochody	- 3,5 %
inne przychody	- 1,2 %

Tak znaczne różnice w strukturze przychodów pieniężnych obydwu typów gospodarstw świadczą o znacznym zróżnicowaniu społeczno-ekonomicznym mieszkańców wsi, a jednocześnie wskazują na pewną lukę w doborze respondentów do badań. Istnieje jeszcze bowiem pośrednia grupa gospodarstw, tzw. chłopo-robotniczych, pominięta w grupowaniu przyjętym przez GUS.

Szczególne dużą wartość dla porównania otrzymanych wyników badań przychodów pieniężnych ludności wiejskiej mają prace Stefana Ogrodnika ^{1/} Ze względu na regionalny charakter badań m.in. przychodów i wydatków pieniężnych ludności wiejskiej przeprowadzonych przez tego autora przy użyciu zbliżonych źródeł informacji i metod szacowania, istnieje możliwość po-

- - - - -

1/ Por. S. Ogrodnik, Zadłużenia gospodarstw ..., op. cit., s. 124-137; S. Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów pieniężnych wsi ..., op. cit., s. 97-106.

równania poziomu, struktury i dynamiki przychodów pieniężnych mieszkańców wsi regionów lubelskiego i dolnośląskiego, charakteryzujących się dobrze rozwiniętym rolnictwem, przy dogodnych warunkach jego dalszego rozwoju, a położonych na przeciwległych krańcach Polski. Tabela 20 pozwala uchwycić najistotniejsze różnice w kształtowaniu się badanego zjawiska w obydwu regionach.

T a b e l a 20.

Charakterystyka przychodów pieniężnych ludności wiejskiej w regionach lubelskim i dolnośląskim.

L.p.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Region	
			lubelski ^{x/}	dolno-śląski ^{xx/}
1	2	3	4	5
1.	Przychody na 1 gospodarstwo rolne	tys.zł	35,5	61,3
2.	Przychody na 1 hektar użytków rolnych	tys.zł	8,0	12,5
3.	Struktura przychodów pieniężnych	%		
	- sprzedaż produktów roln.		69,2	61,9
	- przychody z pracy zarobk.		10,3	28,8
	- kredyty uspołecznione		18,6	8,6
	- odszkodowania PZU		1,9	0,7
4.	Średnioroczne tempo wzrostu przychodów pieniężnych	%	10,0	15,0

x/ Poziom i strukturę przychodów obliczono dla roku 1968; średnioroczne tempo wzrostu przychodów obliczono dla lat 1958-1968

xx/ Poziom i strukturę przychodów obliczono dla roku 1970; średnioroczne tempo wzrostu przychodów obliczono dla lat 1970-1974.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w pracy S.Ogrodnika, Zagospodarowanie przychodów pieniężnych na wsi przez gminne spółdzielnie /w woj.lubelskim/, SIB. Seria Lubelska, z. 5, ZW CRS Warszawa-Lublin 1974, s.26-91 oraz na podstawie statystyki masowej dotyczącej regionu dolnośląskiego.

Należy zaznaczyć, że dla uzyskania porównywalności z regionem dolnośląskim, z badań S. Ogrodnika wybrano jedynie niektóre /choć najważniejsze/, określane przez tegoż autora jako "pewne" źródła przychodów, a mianowicie przychody ze sprzedaży produktów rolnych, z pracy zarobkowej, z uzyskanych kredytów społecznych /bankowych/, oraz z otrzymanych odszkodowań PZU ^{1/}. Ponadto wydaje się, że okres dwóch lat dzielący obserwacje w obydwu regionach nie waży w istotny sposób na wielkości występujących różnic. Zdecydowanie wyższy poziom przychodów pieniężnych oraz tempa ich wzrostu w regionie dolnośląskim niż w lubelskim nie podlega dyskusji. Stwierdzono, iż jest to wynikiem uzyskania przez ludność wiejską Dolnego Śląska o około 35% wyższych przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych, oraz około czterokrotnie wyższych dochodów z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym. Nieco wyższe są natomiast przychody pieniężne mieszkańców wsi regionu lubelskiego z tytułu uzyskiwanych kredytów społecznych oraz odszkodowań PZU. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w odmiennej strukturze przychodów ludności chłopskiej obydwu regionów. Zatem raz jeszcze została potwierdzona opinia o wysokich przychodach pieniężnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska.

Omawiana problematyka była i jest przedmiotem wielu badań i analiz, co znajduje wyraz w stosunkowo bogatej literaturze, jednak omówienie i porównanie wyników wszystkich opracowań wykraczałoby znacznie poza ramy niniejszej rozprawy, w której badane zjawisko stanowi, jak to już wspomniano/ jedynie podstawę wyjściową dla analizy wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności chłopskiej regionu dolnośląskiego.

1/ S. Ogrodnik, Zadłużenia gospodarstw ..., op. cit., s. 136.

Dokonana w tym rozdziale ocena poziomu, struktury i dynamiki przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska, oparta głównie na danych pochodzących ze statystyki masowej, jest siłą rzeczy bardzo uproszczona. Możliwe tu było jedynie operowanie kilkoma wskaźnikami w odniesieniu do przeciętnej rodziny chłopskiej w powiecie, województwie i regionie. Skąd inąd wiadomo, iż przychody są bardzo zróżnicowane w gospodarstwach małych, średnich i dużych. Ponadto statystyka masowa nie pozwala na ustalenie innych, istotnych poza omówionymi, źródeł przychodów ludności chłopskiej. Wzbogacenie dotychczasowej oceny o tego typu informacje nastąpi w rozdziale IV, charakteryzującym wyniki własnych badań ankietowych, m.in. przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska.

R O Z D Z I A Ł I I I

BADANIE TENDENCJI ROZWOJOWYCH I HIERARCHII WYDATKÓW PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNYCH INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W LATACH 1970 - 1974

3.1. Wydatki produkcyjno-inwestycyjne jako element warunkujący rozwój produkcji i konsumpcji w gospodarstwach chłopskich

W rolnictwie, podobnie jak w innych dziedzinach wytwórczych, poziom produkcji uzależniony jest w znacznej mierze od wielkości nakładów w postaci zaangażowanych środków produkcji i robocizny.

Trzeba jednocześnie podkreślić, że produkcja rolna posiada cały szereg specyficznych, pozaekonomicznych czynników niezależnych lub uzależnionych w minimalnym stopniu od działania człowieka. Do najważniejszych cech wyodrębniających produkcję rolniczą spośród innych działów wytwórczych należy silne jej powiązanie z przyrodą oraz ograniczenia instytucjonalne i socjologiczne, wynikające z prywatnego i drobnotowarowego charakteru przeważającej części rolnictwa w Polsce^{1/}

Czynniki pozaekonomiczne, ze względu na ich niewymierność, nie mogą być przedmiotem analizy ekonomicznej. Podobnie, poważne trudności nastroją badanie wpływu pracy żywej na efekty pro-

- - - - -

1/ Por. T. Kramer, Rynek wiejski a proces industrializacji ..., op. cit., s. 9-10.

dukcji rolniczej. Wynika to z faktu łączenia w gospodarstwach chłopskich funkcji właściciela, kierownika i robotnika w jednej osobie, a co za tym idzie niemożności wyodrębnienia i zaewidencjonowania pracy produkcyjnej i nieprodukcyjnej. Ponadto producenci rolni jako koszt rzeczywisty produkcji traktują najczęściej tylko nakłady materialne, nie uznając za koszt nakładów pracy ^{1/}. Tego rodzaju rozumowanie rolników staje się poważną przeszkodą w próbach zbadania wpływu omawianego czynnika na wielkość i jakość produkcji rolniczej.

W tym stanie rzeczy ekonomiczna analiza produkcji rolniczej koncentruje się na ogół na badaniu powiązań istniejących pomiędzy nakładami materialnymi /a częściej wydatkami produkcyjnymi i inwestycyjnymi/ a poziomem osiągniętej produkcji rolniczej.

Wypada w tym miejscu spreocyzować, co będziemy w dalszych rozważaniach rozumieć pod pojęciem "wydatki produkcyjno-inwestycyjne", oraz wskazać na różnicę pomiędzy określeniami "nakłady" i "wydatki".

Pod pojęciem nakładów należy rozumieć sumę pracy żywej i uprzedmiotowionej, zużytej w danym okresie w gospodarstwie w ogóle lub też zużytej do wytworzenia poszczególnych produktów ^{2/}. Do nakładów nie zalicza się takich kosztów /wydatków/, jak: podatki, procenty od zadłużeń, czynsze dzierżawne. Nakłady mogą być ujęte w jednostkach naturalnych lub pieniężnych.

Już z powyższej definicji wynika, że nie wszystkie wydatki zaliczane są do nakładów. Istotnie, jeżeli przez wydatki produkcyjno-inwestycyjne będziemy rozumieć wszelkie rozchody

- - - - -

1/T. Hunek, Czynniki rozwoju i rekonstrukcji rolnictwa polskiego, PAN, Warszawa 1973, s. 123.

2/ Encyklopedia ekonomiozno-rolnicza ..., op. cit., s.616.

pieniężne gospodarstw ściśle związane z prowadzeniem działalności produkcyjnej i inwestycyjnej, to zarówno nie wszystkie wydatki /m. in. obowiązkowe opłaty i podatki wiejskie/ można traktować jako nakłady i odwrotnie, nie wszystkie nakłady /np. nakłady w naturze/ będą równoznaczne z wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi. Niemniej w niektórych opracowaniach oba określenia, a więc wydatki produkcyjne i nakłady pieniężne używane bywają zamiennie. Podobnie, lecz w ścisłym znaczeniu wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, stosowane będą obydwie pojęcia w naszych dalszych rozważaniach.

Przedstawiona powyżej bardzo zwięzła definicja wydatków produkcyjno-inwestycyjnych wymaga pewnego uszczegółowienia. Otóż pod pojęciem produkcyjno-inwestycyjnych wydatków gospodarstw chłopskich będziemy rozumieć wydatki poniesione na ^{1/}:

- zakup środków produkcji rolniczej oraz dóbr inwestycyjnych przeznaczonych dla warsztatu rolnego,
- zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych dla produkcyjnej działalności gospodarstwa chłopskiego,
- inne cele związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego /podatki, opłaty wiejskie, spłaty kredytów/.

Należy zaznaczyć, iż o objęciu badaniem łącznie wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych zdecydowała nierozzerwalność tych grup wydatków oraz chęć uzyskania porównywalności wyników z rezultatami badań innych autorów i instytucji naukowych, przyjmujących taki właśnie sposób postępowania. Niemalą rolę odegrał tu również istniejący w systemie statystyki masowej oraz w praktyce gospodarczej sposób grupowania informacji

- - - - -

1/J. Marak, Wydatki inwestycyjno-produkcyjne ..., op. cit., s. 151.

o sprzedaży dóbr i usług produkcyjnych oraz inwestycyjnych.

Wydaje się, że nie ma potrzeby udowadniania wpływu wydatków produkcyjno-inwestycyjnych na poziom produkcji rolniczej. Zależność ta jest oczywista i została potwierdzona w badaniach wielu autorów. Osobny problem stanowi efektywność nakładów pieniężnych na produkcję, która zależy od szeregu czynników, m.in. od wysokości nakładów, struktury produkcji, stopnia specjalizacji produkcji, warunków przyrodniczo-rolniczych, zasobów siły roboczej itd. Zdając sobie sprawę z wagi tego problemu, nie możemy sobie jednak pozwolić na jego zbadanie, ponieważ rozszerzyłoby to niepomierne zakres i objętość pracy ^{1/},

Wydatki produkcyjno-inwestycyjne nie tylko stymulują wysokość produkcji rolnej, ale pośrednio wpływają na poziom konsumpcji ludności wiejskiej. Jakkolwiek w hierarchii wydatków ludności rolniczej nakłady pieniężne na zakup dóbr i usług produkcyjno-inwestycyjnych zajmują pierwsze miejsce ^{2/}, to trudno sądzić, iż rozwijanie produkcji jest dla rolnika indywidualnego celem samym w sobie. Jedyne słusznym i logicznym wytłumaczeniem tego faktu wydaje się być dążenie do uzyskiwania coraz wyższych dochodów, które umożliwią następnie zwiększenie konsumpcji, a tym samym poprawę warunków życia ludności chłopskiej. Zatem można wyrazić przypuszczenie, że głównym motywem zwiększania wydatków produkcyjno-inwestycyjnych przez ludność wiejską jest chęć perspektywicznego zwiększania i wzbogacania konsumpcji, a przez to ciągłego podnoszenia swej stopy życiowej.

- - - - -

1/ Zagadnienie efektywności nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych można znaleźć m.in. w pracach: R. Mantenffel, Efektywność inwestycji rolniczych, PWRiL, Warszawa 1963; L. Wiśniewski, Efektywność inwestycji w indywidualnych gospodarstwach rolnych, IER, Studia i Materiały, z.204, Warszawa 1969.

2/ Por. E.Garbacik, Ekonomia obrotu towarowego ..., op.cit., 210-211.

Ponadto niepoślednią rolę odgrywa wysoka skłonność do oszczędzania ludności chłopskiej, wyrażająca się koniecznością gromadzenia rezerw na odnowienie majątku trwałego i obrotowego, a także na wypadek nieurodzaju czy klęsk żywiołowych ^{1/}.

Stosunkowo niska skłonność do konsumpcji ludności rolniczej uwarunkowana jest niewątpliwie brakiem stabilizacji dochodów i koniecznością zabezpieczenia gospodarstw przynajmniej produkcji prostej, a praktycznie niemal wszystkie warsztaty rolne dążą do osiągnięcia reprodukcji rozszerzonej, co jest równoznaczne z możliwością uzyskania postępu zarówno w produkcji, jak i konsumpcji.

Reasumując należy stwierdzić, iż ograniczenie bieżącej konsumpcji przez ludność chłopską na rzecz rozwijania produkcji rolniczej ma jako cel nadrzędny wydatne zwiększenie w następnych latach poziomu dochodów, co w rezultacie powinno doprowadzić do zwiększenia wydatków konsumpcyjnych. Można zatem w tym sensie mówić o kształtowaniu konsumpcji ludności wiejskiej przez wydatki produkcyjno-inwestycyjne.

3.2. Źródła informacji o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej

Wydatki produkcyjno-inwestycyjne, charakteryzujące w istocie zrealizowany popyt mieszkańców wsi na dobra i usługi służące produkcyjnej i inwestycyjnej działalności gospodarstw rolnych, nie doczekały się tylu stałych, okresowych i incydentalnych badań prowadzonych przez instytucje naukowe i poszczególnych

1/ T. Kramer, Rynek wiejski ..., op. cit., s 11.

autorów, co np. przychody ludności wiejskiej.

Niemniej istnieje tu kilka bardziej lub mniej przydatnych źródeł informacji. Zaliczamy do nich przede wszystkim: statystykę masową, bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz plan kasowy Narodowego Banku Polskiego, badania warunków bytu ludności, wyniki rachunkowości rolnej IER, indywidualne badania wydatków produkcyjno-inwestycyjnych na wsi.

Nie powtarzając ogólnej charakterystyki każdego ze źródeł informacji, zawartej w poprzednim rozdziale, warto pokrótce ocenić przydatność tych źródeł dla analizy nakładów pieniężnych na produkcję rolniczą.

Statystyka masowa

Informacje pochodzące ze statystyki masowej to dane sprawozdawcze jednostek gospodarki uspołecznionej dotyczące sprzedaży dóbr i usług produkcyjnych oraz inwestycyjnych dla indywidualnych gospodarstw rolnych, jak również dane sprawozdawcze o obowiązkowych obciążeniach gospodarstw chłopskich w postaci podatków, opłat, spłat kredytów itp. Pierwszą grupę informacji określa się powszechnie mianem statystyki rynkowej, natomiast drugą nazywa się najczęściej statystyką finansową. Statystyka rynkowa pozwala na ustalenie wydatków na zakup dóbr i usług produkcyjnych i inwestycyjnych. Dzięki monopolistycznej pozycji spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu na rynku środków produkcji rolnej, można przyjąć wartość sprzedaży tych dóbr przez gminne spółdzielnie /powiększoną o sprzedaż kółek rolniczych i spółdzielni mleczarskich/ za wydatki ludności wiejskiej

poniesione na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych. Pewną trudność sprawia tu konieczność dokonania szeregu przeliczeń i szacunków, ponieważ obowiązujący system sprawozdawczy w niektórych przypadkach uwzględnia jedynie obroty hurtowe, pomijając sprzedaż detaliczną, w innych zaś nie wyodrębnia sprzedaży dla indywidualnych gospodarstw rolnych.

Znacznie większe kłopoty napotyka się przy ustalaniu wydatków ludności rolniczej na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych. Główną przeszkodą, którą należy pokonać, jest konieczność zebrania informacji o wartości świadczonych usług w znacznej liczbie przedsiębiorstw reprezentujących podaż na tym rynku. Warto zaznaczyć, że w regionie usługi produkcyjno-inwestycyjne dla rolnictwa świadczą 24 organizacje rolnicze, w tym dla gospodarki indywidualnej 18 zjednoczeń. Potentatem jest tu Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych. Znaczną rolę odgrywają ponadto: Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni "Samopomoc Chłopska", Wojewódzki Zakład Weterynarii i Wojewódzkie Zjednoczenie Przedsiębiorstw Mechanizacji Rolnictwa. Udział pozostałych instytucji jest niewielki.

Statystyka finansowa, dostarczająca danych m.in. o obowiązkowych obciążeniach gospodarstw chłopskich, znajduje się w gestii wydziałów finansowych urzędów gminnych i wojewódzkich, oraz Narodowego Banku Polskiego, Banku Rolnego i spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych.

Statystyka masowa nie pozwala na ustalenie niektórych wydatków o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym. Dotyczy to szczególnie transakcji i wypłat dokonywanych poza gospodarką społeczną. Można tu wymienić np. wydatki na zakup ziemi, inwentarza żywego, wypłaty wynagrodzeń pracownikom najemnym itp.

Pozycje te nie są wprawdzie dominujące, jednak ich brak niekształca w pewnym stopniu rzeczywisty obraz badanego zjawiska,

Pomimo wymienionych wad statystykę masową należy ocenić jako najdogodniejsze źródło informacji o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności chłopskiej.

Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz plan kasowy Narodowego Banku Polskiego

Jak już powiedziano w poprzednim rozdziale, zarówno bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności, jak i plan kasowy NBP, są w pewnym sensie pochodnymi źródłami informacji względem statystyki masowej.

Bilans pieniężnych przychodów i wydatków ludności /oparty na planie kasowym NBP/ dość dokładnie odzwierciedlając wydatki pieniężne ludności regionu, nie pomwała na pełny obraz wydatków produkcyjno-inwestycyjnych mieszkańców wsi. Praktycznie jedynie informacje o spłatach kredytów obrotowych i inwestycyjnych odnoszą się bezpośrednio do ludności chłopskiej regionu. Przydatność tego źródła informacji dla naszych celów jest zatem stosunkowo niewielka, tym bardziej że dane o spłatach kredytów w różnych przekrojach można było uzyskać w Banku Rolnym i spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej.

Badania warunków bytu ludności

Statystyka masowa, mimo swej powszechności i bardzo szerokiego zasięgu rzeczowego, nie stwarza możliwości uzyskania

bliższych informacji charakteryzujących zbiorowość gospodarstw domowych i indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce.

Lukę powyższą wypełniają w pewnym stopniu badania warunków bytu ludności, organizowane przez Główny Urząd Statystyczny w kilkuletnich odstępach czasu.

Problematyka rozchodów gospodarstw rolnych znalazła się dopiero w trzecim i ostatnim, jak dotychczas, badaniu warunków bytu ludności przeprowadzonym w roku 1973, a dotyczącym zaś złości roku 1972. Badanie objęło rozchody związane z bieżącym prowadzeniem gospodarstw rolnych. Nie badano natomiast nakładów poniesionych na kapitalne remonty i inwestycje.

Wśród objętych badaniem rozchodów wyodrębniono następujące^{1/}:

- na robocizną - zaliczono tu wynagrodzenia pieniężne i w naturze /w przeliczeniu na pieniężne/ osób najemnych zatrudnionych stale i dorywczo w gospodarstwie rolnym oraz opłaty na ubezpieczenia tych osób;
- na produkcję rolniczą, tj. na zakup zużytych w 1972 roku nasion, nawozów, pasz, materiałów opałowych i pędnych, energii elektrycznej oraz zakup inwentarza żywego, a także materiałów i części związanych z remontami bieżącymi. Do rozchodów na produkcję rolniczą zaliczono ponadto opłaty za usługi związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, jak np. za konserwację urządzeń wodno-melioracyjnych, wypożyczenie maszyn rolniczych, wykonane prace przez kółka rolnicze.
- inne rozchody, jak wpłaty na rzecz PZU, opłaty za grunty wzięte w dzierżawę, zapłacone podatki i fundusz gromadzki.

1/ Warunki bytu ludności w roku 1972 ..., op. cit., s. 25.

Na podstawie powyższej klasyfikacji można stwierdzić, że objęte badaniem warunków bytu ludności rozchody odpowiadają w zasadzie naszym wydatkom produkcyjnym ludności chłopskiej.

Szczególne użyteczność omawianych badań polega na publikowaniu wyników w przekroju regionów, a jednocześnie według grup obszarowych gospodarstw chłopskich, co pozwala porównać własne rezultaty badawcze z wynikami badań GUS dotyczącymi Dolnego Śląska, jak również innych regionów kraju. Mankamentem jest pomijanie wydatków na inwestycje i remonty kapitalne.

Wyniki rachunkowości rolnej Instytutu
Ekonomiki Rolnej

Rachunkowość rolna dostarcza już od blisko 50-ciu lat /z przerwą wojenną/ stałych, wszechstronnych informacji o gospodarstwach chłopskich w Polsce ^{1/}. Ważne miejsce w problematyce tych badań zajmują rozchody pieniężne indywidualnych gospodarstw rolnych. Nie wymieniają wszystkich szczegółowych pozycji wydatków, warto zwrócić uwagę na ich grupowanie. Wyodrębniło zatem następujące grupy wydatków produkcyjnych ^{2/}:

- I. Wydatki na produkcję
- II. Wydatki na środki trwałe /produkcyjne/.
- III. Kupno inwentarza żywego.
- IV. Dokupno innych artykułów rolniczych.
- V. Świadczenia pieniężne /produkcyjne/.
- VI. Kredyt /na cele produkcyjne/.

1/ Bliższą charakterystykę badań rachunkowości rolnej IER zamieszczono w rozdziale II, w punkcie 2.2.5.

2/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972 ..., op. cit., s. 60.

W wymienionych 6-ciu grupach mieszczą się w zasadzie wszystkie wydatki produkcyjno-inwestycyjne. Pewna niedogodność polega na nie wyodrębnieniu spłat kredytów obrotowych i inwestycyjnych, co uniemożliwia precyzyjne rozgraniczenie wartości wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej. Główne walory tego źródła informacji to publikowanie wyników badań w przekroju regionalnym oraz według grup obszarowych gospodarstw w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar użytków rolnych. Dodatkową zaletą jest możliwość wieloletnich porównań wydatków produkcyjno-inwestycyjnych mieszkańców wsi.

Wady rachunkowości rolnej są ogólnie znane, mianowicie populacja empiryczna nie jest w pełni reprezentatywna ze względu na zbyt wysoki udział gospodarstw silnych ekonomicznie. Ponadto poważne zarzuty można postawić reprezentatywności badań w poszczególnych regionach, jednak informacje pochodzące z tego źródła mogą stanowić cenną bazę porównawczą dla naszych badań.

Indywidualne badania wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej.

Obok omówionych powyżej w dużym skrócie źródeł informacji zorganizowanych jak również patronowanych przez instytucje naukowe oraz praktykę gospodarczą, istnieje jeszcze odrębna grupa nazwana tu indywidualnymi badaniami wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej. W tej grupie źródeł informacji mieszczą się badania poszczególnych autorów, dotyczące omawianej problematyki a opierające się na wyżej wymienionych źródłach, względnie na własnych empiriach /najoczęściej na

ankietach/. Wśród prac, które można by zaliczyć do omawianej grupy źródeł informacji, wyodrębniają się opracowania specjalistyczne, poświęcone głównie analizie wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych oraz publikacje prezentujące wyniki badań zjawisk pokrewnych, lecz marginalnie nawiązujących do problematyki wydatków niekonsumpcyjnych gospodarstw chłopskich.

Ze względu na dużą liczbę opracowań drugiego typu wymienianie ich wszystkich zajęłoby zbyt wiele miejsca. Ograniczymy się zatem do wskazania kilku zaledwie prac poświęconych głównie interesującej nas problematyce.

Na szczególną uwagę zasługują prace S. Ogrodnika, ukierunkowane niemal wyłącznie na badanie przychodów pieniężnych i wydatków ludności wiejskiej regionu lubelskiego ^{1/}.

Do najcenniejszych źródeł informacji o wydatkach produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej, opartych na indywidualnych badaniach autorów zaliczyć ponadto należy m.in. opracowania J. Dietla ^{2/}, B. Gregora ^{3/}, A. Woś ^{4/}, H. Smulce ^{5/},

- - - - -

1/S. Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów pieniężnych ..., op. cit.; S. Ogrodnik Zadłużenie gospodarstw chłopskich ..., op. cit.; S. Ogrodnik, Popyt na środki produkcji i artykuły konsumpcyjne na tle bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności wiejskiej, w: Problemy rynku rolnego w województwie lubelskim, ZW CRS, Warszawa 1967; S. Ogrodnik, Wpływ rejonów uprzemysłowianych na kierunek i strukturę wydatków produkcyjnych gospodarstw chłopskich, Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysłowianych nr 38, KBRV - PAN, Warszawa 1969.

2/ J. Dietl, B. Gregor, Rynek artykułów do produkcji rolnej w świetle literatury krajowej z lat 1966-1968, SIB. Informacje Problemowe, Zeszyt 3, ZW CRS, Warszawa 1969.

3/ B. Gregor, Rynek artykułów do produkcji rolnej w warunkach szybkiej industrializacji, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, nr 38, ZW CRS, Warszawa 1972.

4/ A. Woś, Materiałochłonność i pracochłonność produkcji rolnej, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1973 nr 2, s.21-35.

5/ H. Smulce, Rola spółdzielczości w rozwoju rynku wiejskiego, SIB, Warszawa 1974.

E. Kurek ^{1/}, E. Garbacika ^{2/}, S. Mierzejewskiego ^{3/}, W. Herera ^{4/}.

Wymienione powyżej publikacje stanowią zaledwie część literatury na temat rynku środków produkcyjno-inwestycyjnych dla rolnictwa, a w jego ramach wydatków ludności chłopskiej na cele produkcyjne i inwestycyjne.

Dokonanie charakterystyki podstawowych źródeł informacji o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej i ujawnienia zalet i wad poszczególnych źródeł pozwoliło ustalić, iż największą przydatność dla analizy wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej w regionie ma niewątpliwie statystyka masowa. Pozostałe źródła informacji mogą być użyteczne dla wypełnienia ewentualnych luk w statystyce masowej, jak również dla porównań międzyregionalnych.

- - - - -
- 1/ E. Kurek, Elastyczność wydatków produkcyjnych ogółem i wydatków na nawozy mineralne w stosunku do przychodów pieniężnych, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1968, nr 1, s. 119-124.
 - 2/ E. Garbacik, Charakterystyka obrotu środkami produkcji rolnej, Trybuna Spółdzielcza, 1968, nr 5, s. 11-16.
 - 3/ S. Mierzejewski, Wydatki na usługi rolnicze, Wieś Współczesna, 1970, nr 9, s. 130-132;
S. Mierzejewski, Nakłady inwestycyjne i środki trwałe w rolnictwie w latach 1966-1970, Wieś Współczesna, 1973, nr 10, s. 135-140.
 - 4/ W. Herer, Kapitałochłonność produkcji rolnej, Ekonomista, 1968, nr 1, s. 33-65.

3.3. Charakterystyka głównych kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych

O ile poznanie wszystkich możliwych źródeł przychodów pieniężnych ludności wiejskiej jest wręcz niemożliwe lub bardzo trudne do ustalenia, to choć zbadać kierunki wydatków produkcyjno-inwestycyjnych gospodarstw chłopskich stoimy przed nieco łatwiejszym zadaniem. Wynika to z faktu, że niemal wyłącznym partnerem ekonomicznym rolnika indywidualnego jest gospodarka uspołeczniona. Istnieje zatem możliwość zdobycia informacji o przeważającej części wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, dzięki ewidencjonowaniu ich w sprawozdawczości statystycznej.

Niewątpliwie ludność chłopska dokonuje sporadycznie zakupu dóbr i usług produkcyjno-inwestycyjnych poza gospodarką uspołecznioną, jednak wartość tego rodzaju wydatków jest tak nikła, że można bez szkody dla poprawności rachunku zrezygnować z szacowania tych pozycji. Ustalić wartość omawianych rozchodów pieniężnych można przy pomocy badań ankietowych.

Wobec dużego zróżnicowania charakteru produkcji rolniczej, również wydatki produkcyjno-inwestycyjne są silnie zróżnicowane. Choć pokrótce scharakteryzować omawiane nakłady pieniężne, dokonano ich segregacji na kilka możliwie jednorodnych grup. Rodział ten można najlepiej wyrazić następującym wzorem:

$$E_0 = E_s + E_u + E_p$$

gdzie:

E_0 - wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem

- E_s - wydatki na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych
- E_u - wydatki na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych
- E_p - pozostałe wydatki o charakterze produkcyjnym i inwestycyjnym.

Trzeba już w tym miejscu zaznaczyć, że do ostatniej grupy zaliczono następujące rodzaje wydatków:

- spłaty kredytów obrotowych i inwestycyjnych,
- podatek gruntowy,
- składki PZU,
- wpłaty na fundusz gminny /gromadzki/,
- wpłaty na Państwowy Fundusz Ziemi,
- inne wydatki /m.in. opłaty: melioracyjna, elektryfikacyjna, za urządzenia wodne i leśne, podatek od nieruchomości i lokali/.

Ostatnią / E_p / grupę wydatków można by zatem określić mianem wydatków obligatoryjnych, związanych z prowadzeniem działalności produkcyjnej i inwestycyjnej w gospodarstwie chłopskim.

Jak już wspomniano, charakterystyki nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje rolnicze najwygodniej jest dokonać w jednorodnych grupach wydatków. Ten właśnie sposób postępowania przyjęto w naszych rozważaniach.

3.3.1. Wydatki na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych

Zakupy dóbr produkcyjnych i inwestycyjnych dokonywane przez indywidualne gospodarstwa rolne stanowią podstawową

i najbardziej znaczącą grupę wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej. Na ten segment wydatków składają się zarówno zakupy środków trwałych, jak i obrotowych^{1/}. Warunkują one bieżącą realizację oraz rozwój produkcji rolniczej.

Do trwałych środków produkcji zaliczyć można przede wszystkim maszyny i narzędzia rolnicze, materiały budowlane oraz wytwory hutnicze i wyroby metalowe. Określić je można również, z wyjątkiem tych ostatnich, mianem dóbr inwestycyjnych. Wymienione dobra pochodzą z produkcji przemysłowej, choć np. pewna część materiałów budowlanych /m.in. elementy prefabrykowane/ wytwarzana była bezpośrednio w gospodarstwach chłopskich.

Wśród obrotowych środków produkcji rolniczej szczególne znaczenie mają nawozy mineralne oraz pasze treściwe i objętościowe. Ponadto zaliczają się do tej grupy: materiał siewny i sadzeniaki, środki ochrony roślin, zwierzęta hodowlane i użytkowe, materiały opałowe i energetyczne.

W rolnictwie szczególną rolę spełnia przyroda, a zwłaszcza ziemia jako podstawowy środek produkcji. Jest to przy tym środek produkcji o dwojakim charakterze: stanowi oparcie dla produkcji rolniczej - i w tej roli może być zaliczona do środków pracy; pod wpływem działania sił przyrody i działalności ludzkiej wydaje produkty rolnicze, w tym więc charakterze spełnia ona rolę przedmiotu pracy^{2/}. Ziemia stając się niejednokrotnie przedmiotem obrotu nabiera cech towaru, a zatem przyczynia się do zwiększania wartości wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej. Wobec bardzo poważnych trudności z uzyska-

1/ E. Mogilnicki, H. Ojszewski, B. Strużek, ..., op. cit., s. 219.

2/ Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza ..., op. cit., s. 1188.

nieniem danych o wartości nakładów pieniężnych gospodarstw chłopskich na zakup ziemi, zrezygnowano w tym miejscu z szacowania tego typu wydatków, pozostawiając rozstrzygnięcie problemu do badania ankietowego 1/

Wymienione grupy wydatków produkcyjno-inwestycyjnych nie wyczerpują pełnej listy możliwych nakładów pieniężnych na produkcję rolniczą, jednak z całą pewnością stanowią wystarczającą ich reprezentację. Warto obecnie w największym skrócie scharakteryzować poszczególne rodzaje nabywanych przez mieszkańców wsi dóbr produkcyjnych i inwestycyjnych.

Maszyny i narzędzia rolnicze należą do klasycznych dóbr inwestycyjnych, związanych z prowadzeniem i rozwijaniem warstwu rolniczego. Wśród cięższego sprzętu rolniczego wyodrębnia się powszechnie maszyny trakcji konnej i traktorowej. Wzajemny stosunek tych dwóch grup maszyn bywa niejednokrotnie traktowany jako miernik postępu technicznego w rolnictwie. Popyt na maszyny i urządzenia rolnicze charakteryzuje się znaczną komplementarnością. Zakup np. ciągnika powoduje automatycznie pojawienie się popytu na szereg maszyn i urządzeń towarzyszących /m.in. przycozepy, pługi, brony, kultywatory ciągnikowe itp./ 2/. Ponadto w miarę wzrostu zakupów maszyn i urządzeń rolniczych dynamicznie zwiększa się popyt na części zamienne. Istotne znaczenie dla oceny poziomu wydatków na zakup sprzętu rolniczego ma zjawisko substytucyjności zakupów maszyn oraz usług mechanicznych świadczonych gospodarstwom indywidualnym. Nie uwzględnienie tego czynnika może prowadzić do całkowicie

1/ Omówienie wyników badań zamieszczono w rozdziale IV niniejszej pracy.

2/ Por. A. Kaczor, Czynniki kształtujące popyt na sprzęt rolniczy /na przykładzie Wielkopolski/, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, Warszawa 1974, s. 111.

błędnych wniosków ^{1/} Stosując miernik wartości sprzedaży maszyn i narzędzi rolniczych na 1 ha użytków rolnych, można stwierdzić, że Dolny Śląsk zajmuje jedno z czołowych miejsc w kraju należąc jednocześnie do regionów najsilniej umaszynowanych ^{2/}. Zróżnicowanie regionu dolnośląskiego według wartości wydatków na ten cel na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich w roku 1974 przedstawia tabela 24.

Można zauważyć, że najwyższe wydatki na zakup sprzętu rolniczego ponoszą gospodarstwa chłopskie w rejonach centralnych i północnych Dolnego Śląska.

Podobnie teren regionu różnicuje drugi miernik. Potwierdzenie powyższej obserwacji znajdujemy w tabeli 24.

Zatem gospodarstwa indywidualne w województwach tzw. rolniczych wydatkują więcej środków na zakup sprzętu rolniczego niż w województwach uprzemysłowionych. Wobec względnie wyrównanej stopy wzrostu nakładów pieniężnych na zakup maszyn i narzędzi rolniczych dystans dzielący te województwa nie tylko nie zmniejsza się, lecz powiększa.

Zjawisko powyższe można tłumaczyć m.in. korzystniejszą strukturą obszarową gospodarstw w województwach legnickim i wrocławskim, gwarantującą wyższą efektywność wykorzystania zakupionych maszyn i urządzeń niż w województwach jeleniogórskim i wałbrzyskim.

- - - - -

1/ Por. A. Nyrkowski, F. Tomozak, Rynek usług mechanizacyjnych w rolnictwie, w: Rynek maszyn i narzędzi rolniczych, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1973, s. 122

2/ J. Dietl, B. Gregor., Rynek artykułów ..., op. cit., s. 77.

T a b e l a 27.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska
na zakup maszyn i urządzeń rolniczych, na 1 gospodarstwo
i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich.

L.p.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	1,2	0,3	3,3	0,7	275,0	233,3
2.	Bystrzyca Kł.	2,2	0,3	4,6	0,7	209,0	233,3
3.	Dzierżoniów Śl.	2,3	0,5	4,1	0,9	178,2	180,0
4.	Góra Śl.	2,3	0,4	4,4	0,8	191,3	200,0
5.	Jawor	7,4	1,5	15,7	3,1	212,1	206,6
6.	Jelenia Góra	1,8	0,5	4,5	1,2	250,0	240,0
7.	Kamienna Góra	1,2	0,2	2,8	0,6	233,3	300,0
8.	Kłodzko	1,9	0,5	4,7	1,2	247,3	240,0
9.	Legnica	5,8	1,2	12,0	2,5	206,8	208,3
10.	Lubań Śl.	2,1	0,7	2,9	0,9	138,0	128,5
11.	Lubin Legn.	2,5	0,5	5,5	1,0	220,0	200,0
12.	Lwówek Śl.	1,5	0,3	2,5	0,6	166,6	200,0
13.	Milicz	2,0	0,4	3,7	0,7	185,0	175,0
14.	Nowa Ruda	2,3	0,6	5,7	1,6	247,8	266,6
15.	Oleśnica	3,8	0,7	10,9	2,1	286,8	300,0
16.	Oława	1,5	0,4	6,4	1,6	426,6	400,0
17.	Strzelin	2,2	0,4	4,3	0,9	195,4	225,0
18.	Syców	2,6	0,4	6,2	0,9	238,4	225,0
19.	Sroda Śląska	2,2	0,6	3,5	0,9	159,0	150,0
20.	Swidnica	1,6	0,5	2,8	0,8	175,0	160,0
21.	Trzebnica	1,6	0,3	5,7	1,2	356,2	400,0
22.	Wałbrzych	1,5	0,4	5,2	1,4	346,6	350,0
23.	Wołów	1,8	0,4	3,6	0,8	200,0	200,0
24.	Wrocław	5,3	1,3	10,7	2,7	201,8	207,6
25.	Ząbkowice Śl.	1,3	0,3	4,2	0,8	323,0	266,6
26.	Zgorzelec	2,4	0,7	3,4	0,9	141,6	128,5
27.	Złotoryja	2,6	0,5	4,5	0,9	173,0	180,0
28.	Dolny Śląsk	2,5	0,5	5,5	1,2	220,0	240,0

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

T a b e l a 20.

Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska w latach 1970-1974.

L.p.	Województwo	Wydatki w tys.zł				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		na 1 gosp.	na 1 ha
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	1,9	0,5	3,5	0,9	184,3	180,0
2.	Legnickie	3,9	0,8	8,0	1,7	205,2	212,5
3.	Wałbrzyskie	2,0	0,5	4,6	1,1	230,0	220,0
4.	Wrocławskie	2,4	0,6	5,6	1,4	233,4	233,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Nie bez znaczenia są tu również istotne różnice w poziomie przychodów pieniężnych ludności wiejskiej obydwu typów województw 1/.

Materiały budowlane nie uczestniczą bezpośrednio w procesie produkcji rolniczej /jak to ma miejsce w przypadku maszyn i narzędzi rolniczych/, jednak w bardzo znacznym stopniu warunkują poziom i strukturę tej produkcji po ich przetworzeniu na budynki i obiekty gospodarcze /silosy, studnie itp./. W branży materiałów budowlanych wyróżnić można m.in. następujące grupy towarowe 2/:

- materiały wiążące /cement, wapno budowlane, gips/,
- ceramika budowlana /cegły, pustaki, dachówki, kafle/,

1/ Por. wyniki badań przedstawione w poprzednim rozdziale.

2/ Por. E. Mogilnicki, H.Olszewski, B. Strużek, ..., op. cit., s. 275.

- prefabrykaty cementowe i żelbetowe /bloki, pustaki, płyty, belki stropowe/,
- materiały dekarские /papy, płyty azbestowo-cementowe, dachówki cementowe/,
- materiały izolacyjne i do konserwacji dachów /smoły, lepiki/,
- tarcica z surowca iglastego, stolarka budowlana,
- szkło okienne, farby budowlane, lakiery, wyroby szamotowe oraz maty i płyty trzciniowe.

O ile w branży maszyn i narzędzi rolniczych jedynie niektóre wyroby dostarczane są na rynek w deficytowych ilościach, to w przypadku materiałów budowlanych można mówić o powszechnym rynku sprzedawcy. Wobec wielokrotnie wyższego popytu od podaży, obrót znaczną częścią materiałów budowlanych jest reglamentowany. Jak już wspomniano, na wsi mamy do czynienia ze swego rodzaju samozaopatrzeniem w materiały budowlane. Rolnicy wytwarzają we własnym zakresie niektóre elementy ściennie /prefabrykaty/, ponadto zaopatrują się w drewno pochodzące z chłopskich lasów, odzyskują cegłę z rozbiórki itp. Nabywane przez ludność wiejską materiały budowlane wykorzystywane są nie tylko do budowy budynków gospodarczych /stodoły, obory itp./ oraz budynków mieszkalnych, ale również na remonty kapitalne i bieżące budynków i innych urządzeń gospodarczych. Poza tym pewna część materiałów przeznaczona dla gospodarstw indywidualnych w rzeczywistości do nich nie trafia, znajdując zastosowanie w inwestycjach i remontach obiektów należących do instytucji działających na wsi, oraz w budowie czynem społecznym urządzeń wspólnej użyteczności, takich jak drogi wiejskie, domy kultury/.

Gdy mamy do czynienia z rynkiem sprzedawcy, dostawa towarów na zaopatrzenie ludności może być z powodzeniem traktowana jako ich niechybna sprzedaż, a tym samym zakup /wydatek/ ludności. W roku 1974 udział dostaw niektórych materiałów budowlanych dla indywidualnych gospodarstw rolnych Dolnego Śląska w dostawach ogólnokrajowych na ten cel wynosił ^{1/}:

w dostawach cementu	- 4,3 %
w dostawach wapna budowlanego	- 5,6 %
w dostawach elementów ściennych	- 2,6 %
w dostawach dachówki	- 36,0 %
w dostawach płyt azbestowo- cementowych	- 1,1 %
w dostawach papy	- 4,0 %
w dostawach szkła płaskiego ciągnionego	- 5,6 %
w dostawach tarcicy iglastej	- 4,0 %

Struktura dostaw wskazuje raczej na remontowe niż budowlane przeznaczenie większości materiałów budowlanych na wsi dolnośląskiej. Istotnie, w roku 1970 region dolnośląski miał, obok opolskiego, najkorzystniejszy stosunek budynków niepalnych /mururowanych/ do ogólnej liczby budynków gospodarskich w indywidualnych gospodarstwach rolnych /75,4%/ ^{2/}. Nie istnieje zatem tak pilna i powszechna, jak w innych regionach, potrzeba wymiany przestarzałych i nietrwałych zabudowań, natomiast konieczne jest prowadzenie poważniejszych i drobnych remontów posiadanych budynków.

Charakterystykę wydatków mieszkańców wsi Dolnego Śląska na zakup materiałów budowlanych w latach 1970-1974 zawiera tabela 2§.

1/ Rocznik statystyczny 1975 ..., op. cit., s. 282.

2/ Rocznik statystyczny 1971, GUS, Warszawa 1971, s. 312.

T a b e l a 29.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup materiałów budowlanych, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich.

L.p.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		na 1 gosp.	na 1 ha
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	0,7	0,1	1,9	0,4	271,4	400,0
2.	Bystrzyca Kł.	0,6	0,1	3,2	0,5	533,3	500,0
3.	Dzierżoniów Śl.	0,9	0,2	1,6	0,4	177,7	200,0
4.	Góra Śl.	1,6	0,3	2,1	0,4	131,2	133,3
5.	Jawor	0,7	0,1	2,8	0,6	400,0	600,0
6.	Jelenia Góra	0,3	0,1	2,0	0,6	666,6	600,0
7.	Kamienna Góra	0,4	0,1	2,0	0,4	500,0	400,0
8.	Kłodzko	1,0	0,2	2,2	0,5	220,0	250,0
9.	Legnica	2,0	0,4	3,5	0,7	175,0	175,0
10.	Lubań Śl.	0,6	0,2	1,3	0,4	216,6	200,0
11.	Lubin Legn.	1,0	0,2	1,4	0,3	140,0	150,0
12.	Lwówek Śl.	0,3	0,1	1,4	0,3	466,6	300,0
13.	Milicz	2,3	0,4	3,4	0,6	147,8	150,0
14.	Nowa Ruda	0,7	0,2	1,2	0,3	171,4	150,0
15.	Oleśnica	1,4	0,2	3,3	0,6	235,7	300,0
16.	Olawa	0,9	0,2	2,8	0,7	311,1	350,0
17.	Strzelin	1,0	0,2	3,8	0,8	380,0	400,0
18.	Syców	2,6	0,4	3,8	0,6	146,1	150,0
19.	Środa Śl.	1,1	0,3	2,3	0,6	209,0	200,0
20.	Świdnica	1,1	0,3	2,4	0,7	219,1	233,3
21.	Trzebnica	0,9	0,2	3,5	0,7	388,8	350,0
22.	Wałbrzych	0,8	0,2	1,4	0,4	175,0	200,0
23.	Wołów	0,7	0,1	1,8	0,4	257,1	400,0
24.	Wrocław	2,7	0,6	7,1	1,8	262,9	300,0
25.	Ząbkowice Śl.	1,0	0,2	2,3	0,5	230,0	250,0
26.	Zgorzelec	0,7	0,2	1,8	0,5	257,1	250,0
27.	Złotoryja	1,1	0,2	2,2	0,4	200,0	200,0
28.	Dolny Śląsk	1,2	0,2	2,6	0,6	216,6	300,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Można łatwo zauważyć, że najwyższe nakłady pieniężne na ten cel ponoszą gospodarstwa w rejonach rolniczych. natomiast najwyższy przyrost wydatków w latach 1970-1974 wystąpił w powiatach nierolniczych. Świadczyć to może o niwelowaniu różnic w wyposażeniu gospodarstw chłopskich regionu w budynki mieszkalne i gospodarcze, jak również nadrabianie przez rejony nierolnicze opóźnień w likwidacji skutków dekapitalizacji gospodarstw, jaka wystąpiła w pierwszych latach powojennych. Zróżnicowanie wydatków na zakup materiałów budowlanych w poszczególnych województwach charakteryzuje tabela 24.

T a b e l a 24.

Wydatki na zakup materiałów budowlanych, na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich, w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w tys.zł				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Jeleniogórskie	0,5	0,2	1,7	0,5	340,0	250,0
2	Legnickie	1,1	0,3	2,4	0,5	218,2	166,7
3	Wałbrzyskie	1,0	0,3	2,3	0,6	230,0	200,0
4	Wrocławskie	1,4	0,4	3,2	0,8	228,6	200,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Zgodnie z tym, co powiedziano wyżej, nierolnicze województwo jeleniogórskie szybko nadrabia dystans dzielący je pod względem nakładów na budownictwo wiejskie, od pozostałych

województw regionu. Zbyt daleko posuniętych wniosków dotyczących wydatków ludności wiejskiej na budownictwo i remonty obiektów mieszkalnych i gospodarczych nie wolno w tym miejscu wyciągać, pamiętając o komplementarności i substytucyjności zakupów materiałów budowlanych i usług remontowo-budowlanych.

Wyroby metalowe i wyroby hutnicze ze względu na przemysłowe pochodzenie mają pewne cechy wspólne, choć różni je charakter zastosowania w gospodarstwie chłopskim. Do wytworów hutniczych zalicza się m.in.:

- druty ocynkowane,
- kształtowniki,
- stal prętową,
- rury stalowe,
- blachę ocynkowaną itd.

Są to produkty znajdujące zastosowanie w gospodarstwach chłopskich w budowie budynków mieszkalnych i gospodarskich oraz innych obiektów służących produkcji rolniczej, a zatem mają ściśle inwestycyjne przeznaczenie. Charakterystykę wydatków ludności wiejskiej na zakup wytworów hutniczych zawiera tabela 25.

Tabela 25.

Wydatki na zakup wytworów hutniczych, na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska

Lp.	Województwo	Wydatki w złotych				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
2	3	4	5	6	7	8	
1.	Jeleniogórskie	159	41	404	103	254,1	251,3
2.	Legnickie	250	51	585	119	234,0	233,4
3.	Wałbrzyskie	310	75	335	81	108,1	108,0
4.	Wrocławskie	358	86	725	174	202,6	202,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Jak świadczą dane zawarte w tabeli 25, również i na wyroby hutnicze większe kwoty wydatkuje ludność województw rolniczych, niż pozostałych. Niepokojąco nisko wrosły zakupy tych dóbr w latach 1970-1974 w województwie wałbrzyskim, przy względnie wyrównanej stopie wzrostu w pozostałych województwach.

Wyroby metalowe, do których zaliczają się m.in. pompy, piły, kotły, wagi dziesiętne, widły, łańcuchy itp. należą do drobnego sprzętu bezpośrednio lub pośrednio związanego z produkcją rolniczą. Nakłady pieniężne ludności wiejskiej na zakup tych wyrobów w latach 1970-1974 przedstawia tabela 26.

Tabela 26.

Wydatki na zakup wyrobów metalowych, na 1 gospodarstwo i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska.

L.p.	Województwo	Wydatki w złotych				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	1 124	287	2 719	694	241,9	241,9
2.	Legnickie	2 069	420	5 703	1157	275,7	275,5
3.	Wałbrzyskie	1 373	331	3 501	845	255,0	255,3
4.	Wrocławskie	2 075	499	3 868	930	186,4	186,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Warto zwrócić uwagę na wysoki poziom i znaczną dynamikę wzrostu wydatków na zakup wyrobów metalowych w województwie legnickim przy stosunkowo niskim przyroście w badanym 5-leciu wydat-

ków na ten cel w województwie wrocławskim. Pozostałe województwa charakteryzują się niewiele niższym poziomem nakładów pieniężnych na zakup wyrobów metalowych.

Nawozy mineralne stanowią klasyczny przykład środków produkcji bezpośrednio wpływających na wysokość uzyskiwanych plonów. Wiążą się one ściśle z produkcją roślinną, choć pośrednio wpływają na poziom produkcji zwierzęcej ^{1/}. O roli nawozów mineralnych świadczy dobitnie szacunek, według którego na wzrost plonów wpływają: w 50% nawozy mineralne, w pozostałych 50% inne czynniki /m.in. dobór nasion, środki ochrony roślin, ulepszenia w agrotechnice i mechanizacja^{2/}/.

W obrocie towarowym wyodrębnia się najczęściej następujące grupy nawozów mineralnych:

- azotowe /N/,
- fosforowe /P/,
- potasowe /K/,
- wapno nawozowe.

Ponadto istnieje szereg mieszanek /komponentów/ nawozowych.

Nawozy mineralne odznaczają się znacznie wyższą niż organiczne zawartością czystego składnika, będącego użyteczną i istotną dla roślin częścią składową nawozu. Właśnie zawartość czystego składnika /NPK/ jest podstawowym miernikiem charakteryzującym stopień koncentracji nawozów oraz intensywności nawożenia gleby.

Efektywność nawożenia mineralnego odznacza się znaczną

- - - - -
- 1/ E. Kurek, Analiza efektywności nawożenia w Polsce w latach 1961-1970 oraz niektóre aspekty tej problematyki w województwie lubelskim, w: Gospodarka nawozowa /na przykładzie lubelszczyzny/, SIB, Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa-Lublin 1973, s.17.
 - 2/ Por.K.Borcikowski, Rynek i ceny nawozów mineralnych, PWRiL, Warszawa 1966, s.11.

zmiennością. W początkowym stadium rozwoju nawożenia, efektywność techniczna ich stosowania jest bardzo wysoka. Wzrasta ona dynamicznie do osiągnięcia pewnego pułapu plonów, który chcąc przekroczyć, trzeba wydatnie zwiększyć zużycie nawozów mineralnych na jednostkę produkcji. Jest to równoznaczne z obniżeniem efektywności nawożenia.

A. Woś wyodrębnia trzy fazy rewolucji w gospodarce nawozowej ^{1/}. Pierwsza faza przynosi zasadniczy, ilościowy skok produkcji i podaży nawozów. Nie wywołuje to - wbrew oczekiwaniom - procesów akceleracyjnych w produkcji rolniczej, w drugiej fazie następuje wydatny wzrost zawartości czystego składnika w dostarczonych rolnictwu nawozach, co zmniejsza pokaznie fizyczną ich masę, ale wymaga wyższych kwalifikacji w stosowaniu przez rolników tych nawozów. Trzecia faza rewolucji nawozowej polega na zastępowaniu nawozów jednoskładnikowych formami wieloskładnikowymi /komponentami/, przystosowanymi do uprawy poszczególnych roślin. Oznaczając to będzie całkowite odejście od nawożenia gleby /co typowe jest dla ekstensywnego i technicznie prymitywnego rolnictwa/ i przejście do nawożenia ziemi pod uprawę poszczególnych roślin. Od rolników wymagać to będzie wysokiego poziomu umiejętności i wiedzy fachowej. Według A. Wośa rolnictwo polskie przeżywa obecnie pierwszą fazę rewolucji w gospodarce nawozowej, przy czym stan nasycenia rynku nawozami osiągnięto znacznie wcześniej niż się spodziewano. Można zatem sądzić, iż dynamika zakupów nawozów przez gospodarstwa rolne jest w tej sytuacji stosunkowo niewielka. Istotnie, jak wynika z danych zawartych w tabeli 27, średnioroczny wzrost wydatków na zakup nawozów

1/ A. Woś, System gospodarki nawozowej w Polsce, w: Gospodarka nawozowa na przykładzie Lubelszczyzny/. SIB, Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa - Lublin 1973, s.6-7.

T a b e l a 82.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup nawozów mineralnych, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Bolesławiec	2,5	0,5	3,8	0,8	152,0	160,0
2	Bystrzyca Kł.	2,0	0,3	3,3	0,5	165,0	166,6
3	Dzierżoniów	3,7	0,8	4,2	0,9	113,5	112,5
4	Góra Śl.	3,7	0,6	4,7	0,9	127,0	150,0
5	Jawor	3,9	0,7	4,0	0,8	102,5	114,2
6	Jelenia Góra	1,5	0,4	2,4	0,7	160,0	175,0
7	Kamienna Góra	2,3	0,4	2,2	0,5	95,6	125,0
8	Kłodzko	1,8	0,4	2,3	0,6	127,7	150,0
9	Legnica	4,0	0,8	5,2	1,1	130,0	137,5
10	Lubań Śl.	1,9	0,5	2,6	0,8	136,8	160,0
11	Lubin Legn.	3,4	0,6	4,6	0,9	135,2	150,0
12	Lwówek Śl.	2,0	0,4	2,8	0,6	140,0	150,0
13	Milicz	3,0	0,5	4,3	0,8	143,3	160,0
14	Nowa Ruda	1,6	0,4	2,8	0,8	175,0	200,0
15	Oleśnica	3,7	0,7	5,0	1,0	135,1	142,8
16	Oława	3,2	0,7	3,5	0,9	109,3	128,5
17	Strzelin	4,3	0,8	4,7	0,9	109,3	112,5
18	Syców	4,5	0,7	5,8	0,9	128,8	128,5
19	Środa Śl.	3,4	0,8	3,8	1,0	111,7	125,0
20	Świdnica	3,5	0,9	3,8	1,1	108,5	122,2
21	Trzebnica	2,9	0,6	3,8	0,8	131,0	133,3
22	Wałbrzych	1,6	0,3	2,2	0,6	137,5	200,0
23	Wołów	2,8	0,5	4,7	1,1	137,8	220,0
24	Wrocław	3,9	0,9	5,4	1,4	138,4	155,5
25	Ząbkowice Śl.	3,9	0,8	4,9	1,0	125,6	125,0
26	Zgorzelec	2,3	0,6	3,3	0,9	143,4	150,0
27	Złotoryja	4,0	0,8	4,2	0,8	105,0	100,0
28	Dolny Śląsk	3,1	0,6	3,9	0,9	125,8	150,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

mineralnych przez ludność wiejską Dolnego Śląska wynosił w latach 1970-1974 zaledwie 10%, a więc kilkakrotnie mniej niż na zakup omawianych dotychczas innych środków produkcji rolniczej. Wśród powiatów regionu dolnośląskiego zdecydowanie przeważają pod względem poziomu wydatków regiony rolnicze, natomiast wyraźnie najmniej wydatkuje na ten cel ludność wiejska powiatów nierolniczych, górskich. To samo zjawisko w przeliczeniu na powstałe w 1975 roku województwa dolnośląskie prezentuje tabela 28.

T a b e l a 28.

Wydatki na zakup nawozów mineralnych, na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	2,1	0,6	2,8	0,8	133,4	133,4
2.	Legnickie	3,5	0,7	4,9	1,0	140,0	142,9
3.	Wałbrzyskie	3,0	0,7	3,7	0,9	123,4	128,6
4.	Wrocławskie	3,2	0,8	3,9	1,0	121,9	125,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Zgodnie z przewidywaniami, najwięcej wydatkują na zakup nawozów mineralnych rolnicy województw legnickiego i wrocławskiego, które pomimo znacznego uprzemysłowienia przyjęto określać jako rolnicze. Najniższy przyrost wydatków na ten cel

w województwie wrocławskim świadczy, jak się wydaje, o najwyższym nasyceniu rynku tego województwa w nawozy mineralne oraz o najwcześniejszym osiągnięciu wysokiego poziomu nawożenia. Istotne znaczenie ma również struktura gleb.

Środki ochrony roślin z uwagi na podobne pochodzenie /z przemysłu chemicznego/, jak również postać fizyczną, towarzyszą najczęściej w obrocie towarowym nawozom mineralnym. Środki ochrony roślin /chemiczne/ zwane inaczej pestycydami stosowane są do zwalczania chorób i szkodników roślin uprawnych. Ze względu na właściwości i zastosowanie produkowane obecnie środki ochrony roślin dzieli się na ^{1/}:

- insektycydy - owadobójcze,
- fungicydy - grzybobójcze,
- herbicydy - chwastobójcze,
- inne

Do grupy "innych" należą środki odstrasżające, maścioc ochronne, fumiganty /gazy trujące/ szklarniowe i magazynowe oraz regulatory wzrostu /środki hormonalne/.

Ze względów praktycznych i celów statystycznych w Polsce chemiczne środki ochrony roślin dzieli się na 6 grup: 1/ owadobójcze, 2/ do zimowego oprysku sadów, 3/grzybobójcze, 4/ chwastobójcze, 5/ zaprawy nasienne i 6/ inne. W obrocie handlowym środki owadobójcze dzieli się dodatkowo na 2 grupy: do pyłu i do oprysku. W tabeli 30 przedstawiono wydatki gospodarstw chłopskich regionu dolnośląskiego na zakup chemicznych środków ochrony roślin.

1/ W. Kozak, Obrót środkami ^{ochrony} roślin i usługi chemizacyjne w rolnictwie, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, ZWCRS, Warszawa 1968, s. 47.

T a b e l a 39.

Wydatki na zakup środków ochrony roślin, na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w złotych				Wskaźnik danymiki 1970/1974	
		1970		1974		1970/1974	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	231	59	291	75	126,0	127,2
2.	Legnickie	555	113	1 190	242	214,5	214,2
3.	Wałbrzyskie	328	79	627	152	191,2	192,4
4.	Wrocławskie	471	114	979	236	207,9	207,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Szukanie prawidłowości w kształtowaniu się wydatków na zakup środków ochrony roślin wydaje się niecelowe i ryzykowne ze względu ściśle powiązanie zakupów tychże preparatów ze zmiennym w miejscu i czasie pojawianiu się szkodników i chorób roślin uprawnych.

Pasze treściwe i objętościowe to podstawowy czynnik warunkujący rozwój produkcji zwierzęcej. Określa się je jako produkty pochodzenia roślinnego, zwierzęcego i mineralnego, zawierające składniki pokarmowe, których wartość przewyższa potrzeby energetyczne ich strawienia i które nie zawierają szkodliwych dla zwierząt substancji lub zanieczyszczeń ^{1/}. W zależności od wartości pokarmowej pasze dzieli się na objętościowe i treściwe, Osobną

1/ Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza ..., op. cit., s. 730.

grupę stanowią dodatki mineralne dla zwierząt. Wśród pasz objętościowych wyodrębnia się pasze suche i soczyste. Do pasz objętościowych suchych zalicza się siano, słomę i plewy. Pasy objętościowe soczyste obejmują zielonki, kiszonki, okopowe pastewne, ziemniaki, buraki cukrowe oraz niektóre produkty uboczne przemysłu rolnego. Potrzeby na tego typu pasze gospodarstwa chłopskie zaspokajają głównie na zasadzie samozaopatrzenia.

Ogólną cechą pasz treściwych jest wysoka koncentracja strawnych składników pokarmowych, powyżej 0,85 jednostki pokarmowej w 1 kg, a w większości również i białka. Tę grupę pasz stanowią: nasiona zbóż i roślin strączkowych, mączki zwierzęce i rybne, produkty uboczne przemysłu zbożowo-młynarskiego, mieszanki pasz treściwych, makuchoy oraz susz okopowych i zielonych. Wśród pasz treściwych szczególne znaczenie mają mieszanki pasz treściwych, zwane najczęściej paszami przemysłowymi. Składają się one z poszczególnych pasz treściwych, takich jak zboża i otręby, makuchoy, mączki pochodzenia zwierzęcego, drżdże pastewne, suszone zielonki i okopowe, oraz z dodatków mineralnych, witaminowych, antybiotykowych ^{1/}.

Obok stosunkowo szybkiego wzrostu sprzedaży pasz treściwych w Polsce w ostatnim dwudziestoleciu, nastąpiła jednocześnie istotna zmiana w strukturze pasz dostarczanych rolnictwu ^{2/}. Do 1960 roku przemysłowa produkcja mieszanek nie odgrywała większej roli, wahając się w granicach 300-400 tys. ton rocznie. Szybki rozwój przemysłu paszowego nastąpił dopiero w latach

- - - - -

1/Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza ..., op. cit., s. 733-734.

2/ Por. S. Dyka, Niektóre tendencje w zaopatrzeniu rolnictwa w pasze treściwe, w: Rynek pasz treściwych w Polsce, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1969, s. 64.

1961-1966. W okresie tym produkcja mieszanek wzrosła czterokrotnie ^{1/} Jest to tendencja nader korzystna ze względu na dużą zawartość białka i innych składników odżywczych w mieszankach paszowych.

Na Dolnym Śląsku udział mieszanek paszowych w sprzedaży pasz treściwych w poszczególnych latach kształtował się następująco ^{2/}: w 1960 r. - 28,8%; w 1965 r. - 73,6%; w 1970 r. - 87,6%; w 1973 r. - 85,6%. Wskaźniki powyższe zbliżone są do średniokrajowych. Pasze przemysłowe należą do rolniczych środków produkcji ściśle reglamentowanych. Wyrazem usztywnienia zasad alokacji mieszanek paszowych w gospodarstwach rolnych było obowiązujące do 1970 roku prawo ich zakupu przez rolników w ramach nabywanych uprawnień ^{3/}. Tylko sporadycznie i w nieznacznych ilościach pasze przemysłowe przekazywano do sprzedaży wolnorynkowej, gdzie rolnicy mogli je nabywać poza posiadanymi uprawnieniami. W 1970 roku zasady te uległy znacznemu rozluźnieniu. Wprowadzono do sprzedaży wolnorynkowej koncentraty białkowe i śruty zbożowe. Oznacza to, że rolnicy mogą je nabywać bez spełnienia jakichkolwiek warunków produkcyjno-rynkowych. Wydatki rolników indywidualnych Dolnego Śląska na zakup pasz /objętościowych i treściwych/ charakteryzuje tabela 30.

- - - - -
- 1/ H. Olszewski, Węzłowe problemy rynku pasz treściwych, w: Rynek pasz treściwych w Polsce, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1968, s. 64.
 - 2/ Rocznik Statystyczny województwa wrocławskiego 1974 ..., op. cit., s. 319; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1971, GUS, Warszawa 1971, s. 296.
 - 3/ J. Turski, Skuteczność funkcjonowania aktualnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w pasze przemysłowe, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 51, ZW CRS, Warszawa 1974, s. 13.

T a b e l a 30.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup pasz,
w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni
gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaznik dynamiki	
		1970		1974		1970/1974	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	1,4	0,3	3,1	0,7	221,4	233,3
2.	Bystrzyca Kł.	1,5	0,2	3,2	0,5	213,3	250,0
3.	Dzierżoniów	1,8	0,4	4,0	0,9	222,2	225,0
4.	Góra Śl.	2,4	0,4	3,7	0,7	154,1	175,0
5.	Jawor	2,4	0,4	4,4	0,9	183,3	225,0
6.	Jelenia Góra	1,7	0,4	4,4	1,2	258,8	300,0
7.	Kamienna Góra	1,2	0,2	2,3	0,5	191,6	250,0
8.	Kłodzko	1,7	0,4	3,6	0,9	211,7	225,0
9.	Legnica	2,7	0,5	6,1	1,3	225,9	260,0
10.	Lubań Śl.	1,2	0,3	2,9	0,9	241,6	300,0
11.	Lubin Legn.	2,3	0,4	4,9	0,9	213,0	225,0
12.	Lwówek Śl.	1,2	0,2	2,7	0,5	225,0	300,0
13.	Milicz	3,2	0,5	6,3	1,1	196,8	220,0
14.	Nowa Ruda	1,0	0,3	2,7	0,7	270,0	233,3
15.	Oleśnica	1,7	0,3	3,7	0,7	217,6	233,3
16.	Oława	1,7	0,3	3,1	0,8	182,3	266,6
17.	Strzelin	1,9	0,4	4,2	0,8	221,0	200,0
18.	Syców	2,9	0,4	6,2	1,0	213,7	250,0
19.	Środa Śl.	1,8	0,4	2,7	0,7	150,0	175,0
20.	Świdnica	2,0	0,5	3,5	1,0	175,0	200,0
21.	Trzebnica	2,4	0,5	4,5	1,0	187,5	200,0
22.	Wałbrzych	1,7	0,4	4,8	1,3	282,3	325,0
23.	Wołów	1,7	0,3	3,6	0,8	211,7	266,6
24.	Wrocław	3,7	0,9	9,8	2,5	264,8	277,7
25.	Ząbkowice Śl.	1,7	0,3	3,8	0,8	223,5	266,6
26.	Zgorzelec	1,8	0,4	4,4	1,2	244,4	300,0
27.	Złotoryja	2,0	0,4	3,6	0,7	180,0	175,0
28.	Dolny Śląsk	2,0	0,4	4,2	0,9	210,0	225,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Wypływają z niej następujące wnioski:

- gospodarstwa chłopskie położone w rejonach rolniczych wydatkują nieco więcej na zakup pasz niż zlokalizowane na terenach uprzemysłowionych i górskich,
- w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw przestrzenne zróżnicowanie wydatków jest znacznie mniejsze,
- w latach 1970-1974 nastąpił znaczny i względnie wyrównany w poszczególnych rejonach wzrost wydatków ludności wiejskiej na zakup pasz,
- nieznaczna ^{cja}dyferencja przestrzenna wydatków na zakup pasz wynika w dużym stopniu z planowej ich reglamentacji.

Dane z tabeli 30, zawierające charakterystykę wydatków na zakup pasz przetransponowane na nowy układ administracyjny przedstawia kolejna tabela.

T a b e l a 34 .

Wydatki na zakup pasz, na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w tys. zł.				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		na 1 gosp.	na 1 ha
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	1,4	0,4	3,2	0,9	228,6	225,0
2.	Legnickie	2,1	0,5	4,9	1,0	233,4	200,0
3.	Wałbrzyskie	1,8	0,5	3,7	0,9	205,6	180,0
4.	Wrocławskie	2,2	0,6	4,4	1,1	200,0	183,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Uwagi, jakie nasuwają się po zapoznaniu z tabelą 34 potwierdzają w pełni przedstawione wcześniej wnioski. Wydaje się, iż niższe wydatki gospodarstw położonych w rejonach nierolniczych /górkich/ na zakup pasz, świadczą o niepełnym wykorzystaniu na tych terenach sprzyjających warunków do rozwoju produkcji zwierzęcej.

Pozostałe środki produkcji rolniczej nabywane przez gospodarstwa chłopskie, to m.in. materiały opałowe, produkty naftowe i materiał siewny. Nie warunkują one bezpośrednio rozwoju produkcji rolniczej /materiały opałowe/; zakup ich na rynku stanowi zaledwie uzupełnienie samozaopatrzenia lub wymiany sąsiedzkiej /materiał siewny/, względnie nabywanie ich uzależnione jest od posiadania innych, trudno dostępnych środków produkcji /produkty naftowe/.

Materiały opałowe, do których w obrocie towarowym zalicza się: węgiel kamienny i brunatny, koks, brykiety i drewno mają zastosowanie zarówno bezpośrednio w działalności produkcyjnej gospodarstwa, np. ogrzewanie nowoczesnych obór, chlewni, parników węglowych itp./, jak również do ogrzewania budynków mieszkalnych /stanowiących integralną część gospodarstwa rolnego/. Niewątpliwie podstawowym materiałem opałowym w gospodarstwach chłopskich jest węgiel kamienny, dostępny dla rolników indywidualnych bez ograniczeń od 1972 roku.

Produkty naftowe, wśród których szczególne znaczenie mają: benzyna, nafta i olej napędowy mają charakter ściśle produkcyjny, jeśli pominąć nieprodukcyjne wykorzystanie samochodów osobowych, spalających pewną część produktów naftowych. Podstawowa masa produktów naftowych, nabywanych przez rolników indywi-

dualnych, znajduje zastosowanie jako paliwo w ciągnikach, silnikach spalinowych, kombajnach itp.

Zakupy znacznej części kwalifikowanego materiału siewnego wynikają z konieczności wypełniania ustawowego obowiązku odnawiania przez gospodarstwa chłopskie nasion siewnych czterech podstawowych zbóż i sadzeniaków ziemniaka. Poza tym rolnicy indywidualni zaopatrują się w materiał siewny w gospodarstwach reprodukcyjnych w ramach tzw. wymiany sąsiedzkiej. Istotny udział w wysiewach ma ciągle jeszcze materiał niekwalifikowany, pochodzący z własnych zbiorów gospodarstw chłopskich /samozaopatrzenie/.

Ze względu na stosunkowo nieznaczną wartość wydatków ludności wiejskiej na zakup omawianych dóbr i mniejsze ich znaczenie w działalności produkcyjnej gospodarstw, przestrzenne zróżnicowanie nakładów pieniężnych na zakup materiałów opałowych, produktów naftowych i materiału siewnego /czyli pozostałych środków produkcji rolniczej/ przedstawiono łącznie w tabeli 34.

T a b e l a 34.

Wydatki na zakup pozostałych środków produkcji rolniczej, na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w złotych				Wskaznik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Jeleniogórskie	742	190	1 459	373	196,7	196,4
2	Legnickie	743	151	1 736	352	233,7	233,2
3	Wałbrzyskie	1 050	254	1 851	447	176,3	176,0
4	Wrocławskie	833	201	1 343	323	161,3	160,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Stosunkowo wysokie wydatki rolników województw wałbrzyskiego i jeleniogórskiego na zakup omawianych środków produkcji rolniczej tłumaczyć należy m. in. bardzo wysoką partycypacją w tych wydatkach zakupów materiałów opałowych /ok, 92%/, mających jak wiadomo zarówno produkcyjne, jak i nieprodukcyjne zastosowanie, zatem nierolniczy charakter tych województw nie odegrał tym razem większej roli.

Do wydatków związanych z zakupem środków produkcji rolniczej zaliczyć można ponadto nakłady pieniężne na zakup zwierząt rzeźnych i użytkowych. Ze względu jednak na przeważające w tej dziedzinie samozaopatrzenie gospodarstw, wymianę sąsiedzką i obrót targowiskowy, szacowanie tej nieznaczącej w gruncie rzeczy pozycji wydatków wydaje się być ryzykownym. Rozstrzygnięcie tego problemu pozostawiono do badań ankietowych.

Dla ustalenia wydatków ludności wiejskiej na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych, wykorzystano przede wszystkim dane sprawozdawcze spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu na Dolnym Śląsku wychodząc z założenia, że organizacja ta dominuje /a w niektórych branżach ma pozycję monopolity/ na rynku środków produkcji rolniczej. Trzeba podkreślić, iż zjawiskiem dość powszechnym na tym rynku jest deflojtowość, a co za tym idzie reglamentacja znacznej części dóbr inwestycyjnych i produkcyjnych.

Z przedstawionego materiału liczbowego wypływa, obok szeregu uwag szczegółowych, jeden wniosek natury ogólnej, iż zgodnie z przewidywaniami, gospodarstwa indywidualne regionów rolniczych /przeważają tam gospodarstwa większe i silniejsze ekonomicznie/ wydatkują więcej, niż w innych rejonach na zakup dóbr bezpośred-

nio związanych z prowadzeniem produkcji rolniczej, natomiast różnice zacierają się w przypadku zakupów dóbr inwestycyjnych i pośrednio produkcyjnych.

3.3.2. Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych

Pod pojęciem usług produkcyjnych będziemy rozumieć:

- czynności naprawcze i konserwacyjne zmierzające do przywrócenia przedmiotom ich utraconej wartości użytkowej lub utrzymania tych przedmiotów w stanie gotowości użytkowej,
- wykonywanie robót budowlano-montażowych, konserwacyjnych i naprawczych z materiałów dostarczonych lub stanowiących własność zakładu usługowego,
- czynności wprowadzające do procesów produkcyjnych w rolnictwie postępowe formy i metody gospodarowania,
- wypożyczanie lub dzierżawienie sprzętu rolniczego i narzędzi niezbędnych w produkcji rolnej ^{1/}.

W stosunku do wydatków na zakup dóbr produkcyjnych, nakłady pieniężne na zakup usług produkcyjnych są, jak już powiedziano, komplementarne i substytucyjne. Rolnicy nabywając środki produkcji rolniczej przewidują konieczność ich kwalifikowanej instalacji, konserwacji i naprawy. Dotyczy to szczególnie ciężkiego sprzętu rolniczego. Substytucyjność wydatków na zakup dóbr i usług produkcyjnych wyraża się dokonywaniem przez rolników alternatywnego wyboru między zakupem określonych maszyn i urządzeń a korzystaniem z usług świadczonych np. przez kółka

- - - - -

1/ Uchwała nr 256 Rady Ministrów z dnia 19 lipca 1963 r., w sprawie usług dla rolnictwa, Monitor Polski, 1963, nr 63.

rolnicze, międzykółkowe bazy maszynowe, gminne spółdzielnie, itp. Usługi produkcyjne to zaledwie jedna z trzech grup działalności usługowej na wsi. Według B. ^uKrasińskiego usługi produkcyjne dla rolnictwa obejmują działalność usługową związaną bezpośrednio z procesami produkcji we wszystkich gałęziach rolnictwa ^{1/}. Pozostałe grupy to usługi przed- i poprodukcyjne, które obejmują główną działalność w zakresie obsługi rolnictwa /m.in. zaopatrzenie w środki do produkcji rolnej, działalność w zakresie kontraktacji i zbytu produktów rolnych, fachowe poradnictwo, , działalność oszczędnościowo-pożyczkowa itp./, oraz usługi konsumpcyjne, do których zalicza się usługi związane z obsługą gospodarstwa domowego mieszkańców wsi /krawieckie, szewskie, fryzjerskie, pralnicze, piekarskie, rzeźnicze i inne/, świadczony zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich.

W zależności od przyjmowanych kryteriów, dokonano w minionych latach szeregu klasyfikacji usług, w tym usług produkcyjnych dla rolnictwa.

Obowiązująca obecnie klasyfikacja dzieli rolnicze usługi produkcyjne i inwestycyjne na cztery grupy ^{2/}:

1. przemysłowe /m.in. remont maszyn i urządzeń, szklarskie, tartaczne, elektrotechniczne/,
2. budowlane /remontowo-budowlane, inwestycyjne, budowlane specjalistyczne, wodno-inżynieryjne, geodezyjno-kartograficzne, projektowe, itp./,
3. rolnicze /usługowe prace polowe, chemizacyjne, omłotowe, weterynaryjne, wypożyczenie sprzętu rolniczego, itp./,

1/ B. Karasiński, Usługi produkcyjne w rolnictwie, SID, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1968, s. 14-15.

2/ Uchwała nr 34 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 1972 r., Monitor Polski, nr 14.

4. transportowe /przewozy ładunków, artykułów rolnych i hodowlanych, prace za- i wyładunkowe/.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjnych uzależnione są od wielu czynników, takich jak wielkość gospodarstw, charakter ich nastawienia produkcyjnego, rozmiary podaży usług, poziom przychodów pieniężnych rolników, relacja cen usług i pokrewnych im środków produkcji rolniczej, wyposażenie gospodarstw chłopskich w odpowiednie substytucyjne środki produkcji rolniczej i szeregu innych.

Charakterystykę wydatków ludności rolniczej Dolnego Śląska na zakup usług produkcyjnych przedstawia tabela 33. Symptomatyczna jest niska wartość wydatków gospodarstw chłopskich na zakup usług produkcyjnych, obejmujących przecież ponad 80 rodzajów usług dotyczących niemal wszystkich przejawów działalności produkcyjnej i inwestycyjnej indywidualnych gospodarstw rolnych.

Przestrzenne zróżnicowanie wydatków na usługi produkcyjne wykazuje znaczną analogię z obszarową dyferencjacją wydatków na zakup środków do produkcji rolnej. Zatem w rejonach rolniczych gospodarstwa chłopskie wydatkują więcej zarówno na zakup środków produkcji jak i usług, niż położone na obszarach nierolniczych. Opinię powyższą potwierdza w pełni tabela 34, charakteryzująca zróżnicowanie wydatków na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych w województwach Dolnego Śląska.

W odróżnieniu od środków produkcji rolniczej, podaż usług nie jest formalnie reglamentowana, jednak ze względu na zbyt wolny rozwój bazy usługowej, w istocie właśnie podaż usług jest czynnikiem wyznaczającym poziom popytu, i to nie tylko popytu zrealizowanego.

Tabela 39.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup usług produkcyjnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	1,7	0,3	2,8	0,6	164,7	200,0
2.	Bystrzyca Kł.	1,3	0,2	2,0	0,3	153,8	150,0
3.	Dzierżoniów	2,5	0,6	3,2	0,7	128,0	116,6
4.	Góra Śl.	2,9	0,5	4,8	0,9	165,5	180,0
5.	Jawor	2,4	0,5	4,3	0,9	179,1	180,0
6.	Jelenia Góra	0,8	0,2	1,4	0,4	175,0	200,0
7.	Kamienna Góra	0,8	0,1	1,5	0,3	187,5	300,0
8.	Kłodzko	1,5	0,3	2,6	0,7	173,3	233,3
9.	Legnica	2,3	0,5	4,5	0,9	195,6	180,0
10.	Lubań Śl.	1,3	0,4	2,0	0,6	153,8	150,0
11.	Lubin Legn.	2,2	0,4	3,3	0,6	150,0	150,0
12.	Lwówek Śl.	1,2	0,2	1,8	0,4	150,0	200,0
13.	Milicz	1,7	0,3	3,1	0,5	182,3	166,6
14.	Nowa Ruda	1,1	0,3	2,1	0,6	190,9	200,0
15.	Oleśnica	1,4	0,3	3,5	0,7	250,0	233,3
16.	Opawa	2,2	0,4	4,3	1,1	195,4	275,0
17.	Strzelin	2,5	0,5	4,7	1,0	188,0	200,0
18.	Syców	2,3	0,4	5,6	0,9	243,4	225,0
19.	Środa Śl.	2,5	0,6	3,6	0,9	144,0	150,0
20.	Świdnica	1,9	0,5	3,1	0,9	163,1	180,0
21.	Trzebnica	1,7	0,3	3,3	0,7	194,1	233,3
22.	Wałbrzych	1,3	0,3	2,0	0,5	153,8	166,6
23.	Wolów	2,0	0,4	3,3	0,8	165,0	200,0
24.	Wrocław	1,9	0,4	4,3	1,1	226,3	275,0
25.	Ząbkowice Śl.	2,4	0,5	4,3	0,9	179,1	180,0
26.	Zgorzelec	1,6	0,4	2,7	0,7	168,7	175,0
27.	Złotoryja	1,9	0,4	3,5	0,7	184,2	175,0
28.	Dolny Śląsk	1,8	0,4	3,3	0,7	183,3	175,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystyki masowej

T a b e l a 34.

Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska.

Lp	Województwo	Wydatki w tys. zł				Wskaznik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
	2	3	4	5	6	7	8
1	Jeleniogórskie	1,3	0,4	2,0	0,6	153,9	150,0
2	Legnickie	2,1	0,5	3,9	0,8	185,8	160,0
3	Wałbrzyskie	1,9	0,5	3,0	0,8	157,9	160,0
4	Wrocławskie	1,9	0,5	3,7	0,8	194,8	160,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

O ile środki produkcji rolniczej ludność wiejska nabywa głównie w placówkach handlowych spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu, to potrzeby na usługi produkcyjne zaspokaja w kilkunastu organizacjach usługowych i handlowo-usługowych. Należą do nich na szczeblu wojewódzkim m.in.: Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych, Zjednoczenie Technicznej Obsługi Rolnictwa, Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni "Samopomoc Chłopska", Wojewódzki Zakład Weterynarii. Tak znaczna liczba uczestników na rynku usług produkcyjnych dla rolnictwa wymaga sprawnej koordynacji ich poczynañ.

3.3.3. Inne wydatki o charakterze produkcyjno- -inwestycyjnym

Poza nakładami pieniężnymi na zakup środków produkcji rol-
niczej i usług produkcyjno-inwestycyjnych wytwórcza działalność
warsztatu rolnego wymaga ponoszenia jeszcze innego rodzaju wy-
datków. Niektóre z nich wynikają z samego faktu użytkowania
gospodarstwa rolnego lub są konsekwencją uczestniczenia we
wspólnych inwestycjach /podatki i opłaty/, inne są rezultatem
podjętych wcześniej decyzji o charakterze fiskalnym /spłaty kre-
dytów, składki PZU/.

Pierwszą z wymienionych wyżej grup wydatków stanowią obo-
wiązkowe podatki i opłaty gospodarstw chłopskich na rzecz pań-
stwa. Zaliczyć tu można m.in. podatek gruntowy, podatek od nie-
ruchomości, wpłaty na fundusz gromadzki, opłatę leśną, wpłaty
na Państwowy Fundusz Ziemi, opłaty: elektryfikacyjną, meliora-
cyjną i za urządzenia wodne, składki PZU.

Podstawą wymiaru podatku gruntowego jest przychodowość gos-
podarstwa obliczona szacunkowo w oparciu o wielkość areału
gruntów, rodzaj użytków rolnych, klas gruntów, ~~stopy~~ ekonomicz-
nej i okręgu gospodarczego. Od ustalonego w ten sposób szacun-
kowego przychodu oblicza się przy pomocy stawek podatkowych wy-
sokość podatku gruntowego.

Podobny charakter ma opłata leśna, będąca formą podatku
od lasów i gruntów leśnych, stanowiących prywatną własność lud-
ności wiejskiej lub mienie gromadzkie /gminne/. Wpływy uzyska-
ne z opłaty leśnej przekazywane są okręgowym zarządom lasów
na cele pielęgnacyjne i odnawiania drzewostanu, zalesiania nie-
użytków itp.

Fundusz gromadzki /gminny/ tworzony z obowiązkowych wpłat gospodarstw chłopskich oraz jednostek uspołecznionych wykorzystywany jest wyłącznie na wspólne cele w poszczególnych gminach, najczęściej na budowę dróg lokalnych, mostów ulic oraz na urządzenia kulturalno-oświatowe, komunalne itp.

Wpłaty na Państwowy Fundusz Ziemi to swoisty podatek za użytkowanie przez gospodarstwa rolne wydzierżawionych od Państwa gruntów. Opłaty z tego tytułu przejmują rady narodowe, dysponując gruntami PFZ.

Podatek od nieruchomości rolnicy indywidualni opłacają za użytkowane grunty i budynki nie związane bezpośrednio z gospodarstwem rolnym.

Opłaty: elektryfikacyjną, melioracyjną i za urządzenia wodne pobierane są od rolników za wykonane przez Państwo prace elektryfikacyjne, melioracyjne oraz urządzenia zbiorowego zaopatrywania rolnictwa i wsi w wodę. Spłaty należności z tego tytułu mają charakter wieloletni.

Do obowiązkowych wydatków gospodarstw chłopskich zaliczyć należy również opłaty składek na rzecz Państwowego Zakładu Ubezpieczeń, szczególnie z tytułu ubezpieczeń obowiązkowych ^{1/}.

Łączne obciążenia gospodarstw chłopskich podatkami i opłatami wiejskimi obrazuje tabela 35.

Wydaje się, że obowiązkowe świadczenia pieniężne gospodarstw chłopskich można określić jako stosunkowo niewielkie. W porównaniu do przeciętnych na Dolnym Śląsku przychodów pieniężnych ludności wiejskiej wydatki na zapłatę podatków i opłat wynosiły

1/ Charakterystykę ubezpieczeń obowiązkowych i dobrowolnych zamieszczono w rozdziale II, w pkt 2.3.4.

T a b e l a 36.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zapłatę podatków i opłat wiejskich, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		na 1 gosp.	na 1 ha
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	2,4	0,5	2,8	0,6	116,6	120,0
2.	Bystrzyca Kł.	2,6	0,4	3,2	0,5	123,0	125,0
3.	Dzierżoniów	4,7	1,1	5,0	1,1	106,3	100,0
4.	Góra Śl.	3,4	0,6	3,9	0,7	114,7	116,6
5.	Jawor	4,3	0,8	4,7	0,9	109,3	112,5
6.	Jelenia Góra	1,9	0,5	2,0	0,6	105,2	120,0
7.	Kamienna Góra	2,5	0,4	2,5	0,5	100,0	125,0
8.	Kłodzko	2,3	0,5	2,3	0,6	100,0	120,0
9.	Legnica	4,5	0,9	4,6	1,0	102,0	111,1
10.	Lubań Śl.	2,0	0,6	2,2	0,7	110,0	116,6
11.	Lubin Legn.	2,6	0,5	3,2	0,6	123,0	120,0
12.	Lwówek Śl.	2,4	0,5	2,6	0,6	108,3	120,0
13.	Milicz	3,0	0,5	3,3	0,6	110,0	120,0
15.	Nowa Ruda	2,1	0,6	2,4	0,6	114,2	100,0
15.	Oleśnica	3,4	0,6	4,0	0,8	117,6	133,3
16.	Oława	3,4	0,7	3,5	0,9	102,9	128,5
17.	Strzelin	5,1	1,0	5,0	1,2	115,6	120,0
18.	Syców	2,5	0,5	4,3	0,7	122,8	140,0
19.	Środa Śl.	3,6	0,8	3,8	1,0	105,5	125,0
20.	Świdnica	4,0	1,1	3,8	1,1	95,0	100,0
21.	Trzebnica	3,5	0,7	3,7	0,8	105,7	114,2
22.	Wałbrzych	2,2	0,5	2,1	0,6	95,4	120,0
23.	Wołów	2,7	0,5	2,8	0,6	103,7	120,0
24.	Wrocław	4,2	1,0	4,6	1,2	109,5	120,0
25.	Ząbkowice Śl.	2,9	1,0	5,6	1,1	114,2	110,0
26.	Zgorzelec	2,0	0,5	2,4	0,7	120,0	140,0
27.	Złotoryja	3,7	0,7	3,9	0,8	105,4	114,2
28.	Dolny Śląsk	3,3	0,7	3,6	0,8	109,0	114,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Wydziału Finansowego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu.

w roku 1970 - 5,3%, a w 1974 roku - 3,2 %. Jak wynika z tabeli 35, na spadek udziału obciążeń w przychodach wpłynęło nie obniżenie się podatków, lecz szybszy wzrost przychodów niż tychże podatków w badanym 5-leciu. Przestrzenne zróżnicowanie omawianych wydatków jest odbiciem zmiennej podstawy opodatkowania w poszczególnych rejonach /m. in. areału gruntów, liczby i charakteru nieruchomości, zakresu inwestycji rolnych itd./. Przedstawia to w pełni tabela 36. Okazuje się bowiem, iż ludność wiejska, zamieszkała w województwie jeleniogórskim opłaca o około 50% niższe podatki z tytułu prowadzenia gospodarstw rolnych, niż mieszkańcy wsi województwa legnickiego, które określiliśmy jako rolnicze.

Tabela 36.

Wydatki na zapłatę podatków i opłat wiejskich,
na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw
chłopskich w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki 1974/1970	
		1970		1974		na 1 gosp.	na 1 ha
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Jeleniogórskie	2,3	0,6	2,4	0,7	104,4	116,7
2	Legnickie	3,3	0,7	4,1	0,9	124,3	128,6
3	Wałbrzyskie	3,7	0,9	3,9	1,0	105,4	111,2
4	Wrocławskie	3,4	0,8	3,5	0,9	103,0	112,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Wydziału Finansowego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu.

Taki stan rzeczy wynika niewątpliwie z wyższej podstawy opodatkowania w rejonach rolniczych niż nierolniczych. W podobny sposób należy tłumaczyć wyższy w legnickim wzrost wydatków na opłacenie świadczeń obligatoryjnych w latach 1970-1974.

O ile podatki i opłaty wiejskie stanowią obciążenie budżetu gospodarstw i w tym sensie można mówić o ich destymulującej roli w procesie produkcji rolnej, to wydatki związane ze spłatą kredytów należy uznać za czynniki o charakterze stymulującym, trzeba bowiem pamiętać o tym, że zaciągnięte uprzednio kredyty wykorzystane zostały na pomnożenie produkcji rolniczej. Ponadto spłacenie kredytu upoważnia do starania się o nową pożyczkę produkcyjną. Wśród spłacanych przez rolników kredytów można wyróżnić: obrotowe, inwestycyjne i kredyty na ratalne zakupy towarów ^{1/}.

Łączne wydatki na spłatę powyższych form kredytu ilustruje tabela 37. I tym razem najwyższe wydatki poniosły gospodarstwa w rejonach rolniczych a najniższe w rejonach nierolniczych. Zdecydowały o tym kredyty obrotowe, których spłaty stanowią około 75% łącznych zwrotów kredytów bankowych.

Jak można było przewidzieć, te same wydatki przeliczone na 1 hektar powierzchni gospodarstw, wykazują znacznie mniejsze zróżnicowanie przestrzenne. Podobnego typu wnioski można wyciągnąć po zapoznaniu się z tabelą 38.

Istotnie, wydatki na spłatę kredytów w nierolniczym województwie jeleniogórskich są dwukrotnie niższe, niż w województwie legnickim, posiadającym sprzyjające warunki do rozwoju rolnictwa.

1/ Charakterystykę poszczególnych form kredytu dla gospodarstw rolniczych zamieszczono w rozdziale II w punkcie 2.3.3.

T a b e l a 27.

Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na spłatę kredytów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Bolesławiec	2,0	0,6	4,4	0,9	151,7	150,0
2.	Bystrzyca Kł.	3,0	0,4	5,1	0,8	170,0	200,0
3.	Dzierżoniów	3,6	0,8	6,9	1,5	191,6	187,5
4.	Góra Śl.	3,8	0,7	6,7	1,2	176,3	171,4
5.	Jawor	4,6	0,9	6,8	1,3	147,8	144,4
6.	Jelenia Góra	2,7	0,7	4,2	1,2	155,5	171,4
7.	Kamienna Góra	3,7	0,7	5,0	1,0	135,1	142,8
8.	Kłodzko	3,0	0,6	4,6	1,1	153,3	183,3
9.	Legnica	5,8	1,2	16,3	3,4	281,0	283,3
10.	Luban Śl.	2,3	0,6	3,2	1,0	139,1	166,6
11.	Lubin Legn.	5,3	0,9	10,3	1,9	194,3	211,1
12.	Lwówek Śl.	3,1	0,6	4,9	1,1	158,0	183,3
13.	Milicz	5,4	0,9	7,8	1,4	144,4	155,5
14.	Nowa Ruda	2,0	0,5	3,2	0,9	160,0	180,0
15.	Oleśnica	4,3	0,8	10,8	2,1	251,1	262,5
16.	Oława	3,5	0,7	5,8	1,4	165,7	200,0
17.	Strzelin	4,3	0,8	8,0	1,6	186,0	200,0
18.	Syców	7,4	1,1	11,8	1,8	159,4	163,6
19.	Środa Śl.	3,4	0,8	7,3	1,9	214,7	237,5
20.	Świdnica	2,8	0,7	5,6	1,7	200,0	242,8
21.	Trzebnica	3,4	0,7	5,7	1,2	167,6	171,4
22.	Wałbrzych	4,0	0,9	5,5	1,4	137,5	155,5
23.	Wołów	2,5	0,5	7,1	1,6	284,0	320,0
24.	Wrocław	4,0	0,9	9,0	2,3	225,0	255,5
25.	Ząbkowice Śl.	4,7	0,9	7,7	1,5	163,8	166,6
26.	Zgorzelec	2,1	0,5	3,8	1,0	180,9	200,0
27.	Złotoryja	3,8	0,7	6,0	1,2	157,8	171,4
28.	Dolny Śląsk	3,7	0,7	6,8	1,5	183,7	214,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

T a b e l a 32.

Wydatki na spłatę kredytów, na 1 gospodarstwo
i na 1 ha powierzchni gospodarstw chłopskich, w województwach Dolnego Śląska.

Lp.	Województwo	Wydatki w tys. zł				Wskaźnik dynamiki	
		1970		1974		1974/1970	
		na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha	na 1 gosp.	na 1 ha
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Jeleniogórskie	2,8	0,7	4,1	1,1	146,5	157,2
2.	Legnickie	4,5	0,9	10,6	2,2	235,6	244,5
3.	Wałbrzyskie	3,6	0,9	5,9	1,5	163,9	166,7
7.	Wrocławskie	3,6	0,9	6,8	1,7	188,9	188,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Scharakteryzowane pokrótce kierunki wydatków produkcyjnych nie stanowią wszystkich możliwych form nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje rolnicze. Nie ulega jednak wątpliwości, że omówiono przytłaczającą ich większość. Opierając się na innych źródłach informacji, z niektórych pozycji wydatków celowo zrezygnowano, np. z szacowania spłat rodzinnych^{1/}. Inne, trudne do ustalenia przy pomocy statystyki masowej kierunki wydatków, postanowiono ustalić drogą badań ankietowych /np. wydatki na kupno inwentarza żywego, ziemi i inne/.

Charakteryzując poszczególne formy nakładów pieniężnych na produkcję rolniczą, stwierdzono m.in., że najwyższe wydatki ponoszą gospodarstwa położone w rejonach o dobrze rozwiniętym

1/ Według "Wyników rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/72" ..., op. cit., s.60-61. na Dolnym Śląsku spłaty rodzinne nie występują.

rolnictwie /względnie mających dogodne warunki dla rozwoju rolnictwa/; najniższe natomiast nakłady cechują warsztaty rolne w rejonach nierolniczych /górkich, przemysłowych/.

Z rozważań zawartych w poprzednich rozdziałach wynika, iż gospodarstwa zlokalizowane na obszarach rozwiniętych rolniczo są z reguły większe i uzyskują wyższe przychody pieniężne niż gospodarstwa rejonów o niskim poziomie rozwoju rolnictwa. Można się zatem domyślać, że wielkość i przychodowość gospodarstw to podstawowe czynniki różnicujące rozmiary nakładów pieniężnych na produkcję rolniczą w poszczególnych rejonach Dolnego Śląska. Zagadnieniu temu poświęcono więcej uwagi w dalszej części pracy.

3.4. Struktura wydatków produkcyjno-inwestycyjnych

Przedstawiona w poprzednim podrozdziale charakterystyka produkcyjnych nakładów pieniężnych pozwoliła zorientować się w poziomie wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zaspokojenie istotnych potrzeb produkcyjnych indywidualnych gospodarstw rolnych, oraz umożliwiła określenie dynamiki zmian tych wydatków. Nie stworzyła jednak szansy porównania nakładów na poszczególne cele, a zatem zróżnicowania wagi tychże nakładów w bilansie pieniężnym gospodarstw chłopskich. Poniżej podjęta zostanie próba wypełnienia tej luki.

W konsekwencji przyjętej definicji wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, badanie ogólnej struktury tych wydatków sprowadza się do określenia partycytacji nakładów na:

- zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych,

- zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych,
- inne cele o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym,

w łącznych wydatkach związanych z prowadzeniem działalności produkcyjnej i inwestycyjnej przez gospodarstwa chłopskie.

Ilustracją tego zagadnienia jest rysunek 6.

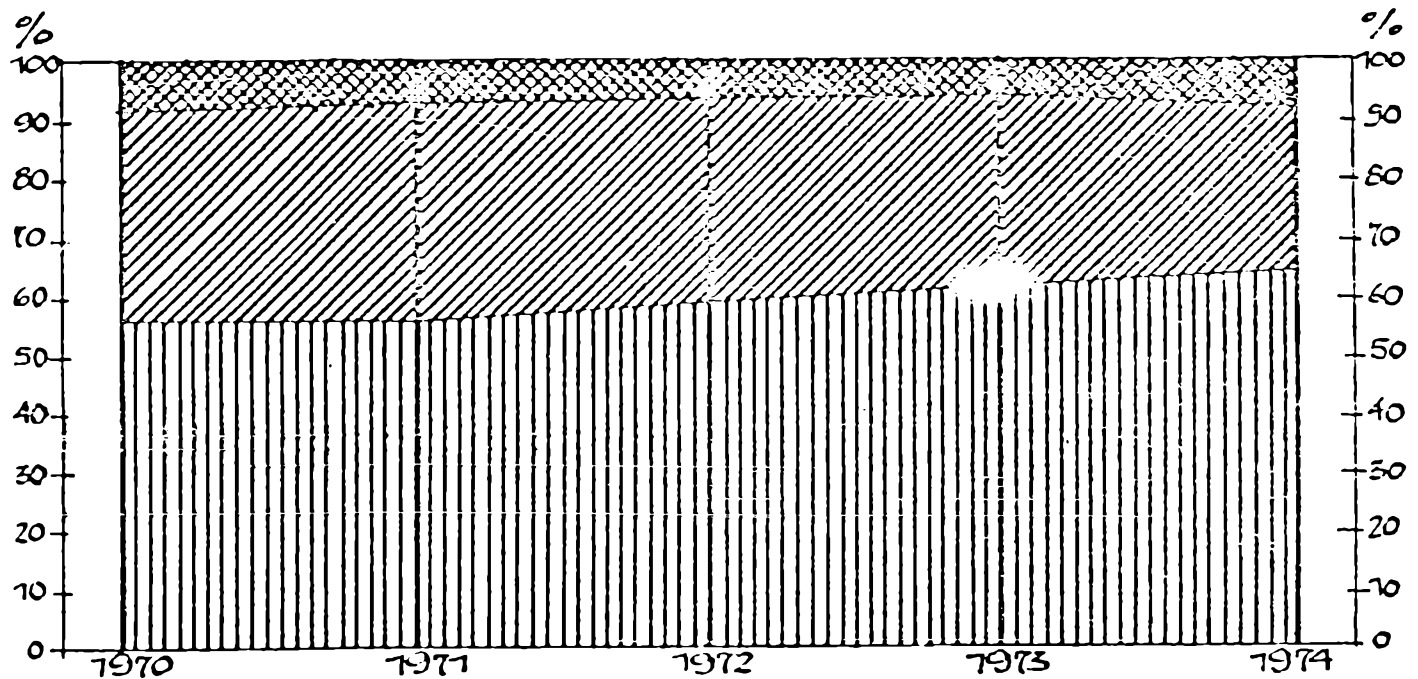
Zjawiskiem bardzo korzystnym jest stały wzrost udziału wydatków na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych w ogólnych nakładach pieniężnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska, na produkcję. Świadczyć to może m.in. o wprowadzaniu postępu w gospodarstwach indywidualnych, a tym samym o likwidowaniu skutków zaistniałej w latach powojennych dekapitalizacji rolnictwa dolnośląskiego.

Pozytywnie można ocenić fakt zmniejszającej się partycypacji nakładów pieniężnych na tzw. inne cele związane z produkcją rolniczą, gdyż znaczna część tych nakładów przeznaczona jest na zapłatę finansowych obciążeń w postaci podatków i opłat wiejskich.

Niezadowalająco niski wydaje się być udział wydatków na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych. Cechuje to najczęściej jeszcze słabo skoncentrowaną, nie wyspecjalizowaną i drobnotowarową gospodarkę rolną, Inną przyczyną może być zbyt mała podaż usług.

Zamieszczona w poprzednim podrozdziale szczegółowa charakterystyka poszczególnych kierunków nakładów pieniężnych nie pozwoliła na wyrobienie poglądu na przestrzenne zróżnicowanie łącznych wydatków ludności wiejskiej na cele produkcyjne i inwestycyjne. Kartogram 5 prezentuje właśnie przestrzenne zróżnicowanie łącznych wydatków ludności wiejskiej na produkcję rolniczą w roku 1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.

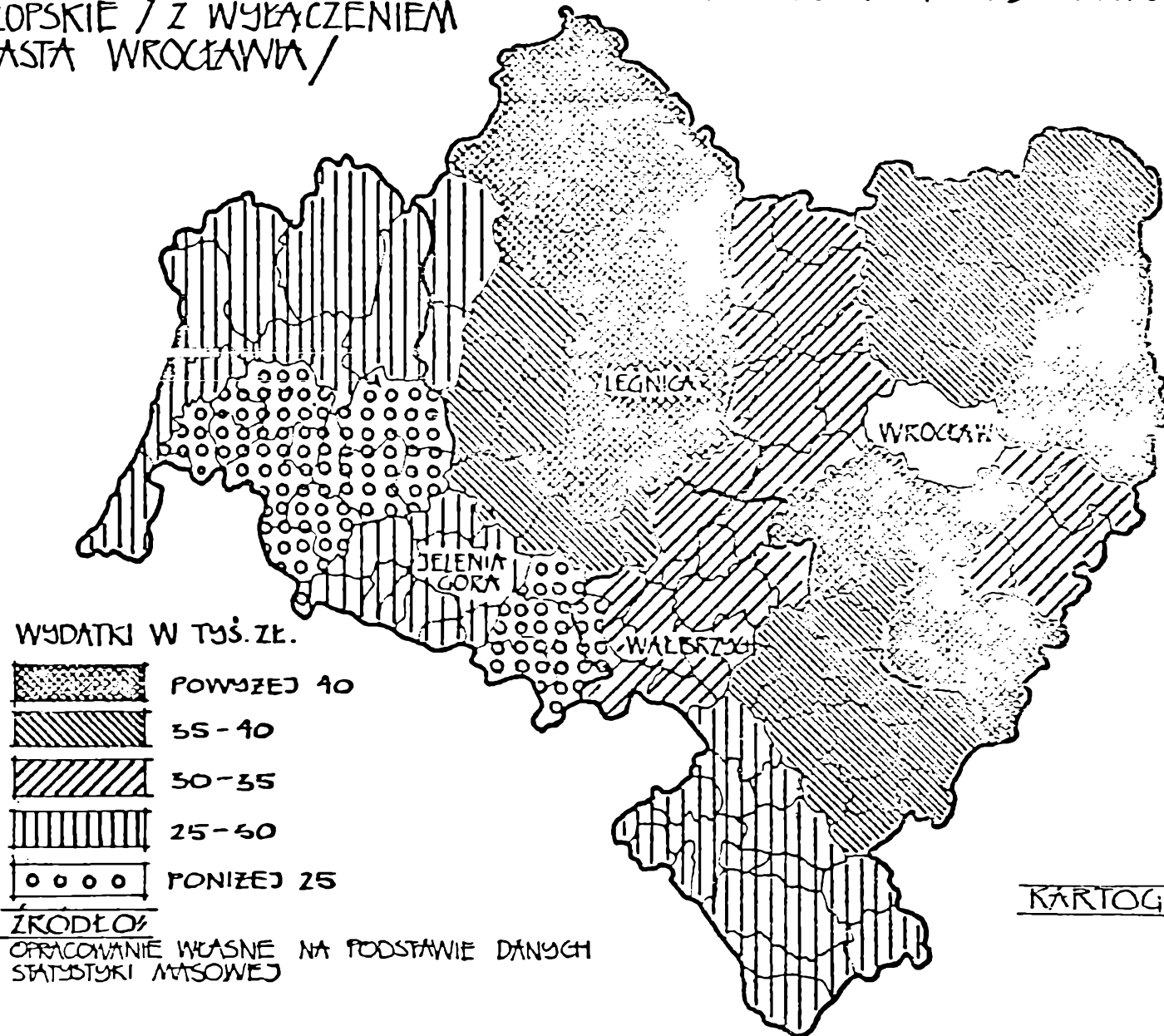
STRUKTURA WYDATKÓW PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNYCH LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA

- ZAKUP USŁUG PRODUKCYJNYCH I INWESTYCYJNYCH
- SPŁATY KREDYTÓW ORAZ PODATKI I OPŁATY WIEJSKIE
- ZAKUP ŚRODKÓW PRODUKCJI ROLNICZEJ I DÓBR INWESTYCYJ.

RYŚ. 6

ŁĄCZNE WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ
 DOLNEGO ŚLĄSKA W 1974R W PRZELICZENIU NA JEDNO GOSPODARSTWO
 GHIŁOPSKIE / Z WYŁĄCZENIEM
 MIASTA WROCŁAWIA /

Pod względem poziomu nakładów pieniężnych ludności wiejskiej na produkcję rolniczą, wyodrębniają się na Dolnym Śląsku dwa rejony. Pierwszy obejmuje tereny województw legnickiego i wrocławskiego, a więc północno-wschodnią część regionu. Na rejon drugi składają się obszary południowo-zachodnie, należące do województw wałbrzyskiego i jeleniogórskiego.

Warto zaznaczyć, że kartogram opracowano w oparciu o informacje w przekroju powiatowym, jednak jednoczesne naniesienie granic nowych województw pozwala porównać natężenie badanego zjawiska w poszczególnych województwach. Podobnie, jak w przypadku analizy dochodów, z badań wyłączono miasto Wrocław ze względu na jego odmienny od reszty regionu charakter społeczno-gospodarczy, a także z uwagi na fakt, iż miasto Wrocław stanowiło w badanym okresie czasowo odrębne województwo.

Rejony wydatków produkcyjno-inwestycyjnych pokrywają się dość dokładnie z rejonami dochodów /szczególnie z rolnictwa/, oraz z rejonami przyrodniczo-rolniczymi Dolnego Śląska ^{1/}. Można zatem sądzić, że istnieje zależność pomiędzy dochodami i wydatkami produkcyjnymi na danym obszarze.

Każda z trzech wymienionych na wstępie niniejszego podrozdziału grup wydatków produkcyjnych posiada własną wewnętrzną strukturę rodzajową.

Wydatki związane z zakupem środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych dla warsztatu rolnego stanowiły w latach 1970-1974 największą wartościowo grupę /ok. 60%/. Tabela 39 przedstawia szczegółową strukturę rodzajową tej grupy wydatków.

- - - - -

1/ Por. kartogram 1 w rozdziale I.

T a b e l a 19.

Struktura wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska
na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych
w latach 1970 - 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura w %				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki na zakup środków produkcyjno-inwestycyjnych	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:</u>					
2.	Maszyny i narzędzia rolnicze	20,4	25,3	24,3	24,3	23,6
3.	Materiały budowlane	9,7	9,2	8,2	10,7	11,3
4.	Wytwory hutnicze	2,5	2,5	3,0	2,9	2,4
5.	Wyroby metalowe	14,6	15,1	15,9	17,3	17,0
6.	Nawozy mineralne	25,4	21,5	21,1	16,7	16,9
7.	Środki ochrony roślin	3,4	3,4	3,2	3,3	3,5
8.	Pasze treściwe i objętościowe	16,4	16,3	17,7	18,0	18,1
9.	Materiał siewny	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2
10.	Materiały opakowe	7,0	6,2	6,2	6,4	6,5
11.	Produkty naftowe	0,2	0,3	0,2	0,2	0,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych, pasz, nawozów mineralnych oraz wyrobów metalowych stanowią łącznie około 75% nakładów przeznaczonych

przez gospodarstwa chłopskie Dolnego Śląska na nabycie dóbr produkcyjno-inwestycyjnych.

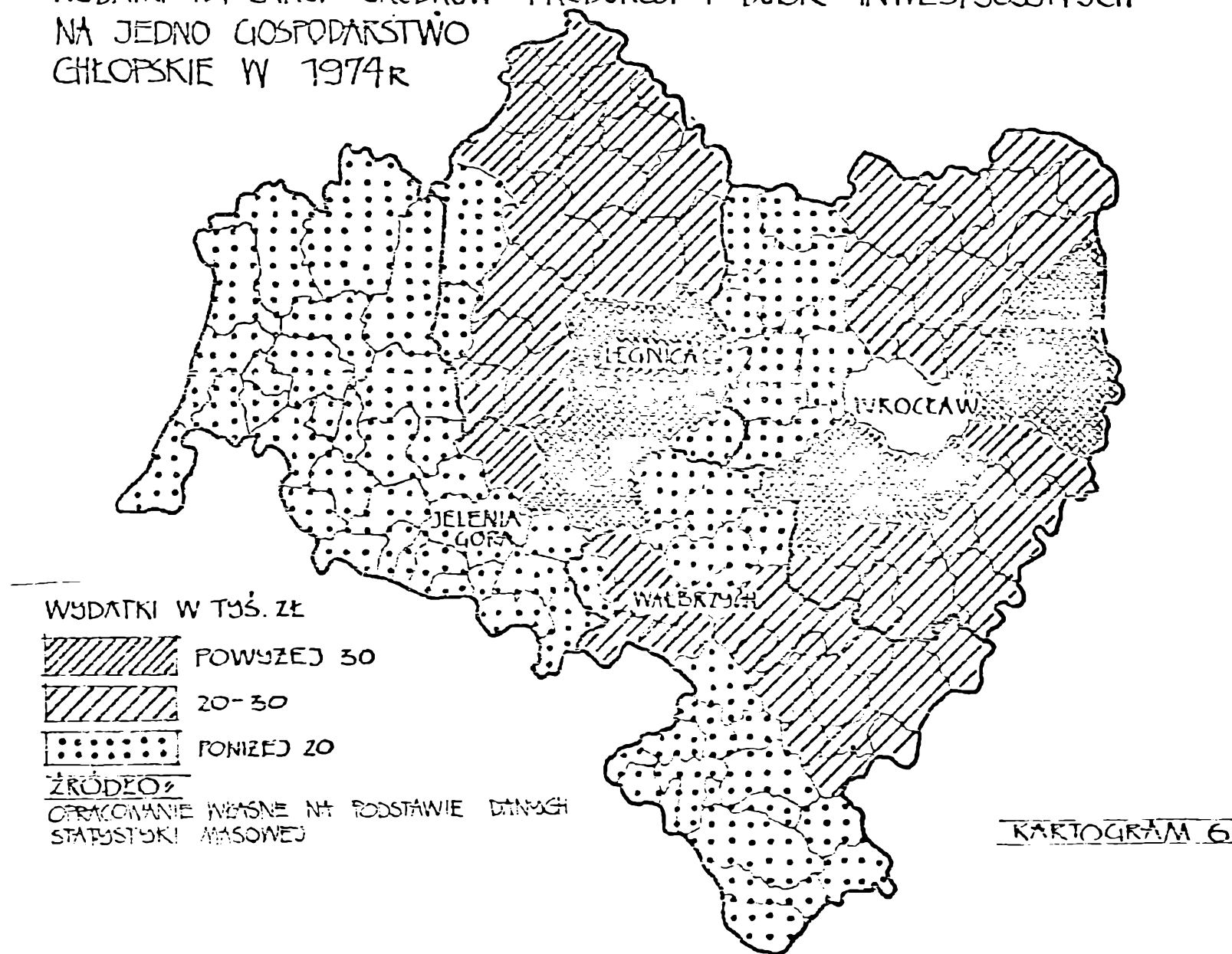
Zjawiskiem szczególnie korzystnym jest wzrost w badanym okresie udziału wydatków na zakup maszyn i narzędzi rolniczych oraz materiałów budowlanych w łącznych nakładach pieniężnych na produkcję rolniczą. Świadczy ono dobitnie o rozwoju procesów inwestycyjnych w gospodarstwach chłopskich Dolnego Śląska.

Zmniejszenie się partycytacji nawozów w wydatkach produkcyjnych jest rezultatem, jak już powiedziano w poprzednim podrozdziale, osiągnięcia stanu nasylenia rynku nawozami, a co za tym idzie, obniżenia się dynamiki zakupu tych dóbr.

Całkowicie odmienna sytuacja panuje na rynku pasz /szczególnie treściwych/, gdzie popyt znacznie przewyższa podaż. Każde zwiększenie dostaw pasz na rynek znajduje natychmiast nabywców, szczególnie w ostatnich latach badanego okresu, gdy mamy do czynienia z niespotykanym dotąd rozwojem produkcji zwierzęcej. Wzrost udziału wydatków na pasze jest zatem ściśle związany ze wzrostem produkcji tych dóbr.

Przestrzenne zróżnicowanie wydatków na zakup środków produkcyjno-inwestycyjnych charakteryzuje kartogram 6. Można łatwo spostrzec daleko idącą zbieżność pomiędzy alokacją ogólnych wydatków produkcyjnych oraz nakładów na zakup środków produkcyjno-inwestycyjnych w regionie dolnośląskim. Wydaje się to całkowicie uzasadnione, jeśli wziąć pod uwagę fakt, iż omawiana grupa wydatków stanowi około 60% łącznych nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje rolnicze.

WYDATKI NA ZAKUP ŚRODKÓW PRODUKCJI I DOBR INWESTYCYJNYCH
NA JEDNO GOSPODARSTWO
CHŁOPSKIE W 1974R

Drugą grupę nakładów pieniężnych na produkcję rolną stanowią wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych. W ogólnych pieniężnych nakładach produkcyjnych partycypują one w około 8%. Wewnętrzną strukturę tej grupy wydatków przedstawia tabela 40.

T a b e l a 40.

Struktura wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych w latach 1970-1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura w %				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:</u>					
2.	rolniczych	75,0	73,9	68,4	71,1	69,4
3.	transportowych	13,6	12,6	13,0	10,3	9,8
4.	budowlanych	6,6	8,8	11,3	12,9	14,5
5.	przemysłowych	4,8	4,7	7,3	5,7	6,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

O rozmiarach nakładów na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych decydują w głównej mierze wydatki na usługi rolnicze, stanowiące około 70% tych nakładów. Na podstawie zebranych opinii ekspertów można stwierdzić, iż przyczyn malejącego udziału wydatków rolników na usługi rolnicze należy szukać we wspomnianym już zjawisku substytucyjności nakładów na zakup dóbr oraz usług rolniczych. Rosnące szybko w ostatnich latach dochody rolnicy przeznaczają w dużej części na zakup sprzętu rolniczego,

rezygnując tym samym z korzystania z usług świadczonych przez kółka rolnicze i inne instytucje. Inną przyczyną, to ciągle jeszcze zbyt mała podaż usług.

W podobny sposób można tłumaczyć spadek udziału wydatków na usługi transportowe. Istotne znaczenie ma tu również stała poprawa obsługi rolników, dzięki której eliminuje się konieczność korzystania przez nich z usługowego transportu /m.in. bezpośredni odbiór płodów rolnych/.

Pozytywnie należy ocenić szybki wzrost udziału wydatków na usługi budowlane. Tendencja ta stwarza nadzieję na rychłe odrobienie zaległości w budownictwie i remontach obiektów gospodarczych i mieszkalnych na wsi dolnośląskiej.

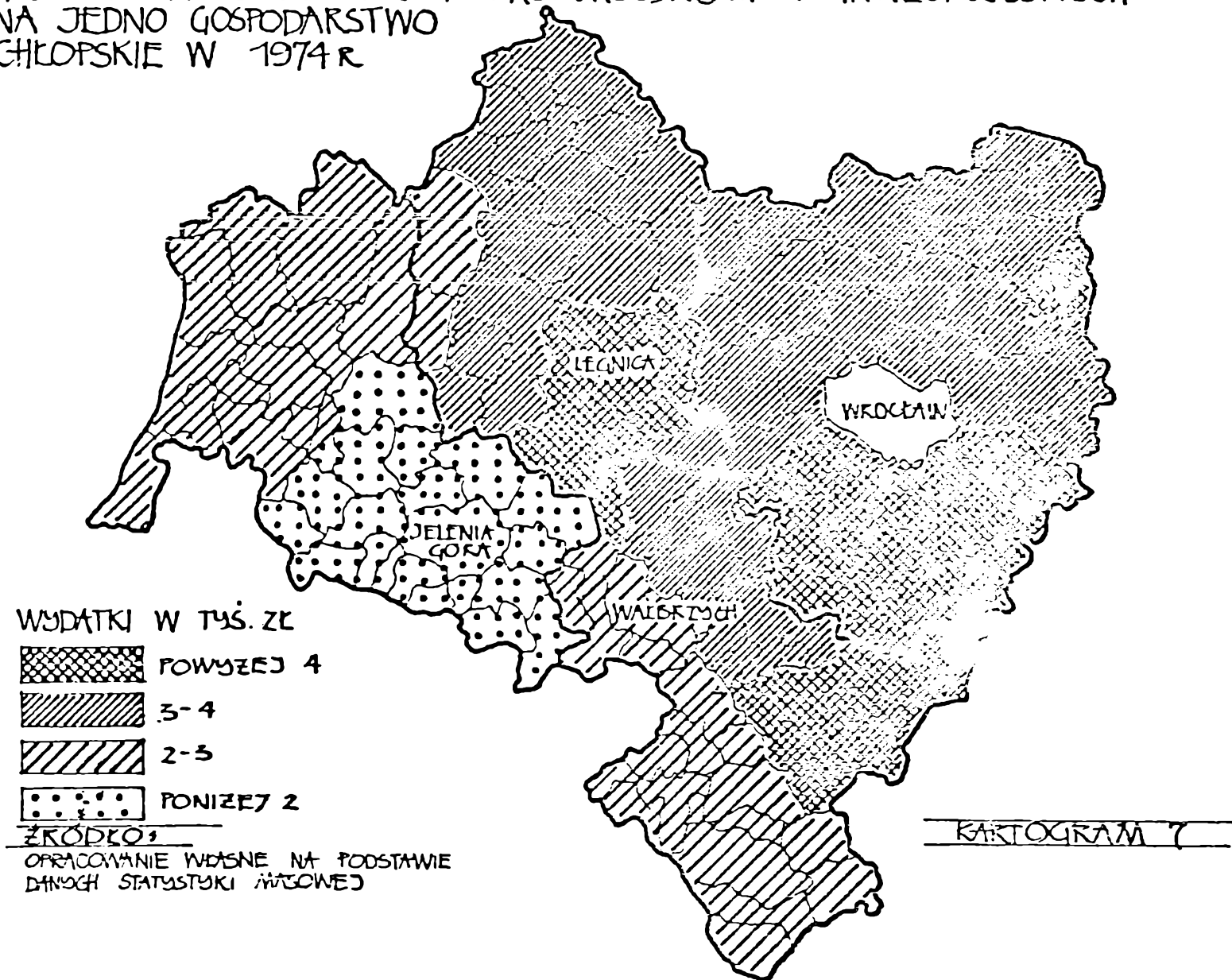
Ogólnie, kierunki rozwoju usług na Dolnym Śląsku należy uznać jako prawidłowe, przy czym bardzo poważne zastrzeżenie budzi wielkość ich podaży.

Przestrzenne zróżnicowanie wydatków mieszkańców wsi Dolnego Śląska na usługi produkcyjno-inwestycyjne ilustruje kartogram 7.

Z nielicznymi wyjątkami przestrzenne zróżnicowanie wydatków na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych wykazuje znaczne podobieństwo do rozkładu wydatków na zakup dóbr produkcyjnych. Okazuje się zatem, że zjawisko substytucyjności dóbr i usług produkcyjnych nie oddziałuje na tyle intensywnie, ażeby doprowadzić do wytworzenia odrębnych rejonów. Czynnikiem integrującym jest tu zjawisko komplementarności wydatków.

Trzecia i ostatnia grupa nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje, to nazwane przez nas inne wydatki o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym.

WYDATKI NA ZAKUP USŁUG PRODUKCYJNYCH I INWESTYCYJNYCH
 NA JEDNO GOSPODARSTWO
 CHŁOPSKIE W 1974 R.

Wewnętrzna strukturę tej grupy wydatków przedstawia tabela 44.

T a b e l a 44.

Struktura innych wydatków produkcyjno-inwestycyjnych
ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura w %				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1	Inne wydatki produkcyjno-inwestycyjne	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:</u>					
2	Splata kredytów obrotowych	42,1	53,9	58,5	58,2	52,6
3	Splata kredytów inwestycyjnych	16,6	10,1	8,7	9,9	12,0
4	Podatek gruntowy	22,2	20,3	18,5	18,1	19,6
5	Składki PZU	9,4	7,4	7,0	6,7	7,7
6	Wpłaty na fundusz gminny /gromadzki/	5,4	4,7	4,2	4,1	5,0
7	Wpłaty na PFZ	3,8	3,2	2,7	2,7	2,7
8	Pozostałe wydatki	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Charakterystyczną cechą omawianej grupy wydatków jest bardzo wysoka partycypacja rozchodów pieniężnych na splaty kredytów, szczególnie obrotowych.

Porównując ewolucję wskaźników udziału kredytów obrotowych oraz kredytów inwestycyjnych w latach 1970-1974, można zaobserwować interesujące zjawisko. Otóż mamy do czynienia z dokładnym przeciwieństwem kierunków zmian tych wskaźników w obydwu przy-

padkach. Nasuwa to przypuszczenie, iż w pierwszej fazie wzrostu dochodów /w latach 1970-1972/ rolnicy przeznaczali je głównie na rozwój bieżącej produkcji rolnozej, uzupełniając braki własnych środków pieniężnych kredytami obrotowymi. Dalszy wzrost nadwyżek pieniężnych /w latach 1973-1974/ wykorzystany został w decydującej mierze na cele inwestycyjne, stąd wzmożone zainteresowanie kredytami inwestycyjnymi. Kilku lub kilkunastoletni okres spłaty kredytów inwestycyjnych nie zmienia w niczym faktu, iż zaciągnięcie kredytu powoduje w niedługim okresie czasu konieczność choćby częściowego jego zwrotu.

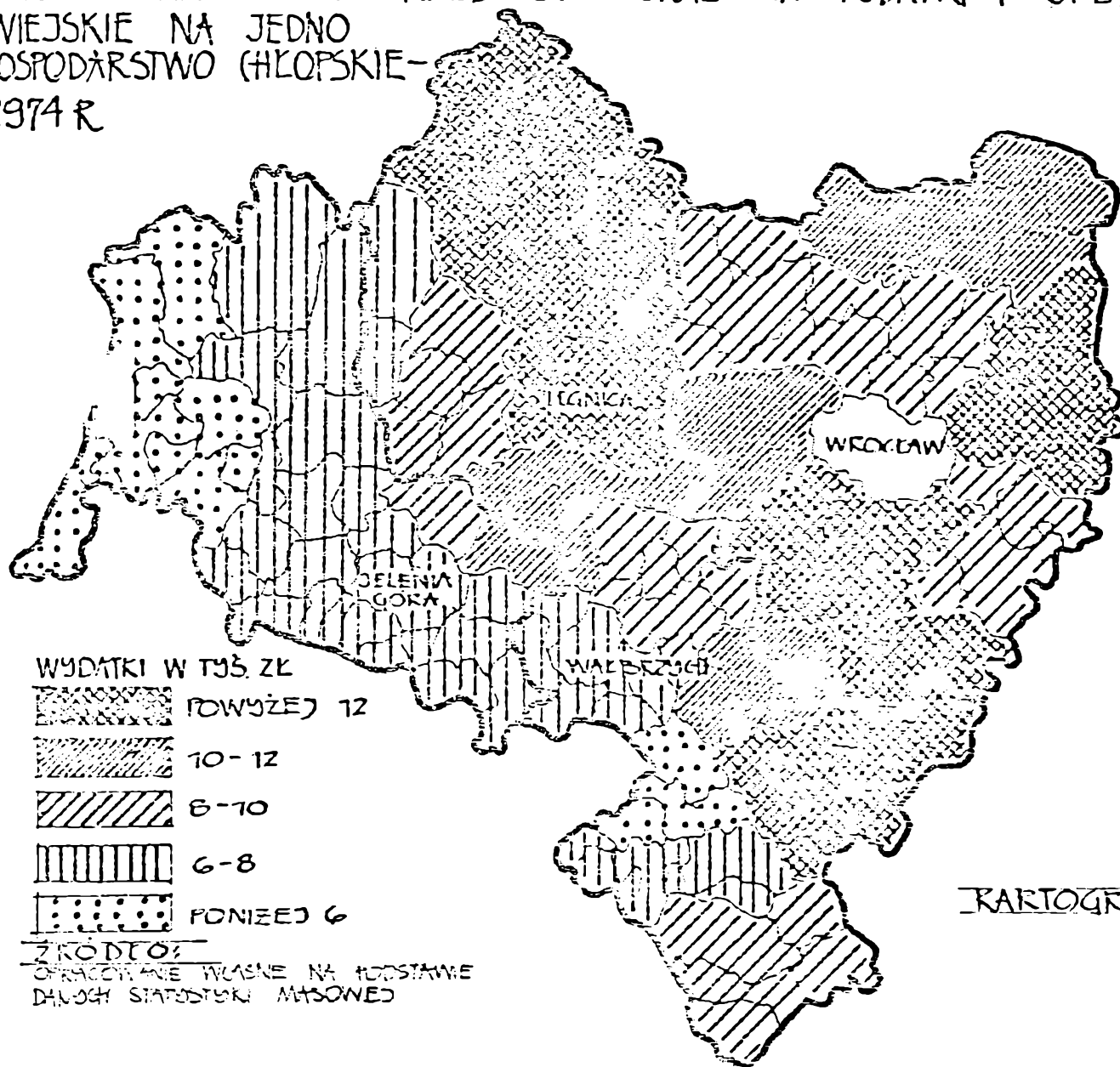
Z punktu widzenia interesów ^{gospodarczych} chłopskich korzystne jest stałe zmniejszanie się udziału wydatków na zapłatę wszystkich bez wyjątku podatków i opłat wiejskich. Trzeba jednak pamiętać o tym, iż stale zmniejsza się podstawa wymiaru tych podatków i opłat. Jak wykazano w rozdziale I, udział użytków rolnych gospodarki indywidualnej w ogólnym areale użytków rolnych regionu stale się zmniejsza /w 1970 r. - 69,1%, w 1974 r. - 63,3%/ ^{1/}. Pomimo to, nie ulega wątpliwości, że wobec ciągłego wzrostu produkcji i przychodów pieniężnych stąd pochodzących, obciążenie gospodarstw podatkami i opłatami obowiązkowymi jest malejące.

Podobnie jak poprzednio, również i tym razem warto zapoznać się z przestrzennym zróżnicowaniem omawianej grupy wydatków. Problem ten ilustruje kartogram 8.

Łatwo stwierdzić, że przestrzenne zróżnicowanie wydatków obligatoryjnych okazuje się być niemal identyczne z poprzednimi kierunkami nakładów. Jest to uzasadnione tym, że skoro omówione uprzednio grupy wydatków produkcyjnych uzależnione były ściśle od warunków i stopnia rozwoju rolnictwa na danym terenie, to

1/ Por. rozdział I, pkt 1.6.

WYDATKI NA SPŁATY KREDYTÓW ORAZ NA PODATKI I OPŁATY
WIEJSKIE NA JEDNO
GOSPODARSTWO (HŁOPIKSIE-
1974 R

KARTOGRAM 8

również kredyty, podatki i opłaty są powiązane z tym istotnym czynnikiem; należą bowiem również do wydatków produkcyjnych.

Pokazane struktury trzech podstawowych kierunków wydatkowania produkcyjnego, jakkolwiek pozwoliły uczynić szereg spostrzeżeń, to jednak nie umożliwiły wyrobienia pełnego poglądu na strukturę i hierarchię wszystkich wydatków produkcyjnych łącznie. Lukę tę wypełnia tabela 4C.

Tendencje rozwojowe poszczególnych kierunków wydatkowania są oczywiście identyczne z ujawnionymi poprzednio; interesująca jest natomiast ogólna hierarchia pieniężnych nakładów produkcyjno-inwestycyjnych.

Okazuje się, że w całościach produkcyjno-inwestycyjnych rozchodów pieniężnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku największy udział mają:

- zakup maszyn i narzędzi rolniczych,
- spłata kredytów obrotowych,
- zakup pasz treściwych i objętościowych,
- zakup nawozów mineralnych,
- zakup wyrobów metalowych.

Wymienione kierunki wydatków stanowią łącznie około 60% pieniężnych nakładów na produkcję i inwestycje.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż nakłady na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych są relatywnie zbliżone do wydatków na zapłatę podatków i opłat wiejskich /ok. 10%/. Wydaje się, że o ile 10-15 procentowy udział obciążeń obligatoryjnych można uznać za stosunkowo niewielki i korzystny /przy ich spadkowej tendencji/, to taka partycypancja wydatków na usługi jest niewątpliwie niezadowolająca.

T a b e l a 44.

Ogólna struktura wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura w %				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:</u>					
2.	Wydatki na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych	x		x	x	x
	<u>z tego:</u>					
3.	Maszyny i urządz.rolnicze	11,2	13,8	14,1	14,8	15,0
4.	Materiały budowlane	5,4	5,0	4,8	6,5	7,1
5.	Wytwory hutnicze	1,4	1,3	1,7	1,8	1,5
6.	Wyroby metalowe	8,0	8,3	9,3	10,5	10,8
7.	Nawozy mineralne	14,0	11,8	12,3	10,2	10,7
8.	Środki ochrony roślin	1,9	1,8	1,9	2,0	2,2
9.	Pasze trściwe i objętościowe	9,0	8,9	10,3	11,0	11,4
10.	Materiały opałowe	3,9	3,4	3,6	3,9	4,1
11.	Pozostałe zakupy /produkty naftowe, materiały siewny itp./	0,3	0,2	0,2	0,2	0,4
12.	Wydatki na zakup usług produk. i inwestycyjnych	x	x	x	x	x
	<u>z tego:</u>					
13.	Rolnicze	6,3	5,7	5,1	5,3	6,2
14.	Transportowe	1,1	1,0	1,0	0,8	0,9
15.	Budowlane	0,5	0,7	0,9	1,0	1,3
16.	Przemysłowe	0,4	0,4	0,6	0,4	0,6
17.	Inne wydatki prod.-inwest.	x	x	x	x	x
	<u>z tego:</u>					
18.	Spłata kredytów obrotow.	15,4	20,3	20,1	18,4	14,6
19.	Spłata kredytów inwest.	6,1	3,8	3,0	3,1	3,3
20.	Podatek gruntowy	8,1	7,6	6,3	5,7	5,4
21.	Składki PZU	3,4	2,8	2,4	2,1	2,1
22.	Wpłaty na fundusz gminny /gromadzki/	2,0	1,8	1,4	1,3	1,4
23.	Wpłaty na PFZ	1,4	1,2	0,9	0,9	0,8
24.	Pozostałe podatki i opłaty wiejskie /podatek od nieruchomości i lokali, opłaty elektryfikacyjne, melioracyjne itp./	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystyki masowej.

Dotychczasowe rozważania pozwoliły poznać zmiany w poziomie i strukturze łącznych wydatków produkcyjno-inwestycyjnych. Dla przyszłości rolnictwa szczególnie ważne są wydatki ponoszone obecnie na jego rozwój. Z tego m.in. względu istotną wartość ma zbadanie struktury pieniężnych nakładów inwestycyjnych mieszkańców wsi Dolnego Śląska w latach 1970-1974. Dane dotyczące tego zagadnienia przedstawia tabela 43.

T a b e l a 43.

Struktura wydatków inwestycyjnych ludności wiejskiej
Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Struktura w %				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki inwestycyjne ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	<u>w tym:</u>					
2.	Zakup materiałów budowlanych	20,7	19,5	18,7	23,2	24,6
3.	Zakup wytworów hutniczych	5,4	5,2	6,8	6,2	5,3
4.	Zakup maszyn i narzędzi rolniczych	43,1	53,6	55,7	52,9	51,5
5.	Zakup usług budowlanych	2,1	2,6	3,4	3,4	4,3
6.	Wpłaty na Państwowy Fundusz Ziemi	5,4	4,6	3,7	3,1	2,6
7.	Spłata kredytów inwestycyjnych	23,3	14,7	11,7	11,2	11,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Z tabeli 4§ można wysnuć następujące wnioski:

- inwestycje rolnicze dokonywane są w znacznej części ze środków własnych, których rola rokrocznie wzrasta, maleje natomiast znaczenie kredytów inwestycyjnych w finansowaniu inwestycji,
- w pierwszej fazie szybkiego wzrostu dochodów pieniężnych, ludność wiejska Dolnego Śląska przeznaczala je głównie na zakup maszyn i urządzeń rolniczych, a więc dóbr inwestycyjnych bezpośrednio produkcyjnych,
- dalszy dynamiczny wzrost dochodów pieniężnych skłonił rolników do podejmowania decyzji o budowie obiektów gospodarczych i mieszkalnych,
- w ogólnych nakładach pieniężnych na inwestycje, wydatki na usługi budowlane mają znikomy udział, jednak obiecujący jest szybki rozwój tej formy budownictwa wiejskiego.

Powyższe wnioski, jakkolwiek wynikają z zaobserwowanych zmian wydatków i innych zjawisk zachodzących na wsi, należy traktować z dużą ostrożnością, mając na względzie brak równowagi na rynku dóbr i usług inwestycyjnych dla rolnictwa.

Wymienione w tabeli 4§ wydatki inwestycyjne łącznie partycypowały w latach 1970-1974 w ogólnych pieniężnych nakładach na produkcję i inwestycje rolnicze w następującej wysokości:

w 1970 roku	-	26,0 %
w 1971 roku	-	25,9 %
w 1972 roku	-	25,4 %
w 1973 roku	-	28,0 %
w 1974 roku	-	29,0 %

Tym samym udział wydatków na bieżące potrzeby produkcji rolniczej w poszczególnych latach wynosił:

w 1970 roku	-	74,0 %
w 1971 roku	-	74,1 %
w 1972 roku	-	74,6 %
w 1973 roku	-	72,0 %
w 1974 roku	-	71,0%

Raz jeszcze nasuwa się uwaga, że w pierwszej fazie szybkiego wzrostu dochodów, rolnicy przeznaczają je głównie na potrzeby bieżącej produkcji rolniczej, a dopiero w następnej kolejności decydują się na podejmowanie w szerszym zakresie budowy obiektów gospodarczych i mieszkalnych, zakupu ciężkiego sprzętu rolniczego itp.

Znając poziom i strukturę wydatków produkcyjno-inwestycyjnych indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku, warto sprawdzić, jak przedstawiają się one w porównaniu z innymi regionami kraju.

Według dokonanej w punkcie 3.2. niniejszego rozdziału charakterystyki źródeł informacji o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej, największą przydatność dla porównań mają wyniki rachunkowości rolnej Instytutu Ekonomiki Rolnej.

Korzystając z tego właśnie źródła informacji obliczono, że wydatki produkcyjno-inwestycyjne na 1 gospodarstwo chłopskie wyniosły w roku gospodarczym 1971/1972 na Dolnym Śląsku 54.874 zł^{1/}. Wyższe nakłady na ten cel poniosły jedynie gospodarstwa regionów poznańskiego, bydgoskiego, olsztyńskiego i warszawskiego.

Po przeliczeniu wydatków produkcyjno-inwestycyjnych na 1 hektar użytków rolnych, Dolny Śląsk plasuje się na 7-mym

- - - - -

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972 ..., op. cit., s. 60-61.

miejscu za województwami: poznańskim, krakowskim, katowickim, bydgoskim, lubelskim i warszawskim. Wartość tego miernika dla regionu dolnośląskiego wynosi 8.435 zł^{1/}

Wobec odmiennej metody grupowania wydatków w każdym ze źródeł informacji, nie ma możliwości porównania rezultatów badań struktury nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje, publikowanych w różnych opracowaniach. Z tego względu zdecydowano się wykorzystać do porównań międzyregionalnych m.in. wyniki rachunkowości rolnej. Tabela 4¹ prezentuje przestrzenne zróżnicowanie struktury wydatków produkcyjnych w Polsce.

Porównując strukturę omawianych nakładów na Dolnym Śląsku /w byłym województwie wrocławskim/ oraz przeciętną w Polsce, można zauważyć, iż rolnicy regionu dolnośląskiego wydatkują relatywnie więcej na bieżącą produkcję rolniczą i remonty posiadanych obiektów i urządzeń, natomiast stosunkowo mniej na budowę nowych obiektów, na zakup inwentarza żywego. Inne charakterystyczne zjawisko to znacznie mniejsze na wsi dolnośląskiej znaczenie kredytu, szczególnie prywatnego, w finansowaniu produkcyjnych i inwestycyjnych przedsięwzięć gospodarstw rolnych.

Struktura wydatków produkcyjno-inwestycyjnych na Dolnym Śląsku wykazuje stosunkowo największe podobieństwo do wydatków regionów: opolskiego, gdańskiego i poznańskiego; a więc charakteryzujących się wysokim poziomem rozwoju rolnictwa. Wskazywałoby to na istnienie związku pomiędzy strukturą pieniężnych nakładów produkcyjno-inwestycyjnych a stopniem rozwoju rolnictwa na danym terenie.

- - - - -

1/ Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/71 ..., op. cit., s. 62-63.

Struktura wydatków produkcyjno-inwestycyjnych gospodarstw indywidualnych w regionach Polski w roku 1971/72.

Lp.	Wyszczególnienie	Województwo																	
		Pol- ska	Biało- stoc- kie	Bydgos- kie	Gdań- skie	Kato- wickie	Kiele- ckie	Kosza- liń- skie	Krakov- skie	Lube- skie	Łódz- kie	Olszt- ński	Opol- skie	Poznań- skie	Rze- szow- skie	Szoce- ciń- skie	War- szaw- skie	Wroc- ław- skie	Zielone- górskie
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.	Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	w tym:																		
2.	Nawozy	6,3	7,8	3,9	8,1	7,4	7,1	8,4	6,0	5,3	7,2	5,4	6,9	7,3	6,9	9,1	5,9	4,9	9,5
3.	Nasiona	2,8	2,0	2,8	1,8	4,0	3,0	2,9	3,0	1,9	3,0	2,5	3,9	3,1	2,9	3,2	2,8	3,4	3,0
4.	Pasze	13,9	11,3	14,5	15,4	7,4	12,2	15,1	8,5	9,2	14,2	22,1	12,7	19,4	7,4	17,8	15,8	17,9	19,2
5.	Konserwacje i naprawy	4,0	3,5	4,2	5,9	4,8	3,6	6,5	3,8	2,5	3,1	4,1	7,5	4,0	5,3	6,8	3,1	4,9	5,0
6.	Inne nakłady materialne	1,7	2,2	1,5	2,4	1,5	1,7	1,4	1,8	1,4	1,7	2,0	2,5	1,5	2,0	2,4	1,6	1,7	1,9
7.	Wypożyczanie środ.prod.	4,5	4,4	4,8	4,3	4,5	3,0	6,8	4,0	5,3	4,6	4,2	5,5	4,6	4,1	7,3	4,2	4,9	5,4
8.	Ogólne koszty prowadzenia gospodarstwa	7,0	5,3	6,4	9,6	9,8	7,1	6,8	8,6	5,6	7,9	6,0	8,9	7,4	7,2	7,6	5,6	7,5	7,2
9.	Opłata siły najemnej	2,6	1,6	4,7	3,9	2,2	2,3	4,0	1,6	2,2	2,2	1,7	1,9	3,4	1,9	3,0	2,1	3,6	2,8
10.	Budynki	14,0	13,2	12,4	9,5	10,3	16,3	4,3	14,5	17,7	18,5	5,3	9,5	9,7	18,3	5,0	19,1	12,0	6,2
11.	Elektryfikacja	0,1	0,3	0,1	-	-	0,2	-	0,2	0,2	0,2	0,1	-	0,0	-	-	0,2	-	-
12.	Melioracje	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	0,0	0,2	-	-	0,0	-	-	-	-	0,0
13.	Maszyny i narzędzia	6,9	7,4	6,8	7,7	18,5	2,1	11,6	8,5	5,5	3,3	9,5	8,6	8,4	6,3	3,8	5,1	11,3	5,7
14.	Kupno ziemi	1,0	3,5	0,5	0,1	0,0	-	0,7	-	3,0	0,8	0,3	1,0	0,7	-	1,3	1,4	1,2	-
15.	Inne wydatki na środki trwałe	0,1	0,0	0,1	-	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
16.	Bydło	2,9	2,9	2,0	2,0	5,4	2,7	5,0	4,2	1,3	4,1	2,8	2,7	3,2	3,7	3,3	1,9	2,4	3,8
17.	Trzoda chlewna	3,8	3,4	3,0	4,1	3,4	4,9	3,4	5,7	4,5	3,9	2,8	4,4	2,3	5,8	2,4	3,1	2,9	3,1
18.	Zakup pozostałego inwentarza	3,1	4,0	2,3	2,4	2,3	5,4	3,6	2,8	2,6	2,7	6,9	1,8	1,4	4,1	1,8	3,3	3,4	3,6
19.	Dokupno artykułów rolniczych	0,3	0,4	0,4	0,1	0,1	0,2	0,5	0,1	0,5	0,7	0,3	0,1	0,2	0,3	0,2	0,5	0,1	0,1
20.	Podatki	6,2	6,0	7,3	10,8	7,5	6,8	3,5	6,4	6,1	7,3	5,0	7,2	6,3	7,2	6,6	6,2	6,7	5,8
21.	Ubezpieczenia	2,1	2,5	1,8	2,7	2,3	2,1	2,0	2,4	2,0	2,3	2,2	2,5	1,7	2,7	2,9	1,8	2,1	2,9
22.	Inne do skarbu państwa	0,3	0,1	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,5	0,8	0,2
23.	Spłata kredytu państw.	11,7	14,5	14,7	6,1	4,3	12,3	10,9	10,6	14,1	9,9	14,6	9,1	12,7	10,4	12,1	11,8	6,9	13,5
24.	Spłata kredytu prywatn.	4,4	3,7	5,4	2,8	4,1	6,6	2,3	6,9	8,8	2,0	1,7	2,7	2,3	3,2	3,1	4,9	1,3	1,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie "Wyników rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/72," IER, Warszawa 1973, s. 60-61

Pamiętając o ogólnie znanych, a w niniejszej rozprawie już ocharakteryzowanych, wadach rachunkowości rolnej, należałoby zweryfikować powyższe wnioski badaniem struktury wydatków w oparciu o innego rodzaju źródła informacji.

Jak już powiedziano w punkcie 3.2. niniejszego rozdziału, poza wynikami rachunkowości rolnej, szczególną przydatność dla porównań własnych wyników badań wydatków produkcyjno-inwestycyjnych mają prace Stefana Ogrodnika ^{1/} Składają się na to następujące przyczyny:

- w wymienionych pracach, podobnie jak w naszych rozważaniach, badanie wydatków oparto na informacjach pochodzących ze statystyki masowej,
- objęty badaniem okres czasu jest w obydwu wypadkach dość zbliżony,
- obydwa regiony /lubelski i dolnośląski/ choć położone na przeciwnych krańcach kraju, charakteryzują się stosunkowo wysokim poziomem produkcji rolniczej,
- w poprzednim rozdziale dokonano w oparciu o prace S.Ogrodnika porównań struktury przychodów pieniężnych w obydwu regionach, co nie jest bez znaczenia dla kompleksowości oceny nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje w gospodarstwach ochłopskich na Dolnym Śląsku.

Charakterystykę wydatków ludności wiejskiej na cele produkcyjne i inwestycyjne w regionach lubelskim i dolnośląskim prezentuje tabela 45.

- - - - -

1/ S. Ogrodnik, Zadłużenie gospodarstw ..., op. cit., s. 143-203;
2/ S. Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów ..., op.cit., s.112-
- 200.

T a b e l a 45.

Charakterystyka wydatków produkcyjno-inwestycyjnych
ludności wiejskiej w regionach lubelskim i dolnośląskim

Lp.	Wyszczególnienie	R e g i o n	
		lubelski ^{x/}	dolnośląski ^{xx/}
1	2	3	4
1	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne na 1 gospodarstwo rolne w tys.zł	17,4	21,9
2	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne na 1 ha użytków rolnych w tys.zł	4,0	4,5
3	Średnioroczne tempo wzrostu wydat- ków produkcyjno-inwestycyjnych w %	13,3	13,0
4	Struktura wydatków produkcyjno- inwestycyjnych w % : ogółem	100,0	100,0
	<u>w tym na:</u>		
5	- zakup nawozów mineralnych	11,3	14,3
6	- zakup środków ochrony roślin	0,7	1,9
7	- zakup pasz	5,7	9,2
8	- zakup wyrobów metalowych	3,4	0,2
9	- zakup opału	1,0	4,0
10	- zakup pozostałych artykułów do bieżącej produkcji rolniczej	0,7	0,3
11	- zakup materiałów budowlanych i wytworów hutniczych	14,6	6,9
12	- zakup maszyn i narzędzi rolni- czych	5,5	11,5
13	- spłaty kredytów	30,4	21,9
14	- składki Państwowego Zakładu Ubezpieczeń	7,7	3,5
15	- Zapłatę podatków i opłat na rzecz Państwa	13,2	11,9

x/ Poziom i strukturę wydatków obliczono dla roku 1968;
średnioroczne tempo wzrostu wydatków obliczono za okres 1958-
1968r.

xx/ Poziom i strukturę wydatków obliczono dla roku 1970; średnio-
roczne tempo wzrostu wydatków obliczono za okres 1970-1974 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w pracy
S. Ogrodnika, Zagospodarowanie przychodów pieniężnych wsi
przez gminne spółdzielnie /w woj.lubelskim/, SIB, Seria
Lubelska, z.5, ZN CRS, Warszawa-Lublin 1974, s.112-200;
oraz na podstawie statystyki masowej dotyczącej regionu
dolnośląskiego.

Można stwierdzić, że indywidualne gospodarstwa rolne na Dolnym Śląsku przeznaczają wyższe nakłady na produkcję i inwestycje niż gospodarstwa chłopskie regionu lubelskiego. Rozpatrując główne kierunki nakładów, zauważa się na Dolnym Śląsku ich produkcyjne, zaś w lubelskim - inwestycyjne nachylenie. Potwierdziły się zatem w pełni poczynione poprzednio obserwacje.

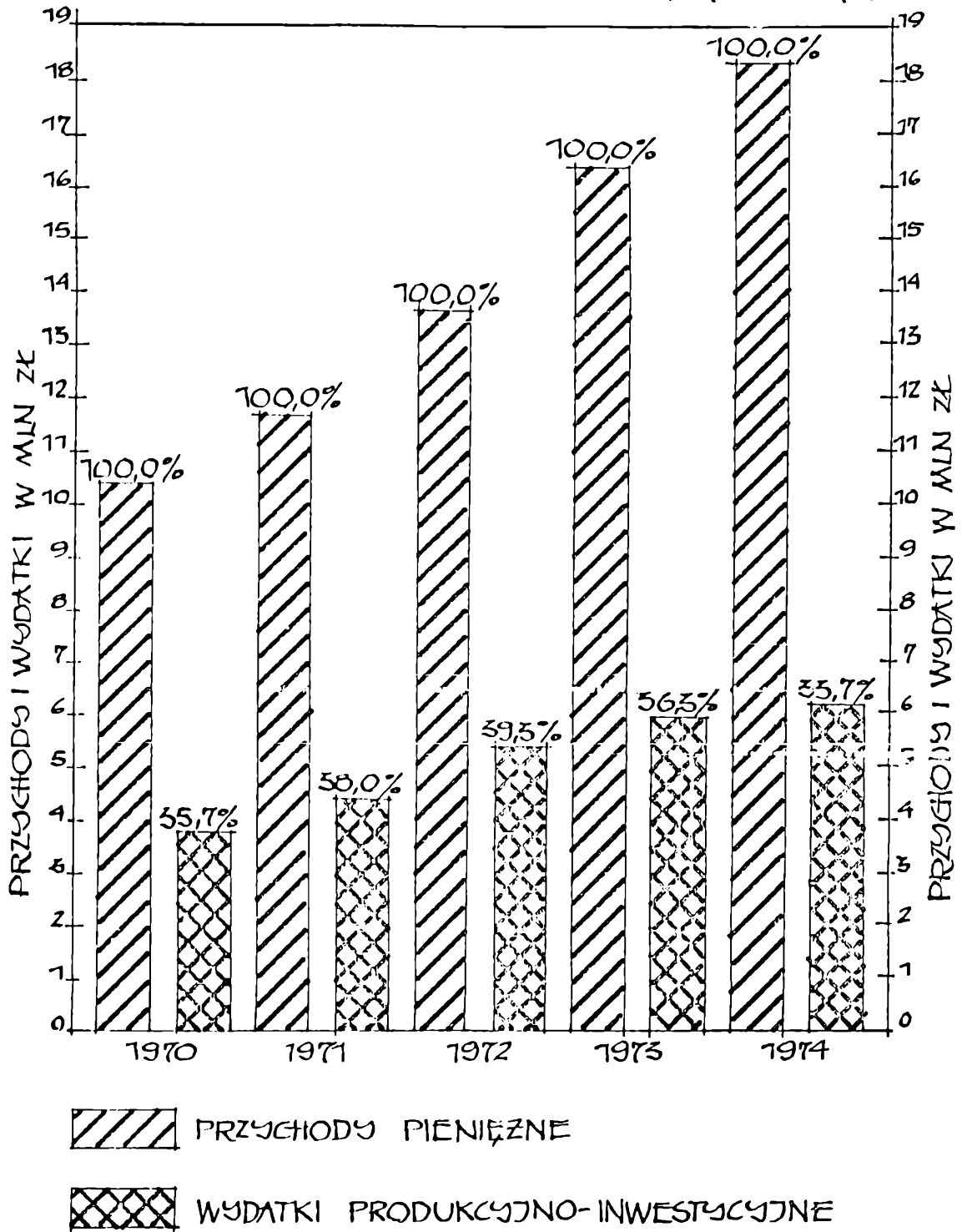
Stwierdzone strukturalne różnice wydatków stanowią odbicie w obydwu regionach hierarchii potrzeb. Jeżeli w Lubelskim pilnym zadaniem jest wymiana około 800 tys. budynków drewnianych na obiekty murowane ^{1/}, to na Dolnym Śląsku zachodzi głównie konieczność przeprowadzenia bieżących i kapitalnych remontów istniejących zabudowań. Zatem można mówić o mniejszym obciążeniu zadaniami budowlanymi rolnictwa indywidualnego na Dolnym Śląsku, przy jednocześnie wysokich nakładach pieniężnych na inwestycje ściśle produkcyjne /m.in. maszyny i narzędzia rolnicze/.

3.5. Wydatki na produkcję i inwestycje na tle przychodów pieniężnych ludności wiejskiej

Znając poziom, strukturę oraz kierunki i dynamikę zmian wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska, nie mamy jeszcze możliwości określenia ich miejsca i znaczenia w ogólnym bilansie pieniężnym gospodarstw chłopskich. Spełnienie tego zamierzenia umożliwi w dużym stopniu ustalenie udziału omawianej grupy rozchodów w przychodach pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych. Zagadnienie to ilustruje rysunek 7.

1/S.Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów ..., op. cit., s. 193.

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE
LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA
NA TŁE JEJ PRZYCHODÓW W LATACH
1970-1974

RYŚ 7

Nakłady na produkcję i inwestycje rolnicze partycyppowały w badanym okresie czasu w wysokości 33 do 40 % w ogólnych pieniężnych przychodach gospodarstw rolniczych na Dolnym Śląsku, przy czym do roku 1972 następował wzrost, a w następnych latach znaczny spadek udziału wydatków produkcyjno-inwestycyjnych. Sprawą niezwykle istotną jest ustalenie przyczyn przeznaczania przez ludność wiejską regionu coraz mniejszej części przychodów pieniężnych na produkcję i inwestycje w latach 1973-1974. Znaczną pomoc może przynieść w tym względzie poznanie zmian udziału głównych kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w objętych badaniem okresie czasu, co przedstawia tabela 46.

T a b e l a 46.

Udział głównych kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w ogólnych przychodach pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Udział procentowy w przychodach				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem	35,7	38,0	39,3	36,3	33,7
	<u>w tym:</u>					
2.	Wydatki na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych	19,7	20,7	22,9	22,1	21,3
3.	Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych	3,0	3,0	2,9	2,7	3,0
4.	Inne wydatki produkcyjno-inwestycyjne	13,0	14,3	13,5	11,5	9,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Dane zawarte w tabeli 46 wskazują, iż jedynie wydatki na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych partycypowały w latach 1970-1974 w jednakowym stopniu w ogólnych przychodach pieniężnych gospodarstw chłopskich Dolnego Śląska. Pozostałe jednorodne grupy wydatków wykazują niemal identyczne zmiany wskaźników udziału w przychodach w poszczególnych latach.

W tej sytuacji warto zbadać odrębnie relację nakładów produkcyjnych oraz wydatków inwestycyjnych do łącznych przychodów pieniężnych mieszkańców wsi. Problem ten przedstawia tabela 47.

T a b e l a 47.

Wydatki produkcyjne oraz inwestycyjne na tle ogólnych przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Udział procentowy wydatków w przychodach				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem	35,7	38,0	39,3	36,3	33,7
	<u>w tym:</u>					
2.	Wydatki produkcyjne	26,4	28,2	29,3	26,1	23,9
3.	Wydatki inwestycyjne	9,3	9,8	10,0	10,2	9,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Z tabeli 47 wynika, że z uzyskiwanych łącznych przychodów pieniężnych gospodarstwa indywidualne przeznaczają około 10% na cele inwestycyjne, natomiast na bieżącą produkcję rolniczą

wydatkują od 24 do 30% przychodów. Trzeba równocześnie zwrócić uwagę na fakt, że udział nakładów inwestycyjnych w przychodach jest w badanym okresie względnie stały, natomiast zachodzą pewne zmiany w partycypacji wydatków na bieżącą produkcję rolniczą. Wiąże się to niewątpliwie ze znacznie większą zmiennością procesów produkcyjnych niż inwestycyjnych w rolnictwie indywidualnym. Istotne znaczenie ma stwierdzenie, że o zmianach w partycypacji wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej decydują w znacznej mierze nakłady na bieżącą produkcję rolniczą.

Na podstawie danych zawartych w rozdziale II oraz w poprzednich fragmentach rozdziału III, należy wnioskować, iż spadek udziału wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w przychodach pieniężnych ludności chłopskiej w latach 1973-1974 wynika nie ze zmniejszenia się nakładów na produkcję i inwestycje /choć można mówić o pewnym zmniejszeniu tempa ich wzrostu/ lecz z wysokiej progresji przychodów pieniężnych w tym okresie. Dokumentuje to w pełni wspomniany już rysunek 7.

Po ustaleniu udziału wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych w ogólnych przychodach pieniężnych ludności wiejskiej, warto zbadać relację zachodzącą pomiędzy wielkością przychodów ze sprzedaży produktów rolniczych, a nakładami na produkcję i inwestycje indywidualnych gospodarstw chłopskich regionu dolnośląskiego. Dane dotyczące tego zagadnienia prezentuje tabela 47.

Okazuje się, że gospodarstwa chłopskie na produkcję i inwestycje przeznaczają około 60% przychodów uzyskanych ze sprzedaży produktów rolniczych, z czego na cele inwestycyjne wydatkują około 15%, natomiast na produkcję bieżącą około 45% omawianej grupy przychodów pieniężnych.

T a b e l a 42.

Wydatki produkcyjne oraz inwestycyjne na tle przychodów pieniężnych ze sprzedaży produktów rolniczych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970-1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Procentowy udział wydatków w przychodach				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem	57,7	61,9	62,0	57,2	53,3
	<u>w tym:</u>					
2.	Wydatki produkcyjne	42,8	45,9	46,3	41,2	37,8
3.	Wydatki inwestycyjne	14,9	16,0	15,7	16,0	15,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Poza tym wnioski wypływające z tabeli 42 są niemal identyczne z uwagami poczynionymi przy omawianiu tabeli 43.

Znając udział wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej na Dolnym Śląsku, warto porównać otrzymane wyniki z rezultatami podobnych obliczeń w innych regionach kraju. Niestety, wobec braku odpowiednich danych o przychodach pieniężnych, a szczególnie o wydatkach na produkcję i inwestycje ludności wiejskiej w innych regionach, a także w kraju /informacje pochodzące z badań rachunkowości rolnej okazały się nieporównywalne/ zdecydowano rezultaty własnych badań przedstawić jedynie w odniesieniu do regionu lubelskiego 1/.

Wydaje się, że region lubelski stanowi interesujący dla Dolnego Śląska obszar porównawczy, bowiem ma zbliżone przyrodnicze wa-

1/ Wykorzystano informacje o przychodach i wydatkach zamieszczone w pracy S. Ogrodnika, Zagospodarowanie przychodów ..., op. cit. s. 41-198.

runki rozwoju rolnictwa a ~~w~~ ^{leżąc} w Polsce południowo-wschodniej charakteryzuje się nieco odmiennymi stosunkami społecznymi na wsi.

Udział wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w ogólnych przychodach pieniężnych ludności wiejskiej w obydwu regionach kształtował się w badanym okresie czasu następująco:

region lubelski /1968 r./ - 37,4 %

region dolnośląski /1970r./ - 35,7 %.

Pomimo dwuletniego odstępu czasu różnicującego obydwie obserwacje, można przyjąć, że ludność wiejska obydwu regionów dokonuje w podobny sposób podziału osiągniętych przychodów pieniężnych /przynajmniej jeśli idzie o tę część środków pieniężnych, jaką przeznaczają na cele produkcyjne i inwestycyjne/.

O ile bariera informacyjna uniemożliwia międzyregionalne porównania udziału wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w ogólnych przychodach pieniężnych mieszkańców wsi, to przeszkoda taka nie istnieje w badaniach udziału wydatków inwestycyjnych w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej pochodzących ze sprzedaży produkcji rolniczej.

Stosunek procentowy tych wielkości policzonych dla kraju oraz dla regionów lubelskiego i dolnośląskiego przedstawia się jak następuje 1/:

Polska /1970 r./	- 16,0 %
/1973 r./	- 15,8 %

1/ Do obliczenia wskaźników udziału wydatków inwestycyjnych w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolnych wykorzystano dane zawarte w pracy S.Ogrodnika, Zagospodarowanie przychodów ..., op. cit., s. 41, 135-137, 198. Rocznik Statystyczny 1975, s.241, 279; oraz prezentowane już dane pochodzące z własnych badań.

Region lubelski	/1968 r./	- 13,7 %
Region dolnośląski	/1970 r./	- 14,9 %
	/1973 r. /	- 16,0 %.

Jakkolwiek z zestawienia powyższych danych nie można wyciągać zbyt daleko idących wniosków, to nie ulega wątpliwości, że ludność chłopska Dolnego Śląska na cele inwestycyjne przeznaczona nie mniejszą, a nawet nieco większą /szczególnie w ostatnich latach/ część uzyskiwanych przychodów pieniężnych. Wydaje się, że w oparciu o poczynione powyżej uwagi można stwierdzić, że raz jeszcze potwierdzona została zaobserwowana już hierarchia wydatków w warunkach szybkiego wzrostu przychodów pieniężnych ludności wiejskiej. Otóż w pierwszej fazie zwiększone przychody przeznaczane są głównie na bieżącą produkcję rolniczą oraz związane z nią inwestycje ściśle produkcyjne /m.in. na mechanizację produkcji i remonty budynków/. Dopiero po zaspokojeniu pilnych potrzeb produkcyjnych, rosnące dynamicznie przychody ludność chłopska rozdysponuje na poważne inwestycje budowlane /produkcyjne i pośrednio produkcyjne/, na cele szeroko rozumianej konsumpcji /szczególnie dóbr wyższego rzędu/ oraz na oszczędności. Badanie pozaprodukcyjnych kierunków rozchodów pieniężnych nie mieści się w ramach niniejszej pracy, wydaje się jednak niezbędnym warunkiem uzyskania pełnego obrazu gospodarowania środkami pieniężnymi przez ludność wiejską i winno stanowić logiczną kontynuację tego opracowania.

3.6. Wydatki produkcyjne i inwestycyjne a nakłado- ochłonność produkcji rolniczej gospodarstw chłopskich

Jednym z istotnych zagadnień bezpośrednio związanych z badaniem wydatków produkcyjno-inwestycyjnych jest potrzeba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy wydatki te umożliwiają reprodukcję majątku zaangażowanego w procesie produkcji rolniczej, a szczególnie, czy zapewniają one reprodukcję rozszerzoną.

Chcąc dać precyzyjną odpowiedź na to pytanie, należałoby posiadać dane o wartości majątku produkcyjnego w rolnictwie indywidualnym, co przy dużej różnorodności składników majątku, i co się z tym wiąże, przy silnie zróżnicowanych stawkach amortyzacyjnych, staje się w skali przewyższającej i gospodarstwo chłopskie zadaniem niemal niemożliwym do zrealizowania. Należy dodać, że zjawiskiem dość powszechnym w gospodarstwach indywidualnych jest użytkowanie budynków, maszyn i urządzeń prawie całkowicie wyeksploatowanych i zużytych fizycznie oraz ekonomicznie.

Z przedstawionych powyżej przyczyn trzeba również zrezygnować z badania kapitałochłonności produkcji rolnej. Dla ustalenia stopnia kapitałochłonności produkcji rolniczej należy dysponować danymi dotyczącymi zaangażowanego majątku produkcyjnego, oraz wartości wytworzonej produkcji.

O ile ustalenie wartości produkcji globalnej gospodarstw chłopskich w regionie /przy użyciu niezbędnych szacunków/ nie sprawia zasadniczych trudności, to określenie w takim ujęciu całkowitej wartości majątku produkcyjnego, zaangażowanego w

procesie produkcji rolniczej gospodarstw indywidualnych jest w świetle dostępnych źródeł informacji zadaniem nierealnym.

W tym stanie rzeczy, dysponując wiarygodnymi danymi o wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych indywidualnych gospodarstw rolnych można podjąć próbę określenia stopnia nakładochłonności produkcji rolniczej rozumianej jako wydatkochłonność tej produkcji. Różnice między pojęciami "wydatki" i "nakłady" zostały omówione na wstępie niniejszego rozdziału. Użycie terminu nakładochłonność w miejsce "wydatkochłonność" jest wynikiem nie występowania tego ostatniego w literaturze przedmiotu, jak również spotykanego często zamiennego stosowania określeń "nakłady" i "wydatki".

Warto zaznaczyć, że w latach pięćdziesiątych utarła się ^{nie} pozbawiona pewnych podstaw opinia, iż na Dolnym Śląsku mamy do czynienia z niską nakładochłonną produkcją rolniczą, co prowadzi do zjawiska dekapitalizacji rolnictwa indywidualnego. Nie mając możliwości zweryfikowania zasadności tego rodzaju opinii w stosunku do lat pięćdziesiątych oraz sześćdziesiątych /ze względu na brak potrzebnych do tego celu danych empirycznych/, postanowiono podjąć próbę określenia stopnia nakładochłonności produkcji rolniczej na Dolnym Śląsku w objętym badaniem okresie czasu. Poziom nakładochłonności produkcji rolniczej można określić przy pomocy wzoru ^{1/}:

$$N_p = \frac{W_{pi}}{P_g} ,$$

przy czym:

1/ Wzór na nakładochłonność produkcji rolniczej zaczerpnięto z pracy Z.Adamowskiego, Podstawy ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw rolnych, PWRiK, Warszawa 1973, s. 56-57, przy czym wprowadzono własne oznaczenia.

- N_p - współczynnik nakładochłonności produkcji rolniczej
 W_{pi} - wydatki /nakłady/ produkcyjne i inwestycyjne,
 P_g - globalna produkcja rolnicza.

Przy użyciu powyższego wzoru obliczono wskaźniki nakładochłonności produkcji rolniczej na Dolnym Śląsku w latach 1970 i 1973. Następnie, chcąc porównać stopień nakładochłonności produkcji rolniczej Dolnego Śląska z innymi regionami kraju, zdołano uzyskać porównywalne dane jedynie dla Lubelszczyzny ^{1/}.

Wyniki badań w obydwu regionach przedstawiają się następująco:

Region lubelski /1968 r./ - $N_p = 0,202$

Region dolnośląski /1970r./ - $N_p = 0,281$

/1973r./ - $N_p = 0,352$

Z powyższych danych wynika, że na 1 jednostkę /wartości/ produkcji rolniczej rolnicy indywidualni regionu lubelskiego przeznaczyli w roku 1968 - 0,202 jednostki wydatków produkcyjno-inwestycyjnych.

Przyjęty miernik jest niewątpliwie dalece niedoskonały.

Składa się na to kilka przyczyn, a między innymi:

- nie obejmuje on wszystkich składników angażowanego w procesie produkcji rolnej majątku, lecz jedynie stosunkowo niewielką jego część,
- zastosowana do obliczenia współczynnika wartość wydatków produkcyjno-inwestycyjnych nie reprezentuje pełnych nakładów bowiem nie uwzględnia wartości tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego gospodarstw chłopskich,
- porównania międzyregionalne stają się nieprecyzyjne wskutek

1/ Wykorzystano materiały zawarte w pracy S. Ogrodnika, Zagospodarowanie przychodów ..., op. cit., s. 112-199.

nie uwzględniania warunków glebowych i klimatycznych rolnictwa /złe warunki powodują konieczność stosowania wyższych nakładów/ 1/,

- miernik nie ujmuje zróżnicowanej w badanych regionach struktury produkcji rolniczej, która w znacznym stopniu decyduje o poziomie nakładów.

Należy obiektywnie stwierdzić, że w dotychczasowych badaniach nakładoochłonności produkcji rolniczej, podobnie jak w niniejszej pracy, czynniki powyższe nie były uwzględniane z uwagi na niewymierność znacznej ich części, oraz dużą ich zmienność w czasie i przestrzeni.

Nomimo niedoskonałości miernika nakładoochłonności produkcji rolniczej, posiada on jednak określoną użyteczność, pozwala bowiem choć w ogólnym zarysie poznać wielkość stosunku nakładów pieniężnych /wydatków produkcyjno-inwestycyjnych/ do wytworzonej produkcji rolniczej i w miarę możliwości umożliwia dokonywanie porównań międzyregionalnych.

Jakościowo odmienną wersją omówionego miernika jest współczynnik nakładoochłonności inwestycyjnej produkcji rolniczej. Wyrzucić go można następującym wzorem:

$$N_{ip} = \frac{W_i}{P_g}$$

gdzie:

N_{ip} - współczynnik nakładoochłonności inwestycyjnej produkcji rolniczej

W_i - wydatki inwestycyjne

P_g - globalna produkcja rolnicza.

ééééé-----

1/ Por. W. Herer, Kapitałochłonność produkcji rolnej, Ekonomista 1968 r., nr 1, s. 60-62.

Miernik ten, pomijając nakłady związane z bieżącą produkcją rolniczą, eliminuje tym samym wpływ na produkcję rolną czynników pozaekonomicznych /m.in. zmienność warunków przyrodniczych/, oraz ogranicza w znacznym stopniu koniunkturalne wahania nakładów w krótkich okresach czasu.

Inną zaletą powyższej miary jest możliwość porównania otrzymanych wyników z rezultatami badań prowadzonych przez innych autorów i instytucje badawcze.

Obliczone przy użyciu podanego wyżej wzoru współczynniki nakładoochłonności inwestycyjnej rolnictwa indywidualnego przedstawiają się następująco ^{1/}:

Region lubelski	/1968 r./	-	$N_{pi} = 0,046$
Region dolnośląski	/1970 r./	-	$N_{pi} = 0,071$
	/1973 r./	-	$N_{pi} = 0,097$
Polska	/1970 r./	-	$N_{pi} = 0,070$
	/1973 r./	-	$N_{pi} = 0,073$

Jakkolwiek rachunek powyższy, ze względu na brak jednolitych informacji, jest nieprecyzyjny, to jednak pozwolił stwierdzić, że rolnicy indywidualni Dolnego Śląska przeznaczają na cele inwestycyjne relatywnie większe środki niż ludność chłopska regionu lubelskiego, jak również przewyższają pod tym względem przeciętne gospodarstwa rolne w kraju.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż szczególnie wysokie tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych na produkcję rolniczą wystąpiło

1/Do obliczenia współczynnika nakładoochłonności inwestycyjnej rolnictwa indywidualnego wykorzystano dane liczbowe zawarte w pracach: S. Ogrodnik, Zagospodarowanie przychodów ..., op.cit s.129-198; Rocznik Statystyczny 1971, GUS, Warszawa 1971, s. 273; Rocznik Statystyczny 1974, GUS, Warszawa 1974, s.300; Rocznik Statystyczny 1975; GUS, Warszawa 1975, s.237,241,279; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1971, GUS, Warszawa 1971, s.25, 125, oraz prezentowane już dane pochodzące z własnych badań.

na Dolnym Śląsku w ostatnich latach badanego okresu, to jest w fazie szybkiego wzrostu dochodów pieniężnych. W następnym podrozdziale przedstawione zostaną wyniki badań korelacji pomiędzy tymi zjawiskami.

Znając ogólny poziom nakładoochłonności inwestycyjnej w rolnictwie indywidualnym Dolnego Śląska warto zaznajomić się z kierunkami przeznaczenia tych nakładów na tle innych regionów kraju. W tym celu można posłużyć się wynikami badań ankietowych Instytutu Ekonomiki Rolnej, przeprowadzonych w 1972 roku ^{1/}. Badania powyższe pozwoliły ustalić, że na Dolnym Śląsku /obok rejonu krakowsko-podhalańskiego/ wystąpił w latach 1967-1972 największy wzrost liczby gospodarstw inwestujących w nowe budownictwo gospodarskie i mieszkalne /o 19,7%/ . W tym samym czasie nastąpiło /podobnie jak w rejonach opolskim i północno-zachodnim kraju/ zmniejszenie liczby gospodarstw inwestujących w mechanizację procesów produkcyjnych o 6,5 %/.

Jednocześnie stwierdzono, że pod względem wartości nakładów na budownictwo przypadających na 1 gospodarstwo inwestujące, Dolny Śląsk zajmuje ostatnie miejsce w kraju /30,3 tys.zł rocznie/. Równocześnie gospodarstwa chłopskie Dolnego Śląska przeznaczają największe /poza opolskimi/ środki na mechanizację procesów produkcyjnych /28,9 tys.zł na 1 gospodarstwo inwestujące rocznie/.

Z zestawienia powyższych danych należy wnioskować, że indywidualne gospodarstwa rolne na Dolnym Śląsku osiągnąwszy wysoki stopień wyposażenia w maszyny i urządzenia rolnicze, wskutek intensywnych ich zakupów w poprzednim okresie, w latach następnych

1/ U. Grabowska, Aktywność inwestycyjna gospodarstw indywidualnych, *Wiśń Współczesna*, 1974, nr 5, s.111-117.

preferują inwestycje budowlane. Znając korzystną, w porównaniu z wieloma innymi regionami kraju, sytuację rolnictwa dolnośląskiego pod względem stanu posiadania trwałych, murowanych obiektów gospodarskich i mieszkalnych, można sądzić że przeważającą część nakładów na budownictwo pochłaniają kapitalne i bieżące remonty posiadanych już budynków.

Przypuszczenie powyższe potwierdzają dane tabeli 49.

T a b e l a 49.

Kierunki przeznaczania środków na budownictwo w gospodarstwach chłopskich Dolnego Śląska w latach 1967 - 1972.

Lp.	Typ gospodarstwa według kierunku przeznaczenia środków inwestycyjnych	Procentowy udział w ogólnej liczbie zbadanych gospodarstw	
		na Dolnym Śląsku	w kraju ^z
1	2	3	4
1.	Modernizujące	21,1	17,6
2.	Remontujące	85,3	49,1
3.	Budujące	25,5	54,2
4.	Gromadzące materiały budowlane	0,4	3,3

z Badania IER w 1972 r. objęły 15 177 gospodarstw rolnych położonych w 119 wsiach kraju.

Źródło: U. Grabowska, Aktywność inwestycyjna gospodarstw indywidualnych, Wieś Współczesna 1974, nr 5, s.111

Przewyższająca 100% suma wskaźników procentowych wymienionych w tabeli 49, kierunków nakładów inwestycyjnych wynika z jednoczesnego np. budowania i remontowania obiektów w części badanych indywidualnych gospodarstw rolnych.

Z dotychczasowych rozważań należy wnioskować, że dokonując podziału ogółu środków przeznaczonych na cele produkcyjno-inwestycyjne ludność wiejska Dolnego Śląska preferuje bieżącą działalność produkcyjną oraz mechanizację produkcji rolnej i bieżące remonty posiadanych budynków gospodarczych oraz mieszkalnych. Dopiero po zaspokojeniu tych najpilniejszych potrzeb gospodarstwa chłopskie badanego regionu kierują pozostałą część środków produkcyjno-inwestycyjnych na budowę nowych obiektów gospodarczych i mieszkalnych.

Jak wynika z badań Instytutu Ekonomiki Rolnej oraz własnych, przeznaczenie zwiększonych środków na budownictwo, wględnie na mechanizację produkcji rolniczej, ma w średnich okresach czasu charakter przemienny i uzależnione jest od szeregu czynników, między innym od intensywności odczuwania określonych potrzeb, od zmian dochodów, zmian cen środków produkcji i dóbr inwestycyjnych, wahań w poziomie podaży tych dóbr itp.

W porównaniu z gospodarstwami chłopskimi w innych regionach kraju, a szczególnie w regionie lubelskim, indywidualne gospodarstwa rolne na Dolnym Śląsku nie tylko przeznaczają na produkcję i inwestycje większą część osiągniętych przychodów pieniężnych, ale również wydatkują więcej środków pieniężnych /na zakup dóbr i usług produkcyjnych oraz inwestycyjnych/ w przeliczeniu na 1 jednostkę wartości produkcji rolniczej.

Nie mając szansy wykazania przy pomocy precyzyjnego rachunku, że wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej na Dolnym Śląsku zapewniają /lub nie zapewniają/ reprodukcję rozszerzoną majątku produkcyjnego w rolnictwie indywidualnym, można drogą dedukacji wnioskować, iż szereg ujawnionych w badaniu przesłanek

zdaje się niezbicie świadczyć o wysoko kapitałochłonnej produkcji rolniczej, która z kolei gwarantuje najczęściej reprodukcję rozszerzoną majątku.

Przewaga na Dolnym Śląsku gospodarstw remontujących oraz modernizujących swe warsztaty rolne nad gospodarstwami wznoszącymi nowe obiekty nie powinna budzić większych obaw, bowiem stan posiadania w indywidualnym rolnictwie tego regionu trwałych budynków murowanych i zelektryfikowanych jest szczególnie duży. W przeważającej licznie przypadków wymagają one istotnie jedynie przeprowadzenia remontów i modernizacji.

Z przedstawionych dotychczas rozważań wypływa między innymi bardzo istotny wniosek, iż obok szeregu innych czynników kształtujących wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej, czołową rolę zdaje się odgrywać wielkość przychodów osiągniętych przez indywidualne gospodarstwa rolne.

Zbadanie korelacji zachodzących pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi a przychodami i innymi istotnymi czynnikami wpływającymi na poziom tych wydatków, wydaje się być logiczną konsekwencją dotychczasowych rozważań. Zagadnieniu temu poświęcony jest następny fragment pracy.

3.7. Produkcyjno-inwestycyjne wydatki w powiązaniu z określającymi je czynnikami

3.7.1. Czynniki kształtujące wydatki produkcyjno-inwestycyjne.

Podobnie jak każde zjawisko o charakterze społeczno-gospodarczym, również wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności

wiejskiej kształtowane są przez szereg czynników. Wielka mnogość i zróżnicowany charakter tych czynników uniemożliwiają praktycznie ustalenie siły wpływu każdego z nich i zmuszają do selekcyjonowania jedynie tych, których oddziaływanie na badane zjawisko wydaje się być najsilniejsze.

Szczególnością sprawia określenie wpływu czynników niewymiernych. W dotychczasowej praktyce badawczej tego typu czynniki pomijane są w analizie korelacyjnej. Należy jednak zawsze pamiętać o roli, jaką odgrywają niemierzalne czynniki w kształtowaniu badanych zjawisk.

W literaturze można znaleźć niewiele prób analizy czynników określających wydatki produkcyjno-inwestycyjne gospodarstw chłopskich. Dość licznie reprezentowane są natomiast badania popytu mieszkańców wsi na dobra i usługi produkcyjne i inwestycyjne. Biorąc pod uwagę, iż przedmiotem tych badań jest w zdecydowanej większości przypadków popyt zrealizowany, można przyjąć, że dotyczą one w istocie wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej. Istnieje zatem kilkanaście opracowań, w których można znaleźć próby wyodrębniania czynników kształtujących wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności rolniczej.

M. Czerniewska za podstawowy czynnik wpływający na popyt gospodarstw chłopskich uznała przychody pieniężne ludności chłopskiej ^{1/}.

H. Szulce analizując czynniki różnicujące przestrzennie handlową obsługę wsi wyodrębniła tym samym kilka czynników różnicujących przestrzennie wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej ^{2/}. Należą do nich między innymi:

- - - - -

1/ M. Czerniewska, Badania popytu w gospodarstwach chłopskich, ZW CRS, Warszawa 1965, s.18-32.

2/ H. Szulce- Czynniki różnicujące handlową obsługę wsi ..., op. cit, s. 22-115.

- poziom ekonomiczny i struktura społeczno-agrarna wsi,
- dochody ludności wiejskiej,
- powiązania ludności wiejskiej z miastem,
- preferencje konsumpcyjne ludności wiejskiej.

Według M. Brojerskiego wydatki ludności rolniczej na zakupy artykułów do produkcji rolnej uzależnione są głównie od dochodów oraz relacji zmian cen produktów rolnych i środków produkcji ^{1/}. Zdaniem autora zmiany tempa wzrostu popytu na artykuły do produkcji rolnej mają ścisły związek z kształtowaniem dochodów ludności rolniczej, zmiany cen natomiast oddziałują różnie na gospodarstwa małe i duże, silne i słabo intensywne.

Zdaniem E. Mogilnickiego, H. Olszewskiego i B. Strużka popyt na środki produkcji zależy od stanu rolnictwa oraz tempa jego rozwoju i strukturalnych przeobrażeń, a mianowicie od poziomu, dynamiki, struktury gałęziowej oraz cykliczności i sezonowości produkcji rolnej, od specjalizacji gospodarstw, ich struktury obszarowej, poziomu uzbrojenia technicznego itp. ^{2/}. Im większa produkcja globalna i towarowa, szybsze tempo jej rozwoju, wyższa specjalizacja oraz lepszy poziom wyposażenia technicznego w rolnictwie, tym większy popyt gospodarstw rolnych na środki produkcji.

Badania preferencji produkcyjnych i konsumpcyjnych gospodarstw chłopskich przeprowadzone przez S. Gajewskiego pozwoliły ustalić, że zależą one głównie od obszaru gospodarstw oraz zarobkowania poza rolnictwem ^{3/}.

-
- 1/ M. Brojerski, Wpływ zmian cen i dochodów na zakupy artykułów do produkcji rolnej. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1973, zeszyt 3, s. 195-205.
 - 2/ E. Mogilnicki, H. Olszewski, B. Strużek, *Ekonomika ...*, op. cit. s. 58
 - 3/ S. Gajewski, Konkurencyjność wydatków na zakup maszyn rolniczych i dóbr trwałego użytku w gospodarstwach chłopskich. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1971, nr 3, s. 73-89.

J. Turski stwierdza, iż przychody pieniężne, to podstawowy czynnik tworzący popyt na artykuły do produkcji rolnej ^{1/}.

Podobnie uważa S. Ogrodnik badając związki zachodzące pomiędzy dochodami i wydatkami ludności wiejskiej na środki produkcji rolniczej ^{2/}.

Opinię tę podziela również szereg innych autorów, między innymi B. Gregor ^{3/}, E. Kurek ^{4/}, J. Marak ^{5/}.

S. Grabowski wyodrębnia następujące czynniki kształtujące zakup pasz treściwych przez gospodarstwa chłopskie ^{6/}:

- stan środków pieniężnych w gospodarstwie /przychody pieniężne,
- stan własnych zasobów pasz treściwych,
- stan własnych zasobów pasz substytucyjnych,
- poziom i struktura produkcji zwierzęcej

Najwyższa korelacja zachodzi, według badań tego autora, między popytem na pasze treściwe a przychodami pieniężnymi ludności wiejskiej.

Interesującej analizy czynników kształtujących popyt na sprzęt rolniczy dokonał A. Kaczor ^{7/}. Czynniki te podzielił autor na:

- - - - -

- 1/ J. Turski, Rynek środków produkcji dla rolnictwa w województwie poznańskim. *Wiś Współczesna* 1974, nr 5, s. 118.
- 2g. Ogrodnik, Wpływ rejonów uprzemysławianych ..., op. cit., s. 163-248;
S. Ogrodnik, Popyt na środki produkcji ..., op. cit., s. 85-134.
- 3/ B. Gregor, Rynek artykułów do produkcji ..., op. cit., s. 67-77.
- 4/ E. Kurek, Elastyczność wydatków produkcyjnych ..., op. cit., s. 119-124.
- 5/ J. Marak, Wydatki inwestycyjno-produkcyjne ..., op. cit., s. 147-167
- 6/ S. Grabowski, Analiza czynników kształtujących zakup pasz treściwych przez gospodarstwa chłopskie w warunkach reglamentacji, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1970, nr 3, s. 79-94.
- 7/ A. Kaczor, Czynniki kształtujące popyt ..., op. cit., s. 82-83.

- endogeniczne, czyli związane bezpośrednio z gospodarstwem rolnym, znajdujące się niejako wewnątrz gospodarstwa,
 - egzogeniczne, czyli zewnętrzne w stosunku do gospodarstwa.
- Według tegoż autora podział powyższy ma w dużym stopniu charakter umowny i klasyfikacyjny w celu ułatwienia analizy, bowiem między czynnikami endogenicznymi i egzogenicznymi zachodzą liczne powiązania i związki o typie sprzężeń zwrotnych.

Do szczegółowej analizy popytu gospodarstw chłopskich na sprzęt rolniczy przyjął A. Kaczor następujące czynniki:

- obszar gospodarstwa,
- wielkość i rodzaj siły pociągowej,
- obsadę inwentarza,
- zatrudnienie w gospodarstwie,
- wielkość produkcji towarowej,
- usługi mechaniczne kółek rolniczych,
- poziom intensywności rolnictwa.

Autorzy przedstawionych powyżej opracowań wyodrębniali głównie czynniki kształtujące wydatki /popyt/ na zakup środków produkcji rolniczej. Nie mniej istotne znaczenie mają czynniki określające wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych.

F. Tomczak wymienia trzy podstawowe przesłanki wzrostu popytu na usługi produkcyjne ^{1/}. Są to:

- stały proces zmniejszania się siły roboczej w rolnictwie,
- szybki wzrost liczby gospodarstw dwuzawodowych,
- wzrost zapotrzebowania na pracę żywą w związku z postępującym procesem intensyfikacji produkcji rolnej i wzrostem wy-

1/ F. Tomczak, Ekonomiczne podstawy systemu obsługi produkcyjnej rolnictwa. SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 25, ZW ORS, Warszawa 1971, s. 160-163.

dajności jednostkowej ziemi i zwierząt hodowlanych.

O bezpośrednim popycie na usługi decyduje, zdaniem F. Tomozaka, liczba i cechy ekonomiczne nabywców oraz ceny usług.

J. Kadrys i M. Kargol głównych czynników kształtujących popyt na usługi wiejskie upatrują w stanie uzbrojenia rolników w środki produkcji i w zdolności nabywczej ludności wiejskiej ^{1/}.

Zdaniem D. Gałaja i T. Hunka ogólną usługochłonność gospodarki chłopskiej i wsi określają następujące czynniki ^{2/}:

- wzrost zużycia środków obrotowych pochodzenia przemysłowego,
- specjalizacja produkcji rolniczej,
- przemiany demograficzne w strukturze ludności wiejskiej,
- nowe potrzeby kulturalno-obywatelskie ludności,
- konieczność dostosowania produkcji rolniczej do wymagań rynku.

E. Mogilnicki, H. Olszewski i B. Strużek za najistotniejsze czynniki wpływające na rozwój usług rolniczych uważają ^{3/}:

- społeczny podział pracy,
- postęp rolniczy w jego różnorodnych postaciach,
- wzrost koncentracji produkcji rolnej i jego kapitałochłonności,
- postęp socjalny.

Wśród czynników kształtujących wydatki produkcyjne /popyt/ ludności wiejskiej, do najczęściej wymienianych w powyższych opracowaniach należą niewątpliwie przychody pieniężne.

Drugą dużą grupę stanowią czynniki produkcyjne. Pozostałe

1/ J. Kadrys, M. Kargol, Kierunki rozwoju usług wiejskich. Gospodarka Planowa, 1964, nr 5, s.42-46,

2/ D. Gałaj, T. Hunek, Kółka rolnicze a gospodarstwa chłopskie, PWRiL, Warszawa 1966.

3/ E. Mogilnicki, H. Olszewski, B. Strużek, Ekonomia ..., op.cit., s.283.

czynniki zmieniają się w każdym z opracowań w zależności od branżowego i przestrzennego zakresu badań.

Biorąc pod uwagę fakt, iż przedmiotem naszych badań jest całokształt wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej i uwzględniając dotychczasowy dorobek w zakresie doboru czynników wpływających na tego typu wydatki, postanowiono zbadać korelacje zachodzące pomiędzy nakładami na produkcję i inwestycje indywidualnych gospodarstw rolnych a następującymi czynnikami:

I. Grupa czynników przychodowych:

1. Przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolnych.
2. Przychody pieniężne z pracy zarobkowej poza gospodarstwem.
3. Przychody pieniężne z zaciągniętych kredytów.
4. Łączne/ogólne/ przychody pieniężne.

II. Grupa czynników produkcyjnych:

1. Plony 4 zbóż z 1 ha.
2. Plony ziemniaków z 1 ha.
3. Plony buraków cukrowych z 1 ha.
4. Obsada gospodarstw w bydło.
5. Obsada gospodarstw w trzodę ohlewną.

III. Czynniki pozostałe:

1. Struktura obszarowa gospodarstw.
2. Liczebność rodzin chłopskich.
3. Liczba punktów sprzedaży detalicznej artykułów do produkcji rolnej.
4. Wydatki na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych.

Wydaje się, że z uwagi na istotność czynników przychodowych warto poznać, które ze źródeł dochodów w najwyższym stopniu stymuluje wydatki produkcyjne, stąd wyodrębnienie aż czterech czynników przychodu pieniężnego.

Wytypowane czynniki produkcyjne winny ujawnić współzależności pomiędzy nakładami a charakterem specjalizacji produkcyjnej oraz w pewnym stopniu intensywnością produkcji rolniczej.

Wśród czynników ostatniej grupy, jakkolwiek każdy z nich wydaje się w pewnym stopniu wpływać na poziom nakładów produkcyjnych, szczególne znaczenie przypisuje się wielkości gospodarstw rolnych, stanowiącej niejako wypadkową wielu czynników produkcyjnych.

W zaproponowanym zestawie czynników odczuwa się brak dwóch istotnych, jak można sądzić, elementów a mianowicie cen oraz uzbrojenia warsztatów rolnych w środki produkcji rolniczej /wraz ze stopniem zużycia tych środków/.

Konieczność rezygnacji z tych czynników spowodowała bariera informacyjna /w przypadku drugim/ oraz brak przestrzennego zróżnicowania/w przypadku cen/.

Pomimo tych mankamentów można mieć nadzieję, iż wyselekcjonowana lista czynników pozwoli uzyskać rozeznanie, jakie elementy decydują o poziomie wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej.

3.7.2. Analiza czynników określających nakłady produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej.

O ile wyboru czynników kształtujących wydatki produkcyjno-inwestycyjne można dokonać jedynie na podstawie nabytych w prak-

tyce doświadczeń lub logicznej analizy zjawisk rynkowych, to mierzeniu ścisłości zaobserwowanych związków służy precyzyjna metoda ekonometryczna, jaką jest rachunek korelacyjny. Zbadanie każdej współzależności wymaga przeprowadzenia szeregu operacji rachunkowych na zbiorowościach liczących co najmniej kilkanaście obserwacji statystycznych, toteż rachunek korelacyjny można doskonale powiązać z analizą regionalną, opierając badania w skali regionu /województwa/ na obserwacjach jednostkowych w poszczególnych powiatach 1/.

W badaniach korelacji wykorzystano metody i wzory zamieszczone w pracach J. Perkala 2/ i Z. Hellwiga 3/.

Dla ustalenia wartości korelacji zachodzącej pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi a poszczególnymi, kształtującymi je czynnikami, obliczono współczynniki korelacji prostoliniowej "r". Gdy współczynnik "r" wskazywał na małą zależność prostoliniową między badanymi zjawiskami, obliczono stosunek korelacyjny r^2 , aby zbadać, czy w ogóle istnieje zależność między tymi zjawiskami $r^2 \geq r^2$. W przypadku otrzymania wysokich wartości współczynników "r" przyjęto, że zależność prostoliniowa wystarczająco dobrze odzwierciedla ten związek 4/.

Można założyć, iż korelacja prostoliniowa między danymi zjawiskami:

nie występuje, gdy $r = 0$

jest słaba, gdy $0 < r \leq 0,3$

-
- 1/ J. Marak, Analiza korelacyjna jako metoda badań rynku wiejskiego Prace Naukowe WSE we Wrocławiu, nr 38, Wrocław 1973, s.75.
 - 2/ J. Perkal, Matematyka dla przyrodników i rolników, cz. II, PWN, Warszawa 1967, s. 108-131,
 - 3/ Z. Hellwig, Regresja liniowa i jej zastosowanie w ekonomii, PWE, Warszawa 1967, s. 35-54.
 - 4/ Por. J. Marak, Zastosowanie rachunku korelacyjnego w regionalnej analizie rynku wiejskiego. Wandel Wewnętrzny, 1973, nr 1, s.42.

umiarkowana, gdy	$0,3 < r \leq 0,5$
znaczna, gdy	$0,5 < r \leq 0,7$
wysoka, gdy	$0,7 < r \leq 0,9$
bardzo ścisła, gdy	$0,9 < r < 1$
funkcyjna, gdy	$r = 1$

Jeżeli współczynnik "r" jest bliski zera, to wskazuje on na brak zależności lub na zależność nieprostoliniową ^{1/}.

Przedstawione w punkcie 3.7.1. wybrane, sklasyfikowane czynniki kształtujące wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej mają, ze względu na ich niejednorodny charakter, zróżnicowane miary jakościowe, które umożliwiają dyferencjację przestrzeni tychże czynników.

Syntetyczne zestawienie rezultatów badań korelacji pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi ludności wiejskiej w roku 1974 a określającymi je czynnikami zawiera tabela 50.

Dla lepszego zobrazowania związków korelacyjnych zastosowano równocześnie graficzną metodę prezentowania współzależności. Wykresy ilustrujące charakter poszczególnych korelacji zamieszczono w aneksie /rys. I - XIII/.

Na wykresach zmienną zależną "y" są zawsze wydatki produkcyjno-inwestycyjne, natomiast zmienną niezależną "x" mianowano kolejno wybrane czynniki, celem badania jest bowiem ustalenie, w jakim stopniu zmiany jakościowe tych czynników wpłynęły na wzrost lub spadek wydatków. Uwidocznione na wykresach punkty opatrzone numerami od 1 do 27 oznaczają powiaty Dolnego Śląska, przy czym numeracja wynika z uporządkowania powiatów w kolejności alfabetycznej i przypisanie im kolejnych numerów /zob. np. tabela 37/.

1/ Por. S. Bartosiewicz, S. Bronszajn, Statystyka teoretyczna, WSE Wrocław 1958, s. 254.

T a b e l a 50.

Zestawienie wyników badań korelacji pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi a kształtującymi je czynnikami, w roku 1974.

Lp.	Zmienna niezależna "x"	Zmienne zależne "y"	Wartość współczynnika korelacji "r"	Wartość "r ² "	Wartość stosunku korelacyjnego "r ² "	
1	2	3	4	5	6	
I. Czynniki przychodowe						
1.	Przychody pieniężne ze sprzedaży prod. rolnych	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej	0,841	-	-	
2.	Przychody pieniężne z pracy zarobkowej poza gospodarstwem		-0,350	-	-	
3.	Przychody pieniężne z zaciągniętych kredytów		0,829	-	-	
4.	Łączne przychody pieniężne		0,893	-	-	
II. Czynniki produkcyjne						
5.	Plony 4 zbóż z 1 ha		0,510	-	-	
6.	Plony ziemniaków z 1 ha		-0,142	0,020	0,189	
7.	Plony buraków cukrowych z 1 ha		0,603	-	-	
8.	Obsada gospodarstw w bydło		0,261	0,068	0,185	
9.	Obsada gospodarstw w trzodę chlewną		0,416	-	-	
III. Czynniki pozostałe						
10.	Struktura obszarowa gospodarstw		0,624	-	-	
11.	Liczebność rodzin chłopskich		0,227	0,052	0,097	
12.	Liczba punktów sprzedaży detalicznej artykułów do prod.rolnej	0,269	0,072	0,104		
13.	Wydatki na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych	0,009	0,00008	0,088		

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Na wykresach przedstawiono /w postaci linii przerywanej/ linie regresji pierwszego rodzaju oraz wykreślono linią ciągłą proste regresji, zwane często nożycami korelacyjnymi, przy czym linią pogrubioną zaznaczono bardziej istotne dla nas proste aproksymujące zależność wydatków od wybranych czynników ^{1/} Stopień rozwarcia nożyc korelacyjnych pozwala, podobnie jak kąt nachylenia prostej regresji względem osi "x", ustalić graficznie stopień korelacji pomiędzy badanymi zjawiskami.

Gdy kształt linii regresji pierwszego rodzaju różni się zdecydowanie od prostej, można podejrzewać, że istnieje krzywa wyższego stopnia, która lepiej niż linia prosta charakteryzuje zależność między badanymi wielkościami.

Przechodząc do oceny zbadanych korelacji pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi ludności wiejskiej a kształtującymi je czynnikami należy podkreślić, iż wśród wybranych do badań czynników najsilniej oddziałującymi na wydatki okazały się być przychody pieniężne, przy czym nie jest tu obojętne źródło przychodów. Wysoka, według przyjętej skali, korelacja zachodzi pomiędzy nakładami na produkcję i inwestycje a przychodami produkcyjnymi ze sprzedaży produktów rolnych. Jest to poniekąd dowodem, że rolnicy uzależniają wielkość nakładów produkcyjno-inwestycyjnych od poziomu przychodów pieniężnych ze sprzedaży produktów rolniczych. Ponadto można się domyślać, iż tego typu przychody przeznaczane są głównie na cele produkcyjne i inwestycyjne.

Wysoki współczynnik korelacji ilustrujący zależność pomiędzy wydatkami produkcyjnymi i inwestycyjnymi a otrzymanymi kredytami potwierdził w pełni domniemany związek ścisły między tymi

1/ J. Perkal, Matematyka m., op. cit., s.105-140.

zjawiskami, jako że warunkiem uzyskania kredytów obrotowych i inwestycyjnych /dominujących w ogólnej puli kredytów/ jest wykorzystanie ich zgodnie z przeznaczeniem.

Bardzo interesujący rezultat otrzymano z obliczenia korelacji pomiędzy nakładami produkcyjno-inwestycyjnymi a przychodami z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym. Świadczy on o tym, że wpływy pieniężne uzyskiwane z pozaprodukcyjnych źródeł znajdują w gospodarstwach rolnych głównie pozaprodukcyjne przeznaczenie ^{1/}. Dotyczy to szczególnie gospodarstw chłopo-robotników i robotniko-chłopów.

Z analizy korelacyjnej wynika, że w ostatecznym rachunku o poziomie nakładów na produkcję i inwestycje decyduje wielkość globalnej sumy przychodów pieniężnych /ze wszystkich źródeł łącznie/. Można przypuszczać, że ma to pewien związek z wielkością gospodarstw chłopskich, jako że gospodarstwa większe mają obiektywnie lepsze warunki osiągnięcia wyższych dochodów ^{2/}.

Drugą grupę czynników kształtujących wydatki produkcyjno-inwestycyjne stanowią elementy o charakterze produkcyjnym. Znaczenie wyższe współczynniki korelacji pomiędzy wydatkami a takimi czynnikami, jak: plony buraków cukrowych, plony 4 zbóż i obsada gospodarstw w trzodę chlewną świadczą, że są to kierunki produkcji nie tylko wysoko dochodowe, ale również wysoko intensywne i nakładochłonne.

Niska wartość współczynnika korelacji w przypadku obsady

- - - - -

1/ Do podobnych wniosków doszedł S. Gajewski na podstawie badań przeprowadzonych w województwie łódzkim; por. S. Gajewski, Konkurencyjność wydatków na zakup maszyn rolniczych ..., op. cit., s. 73-89.

2/ Por. A. Woś, Popyt ludności wiejskiej na dobra konsumpcyjne nieżywnościowe, SIB. Seria Rynku Wiejskiego, Nr 26, ZW CRS, Warszawa 1971, s. 138.

gospodarstw w bydło, a szczególnie plonów ziemniaków pozwala przypuszczać, że są to w większości przypadków kierunki produkcji na Dolnym Śląsku mniej istotne, a tym samym nie mobilizują rolników do ponoszenia nakładów produkcyjnych, lub nawet działają destymulująco.

W trzeciej grupie czynników szczególną rolę odgrywa struktura obszarowa gospodarstw /jeden z najwyższych współczynników korelacji/. Wielkość gospodarstwa wydaje się być swego rodzaju czynnikiem syntetycznym, obejmującym /i kompensującym/ czynniki dochodowe, produkcyjne i szereg innych.

Słaba, jak się okazało, korelacja zachodzi pomiędzy wydatkami na produkcję i inwestycje a liczebnością rodzin chłopskich i liczbą punktów sprzedaży detalicznej artykułów do produkcji rolnej. Można na tej podstawie wnioskować, że proces zastępowania wysiłku fizycznego rolników zmechanizowaną pracą produkcyjną przebiega ciągle jeszcze zbyt wolno. Druga uwaga odnosi się do gęstości sieci handlowej z artykułami do produkcji rolnej.

Nie jest ona, jak stwierdzono, istotnym czynnikiem kształtującym wydatki produkcyjno-inwestycyjne. Wynika to najprawdopodobniej stąd, że dobra i usługi produkcyjno-inwestycyjne zaliczają się do rzadko nabywanych, przy czym wartość pojedynczych transakcji jest z reguły znaczna.

O zupełnym braku korelacji można mówić w przypadku wydatków na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych. Zatem rolnicy nie uzależniają nakładów na produkcję i inwestycje od wydatków o charakterze konsumpcyjnym. Potwierdzona została tym samym w pewnym stopniu ^{opinią} E. Garbacika o preferowaniu przez rolnika zakupów dóbr produkcyjnych kosztem artykułów spożycia osobistego ^{1/}.

Podsumowując poczynione powyżej uwagi trzeba stwierdzić, iż dochód okazał się czynnikiem, który w głównej mierze stymuluje wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej. Takie stwierdzenie upoważnia do bliższego zbadania wpływu tego czynnika na nakłady o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym. Przeprowadzona analiza korelacyjna miała charakter statyczny i oparta była na informacjach dotyczących roku 1974. Chcąc poznać interesujące nas zjawisko w ujęciu dynamicznym, można posłużyć się badaniem elastyczności dochodowej wydatków.

Metodę ^{badania/}elastyczności dochodowej wydatków można w pewnym stopniu identyfikować z badaniem elastyczności dochodowej popytu, jako że najczęściej opierają się one na informacjach empirycznych dotyczących dochodów /przychodów pieniężnych/ oraz wydatków /popytu zrealizowanego/. Elastyczność dochodowa wydatków była dotychczas przedmiotem badań wielu autorów. Warto wspomnieć chociażby o pracach A. Wośa ^{1/}, M. Czerniewskiej ^{2/}, S. Mynarskiego ^{3/}, S. Ogrodnika ^{4/}, E. Kurek ^{5/}, L. Beskid ^{6/}, W. Paszkiewicz, K. Żebrowskiego ^{7/}.

- - - - -
- 1/ A. Woś, Popyt ludności wiejskiej na dobra konsumpcyjne nieżywnościowe, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, Nr 26, ZW CRS, Warszawa 1971.
 - 2/ M. Czerniewska, Badania popytu w gospodarstwach chłopskich, ZW CRS, Warszawa 1965.
 - 3/ S. Mynarski, Wpływ dochodu i składu osobowego rodziny na wielkość i strukturę jej wydatków. Prace Komisji Nauk Ekonomicznych, Nr 9, Ossolineum, Wrocław 1967.
 - 4/ S. Ogrodnik, Popyt na środki produkcji i artykuły konsumpcyjne na tle bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności wiejskiej, w: Problemy rynku rolnego w województwie lubelskim, ZW CRS, Warszawa 1967.
 - 5/ E. Kurek, Elastyczność wydatków produkcyjnych ogółem i wydatków na nawozy mineralne w stosunku do przychodów pieniężnych, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 1968, nr 1, s. 119-124.
 - 6/ L. Beskid, Elastyczność popytu rodzin pracowników w Polsce w szeregu czasowym 1957-1968. Studia Ekonomiczne 1972, z. 25, s. 5-21
 - 7/ W. Paszkiewicz, K. Żebrowski, Wykorzystanie współczynników dochodowej elastyczności popytu w planowaniu handlu, Prace Naukowe AE Wrocław, Nr 59, Wrocław 1975, s. 61-79.

W pracach powyższych, niezależnie od przyjętego nazewnictwa, dokonano w rzeczywistości badań dochodowej elastyczności wydatków. Różnica polega na interpretacji otrzymanych wyników. W niniejszym opracowaniu celowa jest interpretacja "wydatkowa" współczynników elastyczności dochodowej. Rezultaty przeprowadzonych badań przedstawia tabela 54.

Do badań elastyczności dochodowej wydatków wybrano tylko te segmenty dochodów, które wykazały się najwyższym współczynnikiem korelacji /patrz tabela 50/, a zatem łączne przychody pieniężne, przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolnych, oraz przychody pieniężne z zaciągniętych kredytów.

Jak wynika z tabeli 54, badanie zmian w latach 1970-1974 pozwoliło ustalić, że przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolnych są równoważnym czynnikiem z ogólnymi przychodami pieniężnymi, natomiast najsilniej na wzrost nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych oddziałują zwiększone kredyty inwestycyjne i obrotowe.

Pogłębione badanie /w odstępach dwuletnich/ nakazuje z większą ostrożnością odnosić się do oceny współczynnika elastyczności wydatków produkcyjno-inwestycyjnych względem przychodów osiągniętych z zaciągniętych kredytów.

Bardzo znaczne różnice w wartości współczynnika " η_y " w poszczególnych latach pozwalają przypuszczać, że jakkolwiek kredyt jest istotnym czynnikiem określającym wydatki produkcyjno-inwestycyjne, to jego ograniczony rynkowo charakter /ograniczona podaż kredytu/ powoduje dużą zmienność a nawet przypadkowość w kształtowaniu wydatków.

T a b e l a 54.

Zestawienie wyników badań elastyczności dochodowej wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Lata	D /wydatki/	X /przychody/	$\frac{\Delta y}{y} \cdot \frac{x}{x}$ /współczynnik elastyczności dochodowej wydatków/
1	2	3	4	5
1.	1970-1974	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne	Przychody pieniężne ogółem	0,96
2.	1970-1971			1,57
3.	1971-1972			1,22
4.	1972-1973			0,60
5.	1973-1974			0,36
6.	1970-1974		Przychody ze sprzedaży produktów rolnych	0,96
7.	1970-1971			1,72
8.	1971-1972			1,03
9.	1972-1973			0,58
10.	1973-1974			0,41
11.	1970-1974		Przychody pieniężne z zaciągniętych kredytów	3,25
12.	1970-1971			1,36
13.	1971-1972			11,51
14.	1972-1973			0,36
15.	1973-1974			-0,60

x/ wzór na elastyczność popytu /wydatków/ względem dochodu zaczerpnięto z pracy zbiorowej pod red. Z. Hellwiga, Zarys ekonometrii, PWE, Warszawa 1973, s. 212.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

Znacznie bardziej celowe wydaje się pogłębienie badań elastyczności wydatków na produkcję i inwestycje względem przychodów łącznych / ogólnych/ oraz przychodów ze sprzedaży produktów rolnych. Interesująca jest tu stała, zmniejszająca się z roku na rok wartość współczynników elastyczności. Zjawisko to należy tłumaczyć zaobserwowaną już wcześniej prawidłowością w przeznaczaniu uzyskanych przychodów pieniężnych. Otóż w okresie szybkiego wzrostu przychodów pieniężnych, początkowo rolnicy przeznaczają je głównie na bieżącą produkcję rolniczą. W miarę dalszego wzrostu dochodów, kierowane są one w coraz to większym stopniu na inwestycje, konsumpcję oraz akumulację. Stąd też malejąca dochodowa elastyczność wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej.

Przedstawione w niniejszym rozdziale rezultaty badań produkcyjnych i inwestycyjnych wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska pozwoliły dokonać szeregu istotnych spostrzeżeń oraz wysnuć kilka wniosków natury ogólnej.

Niewątpliwie najważniejszym osiągnięciem jest stwierdzenie, iż w objętym badaniem okresie czasu nie występowało w rolnictwie indywidualnym regionu zjawisko dekapitalizacji. Świadczą o tym pewne cechy diagnostyczne. Zaliczają się do nich między innymi:

- wyższa na Dolnym Śląsku od średniokrajowej oraz od wybranego do porównań regionu lubelskiego nakładochłonność produkcji rolnozojowej,
- korzystny na tle kraju i lubelszczyzny udział wydatków na produkcję i inwestycje w przychodach pieniężnych ludności wiejskiej,
- plasowanie się regionu dolnośląskiego w czołówce krajowej pod względem wartości wydatków produkcyjno-inwestycyjnych

w przelozeniu na 1 gospodarstwo chłopskie oraz na 1 hektar powierzchni indywidualnych gospodarstw rolnych,

- racjonalne, gwarantujące wprowadzanie postępu technicznego, zmiany w strukturze nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje.

Drugim istotnym sukcesem badawczym było ustalenie i kilkakrotne potwierdzenie innymi metodami, hierarchii wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska. Stwierdzono ponad wszelką wątpliwość, że w okresie szybkiego wzrostu dochodów, użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych w pierwszej fazie zwiększają wydatki na bieżącą produkcję rolniczą. W miarę dalszego wzrostu dochodów pieniężnych rolnicy indywidualni przeznaczają zwiększone środki na zakup droższych urządzeń produkcyjnych, na budowę i remonty obiektów gospodarskich i mieszkalnych oraz na konsumpcję i akumulację.

Spośród wyselekcjonowanych 13-tu czynników najsilniej stymulującymi wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej okazały się wielkość przychodów pieniężnych /szczególnie ze sprzedaży produktów rolnych/, oraz powierzchnia gruntów użytkowanych przez gospodarstwa chłopskie. Destymulujący wpływ ma wzrost przychodów z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym, stąd wniosek, że z tego tytułu dochody przeznaczane są głównie na cele konsumpcyjne, rozluźniając tym samym więzi użytkowników gospodarstwa z warsztatem rolnym.

Dokonana w tym rozdziale analiza opierała się głównie na danych pochodzących ze statystyki masowej oraz w niewielkim zakresie na innych źródłach informacji, które ze względu na

różnorodny charakter i odmienne cele, nie pozwoliły na zbadanie wszystkich istotnych kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej, jak również na ustalenie prawidłowości wydatkowania na produkcję i inwestycje w gospodarstwach większych i mniejszych, wysoko i nisko dochodowych, położonych blisko i w oddaleniu od miasta itd.

Szansę taką stwarza badanie ankietowe przychodów i wydatków produkcyjno-inwestycyjnych indywidualnych gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku. Szczególną zaletą i głównym celem tego typu ankiety jest zatem stworzenie podstawy do badania prawidłowości w dziedzinie kierunków i hierarchii wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej.

Właśnie następny, ozwarty rozdział pracy poświęcono m.in. omówieniu wyników badań ankietowych przychodów pieniężnych i wydatków produkcyjno-inwestycyjnych mieszkańców wsi regionu dolnośląskiego.

R O Z D Z I A Ł IV.

WPLYW WARUNKÓW SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH NA STRUKTURĘ I KIERUNKI WYDATKÓW PRODUKCYJNYCH LUDNOŚCI ROLNICZEJ

/na podstawie badań ankietowych/

Chcąc poznać prawidła rządzące wydatkami ludności, należy w pierwszym rzędzie zbadać kierunki i hierarchię tychże wydatków. Wykazanie tego typu prawidłowości winno wypełnić istniejącą lukę teoretyczną, ale jednocześnie służyć pomocą w objaśnianiu wielkości rynkowych.

Szczegółowego znaczenia nabiera badanie kierunków i hierarchii wydatków ludności chłopskiej, jako że zachodzi tu zjawisko konkurencyjności zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych oraz produkcyjno-inwestycyjnych.

W badaniach dokonanych w poprzednich rozdziałach, a opartych na informacjach pochodzących ze źródeł ogólnie dostępnych, szczególnie ze statystyki masowej, nie zdołano z przyczyn obiektywnych wykazać szeregu istotnych prawidłowości wynikających ze zróżnicowanych warunków w jakich działają indywidualne gospodarstwa rolne. Do wspomnianych warunków zaliczyć między innymi należy wielkość gospodarstw, ich oddalenie od ośrodków miejskich, liczebność rodzin chłopskich itd.

Uznano, iż wyodrębnienie prawideł wydatkowania na cele produkcyjno-inwestycyjne na wsi, wynikających ze zróżnicowanych warunków funkcjonowania chłopskich warsztatów rolnych, będzie możliwe dzięki badaniu ankietowemu. Ankieta stwarza również szansę bliższego poznania źródeł i struktury przychodów pieniężnych, oraz perspektywicznych zamierzeń produkcyjno-inwestycyjnych ludności chłopskiej.

Doceniając korzyści płynące z tego typu badań, przeprowadzono w roku 1972 ankietę przychodów pieniężnych, wydatków oraz zamierzeń produkcyjno-inwestycyjnych indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku, przy czym dotyczyła ona przychodów i wydatków w roku 1971, oraz niektórych innych informacji w roku gospodarczym 1970/1971.

4.1. Metoda losowania populacji próbnej indywidualnych gospodarstw rolnych

Wydatki związane z prowadzeniem produkcji rolnej oraz działalnością inwestycyjną ponoszone są w zasadzie nie przez osoby fizyczne, lecz najczęściej przez rodziny chłopskie gospodarujące wspólnie w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Przedmiotem zainteresowania w niniejszym badaniu, a tym samym podstawową jednostką badawczą jest zatem indywidualne gospodarstwo rolne.

Zastosowana metoda nosi cechy badania częściowego, reprezentacyjnego, to znaczy, że badaniem objęto pewną zbiorowość gospodarstw chłopskich spełniającą wymogi reprezentanta ogółu gospodarstw indywidualnych na Dolnym Śląsku.

Dla uzyskania reprezentatywności próby empirycznej niezmiernie ważne jest spełnienie dwóch podstawowych warunków:

- zagwarantowania odpowiedniej liczebności próby,
- właściwy dobór podstawowych jednostek badawczych do populacji próbnej.

Uwzględniając fakt, że podstawowym kryterium różnicującym gospodarstwa chłopskie /a zarazem swoistym miernikiem syntetycznym ich zamożności/ jest wielkość powierzchni użytkowanych przez nie gruntów; ten właśnie element wybrano za podstawę określenia wymaganej liczebności próby empirycznej.

Znając rzeczywistą strukturę obszarową gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku, można przy pomocy wzoru matematycznego obliczyć pożądaną liczebność próby empirycznej. Wśród wzorów tego typu na uwagę zasługuje poniższy^{1/}

$$n = \frac{\lambda^2 \cdot p / 100 - p}{e_p^2}$$

gdzie:

- n - liczebność próby empirycznej
- λ - współczynnik wielokrotności odchylenia standardowego średniej wartości próby empirycznej,
- p - wartość procentowa,
- e_p - błąd próby empirycznej dla wartości procentowej.

Korzystając z danych o strukturze obszarowej gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku^{2/}, ustalono przy pomocy wzoru na

1/ Por. Badania ankietowe popytu konsumpcyjnego, praca zbiorowa, PWE, Warszawa 1976, s. 226.

2/ Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1972, WUS, Wrocław 1972, s. 298.

obliczanie liczebności próby, że winna ona objąć 1.185 gospodarstw chłopskich. Należy zaznaczyć, że w obliczeniach przyjęto wymagany poziom ufności 95,5%, co odpowiada wartości współczynnika λ równej 2; oraz założono, że błąd próby empirycznej $e_p = \pm 5\%$.

Biorąc pod uwagę fakt, że pomimo wykorzystania ankietierów do zbierania informacji, pewna część ankiet pozostaje z reguły nie wypełniona lub wypełniona niewłaściwie, względnie nierzetelnie, zdecydowano znacznie powiększyć próbę empiryczną. Ustalono, że badaniem objętych zostanie 2.000 indywidualnych gospodarstw rolnych, co w stosunku do ogólnej liczby 170.211 gospodarstw chłopskich ^{1/} stanowi blisko 1,2%.

Spśród wielu sposobów doboru populacji próbnej wybrano metodę losowania wielostopniowego. Postąpiono tak ze względu na brak jednolitego wykazu gospodarstw chłopskich w regionie, brak znajomości ich rozproszenia terytorialnego oraz dogodny hierarchiczny układ administracyjny badanego terenu /Dolnego Śląska/.

Losowanie wielostopniowe, najogólniej rzecz biorąc, polega na tworzeniu jednostek losowania kilku stopni ^{2/}. Jednostki losowania pierwszego stopnia składają się z dużych zespołów jednostek badanych. Dzieli się je następnie na mniejsze zespoły jednostek badanych, otrzymując w ten sposób jednostki losowania II stopnia. Jednostki losowania II stopnia dzieli się z kolei na jeszcze mniejsze zespoły jednostek, czyli jednostki losowania III stopnia, i tak dalej aż dochodzi się do podstawowych jednostek badania.

- - - - -

1/ Rocznik statystyczny woj. wrocławskiego 1972, op. cit., s. 208.

2/ Por. R. Zasępa, Metoda reprezentacyjna, Warszawa 1972, s. 224.

Na różne warianty losowania wskazuje S. Szulc podając przykłady losowania 2 i 3-stopniowego ^{1/}.

Podobne postępowanie przyjęto w niniejszym badaniu, gdzie wykorzystano administracyjny podział regionu na powiaty, a następnie gromady /miasta/ i wsie. Funkcje jednostek losowania I stopnia powierzono powiatom zakładając, że wszystkie powiaty objęte zostaną badaniem. W każdym z powiatów wylosowano 20% gromad /oraz miast i osiedli/, które odegrały tym samym rolę jednostek losowania II stopnia. Następnie w ramach jednostki losowania II stopnia /gromady/ wylosowano 20% wsi, które przyjęły miano jednostek losowania III stopnia. Z każdej jednostki losowania III stopnia /wsi/ wylosowano ostatecznie około 20% gospodarstw chłopskich - stanowiących podstawowe jednostki badawcze.

Dalsze założenie dotyczyło środowiska, w jakim mają być przeprowadzone badania. Postanowiono, że ze względu na występowanie pewnej liczby gospodarstw rolnych na terenie miast i osiedli, należy te jednostki terytorialnie objąć również ankietyzacją. Ustalono wobec tego, że w każdym powiecie oraz w wydzielonych miastach powiatowych /miasto Wrocław, jako obszar jest pod względem badanych cech całkowicie odmienny i nie zostało objęte badaniem/ zachowana zostanie również 1,2-procentowa reprezentacja gospodarstw rolnych.

Losowania gromad, miast i osiedli dokonano porządkując alfabetycznie ich nazwy i numerując kolejno w ramach każdego powiatu. Następnie przy pomocy losów zwykłą metodą losowano 20% z ogólnej liczby gromad, miast i osiedli w danym powiecie.

Analogiczne postępowanie przyjęto, losując wsie w poszczególnych gromadach.

- - - - -

1/ Por. S. Szulc, Metody statystyczne, Warszawa 1968, s. 602.

Wydzielone miasta powiatowe stanowiły, podobnie jak pozostałe powiaty, jednostki losowania I stopnia. O ile tzw. typowe powiaty podzielono na jednostki losowania II stopnia, losując w nich gromady, miasta i osiedla, to w wydzielonych miastach powiatowych dokonano bezpośredniego losowania gospodarstw chłopskich.

Podobne zjawisko występowało wśród jednostek losowania II stopnia, w skład których wchodziły gromady oraz miasta i osiedla równe hierarchicznie gromadom. Podczas, gdy gromady dzielono na jednostki losowania III stopnia losując w ramach każdej z nich wsie, to w miastach i osiedlach bezpośrednio wylosowano podstawowe jednostki badawcze, czyli indywidualne gospodarstwa rolne.

Podsumowując można stwierdzić, iż losowanie podstawowych jednostek badawczych /gospodarstw chłopskich/ przeprowadzone zostało dla:

- wydzielonych miast powiatowych - stanowiących jednostki losowania I stopnia,
- osiedli i miast niepowiatowych - stanowiących jednostki losowania II stopnia,
- wsi - stanowiących jednostki losowania III stopnia.

Korzystając z faktu, że Prezydium Gromadzkich Rad Narodowych /obecnie Urzędy Gminne/ dysponują Kartami Gospodarstw zawierającymi podstawowe informacje o każdym indywidualnym gospodarstwie rolnym na danym terenie, zastosowano odmienną od dotychczas stosowanych do tego typu badań, metodę losowania podstawowych jednostek badania, czyli indywidualnych gospodarstw rolnych.

Do wylosowania podstawowych jednostek badania /gospodarstw chłopskich/ zobligowano ankietatorów terenowych. Technika losowania polegała na wybieraniu do badań ze Zbioru Kart Gospodarstw

danej wsi co piątej Karty, natomiast w przypadku osiedla czy miasta - co dziesiątej Karty do momentu osiągnięcia wyznaczonej z góry liczby gospodarstw danego terenu. Operatem losowania ostatniego stopnia były zatem Karty Gospodarstw. Interwał losowania jakkolwiek z matematycznego wyliczenia winien wynosić 85, w rzeczy wistości był równy 5 w przypadku wsi i 10 dla miast i osiedli. Kierowano się tu niewielką na ogół liczbą gospodarstw chłopskich w wylosowanych wsiach i miastach, niekiedy mniejszą od 85.

Generalizując powyższe uwagi należy stwierdzić, że w badaniu zastosowano kombinowaną metodę doboru populacji empirycznej, polegającą na połączeniu losowania wielostopniowego z systematycznym doбором losowym.

Można, jak się wydaje sądzić, iż zastosowana metoda doboru populacji empirycznej zapewniła przypadkowość trafienia do próby poszczególnych gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku. Liczebność populacji próbnej w świetle poczynionych obliczeń oraz w porównaniu do podobnych badań wydaje się wystarczająca do poznania interesujących nas prawidłowości. Dwa podstawowe warunki reprezentatywności próby można zatem uważać za spełnione.

Stwierdzenie powyższe upoważnia do uogólnienia /choć niekiedy z pewną ostrożnością/ wyników badania na całą zbiorowość indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku.

4.2. Charakterystyka ankiety oraz sposobu przeprowadzenia badań

Opracowany dla celów badawczych kwestionariusz ankiety składa się z dwóch nierozzerwalnie połączonych ze sobą części:

- Część I zatytułowana "Ankieta", wypełniana przez ankierów terenowych w indywidualnych gospodarstwach rolnych na podstawie informacji uzyskanych od rolników,
- część II nazwana "Informacje z karty gospodarstwa Gromadzkiej Rady Narodowej" wypełniana przez ankierów terenowych w Prezydiach Gromadzkich Rad Narodowych na podstawie danych zawartych w "Kartach gospodarstw".

Obydwie części ankiety dotyczą oczywiście tego samego indywidualnego gospodarstwa rolnego.

Część I składa się z następujących grup pytań:

1. Produkcyjne wydatki gospodarstwa,
2. Warunki działania gospodarstwa rolnego.
3. Przychody gospodarstwa.
4. Produkcyjne zamierzenia gospodarstwa.

Część II ankiety dostosowana jest do układu "Kart gospodarstw" i zawiera poniższe grupy zagadnień:

1. Osoby zamieszkałe w gospodarstwie.
2. Opis gospodarstwa - nieruchomości.
3. Powierzchnia gruntów i przychodowość gospodarstwa.
4. Inwestycje i ulga inwestycyjna.
5. Zobowiązania pieniężne.

Układ i treść kwestionariusza ankietowego zastosowanego w niniejszym badaniu zaprezentowano w aneksie do niniejszej pracy. Kwestionariusz ankiety zawiera niewątpliwie bardzo dużą liczbę pytań pod adresem respondenta, wymaga jednak tego bilansowy charakter badań.

Ponadto rzetelność informacji o przychodach, wydatkach pro-

dukcyjnych itd. zapewnić może jedynie odpowiednia szczegółowość ankiety. Respondent pomimo najszerszych chęci nie jest w stanie precyzyjnie określić ogólnej wartości przychodów pieniężnych i wydatków produkcyjnych własnego gospodarstwa w minionym roku. Duża szczegółowość badań umożliwia poza tym zbadanie wpływu czynników zewnętrznych na analizowane zjawiska.

W celu uzyskania możliwie najrzetelniejszych danych, niektórym pytaniom nadano charakter ilościowy lub ilościowo-wartościowy. Konsekwencją tego stanu rzeczy była konieczność przeliczenia informacji ilościowych na wartościowe przy pomocy średnich cen.

Korzystając z faktu, że obydwie części ankiety wypełnione są na podstawie informacji uzyskanych z różnych źródeł, zastosowano pytania kontrolne, umożliwiające weryfikację rzetelności i stopnia dokładności wypowiedzi respondentów.

Biorąc pod uwagę szereg czynników natury psychologicznej oraz dla uzyskania najrzetelniejszych informacji zdecydowano przeprowadzić badania przy pomocy ankietów.

W tym celu przeprowadzono rekrutację wśród pracowników komórek ekonomicznych w Gminnych Spółdzielniach "Samopomoc Chłopska". W powiatach świdnickim i wrocławskim ankietyzację przeprowadzili studenci lat starszych Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu - członkowie Koła Naukowego Ekonomiki Handlu. Przed rozpoczęciem ankietyzacji przeprowadzono szkolenie ankietów oraz wręczono im szczegółowe instrukcje dotyczące metody losowania gospodarstw chłopskich a także sposobu przeprowadzania wywiadów i wypełniania ankiet.

W miarę napływania od ankietów wypełnionych ankiet, podawano je weryfikacji wstępnej, czyli kontroli formalnej. Pole-

gała ona na sprawdzeniu liczby nadesłanych ankiet oraz kompletności i czytelności zapisów.

W następnej kolejności dokonano weryfikacji merytorycznej, polegającej na logicznej kontroli rzetelności danych, przy użyciu pytań kontrolnych zawartych w ankiecie. Zgodnie z przyjętym takim postępowaniem, drobne niedokładności zostały w ankietach poprawione, natomiast egzemplarze posiadające poważniejsze mankamenty z badań wyłączono. W tabeli 52 przedstawiono ilościowy stan ankiet w kolejnych fazach badania.

W kilku powiatach liczba otrzymanych ankiet przewyższyła ilość ankiet przewidzianych do wypełnienia. Jest to wynikiem dobrowolnego wypełnienia przez ankierów kwestionariuszy rezerwowych.

W stosunku do liczby ankiet przewidzianych do wypełnienia, otrzymano łącznie 97,4% opracowanych kwestionariuszy. Zdecydowana większość ankierów w pełni wywiązała się z zadania. Największe niedobory wystąpiły w powiatach lubańskim i lwóweckim, gdzie pomimo szeregu interwencji i monitów nie udało się wyegzekwować przeprowadzenia ankietyzacji w żądanych rozmiarach. Ze względu na dużą odległość tych powiatów od miasta Wrocławia, nierealne było również dokonanie badania własnymi siłami.

Dalszą czynnością było / o czym już wspomiano / przeliczenie informacji ilościowych zawartych w ankietach na dane wartościowe. Posłużono się w tym celu obliczonymi dla roku 1971 średnimi cenami podstawowymi, najczęściej nabywanych /co potwierdziła ankietą/ środków produkcji rolniczej.

Posiadając jednolicie, wartościowo wyrażone, wszystkie zawarte w ankiecie pozycje przychodów i wydatków produkcyjnych, można było przystąpić do agregowania informacji.

T a b e l a 52.

Ilościowy stan ankiet, ^{według} powiatów /w poszczególnych fazach badania/.

Lp.	Powiat	Liczba ankiet przewidzianych do wypełnienia	Liczba otrzymanych ankiet	Procent otrzymanych ankiet 4:3	Liczba ankiet odrzuconych	Procent odrzuconych ankiet 6:4	Liczba ankiet poprawnie wypełnionych	Procent poprawnie wypełnionych ankiet 8:3	Procent ankiet poprawnych do ogólnej liczby gospodarstw
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Bolesławiec	90	90	100,0	-	-	90	100,0	1,3
2.	Bystrzyca Kł.	65	65	100,0	-	-	65	100,0	1,3
3.	Dzierżoniów	70	70	100,0	7	10,0	63	90,0	1,1
4.	Góra Śl.	65	65	100,0	-	-	65	100,0	1,2
5.	Jawor	65	62	95,4	-	-	62	95,4	1,2
6.	Melenia Góra	68	68	100,0	-	-	68	100,0	1,2
7.	Kamienna Góra	45	45	100,0	20	44,4	25	55,6	0,7
8.	Kłodzko	55	52	94,4	-	-	52	94,5	1,2
9.	Lubią Ślą.	90	51	56,7	23	45,1	28	31,3	0,4
10.	Legnica	95	76	101,3	1	1,3	75	100,0	1,3
11.	Lubin Legn.	50	50	100,0	-	-	50	100,0	1,2
12.	Lwówek Ślą.	85	55	64,7	7	12,7	48	56,5	0,7
13.	Milicz	75	75	100,0	21	28,0	54	72,0	0,9
14.	Nowa Ruda	50	48	96,0	-	-	48	96,0	1,2
15.	Oleśnica	80	80	100,0	-	-	80	100,0	1,2
16.	Oława	80	89	111,2	-	-	89	111,3	1,4

C.d. tabeli 52.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
17.	Strzelin	70	72	102,8	3	4,2	69	98,6	1,2
18.	Syców	40	41	102,5	-	-	41	102,5	1,3
19.	Środa Śl.	85	85	200,0	8	9,4	77	90,6	1,1
20.	Świdnica	100	100	100,0	22	22,0	78	78,0	1,0
21.	Trzebnica	85	85	100,0	2	2,4	83	97,6	1,2
22.	Wałbrzych	52	52	100,0	-	-	52	100,0	1,3
23.	Wołów	90	100	111,1	-	-	100	111,1	1,4
24.	Wrocław	125	126	100,8	1	0,8	125	100,0	1,3
25.	Ząbkowice Śl.	95	97	102,1	-	-	97	102,1	1,3
26.	Zgorzelec	65	65	100,0	-	-	65	100,0	1,3
27.	Złotoryja	85	85	100,0	-	-	85	100,0	1,3
28.	Razem województwo	2 000	1 949	97,4	115	5,9	1 834	91,7	1,2

Uwaga: Wydzielone miasta powiatowe /Jelenia Góra, Legnica, Świdnica, Wałbrzych/ ze względu na małą liczebność gospodarstw rolnych, a co za tym idzie niską zbiorowość próbną, włączone zostały do odpowiadających im powiatów /jeleniogórskiego, legnickiego, świdnickiego, wałbrzyskiego/.

Źródło: Opracowanie własne.

Celem agregacji było ustalenie ostatecznej wartości przychodów oraz wydatków produkcyjnych w każdym z badanych gospodarstw rolnych, a następnie porównanie tych dwu wielkości i określenie finalnego wyniku gospodarowania rodziny chłopskiej w roku 1971.

Kolejna czynność dotyczyła zakodowania zawartych w ankietach informacji, celem dalszego obliczenia wyników badania przy pomocy zestawu maszyn licząco-analitycznych. W procesie kodowania wykorzystano przygotowane uprzednio projekty tablic roboczych i wynikowych.

Kodowanie polegało na nadaniu przedziałom zawartym w główce i boczku każdego arkusza roboczego kolejnych numerów /kodów/. Po zakodowaniu informacji pochodzących z ankiet następne zadanie polegało na obliczeniu wyników badań przy użyciu maszyn licząco-analitycznych.

W tym celu zakodowane uprzednio informacje zostały przeniesione przy pomocy urządzeń perforujących do kart dziurkowanych 80-kolumnowych /komplet informacji z jednej ankiety zawarto w jednej karcie perforowanej/. Przygotowane wcześniej projekty tablic wynikowych wykorzystano obecnie do budowy schematów obliczeniowych /tzw. korelacji/.

Uzyskane wyniki obliczeń w postaci tabulogramów /w przekrojach wojewódzkim i powiatowym/ poddano z kolei kontroli formalnej, polegającej na eliminacji ewentualnych błędów rachunkowych. Następnie dane liczbowe zawarte w tabulogramach przeniesiono do przygotowanych tablic wynikowych oraz wyliczono dla wszystkich informacji odpowiednie wskaźniki procentowe.

Wykorzystanie maszyn licząco-analitycznych bardzo poważnie

obniżyło pracochłonność obliczeń, a jednocześnie pozwoliło na znaczne rozszerzenie zakresu badań.

W badaniu ankietowym - częściowym - istotne znaczenie ma ocena populacji próbnej.

Najbardziej podstawową cechą charakteryzującą badaną zbiorowość jest /jak to już powiedziano w poprzednim podrozdziale/ wielkość powierzchni gospodarstw chłopskich. Strukturę wielkości gospodarstw chłopskich poddanych badaniu przedstawia tabela 53.

T a b e l a 5 3.

Struktura obszarowa ankietowanych indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Grupy obszarowe gospodarstw w hektarach	Ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych /l.b./	Udział procentowy
1	2	3	4
1.	Poniżej 3,00	249	13,6
2.	3,00 - 5,99	614	33,5
3.	7,00 - 9,99	714	38,9
4.	10,00 - 14,99	221	12,0
5.	15,00 i więcej	36	2,00
6.	R a z e m	1 834	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W badaniu wykorzystano przedziały obszarowe stosowane przez Instytut Ekonomiki Rolnej w celu uzyskania możliwości porównań niektórych rezultatów z wynikami rachunkowości rolnej. Grupowanie powyższe nie jest zgodne z praktykowanym przez Główny Urząd Statystyczny, zatem nie ma możliwości precyzyjnej oceny własnej

próby empirycznej na tle reprezentowanej w rocznikach statystycznych GUS rzeczywistej struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku.^{1/}

Dokonane pomimo tej rozbieżności porównanie pozwoliło stwierdzić, iż do naszej populacji próbnej, mimo podjętych wysiłków mających na celu zagwarantowanie reprezentatywności próbie, trafiła zbyt duża liczba gospodarstw obszarowo większych kosztem gospodarstw małych. Wydaje się, że główną tego przyczyną było użycie jako operatu losowania Kart Gospodarstw, które nie są sporządzane dla gospodarstw o powierzchni gruntów mniejszej niż 0,5 hektara. Tym sposobem najmniejsze gospodarstwa zostały w badaniu pominięte^{2/}. Można jednak sądzić, iż cel badania pomimo to został osiągnięty. Wpływają na to dwie przyczyny. Po pierwsze, gospodarstwa o powierzchni gruntów poniżej 0,5 ha tracą najczęściej produkcyjny charakter, co wyraża się minimalizacją przychodów pieniężnych z produkcji rolniczej oraz wydatków produkcyjno-inwestycyjnych. W tym sensie można mówić o "zawężeniu" przez nie liczby indywidualnych gospodarstw rolnych.

Po drugie, głównym celem podjętego badania ankietowego było nie tyle poznanie i operowanie wielkościami przeciętnymi dla regionu /dokonano tego w oparciu o statystykę masową w poprzednich rozdziałach/, ile analiza przychodów pieniężnych i wydatków

1/ Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego ..., op. cit., s. 298.

2/ Tego typu postępowanie praktykowane jest w badaniach ankietowych wśród gospodarstw chłopskich; m.in. w Szwecji w 1971 r. ankietą objęto 5.871 gospodarstw farmerskich posiadających powyżej 2 hektary ziemi uprawnej. Por. Landtbrukarnas avskatter om utvecklingen i olika produktionsgrenar, Stockholm 1972, Jordbrukets utredningsinstitut, zesz. 5, Meddelande från jordbrukets utredningsinstitut.

produkcyjno-inwestycyjnych w różnych grupach i typach indywidualnych gospodarstw rolnych. Uzyskanie prawidłowej struktury próby empirycznej było zatem dla zrealizowania celu badań warunkiem zaledwie podrzędnym.

W odróżnieniu od niewielkiej przydatności zgodności struktury próby empirycznej z populacją generalną bardzo istotne znaczenie ma dla nas ustalenie wielkości błędu każdej z grup obszarowych zbiorowości próbnej:

Można to uozynić przy pomocy wzoru:^{1/}

$$e_p = \frac{\lambda^2 \cdot p / 100 - p}{n}$$

gdzie:

- e_p - błąd próby empirycznej,
- λ - współczynnik wielokrotności odchylenia standardowego średniej wartości próby empirycznej,
- p - wartość procentowa grupy obszarowej próby
- n - liczebność próby empirycznej.

Przyjmując poziom ufności w wymaganej wysokości 95,5%, co odpowiada wartości współczynnika $\lambda = 2$, obliczono wielkość błędu poszczególnych grup obszarowych próby badawczej.

Wyniki obliczeń przedstawiają się następująco:

1. Dla grupy poniżej 3,00 ha - $\pm 1,6 \%$
2. Dla grupy 3,00 - 6,99 ha - $\pm 2,2$
3. Dla grupy 7,00 - 9,99 ha - $\pm 2,3 \%$
4. Dla grupy 10,00 - 14,99 ha - $\pm 1,5 \%$
5. Dla grupy powyżej 15 ha - $\pm 0,6 \%$.

- - - - -

1/ Por. Badania ankietowe popytu ..., op. cit., s. 261.

Wielkość błędu próby empirycznej powinna się mieścić w granicach $\pm 2\%$. Odchylenia w granicach 2 do 10% również nie powinny być uważane za nadmierne ^{1/}. Zatem w każdej z grup obszarowych badanych gospodarstw błąd próby mieści się w granicach normy.

Istotnym elementem oceny badań ankietowych jest charakterystyka uczestników badań - w naszym przypadku poddanych ankietyzacji indywidualnych gospodarstw rolnych. Charakterystyki tej dokonano w oparciu o następujące kryteria:

1. Liczebność rodzin chłopskich gospodarujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych.
2. Liczbę osób powyżej 60 lat - zamieszkałych w gospodarstwach indywidualnych,
3. Liczbę osób poniżej 15 lat - zamieszkałych w badanych gospodarstwach,
4. Strukturę typów gospodarstw - w zależności od przeważających źródeł dochodów mieszkańców,
5. Charakterystykę położenia gospodarstw w poszczególnych strefach lokalizacyjnych,
6. Wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze,
7. Stan posiadania koni,
8. Stan posiadania bydła,
9. Stan posiadania trzody chlewnej,
10. Stan posiadania owiec,
11. Stan posiadania drobiu,
12. Powierzchnia uprawianych w roku gospodarczym 1970/71 zbóż,
13. Powierzchnia upraw ziemniaków,
14. Powierzchnia upraw roślin przemysłowych,

1/ Por. Badania ankietowe popytu ..., op. cit., s.264.

15. Powierzchnia upraw roślin pastewnych,

16. Powierzchnia upraw warzyw,

Charakterystykę liczebności rodzin chłopskich gospodarujących w objętych badaniem gospodarstwach chłopskich oraz wyposażenie badanych gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze przedstawiono w rozdziale I /por. tabele 7 i 8/. Ilustrację pozostałych cech badanych gospodarstw zawierają tabele I - XIV zamieszczone w aneksie do niniejszej rozprawy.

Zawarte w powyższych tabelach dane liczbowe pozwalają w największym skrócie scharakteryzować objęte badaniem ankietowym indywidualne gospodarstwa rolne w sposób następujący:

1. Liczebność rodzin chłopskich jest w zasadzie wprost proporcjonalna do wielkości gospodarstw rolnych, przy czym w największej liczbie przypadków występują gospodarstwa 5-6 osobowe.

2. Przeważająca część badanych gospodarstw chłopskich użytkuje ludność w wieku produkcyjnym /15-60 lat/, przy czym osoby w wieku powyżej 60 lat zamieszkują w około 36 % gospodarstwach natomiast młodzież poniżej 15 lat wchodzi w skład 55% badanych rodzin.

3. W większości spośród poddanych badaniu gospodarstw przychody z rolnictwa stanowią jedyne źródło dochodów; 42,8 % rodzin posiada tzw. przychody mieszane, tj. z rolnictwa i spoza rolnictwa, przy czym 12,5% stanowią gospodarstwa charakteryzujące się przewagą dochodów ze źródeł poza rolniczych.

4. Na terenie i w pobliżu miast położonych jest 28,5%, natomiast lokalizację wiejską posiada 71,5% badanych gospodarstw chłopskich.

5. Gospodarstwa rolne najczęściej wyposażone są w 3-5 maszyn rolniczych, przy czym 14% gospodarstw nie posiada w ogóle tych urządzeń, korzystając z parku maszynowego Kółek Rolniczych i pomocy sąsiedzkiej. Istnieje wyraźna, dodatnia korelacja pomiędzy wielkością gospodarstw chłopskich i ich wyposażeniem w większe urządzenia i maszyny rolnicze.

6. Ponad 7,6% gospodarstw posiada konie. "Bezkonne" są najczęściej gospodarstwa małe, o powierzchni mniej niż 3 hektary

7. Duże obszarowo gospodarstwa mają zdecydowanie wyższą obsadę w bydło niż gospodarstwa małe.

8. Analogiczna, jak w punkcie 7, istnieje sytuacja w obsadzie gospodarstw w trzodę chlewną. Blisko połowa gospodarstw nie posiada, względnie hoduje 1-5 sztuk trzody chlewnej.

9. Zaledwie $\frac{1}{5}$ gospodarstw chłopskich prowadzi hodowlę owiec i to najczęściej jedynie 1-5 sztuk.

10. Spośród badanych gospodarstw, 16% to fermi drobiarskie hodujące powyżej 100 sztuk ptactwa domowego; 5% gospodarstw nie posiada w ogóle drobiu.

11. Zgodnie z przewidywaniami znaczną areał upraw zbóż spotyka się najczęściej w gospodarstwach dużych, o powierzchni ogólnej przekraczającej 15 hektarów.

12. Ponad 56% gospodarstw przeznaczają pod uprawę ziemniaków mniej niż 1 hektar użytków rolnych. Gospodarstwa średnie i duże /powyżej 7 hektarów powierzchni ogólnej/ w przeważającej mierze uprawiają ziemniaki na gruntach o powierzchni 1-3 hektarów.

13.. Rośliny przemysłowe /buraki cukrowe, rzepak, rzepik,

len, konopie/ uprawiają najchętniej i to w znacznych rozmiarach gospodarstwa większe. Blisko 80% gospodarstw małych /poniżej 3 hektarów wielkości/ nie uprawia roślin przemysłowych.

14. Uprawę roślin pastewnych podejmują najchętniej gospodarstwa średnie i duże. Załedwie 0,6% gospodarstw przeznaczyło w roku 1970/1971 pod uprawę roślin pastewnych areał przekraczający 4 hektary, podczas gdy $\frac{1}{3}$ gospodarstw w ogóle takiej działalności nie prowadziła.

15. Jedynie 2 % badanych gospodarstw uprawiało warzywa na gruntach przekraczających 0,5 hektara. Jednocześnie 40% gospodarstw nie uprawiało w badanym okresie warzyw.

Przedstawiona wyżej charakterystyka podstawowych jednostek badań, którymi były indywidualne gospodarstwa chłopskie objęte ankietyzacją , przy porównaniu z niektórymi możliwymi do uzyskania danymi wskazuje, że generalnie próba empiryczna jest reprezentatywna, choć pewne oechy wykazują dopuszczalne odchylenia. Sytuację taką można uznać w zasadzie za normalną, ponieważ przy tak dużej liczbie oech uzyskanie idealnej zgodności każdej z nich dla populacji próbnej i generalnej jest niemal niemożliwe.

Na tej podstawie można, jak się wydaje, wyrazić opinię, iż otrzymane w trakcie badań ankietowych wyniki można uogólniać /aczkolwiek w niektórych przypadkach z pewną ostrożnością/ na populację generalną gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku.

4.3. Mierniki zamożności gospodarstw rolnych jako podstawa analizy struktury wydatków produkcyjno-inwestycyjnych

Przyjęta w rozdziale drugim niniejszej pracy metoda badań przychodów pieniężnych ludności wiejskiej, obok szeregu niewątpliwych zalet miała dwie istotne wady. Pierwsza z nich - to uwzględnienie wskutek istniejącej bariery informacyjnej jedynie czterech /choć najważniejszych/ źródeł przychodów, przy czym przychody ze sprzedaży prywatnej produktów rolniczych ustalono na podstawie szacunku. Druga wada polegała na niemożności zbadania przychodów pieniężnych w różnych typach gospodarstw chłopskich. Zlikwidowanie powyższych niedostatków jest jednym z celów podjętych badań ankietowych.

W ankiecie uwzględniono następujące źródła przychodów pieniężnych ludności wiejskiej:

1. Sprzedaż produktów rolniczych zarówno pochodzenia roślinnego jak i zwierzęcego. Należy tu rozpatrywać wszystkie formy sprzedaży, a więc:
 - obowiązkowe dostawy /w badanym 1971 roku jeszcze ta forma istniała/,
 - sprzedaż kontraktacyjną,
 - skup wolnorynkowy - określany czasem sprzedażą pozaobowiązkową,
 - sprzedaż targowiskową i sąsiedzka - nazywaną niejednokrotnie sprzedażą prywatną.
2. Uzyskane kredyty obrotowe i inwestycyjne.
3. Odszkodowania otrzymane z Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z tytułu poniesionych przez gospodarstwo strat losowych.

4. Przychody użytkowników gospodarstw chłopskich ze stałej pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym.
5. Przychody z sezonowej pracy poza gospodarstwem chłopskim.
6. Świadczenia społeczne otrzymywane od państwa w postaci rent, emerytur, stypendiów, zasiłków itp.

Porównując zakres badań przychodów pieniężnych w obydwu zastosowanych metodach łatwo spostrzec, że w ankiecie ujęto dodatkowo takie źródła przychodów, jak:

- przychody z sezonowej pracy poza gospodarstwem rolnym /zarówno w gospodarce uspołecznionej, jak i nieuspołecznionej/
- przychody z otrzymanych świadczeń społecznych.

Ponadto ankieta umożliwiła zbadanie ustalonych poprzednio szacunkowo:

- przychodów ze sprzedaży prywatnej produktów rolniczych,
- przychodów ze stałej pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym /w tym również w gospodarce nieuspołecznionej/.

W obydwu zastosowanych metodach zrezygnowano z badania takich źródeł przychodów pieniężnych, jak:

- odsprzedaż ziemi, maszyn, narzędzi i innych środków produkcji rolniczej,
- otrzymane spadki, wiana, darowizny, nagrody itp.,
- zwroty wierzytelności, oszczędności, udziałów,
- przychody z wynajmu lokali mieszkalnych i budynków gospodarczych,
- przychody z wydzierżamionej innym osobom ziemi.

Wymienione powyżej źródła przychodów mają w przeciętnym gospodarstwie chłopskim znikomą wartość, choć w pojedynczych przypadkach mogą odegrać istotną rolę. O rezygnacji z badania

tych marginalnych pozycji zdecydowała konieczność nie rozbudowywania i tak już nazbyt obszernego kwestionariusza ankietowego. Pamiętano przy tym, że analiza przychodów pieniężnych nie jest głównym celem podjętych badań.

W przychodach nie ujęto ponadto spożycia naturalnego produktów rolniczych, ze względu na niewyrażanie się samozaopatrzenia w ostatecznym pieniężnym odbiciu. Przeprowadzone w skali kraju badania pozwoliły wszelako stwierdzić, że spożycie naturalne stanowiło w roku 1970 około 25% ogólnej sumy przychodów gospodarstw chłopskich ^{1/}.

Jak już wspomniano, za podstawowe kryterium różnicujące badane zjawiska przyjęto wielkość gospodarstw chłopskich. Podobnie postąpiono analizując przychody pieniężne ludności wiejskiej.

Na rysunku 8 /oraz w tabeli XV w aneksie do IV rozdziału/ zilustrowano zróżnicowanie przychodów pieniężnych ze sprzedaży produktów rolniczych w poszczególnych grupach obszarowych gospodarstw chłopskich.

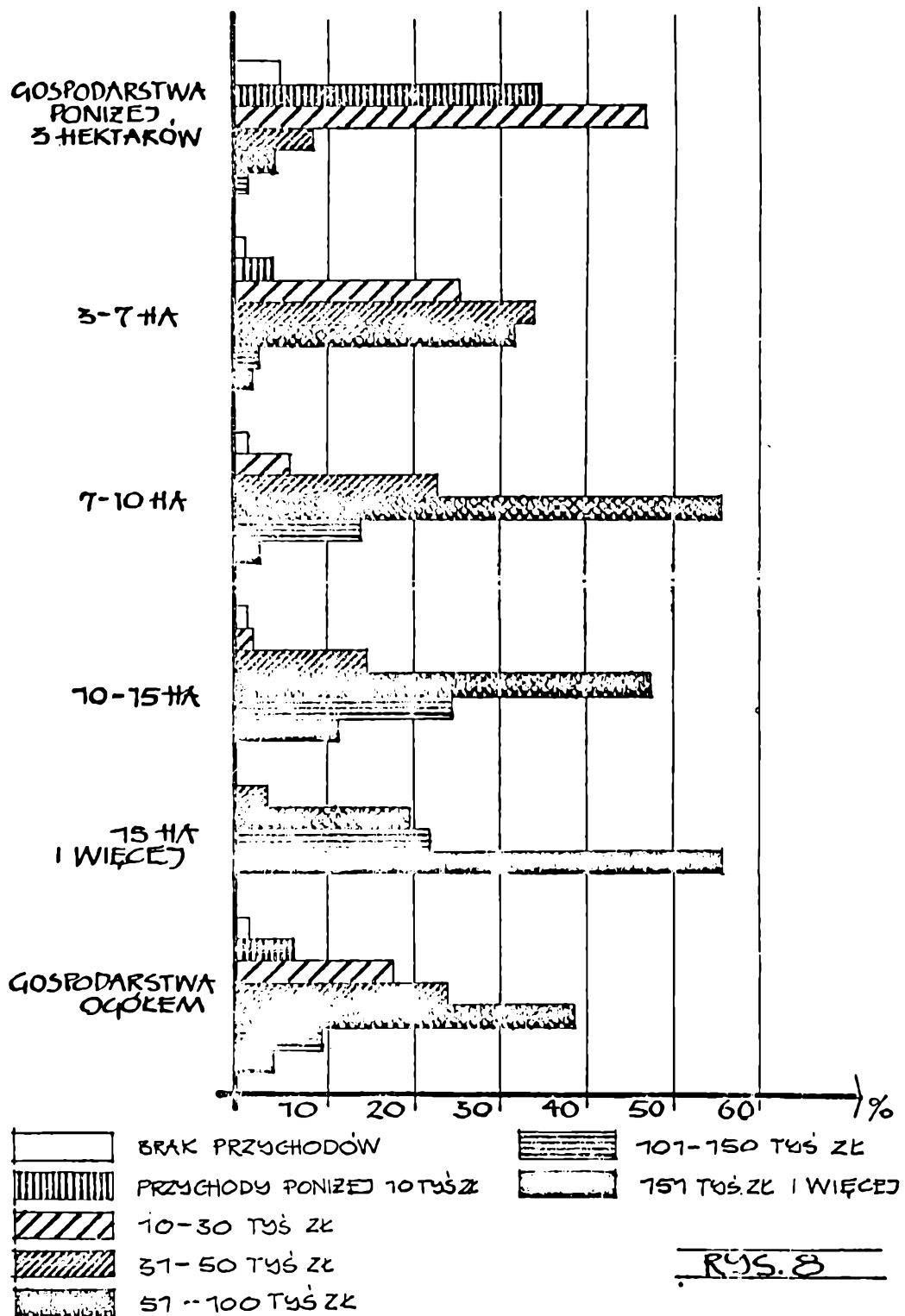
Okazuje się, że ponad 1% badanych gospodarstw nie produkuje w ogóle na zbył. Są to przede wszystkim gospodarstwa małe, o powierzchni nie przekraczającej 3 hektarów. Podstawowym źródłem dochodów ich użytkowników jest najprawdopodobniej praca zarobkowa poza gospodarstwem rolnym.

Prawie ¹/4 gospodarstw charakteryzuje się niewielką produkcją towarową /poniżej 30 tys. zł/, przy czym są to w przeważającej części również gospodarstwa małe lub średnie. Wysokie /powyżej 100 tys. zł/ przychody ze sprzedaży produktów rolniczych obserwuje się u ponad 13% badanych rodzin chłopskich.

- - - - -

1/ Por. K. Jałek, Dochody ludności ..., op. cit., s. 1-3.

STRUKTURA PRZYCHODÓW ZE SPRZEDAŻY
PRODUKTÓW ROLNYCH —
W GRUPACH OBSZAROWYCH GOSPODARSTW

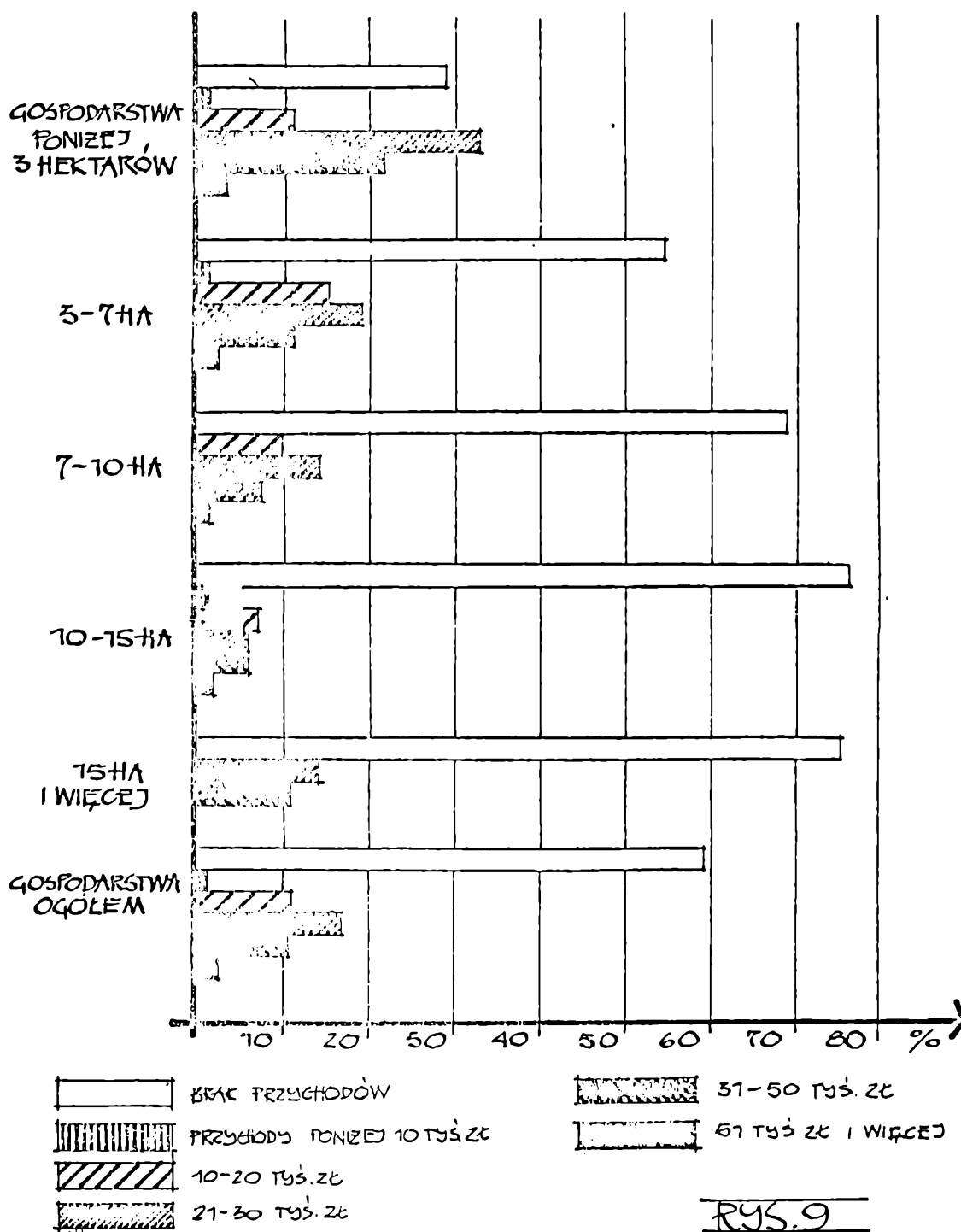
Analizując przychody z produkcji rolnoceej w poszczególnych grupach obszarowych gospodarstw można stwierdzić, że zdecydowana większość gospodarstw małych - o powierzchni nie przekraczającej 3 hektarów - uzyskuje dochody z tego źródła pomiędzy 30 tys. zł rocznie. Gospodarstwa średnie /od 3 do 10 hektarów/ otrzymują z tego tytułu najczęściej przychody w granicach 30-50 tys. złotych, natomiast największe warsztaty rolne /powyżej 15 ha powierzchni ogólnej/ powyżej 100 tys. złotych.

Powyższe uwagi świadczą o istnieniu wprost proporcjonalnej zależności pomiędzy wielkością gospodarstw rolnych i poziomem przychodów ze sprzedaży produktów rolnych. Taki rezultat badawczy w pełni potwierdza panującą w tym względzie opinię.

Zróżnicowanie przychodów ze stałej pracy zarobkowej w grupach obszarowych gospodarstw ilustruje rysunek 9 /oraz tabela XVI w aneksie do niniejszego rozdziału/, Można stwierdzić, że jedynie w grupie gospodarstw najmniejszych /poniżej 3 ha powierzchni/, przychody tego typu uzyskuje około 70% rodzin. Wśród gospodarstw średnich i dużych przychody pieniężne ze stałej pracy zarobkowej osiąga mniejszość lub jedynie niewielka część rodzin chłopskich. Wydaje się, iż rozkład przychodów pieniężnych ze stałej pracy zarobkowej zdaje się wskazywać na istnienie odwrotnie proporcjonalnej zależności pomiędzy wielkością gospodarstw chłopskich a poziomem przychodów z omawianego źródła.

Charakterystykę przychodów pieniężnych uzyskiwanych przez poszczególne grupy obszarowe gospodarstw chłopskich zawierają tabele XVII - XX zamieszczone w aneksie.

STRUKTURA PRZYCHODÓW ZE STAŁEJ PRACY ZAROBKOWEJ W GRUPACH OBSZAROWYCH GOSPODARSTW

Z analizy informacji zawartych w tych tabelach wypływają między innymi następujące wnioski:

1. Ponad 70% gospodarstw chłopskich nie uzyskało w badanym okresie przychodów pieniężnych w postaci pożyczek i kredytów bankowych. Wśród gospodarstw korzystających z tego źródła dochodu największą popularnością cieszą się kredyty krótko i średnioterminowe nie przekraczające 30 tys. złotych. Analiza omawianego problemu w grupach obszarowych gospodarstw pozwala wyodrębnić pewną prawidłowość. Otóż we wszystkich niemal obszarowych typach gospodarstw obserwuje się zależność odwrotnie proporcjonalną, którą można wyrazić następująco: "Im wyższa wartość kredytu bankowego, tym mniejsza skłonność gospodarstw chłopskich do zaciągania pożyczek o charakterze obrotowym i inwestycyjnym". Potwierdziły się zatem opinie i obserwacje, że gospodarstwa chłopskie na Dolnym Śląsku chętniej korzystają z krótko i średnioterminowych pożyczek na cele obrotowe, niż z długoterminowych, wysokich wartościowo kredytów inwestycyjnych.

2. Odszkodowania Państwowego Zakładu Ubezpieczeń z tytułu poniesionych wcześniej strat losowych otrzymało w badanym okresie 306 spośród badanych 1834 gospodarstw, co stanowi 16,7%. Zdecydowana większość wpływów z tego tytułu nie przekroczyła 10 tysięcy złotych. Rozkład odszkodowań PZU według grup obszarowych gospodarstw wskazuje na brak zależności między wielkością gospodarstw i przychodów z odszkodowań.

3. Znacznie mniej rodzin chłopskich otrzymuje przychody pieniężne z pracy sezonowej, niż ze stałego zatrudnienia poza gospodarstwem rolnym. Wśród 142 gospodarstw posiadających do-

datkowe źródło przychodów w postaci wynagrodzeń za sezonową pracę zarobkową, 64 gospodarstwa uzyskują dochody niższe od 5 tys. złotych, a liczba gospodarstw maleje w miarę zwiększania się wartości przychodów z tego tytułu.

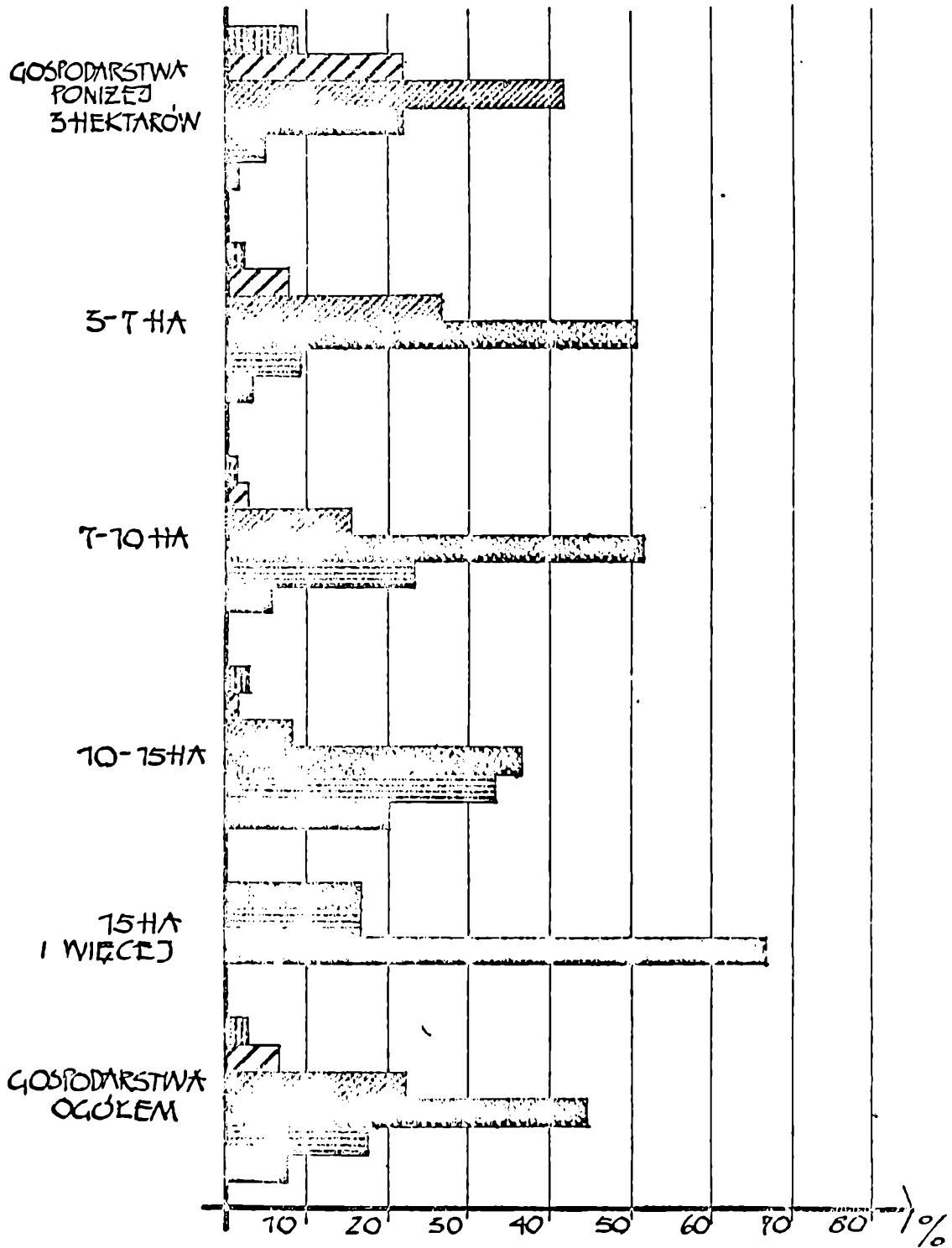
4. Przychody pieniężne z tytułu świadczeń społecznych uzyskało 6,6 % badanych gospodarstw chłopskich. Wartość otrzymanych świadczeń zawiera się najczęściej w granicach 11-20 tys. złotych rocznie.

Pobieżna choćby analiza tego źródła dochodów w grupach obszarowych gospodarstw pozwala stwierdzić, że członkowie rodzin zamieszkujących najmniejsze gospodarstwa chłopskie częściej osiągają świadczenia społeczne niż użytkownicy gospodarstw średnich i dużych. Jest to najprawdopodobniej wynikiem najczęstszego podejmowania pracy zarobkowej przez mieszkańców małych gospodarstw, którzy po osiągnięciu wymaganego wieku lub stopnia utraty zdrowia nabywają prawo do otrzymywania emerytur i rent.

Z pewnym uproszczeniem można przyjąć, że zaprezentowanych sześć głównych źródeł przychodów stanowi łącznie ogólne przychody pieniężne ludności wiejskiej. Rysunek 10 /oraz tabela XXI w aneksie/ przedstawia ogólne przychody pieniężne na tle grup obszarowych indywidualnych gospodarstw rolnych.

Okazuje się, że $\frac{1}{4}$ badanych rodzin uzyskuje roczne przychody przekraczające 100 tys. złotych. Największa część gospodarstw /blisko 45%/ osiąga przychody pieniężne w granicach 50-100 tys. złotych rocznie. Zgodnie z przewidywaniami w gospodarstwach najmniejszych najliczniej występują rolnicy z przychodami rocznymi w przedziale 30-50 tys. złotych, natomiast gospodarstwa

STRUKTURA ŁĄCZNYCH PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH - W GRUPACH OBSZAROWYCH GOSPODARSTW

- PRZYCHODY PONIŻEJ 10 TYS. ZŁ
- 10-30 TYS. ZŁ
- 31-50 TYS. ZŁ
- 51-100 TYS. ZŁ
- 101-150 TYS. ZŁ
- 151 TYS. ZŁ I WIĘCEJ

RYŚ. 10

średniej wielkości najczęściej uzyskują roczne przychody pieniężne od 50 do 100 tysięcy złotych. Szczególnie interesujący jest fakt, że aż $\frac{2}{3}$ rodzin użytkujących gospodarstwa największe /powyżej 15 hektarów/ wykazuje się przychodami pieniężnymi przekraczającymi rocznie 150 tysięcy złotych.

Można zatem dopatrzeć się wyraźnej, wprost proporcjonalnej zależności pomiędzy wielkością powierzchni gruntów użytkowanych przez gospodarstwa chłopskie a poziomem osiągniętych przez nie przychodów pieniężnych.

Reasumując należy podkreślić, że przeprowadzone badania ankietowe w przeważającej liczbie przypadków potwierdziły panującą powszechnie opinię, że przychody gospodarstw wznoszą się w miarę zwiększania się wielkości gospodarstw. Jedyny wyjątek stanowią przychody z pracy zarobkowej członków rodzin chłopskich poza gospodarstwem rolnym charakteryzujące się wysokim udziałem tego źródła dochodu w gospodarstwach małych, natomiast nie odgrywają one większej roli w dużych gospodarstwach rolnych.

4.4. Analiza związków między czynnikami ekonomicznymi a kształtowaniem się wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności rolniczej.

Charakterystykę wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, ich strukturę, dynamikę oraz powiązania z kształtującymi je czynnikami przedstawiono w rozdziale trzecim rozprawy. Dokonana tam analiza nakładów na produkcję i inwestycje opierała się na informacjach pochodzących ze statystyki masowej, która gwarantując

rzetelność danych, uniemożliwia ustalenie niektórych, nie rejestrowanych w sprawozdawczości wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej. Druga podstawowa niedogodność tego źródła informacji polega na ograniczeniu z konieczności badania zależności pomiędzy wydatkami a niektórymi kształtującymi je czynnikami, trudnymi do ustalenia tą drogą.

Nie omawiając ponownie wszystkich kierunków wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej ^{1/}, warto w tym miejscu zwrócić uwagę jedynie na te elementy wydatków, które rozszerzają i tak już dość obszerne^{ich/} listę reprezentowaną w rozdziale trzecim. Takimi kierunkami wydatków są ^{2/}:

- wydatki na zakup inwentarza żywego,
- wydatki na zakup ziemi,
- wydatki związane z budową obiektów mieszkalnych lub gospodarczych /poza zakupem materiałów budowlanych/,
- wydatki na wynagrodzenia stałych lub okresowych pracowników najemnych.

Oprócz powyższych, czterech elementów wydatków, ankietą objęto w zasadzie wszystkie /z wyjątkiem materiałów opałowych i produktów naftowych/ kierunki wydatków produkcyjno-inwestycyjnych, wyszczególnionych w rozdziale trzecim.

Informacje pochodzące z badań ankietowych wykorzystano do ustalenia struktury rodzajowej nakładów pieniężnych ludności wiejskiej na produkcję i inwestycje. Zagadnienie to ilustruje tabela 54.

1/ Por. pkt 3.3 oraz 3.4 w rozdziale III.

2/ Por. kwestionariusz ankiety - w aneksie.

T a b e l a 54.

Struktura rodzajowa wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w roku 1971 /na podstawie badań ankietowych/.

Lp.	Wyszczególnienie	Wartość w zł na 1 gospod.	Struktura w %
1	2	3	4
1.	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem	48 342	100,0
2.	Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych	8 141	16,8
3.	Wydatki na zakup nawozów mineralnych	6 330	13,1
4.	Wydatki na zakup pasz treściwych	5 235	10,8
5.	Wydatki na zakup środków ochrony roślin	407	0,8
6.	Wydatki na zakup materiału siewnego i sadzeniaków	1 282	2,7
7.	Wydatki na zakup inwentarza żywego	3 667	7,6
8.	Wydatki na zakup ziemi	712	1,5
9.	Wydatki na wynagrodzenia pracowników najemnych	1 580	3,3
10.	Wydatki na zakup materiałów budowlanych	5 074	10,5
11.	Pozostałe wydatki na budowę obiektów	1 486	3,1
12.	Wydatki na spłatę kredytów i pożyczek	5 518	11,4
13.	Wydatki na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych	3 249	6,7
14.	Podatki i opłaty wiejskie	5 661	11,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Porównując struktury rodzajowe wydatków otrzymane obydwoma metodami badań można stwierdzić /pomimo niepełnej ich porównywalności/, że różnice są z reguły stosunkowo nieznaczne. Jedynie rozbieżności dotyczą dwukrotnie niższego w ankiecie udziału wydatków na spłaty kredytów, przy jednocześnie dwukrotnie wyższej partycypacji w tym źródle informacji wydatków na zakup materiałów budowlanych. Jest to najprawdopodobniej wynikiem trafienia do populacji empirycznej objętej ankietą zbyt dużej liczby gospodarstw większych, zamożniejszych, kosztem gospodarstw małych, mniej zamożnych.

Zjawiska społeczno-gospodarcze nie występują nigdy samodziśnie, lecz uwarunkowane są szeregiem zależności i powiązań z innymi współistniejącymi z nimi czynnikami.

Najczęściej przebieg i rozmiary badanych zjawisk i procesów gospodarczych zależą właśnie od charakteru i siły oddziaływania czynników zewnętrznych, czyli stymulatorów. Biorąc pod uwagę fakt, że produkcyjna działalność gospodarstw chłopskich wraz ze związanym z tym nabywaniem dóbr i usług produkcyjno-inwestycyjnych spełnia rolę procesu gospodarczego; podlega tym samym ogólnym prawom, to znaczy uzależniona jest od kształtujących ją warunków. Wydaje się, że do czynników kształtujących w znacznym stopniu wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej, można zaliczyć:

- wielkość powierzchni gospodarstw rolnych,
- rozmiary przychodów pieniężnych,
- liczebność rodzin chłopskich,
- przynależność gospodarstw do określonych grup /typów/ dochodowych,

- charakter ekonomiczny strefy położenia gospodarstw
chłopskich,
- strukturę wiekową użytkowników indywidualnych gospodarstw
rolnych.

Pierwsze trzy czynniki zostały wymienione już w rozdziale trzecim niniejszej rozprawy ^{1/}, jednak ze względu na przyjęcie w tym miejscu innej metody badań, zasługują - podobnie jak czynniki pozostałe - na nieco bliższe omówienie.

Wielkość indywidualnych gospodarstw rolnych uważana jest powszechnie za najistotniejszy czynnik decydujący o poziomie produkcji rolnej oraz związanych z nią wydatków produkcyjnych. Generalnie można mówić o zależności wprost proporcjonalnej pomiędzy wielkością gospodarstw i rozmiarami nakładów produkcyjnych. Pewnym mankamentem tego czynnika jest wiązanie nakładów produkcyjnych przede wszystkim z produkcją roślinną wyrażoną pośrednio przez wielkość gospodarstw w hektarach. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że gospodarstwa specjalizujące się w produkcji hodowlanej posiadają z reguły znaczny areał użytków rolnych ze względu na konieczność zabezpieczenia potrzebnej ilości pasz, wspomnianą nieścisłość można uznać za mało istotną,

Rozmiary przychodów pieniężnych ludności wiejskiej pełnią funkcję istotnego stymulatora wydatków produkcyjno-inwestycyjnych. Spotykamy się w tym przypadku również z zależnością wprost proporcjonalną, oczywiście bowiem jest zwiększenie nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych w miarę wzrostu przychodów pieniężnych i związanego z tym przyrostu funduszu swobodnej decyzji.

Dużą wartość poznawczą może mieć zbadanie charakteru powiązań wydatków produkcyjnych z ważniejszymi źródłami przychodów

pieniężnych, a mianowicie:

- przychodami z płac chłopów-robotników,
- zaciągniętymi kredytami bankowymi,
- przychodami ze sprzedaży produktów rolnych.

Obok wartości przychodów pieniężnych ważne znaczenie dla poziomu wydatków na produkcję i inwestycje może mieć przynależność gospodarstw do określonych typów dochodowych.

Rozróżnia się następujące grupy dochodowe gospodarstw chłopskich:

- gospodarstwa uzyskujące przychody wyłącznie z rolnictwa,
- gospodarstwa o przeważających dochodach z rolnictwa,
- gospodarstwa osiągające przewagę dochodów ze źródeł pozarolniczych,
- gospodarstwa pozarolnicze uzyskujące istotne przychody z rolnictwa,
- gospodarstwa pozarolnicze charakteryzujące się minimalnymi dochodami z rolnictwa.

Dalszym czynnikiem wywierającym pewien wpływ na poziom nakładów produkcyjnych jest rodzaj strefy położenia gospodarstwa rolnego.

Ministerstwo Finansów rozróżnia następujące strefy lokalizacyjne^{1/}

- wielkowiejska,
- wiejska,
- podmiejska,
- wiejska,
- wiejska oddalona.

- - - - -

1/ Por. Instrukcja Nr 30/PO w sprawie zakładania i prowadzenia gromadzkich ksiąg gospodarczych. Ministerstwo Finansów, Warszawa 1970, s. 14.

Przedstawienie wydatków produkcyjno-inwestycyjnych na tle strefy położenia gospodarstw może dać m.in. odpowiedź na pytanie, czy odległość gospodarstw od rynków zbytu i ośrodków handlowych oddziałuje na podejmowanie decyzji produkcyjnych przez rolników indywidualnych.

Liczebność rodzin chłopskich jest czynnikiem wyrażającym pośrednio nakłady pracy żywej /robotnicę/ na produkcję rolniczą. Charakterystykę liczebności rodzin chłopskich według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych zawiera tabela 17 ^{aneksie do} prezentowana w rozdziale I rozprawy.

Obeenie warto zbadać rozkład wydatków produkcyjnych w zależności od liczebności rodzin chłopskich. Daje to możliwość pośredniego skorelowania nakładów rzeczowych i osobowych na produkcję rolniczą.

Podobny charakter do powyższego ma czynnik struktura wiekowa użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych. Czynnik ten umożliwia ustalenie poziomu nakładów produkcyjnych w gospodarstwach posiadających perspektywę rozwoju oraz w gospodarstwach tzw. starzejących się.

W rozdziale trzecim zbadano wprawdzie korelacje zachodzące pomiędzy wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi a niektórymi z wyżej wymienionych czynników /wartość przychodów pieniężnych, wielkość powierzchni gospodarstw rolnych, liczebność rodzin chłopskich/ jednak obecnie dzięki oryginalnym informacjom pochodzącym z badań ankietowych istnieje możliwość określenia siły oddziaływania tych i innych czynników na decyzje produkcyjne i inwestycyjne gospodarstw różniących się wielkością użytko-

wanych gospodarstw, a co za tym idzie, stopniem zamożności.

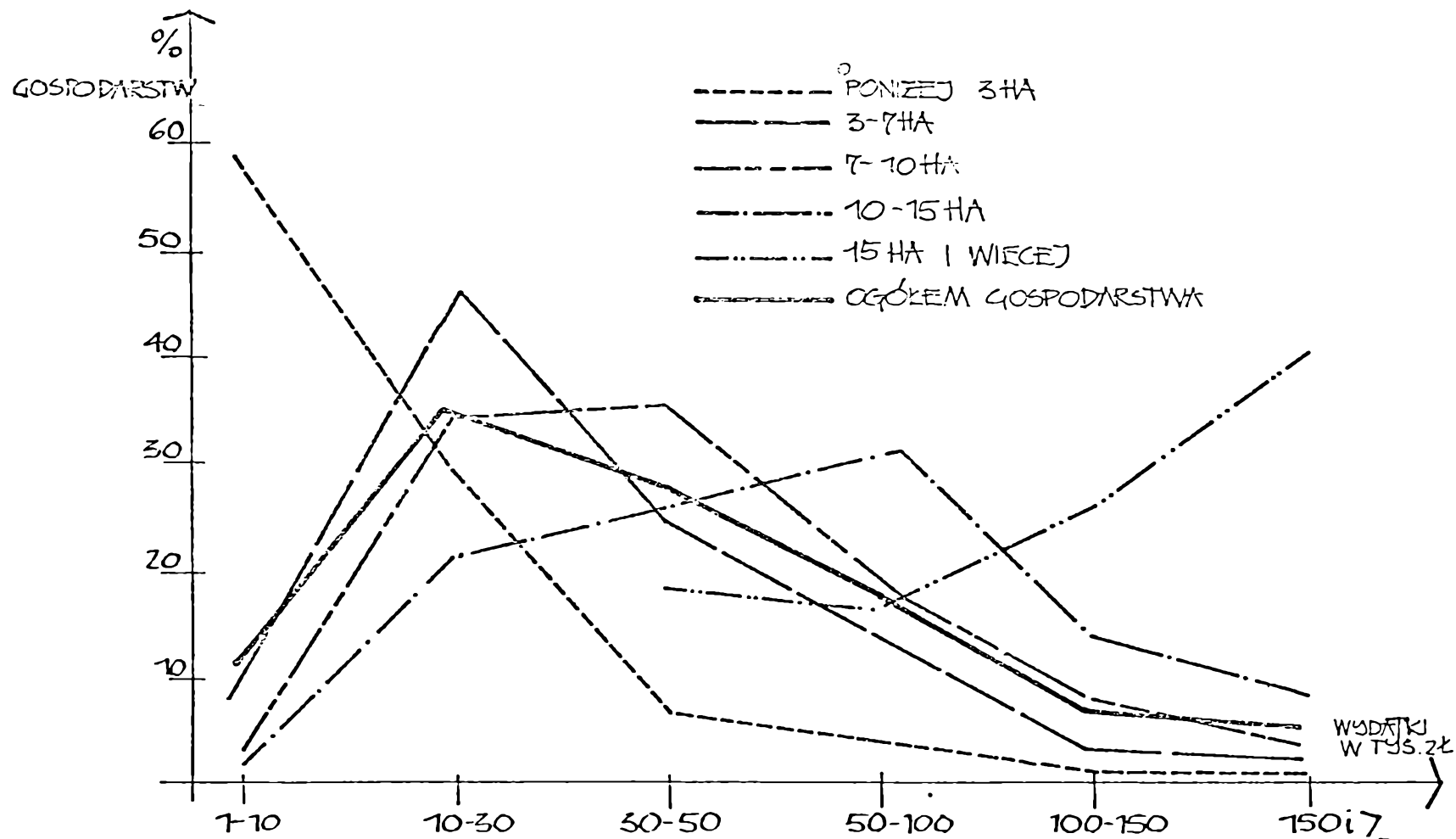
Rysunek 11 /oraz tabela XXII zamieszczona w aneksie/ charakteryzuje łączne wydatki produkcyjne i inwestycyjne w gospodarstwach chłopskich zróżnicowanych pod względem wielkości użytkowanych przez nie gruntów. Należy przypomnieć, że granice przedziałów wielkości gospodarstw przyjęto za Instytutem Ekonomiki Rolnej, natomiast przedziały wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych utworzono po uprzedniej analizie tego zjawiska na podstawie informacji statystycznych.

Okazuje się, że ponad 60% badanych gospodarstw wydatkuje na produkcję rolnością i inwestycje od 10 do 50 tys. złotych rocznie, natomiast krańcowe wartości wydatków produkcyjnych /tj. poniżej 10 tys. złotych oraz powyżej 100 tys. złotych/ obserwuje się u około 20% rodzin chłopskich.

Analizując omawiane zjawisko w grupach obszarowych gospodarstw, można zauważyć że największa część małych gospodarstw /poniżej 3 hektarów/ przeznaczają rocznie na cele produkcyjne i inwestycyjne kwoty nie przekraczające 10 tysięcy złotych. W kolejnych grupach obszarowych gospodarstw chłopskich występują następujące przedziały ekstremalne wydatków:

- od 10 do 30 tys. złotych w gospodarstwach o obszarze od 3 do 7 hektarów,
- od 31 do 50 tys. złotych w gospodarstwach o obszarze od 7 do 10 hektarów,
- od 51 do 100 tys. złotych w gospodarstwach o obszarze od 10 do 15 hektarów,
- powyżej 100 tys. złotych w grupie gospodarstw o obszarze przekraczającym 15 hektarów.

WYDATKI PRODUKCYJNE I INWESTYCYJNE WEDŁUG GRUP OBSZAROWYCH GOSPODARSTW CHLOPSKICH

WYDATKI
W TYS. ZŁ

RYS. 77

- 260 -

Powyższe spostrzeżenia umożliwiają wyodrębnienie prawidłowości charakteryzującej zależność istniejącą pomiędzy ogólnymi wydatkami produkcyjno-inwestycyjnymi ludności wiejskiej oraz wielkością gospodarstw rolnych. Wyrazić je można następująco: wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności chłopskiej są wprost proporcjonalne do wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych. Zatem im większy obszarowo warsztat rolny, tym wyższych wymaga nakładów produkcyjnych i inwestycyjnych.

Jak wiadomo, na całokształt nakładów produkcyjnych składa się szereg składników, zwanych inaczej kierunkami wydatków produkcyjno-inwestycyjnych.

Po ustaleniu charakteru współzależności zachodzącej między poziomem łącznych nakładów produkcyjno-inwestycyjnych i wielkością gospodarstw, warto zbadać jak znaczny wpływ wywiera wielkość gospodarstw na poziom poszczególnych kierunków nakładów produkcyjno-inwestycyjnych. Postulat ten spełniają tabele XXIII do XXXV zamieszczone w aneksie do niniejszego rozdziału.

Ogólne wnioski wypływające z analizy informacji zawartych w tych tablicach są następujące:

1. Co trzecie gospodarstwo chłopskie poniosło w roku 1971 wydatki na zakup maszyn i urządzeń rolniczych, przy czym omawiane środki produkcji nabywała najczęściej ludność użytkująca duże warsztaty rolne.
2. Zależność wprost proporcjonalna istnieje pomiędzy wielkością gospodarstw rolnych a poziomem wydatków na zakup następujących środków produkcji rolniczej:
 - środków ochrony roślin,
 - materiału siewnego,
 - inwentarza żywego.

3. Analogiczna, jak w punkcie 2, współzależność zachodzi między wielkością areалу posiadanych przez gospodarstwo chłopskie użytków rolnych oraz wysokością następujących rodzajów wydatków o charakterze produkcyjnym i inwestycyjnym:
 - γ spłat kredytów obrotowych i inwestycyjnych,
 - wypłat wynagrodzeń pracownikom najemnym,
 - opłat podatków i składek obowiązkowych za korzystanie np. z urządzeń wodnych, elektryfikacyjnych itp.
4. Nawozy mineralne stanowią najpowszechniej nabywane dobro produkcyjne. Wydatki na ten cel poniosło w roku 1971 aż 98,8% badanych gospodarstw, przy czym wartość wydatków na zakup nawozów jest wprost proporcjonalna do wielkości warstwowości produkcji rolniczej.
5. Wydatki ludności wiejskiej ponoszone na zakup pasz treściwych, podobnie jak poprzednio omówione kierunki wydatków produkcyjnych, charakteryzują się wprost proporcjonalną zależnością od wielkości gospodarstw rolnych.
Inną cechą tego segmentu wydatków jest fakt, że w każdej grupie obszarowej gospodarstw największa liczba rodzin chłopskich przeznaczają na zakup mieszanek paszowych kwoty nie przekraczające rocznie 5 tysięcy złotych.
6. Kupna ziemi dokonało w roku 1971 - 60 spośród 1834 gospodarstw, co stanowi 3,3% badanej zbiorowości rodzin chłopskich.
7. Zakupy materiałów budowlanych można traktować jako miernik działalności inwestycyjnej gospodarstw chłopskich. Generalnie można stwierdzić, że wszystkie obszarowe typy gospodarstw wydatkują na budowę i remonty obiektów nieznaczne

kwoty nie przekraczające 10 tysięcy złotych.

8. Ponad 90 % ankietowanych gospodarstw chłopskich poniosło w roku 1971 wydatki związane z zakupem usług produkcyjnych i inwestycyjnych. Wartość wydatków z tego tytułu nie przekraczała z reguły 5 tysięcy złotych.

Drugim istotnym /najsilniej stymulującym, jak wykazała analiza korelacyjna przedstawiona w rozdziale trzecim/ ozywnikiem kształtującym wydatki produkcyjno-inwestycyjne gospodarstw chłopskich są przychody pieniężne ludności wiejskiej, a ściślej wielkość tych przychodów.

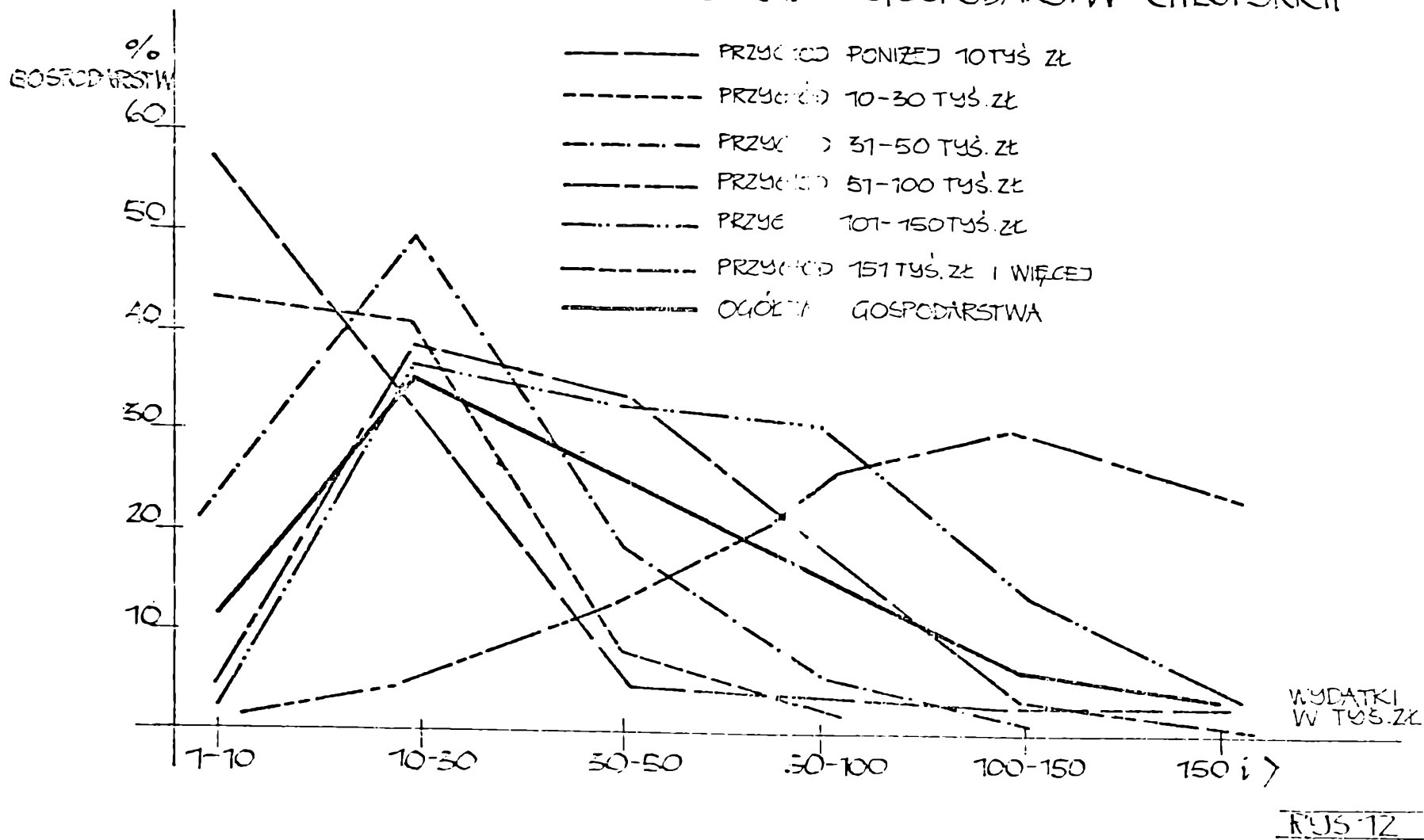
Rysunek 12 /oraz tabela XXXVI zamieszczona w aneksie/ ilustruje zróżnicowanie wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w gospodarstwach charakteryzujących się różnym poziomem uzyskiwanych w ciągu roku przychodów pieniężnych. Generalny wniosek sprowadza się tu do stwierdzenia, że nakłady na produkcję i inwestycje rosną w miarę wzrostu przychodów pieniężnych gospodarstw chłopskich 1/.

Tabele XXXVII do XLI zamieszczone w aneksie rozdziału IV ilustrują zależności, jakie uwydatniają się pomiędzy wysokością przychodów pieniężnych ludności wiejskiej a poziomem następujących nakładów produkcyjno-inwestycyjnych:

- zakupem maszyn i narzędzi rolniczych,
- wydatkami na zakup nawozów mineralnych,
- zakupem pasz treściwych,

1/ Prawidłowość powyższa obserwowana jest również w rolnictwie innych krajów, m. in. we Włoszech, gdzie stwierdzono, że zwiększanie dochodów rolniczych działa bardziej efektywnie na gospodarstwa wysokodochodowe, najoczęściej większe.
Por. M. Pagella, Il sostegno dei prezzi e i redditi dell'agricoltori, Rivista di Economia Agraria, Rzym 1974, nr 4, s. 723-752.

WYDATKI PRODUKCYJNE I INWESTYCYJNE WEDŁUG GRUP DOCHODOWYCH GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

- zakupem materiałów budowlanych,
- nakładami na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych.

Wyboru powyższych kierunków wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych spośród kilkunastu zbadanych, dokonano biorąc pod uwagę ich udział wartościowy w ogólnych nakładach produkcyjno-inwestycyjnych oraz ich znaczenie w gospodarce warsztatów rolnych. Analiza danych zawartych w tabelach XXXVII do XLI umożliwia wysnucie następujących wniosków:

1. Im większe przychody pieniężne uzyskują gospodarstwa chłopskie, tym większe kwoty pieniężne przeznaczają na produkcję rolniczą i inwestycje.
2. Można mówić o wyraźnej, wprost proporcjonalnej współzależności zachodzącej pomiędzy wielkością przychodów pieniężnych a wielkością wydatków ludności wiejskiej poniesionych na zakup trzech podstawowych grup środków produkcji rolniczej:
 - narzędzi i maszyn rolniczych,
 - nawozów mineralnych,
 - pasz treściwych.

Badając związki przyczynowo-skutkowe zachodzące pomiędzy przychodami i wydatkami produkcyjnymi i inwestycyjnymi ludności wiejskiej, warto sprawdzić reakcję rolników na zmiany dochodów pochodzących z podstawowych choćby źródeł, do których np. można zaliczyć:

- przychody ze sprzedaży produktów rolnych,
- wpływy z uzyskanych kredytów i pożyczek,
- dochody z płac chłopo-robotników.

Zagadnienia powyższe są prezentowane w tabelach XIII do XLIV zamieszczonych w aneksie do rozdziału IV.

Okazuje się, że w miarę uzyskiwania coraz wyższych przychodów ze sprzedaży produktów rolnych, gospodarstwa chłopskie przeznaczają coraz znaczniejsze środki pieniężne na rozwój produkcji rolniczej i inwestycji. Podobna zależność zachodzi pomiędzy przychodami rodzin chłopskich z zaciągniętych pożyczek i kredytów a poziomem łącznych nakładów produkcyjno-inwestycyjnych. Nie obserwuje się natomiast występowania związku między wysokością dochodów pochodzących z zarobkowej pracy członków gospodarstw chłopskich a wielkością wydatków na cele produkcyjne i inwestycyjne. Niezależnie od poziomu przychodów z tego źródła, przeważająca część badanych rodzin wydatkuje rocznie na produkcję rolniczą i inwestycje kwoty pieniężne zawierające się najczęściej w granicach 10 - 50 tysięcy złotych.

Kolejnym z wybranych do badań czynników kształtujących wydatki produkcyjno-inwestycyjne jest gospodarcze nastawienie warsztatów rolnych wyrażające się dominacją określonych źródeł przychodów pieniężnych, co prowadzi do wyodrębniania się pewnych typów dochodowych indywidualnych gospodarstw rolnych.

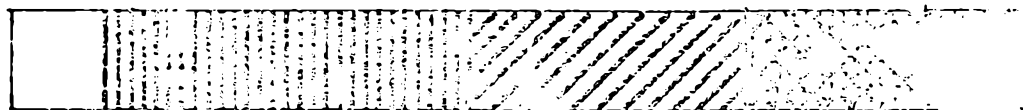
Rezultaty badań omawianego zjawiska przedstawiają rysunek 13 oraz tabele XLV do L zamieszczone w aneksie.

Z materiałów powyższych wynikają między innymi następujące uwagi:

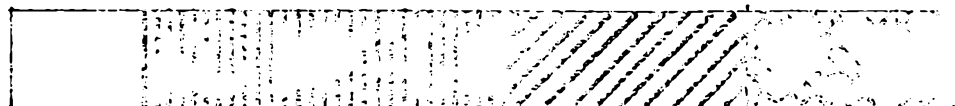
1. Wśród gospodarstw objętych ankietyzacją znalazło się zaledwie 6 rodzin chłopskich, które można zaliczyć do ostatnich dwu z wymienionych uprzednio typów dochodowych. Z tego względu w rysunku 14 obydwie grupy połączono w jedną,

WYDATKI PRODUKCYJNE W DOCHODOWYCH TYPACH GOSPODARSTW

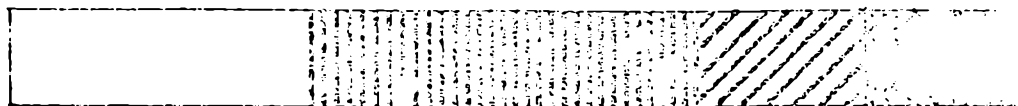
GOSPODARSTWA O DOCHODACH
WYSOKIENIE Z ROLNICTWA

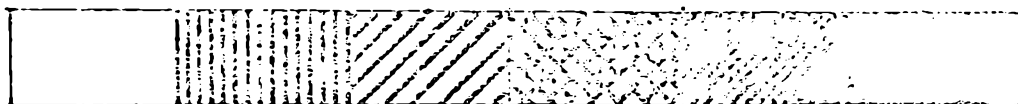
PRZEWAĞIA DOCHODÓW
Z ROLNICTWA

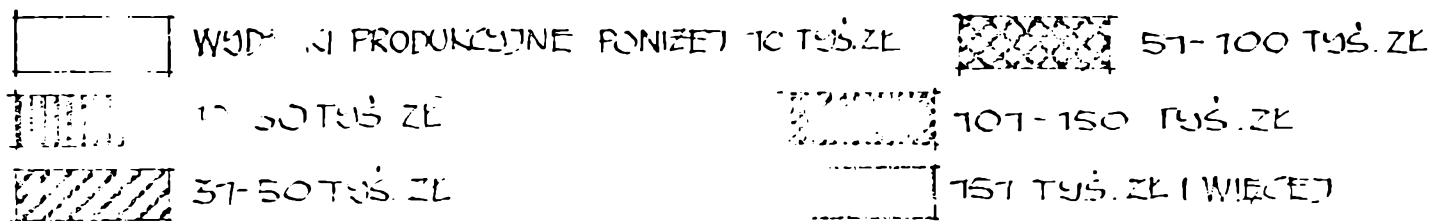
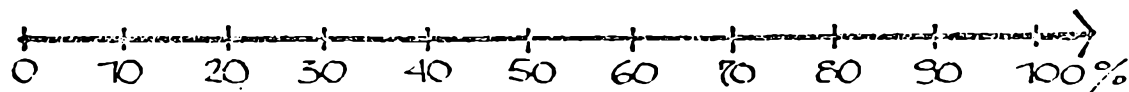
PRZEWAĞIA DOCHODÓW
SŁOŻĄ ROLNICTWA

GOSPODARSTWA POZAROLNICZE
Z MAŁYMI DOCHODAMI Z ROLNICT.

OGÓŁEM GOSPODARSTWA

RYŚ. 15

~267-

nazwaną: "Gospodarstwa pozarolnicze z małymi dochodami z rolnictwa".

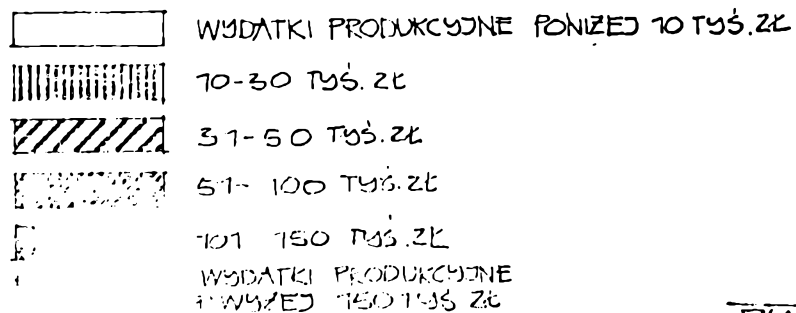
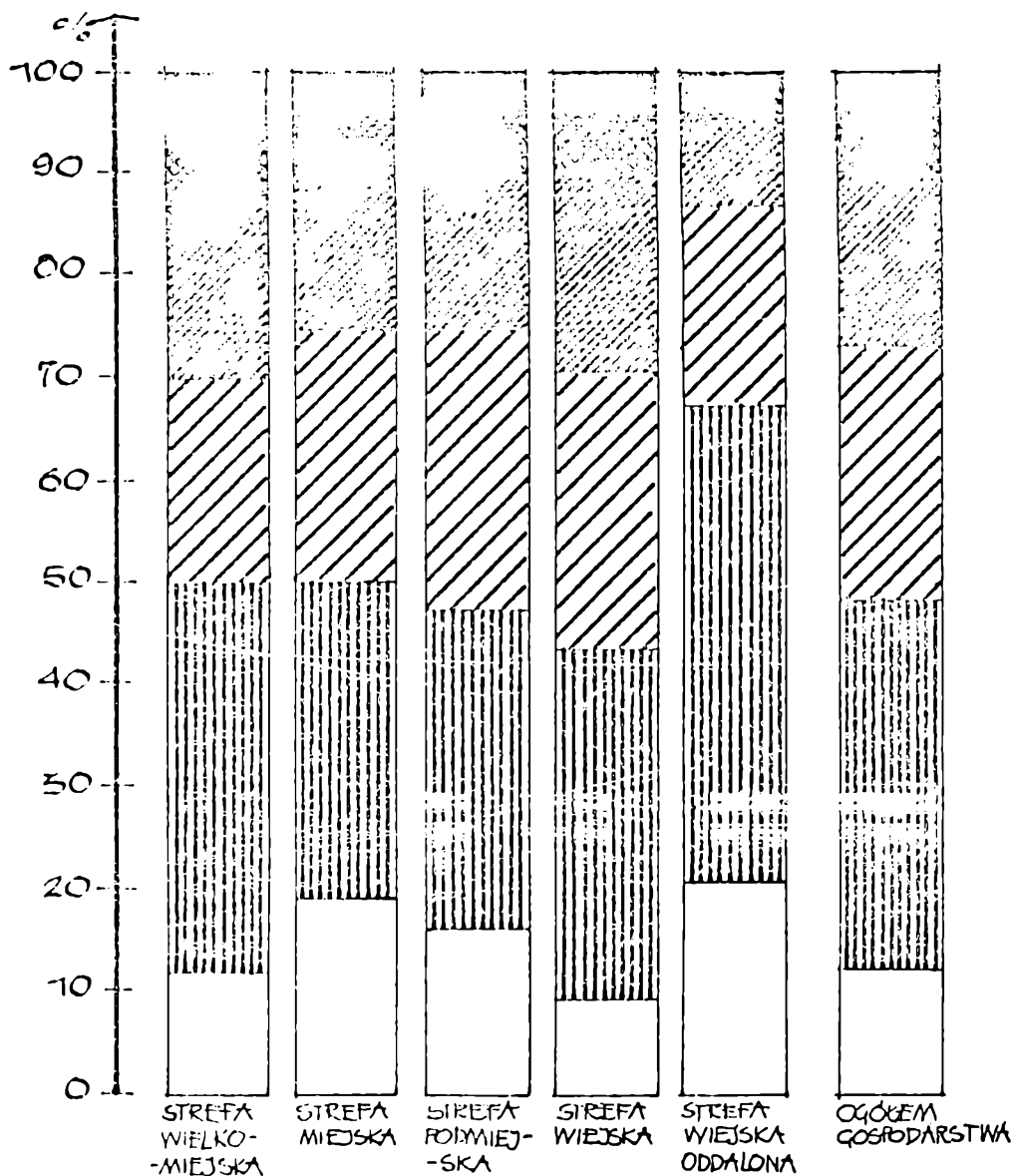
2. Jak wiadomo, ankietyzacją objęto 1834 gospodarstw indywidualnych położonych we wszystkich powiatach byłego województwa wrocławskiego. Zebrane informacje o dochodowych typach w mniejszej liczbie /1296/ gospodarstw chłopskich jest wynikiem braku zapisów na ten temat w pewnej części "Kart gospodarstw" Gromadzkich Rad Narodowych - skąd to czerpano dane m. in. o dochodowych typach i ekonomicznych strefach położenia gospodarstw.
3. Niezależnie od rodzaju typu dochodowego, gospodarstwa w przeważającej mierze na cele produkcyjne i inwestycyjne wydatkują rocznie od 10 do 50 tysięcy złotych.
4. Podobnie nie spostrzega się wyraźnej zależności pomiędzy przynależnością gospodarstw do określonych typów dochodowych oraz poziomem wydatków produkcyjno-inwestycyjnych rodzin chłopskich.

Kolejne czynniki decydujące w mniejszym, jak się wydaje, stopniu o poziomie wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej, to:

- charakter strefy położenia gospodarstw chłopskich,
- liczebność rodzin chłopskich,
- struktura wiekowa użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych.

Rysunek 14 oraz tabela LI zamieszczona w aneksie ilustrują charakter powiązań pomiędzy ogólnymi nakładami na produkcję i inwestycje a położeniem gospodarstw.

WYDATKI PRODUKCYJNE WEDŁUG STREF POŁOŻENIA GOSPODARSTW

RYŚ. 14

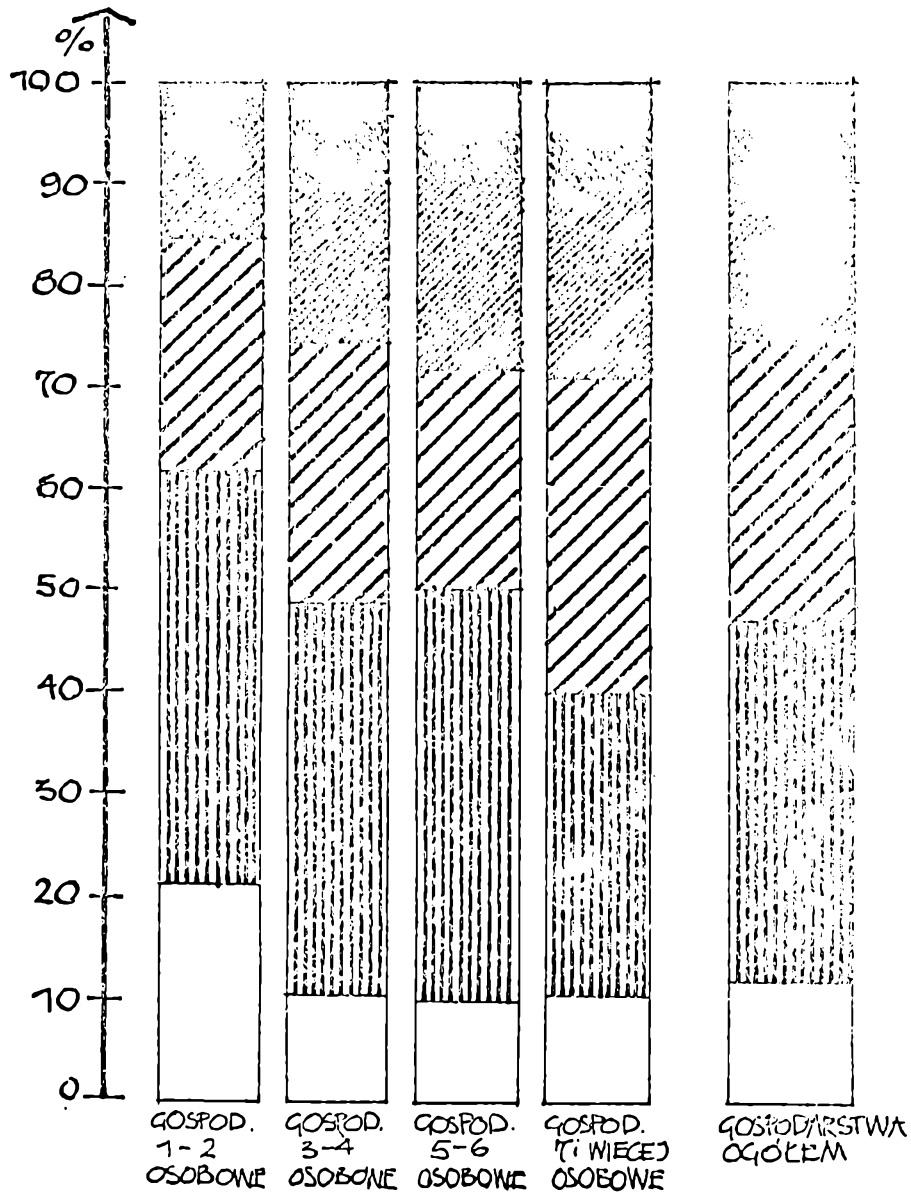
Okazuje się, że w każdej ze stref położenia gospodarstw rolnych rozkład wydatków jest bardzo podobny. Bez względu na lokalizację gospodarstw rolnych w strefie wielkomiejskiej czy też wiejskiej, przeważająca ich część ponosi rocznie na dalszy rozwój produkcji rolnozojowej i na inwestycje nakłady w granicach 10-50 tysięcy złotych. Warto zauważyć, że 73,2% badanych gospodarstw położonych jest na terenie wiejskim, natomiast pozostałe 26,8% w obrębie miast i osiedli. Z powyższych uwag wynika, że charakter lokalizacji nie ma większego wpływu na produkcyjno-inwestycyjne decyzje indywidualnych gospodarstw rolnych.

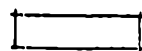
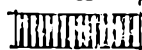
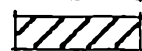
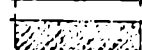
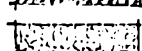
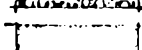
Charakter oddziaływania kolejnego czynnika - liczebności rodzin chłopskich - na wydatki produkcyjne i inwestycyjne prezentuje rysunek 15 oraz tabela LII zamieszczona w aneksie. Ankieta w pełni potwierdziła niewielką zależność wydatków produkcyjno-inwestycyjnych od liczby użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych - co zostało stwierdzone w rozdziale trzecim.

Również o braku wyraźnej współzależności można mówić zestawiając ze sobą takie zjawiska, jak wielkość nakładów o charakterze produkcyjno-inwestycyjnym oraz wiek użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych /por. tabele LIII i LIV zamieszczone w aneksie/.

Ostatecznie okazało się, że spośród sześciu wytypowanych do badań czynników, które jak sądzono, wywierają określony wpływ na poziom wydatków produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej, dwa z nich, a mianowicie wielkość obszaru gospodarstw oraz wysokość przychodów pieniężnych, stymulują w znacznym stopniu poziom i strukturę tychże wydatków. Wpływ pozostałych czynników na

WYDATKI PRODUKCYJNE GOSPODARSTW WEDŁUG LICZEBNOŚCI RODZIN CHŁOPSKICH

- WYDATKI PRODUKCYJNE PONIŻEJ 10 TYS. ZŁ
- 10-30 TYS. ZŁ
- 31-50 TYS. ZŁ
- 51-100 TYS. ZŁ
- 101-150 TYS. ZŁ
- WYDATKI PRODUKCYJNE POWYŻEJ 150 TYS. ZŁ

RYŚ. 75

badane zjawisko jest stosunkowo niewielki. Potwierdzone zostały tym samym wyniki badań przeprowadzonych w rozdziale trzecim niniejszej rozprawy.

Zgodność wyników otrzymanych dwoma różnymi, niezależnymi od siebie metodami badań stanowi, jak się wydaje, dodatkową rękojmię zarówno rzetelności tychże wyników, jak i poprawności zastosowanych metod oraz postępowania badawczego.

4.5. Zamierzenia produkcyjno-inwestycyjne ludności rolniczej na Dolnym Śląsku

Nieuchronną konsekwencją analizy przychodów i wydatków ludności jest konieczność badania przyszłych zmian tych zjawisk. Posiadając, w wyniku przeprowadzonych badań ankietowych, informacje o poziomie przychodów pieniężnych oraz wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych w poszczególnych typach indywidualnych gospodarstw rolnych, można na tej podstawie wnioskować o ogólnych rozmiarach przyszłych zakupów środków produkcji rolniczej. Tego rodzaju przewidywanie wymaga jednak przyjęcia założenia, że poziom przychodów pieniężnych i wydatków produkcyjnych ludności wiejskiej, jest w okresie kilkuletnim względnie stały, lub wykazują one wyraźną tendencję rosnącą czy też malejącą. Ponieważ zaspokajanie odczuwanych potrzeb napotyka z reguły na szereg przeszkód /m.in. niedostosowanie podaży do popytu, zmienność funduszu nabywczego/, przewidywanie przyszłych wydatków na podstawie już dokonanych, staje się bardzo ryzykowne. W tej sytuacji choćby poznać w najogólniejszym choćby zarysie główne kierunki przyszłych nakładów pieniężnych na produkcję i inwestycje,

rozszerzono badanie ankietowe o fragment dotyczący produkcyjnych i inwestycyjnych zamierzeń ludności użytkującej indywidualne gospodarstwa rolne.

W wyniku szeregu eliminacji ustalono, że w kwestionariuszu ankiety znajdują się pytania dotyczące:

- przewidywanej specjalizacji produkcyjnej gospodarstw,
- przyszłych zakupów maszyn i narzędzi rolniczych,
- zamierzeń budowy oraz remontu obiektów mieszkalnych i gospodarstwach.

W badaniu pominięto pozostałe kierunki przyszłych wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych, zarówno ze względu na i tak znaczną objętość kwestionariusza, jak również możliwość ich szacowania w oparciu o zamierzoną specjalizację produkcyjną indywidualnych gospodarstw rolnych.

4.5.1. Przewidywana specjalizacja produkcji rolnozelej w gospodarstwach chłopskich

Pod pojęciem specjalizacji rolnozelej można rozumieć produkcję ograniczonej liczby artykułów towarowych o standardowej i wysokiej jakości ^{1/}.

Przyjmuje się, że wyspecjalizowane gospodarstwo rozwija szczególnie jedną lub dwie gałęzie podstawowe, które powinny przynosić co najmniej 50% ogólnych przychodów z produkcji rolnozelej.

Znając przyszłą strukturę specjalizacji produkcyjnej gospodarstw chłopskich oraz posiadając informacje z zakresu np. wiel-

- - - - -

1/ Por. Encyklopedia ekonomiczno-rolnozelej ..., op. cit., s.1101.

kości gospodarstw, norm wysiewu nawozów mineralnych i środków ochrony roślin na 1 ha danej uprawy, przeciętnego spasanía pasz treściwych przez jedną sztukę bydła czy trzody chlewnej, można w pewnym przybliżeniu określić przyszłe zapotrzebowanie gospodarstw na niektóre podstawowe środki produkcji, np. nawozy mineralne, środki ochrony roślin, materiał siewny, maszyny i narzędzia rolnicze, pasze treściwe, niektóre usługi produkcyjne.

Do badań wytypowano zarówno najważniejsze kierunki produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Należą do nich:

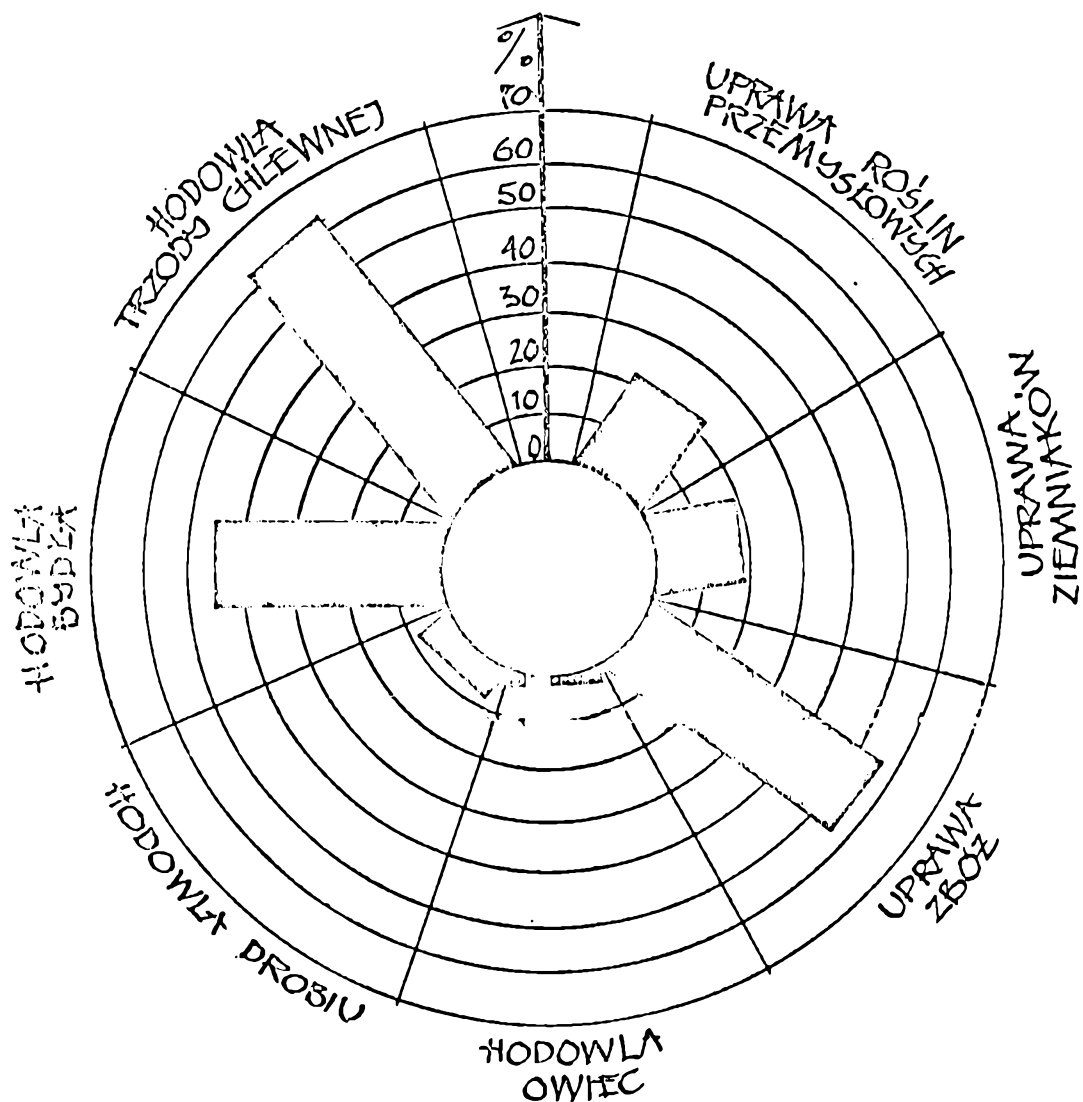
- hodowlane - trzoda chlewna, bydło, drób, owce,
- roślinne: - zboża, ziemniaki, rośliny przemysłowe.

Rysunek 16, oraz tabele LV do LXI w aneksie, przedstawiają zamierzenia specjalizacyjne ludności wiejskiej reprezentującej poszczególne grupy obszarowe warsztatów rolnych.

Z informacji tam zawartych wypływają następujące wnioski:

1. Jedynie gros gospodarstw najmniejszych /poniżej 3 hektarów/ nie przewiduje specjalizowania się w hodowli trzody chlewnej. W pozostałych grupach obszarowych blisko $\frac{2}{3}$ warsztatów zamierza rozwijać tę gałąź produkcyjną.
2. Im większą obszarowo rozpatrujemy grupę gospodarstw okłopskich, tym powszechniejszą spotykamy ochotę specjalizacji w hodowli bydła.
3. Niecałe 10% badanych gospodarstw zamierza w przyszłości nastawić się w głównej mierze na hodowlę drobiu. Nie obserwuje się zależności między wielkością gospodarstw i charakterem decyzji w tym zakresie.
4. Zaledwie 2,4% respondentów widzi możliwość rozwijania hodowli owiec. Dotyczy to głównie gospodarstw średnich i dużych,

ZAMIERZENIA DOTYCZĄCE SPECJALIZACJI PRODUKCYJNEJ GOSPODARSTW GIEŁPOSKICH

RYS. 16

5. Specjalizacja w zakresie uprawy zbóż /najczęściej pszenicy i żyta/ jest najbardziej popularna wśród wszystkich kierunków produkcji roślinnej, jakie zamierzają rozwijać w przyszłości rolnicy indywidualni. Można stwierdzić, że właściciele dużych gospodarstw w znacznie większym stopniu zainteresowani są rozwijaniem tej dziedziny produkcji rolnozej.
6. Wśród 1834 badanych gospodarstw, tylko 362 tj. 19,7%, zamierza specjalizować się w uprawie ziemniaków. Wiąże się to najprawdopodobniej z istniejącą w województwie wrocławskim strukturą gleb.
7. Uprawa roślin przemysłowych jest przedmiotem perspektywicznej specjalizacji ponad 20% indywidualnych warsztatów produkcji rolnozej. Do najczęściej wymienianych przez rolników upraw zalicza się tu rzepak i buraki cukrowe.

Uzyskane wyniki badań pozwalają stwierdzić, że wśród kierunków produkcji zwierzęcej hodowla trzody chlewnej, a z upraw roślinnych produkcja zbóż, są dziedzinami cieszącymi się najwyższym zainteresowaniem rolników gospodarujących indywidualnie. Można ponadto uznać za potwierdzoną ogólną prawidłowość mówiącą o tym, że dogodne warunki do specjalizowania produkcji posiadają jedynie stosunkowo duże, wysokotowarowe gospodarstwa rolnicze.

4.5.2. Zamierzenia inwestycyjne indywidualnych producentów rolnych

O ile przez nakłady inwestycyjne rozumie się wydatki ponoszone na tworzenie i powiększanie środków trwałych, to zamierze-

nia inwestycyjne można traktować jako przyszłe, perspektywiczne nakłady inwestycyjne. Zaliczają się tu wydatki na budowę i remonty kapitalne obiektów, oraz na zakup środków trwałych.

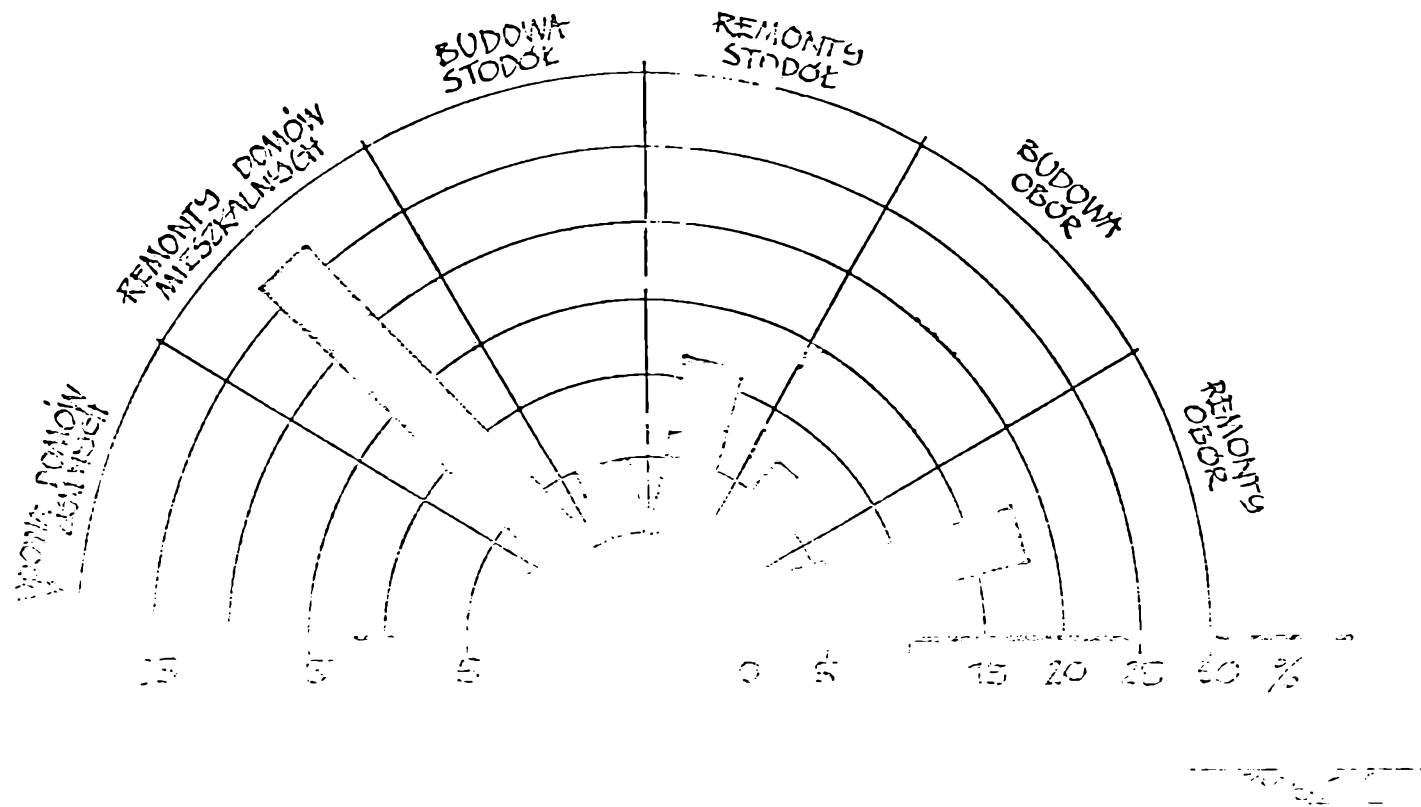
Badaniem ankietowym objęto jedynie dwa, za to podstawowe kierunki perspektywicznych nakładów inwestycyjnych:

- zamierzenia budowy oraz remontu obiektów mieszkalnych i gospodarczych,
- zamierzenia zakupu maszyn i narzędzi rolniczych.

Na rysunku 17 /oraz w tabelach LXII do LXVII zamieszczonych w aneksie/ zilustrowano zamierzenia budowy i remontów obiektów mieszkalnych i gospodarskich przez ludność wiejską Dolnego Śląska. Dane empiryczne zawarte w tych materiałach upoważniają do wysnuęcia następujących wniosków:

1. Niecałe 2% badanych gospodarstw zamierza podjąć budowę obiektów mieszkalnych, przy czym tego rodzaju decyzje są najczęstiej spotykane w dużych obszarowo warsztatach rolnych.
2. Znacznie większa grupa respondentów /blisko 27%/ przewiduje poddanie posiadanych budynków mieszkalnych remontom. Są to przeważnie gospodarstwa małe i średnie.
3. Budynki gospodarze związane z produkcją roślinną /stodoły/ zamierza budować 5%, natomiast remontować 11% indywidualnych gospodarstw rolnych objętych ankietyzacją.
4. Obory /a więc obiekty służące produkcji zwierzęcej/ będą w najbliższej przyszłości budowane przez około 7%, natomiast remontowane przez około 18% gospodarstw chłopskich - najczęstiej dużych obszarowo.

ZAMIERZENIA GOSPODARSTW DOTYCZĄCE BUDOWY I REMONTÓW OBIEKTÓW MIESZKALNYCH I GOSPODARSKICH

Kolejnym zagadnieniem objętym badaniem ankietowym jest sondaż perspektywicznych zamierzeń ludności wiejskiej dotyczących zakupów niektórych środków produkcji. Jakkolwiek dzięki ankietyzacji uzyskano informacje o przewidywanych zakupach niemal wszystkich rodzajów maszyn i urządzeń służących do produkcji rolniczej, to analizą objęto jedynie najczęściej nabywane i charakterystyczne dla oceny poziomu rozwoju gospodarstw dobra. Znalazły się wśród nich:

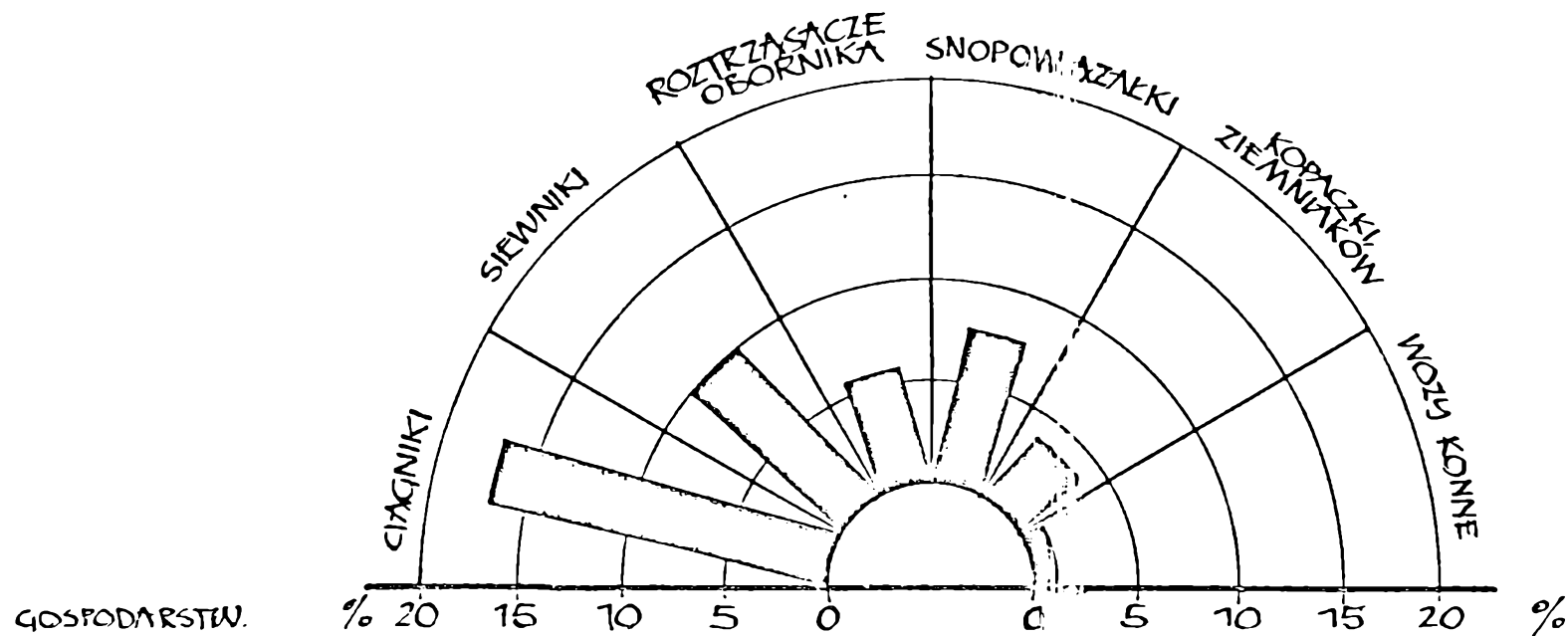
- ciągniki,
- siewniki zbożowe i nawozowe,
- roztrzaskacze obornika,
- snopowiązałki,
- kopaczki ziemniaków,
- wozy konne.

Zamierzenia zakupów maszyn i narzędzi rolniczych przez ludność wiejską Dolnego Śląska charakteryzuje rysunek 10 oraz tabele LXVIII do LXXIII zamieszczone w aneksie.

Okazuje się, że blisko 17% respondentów przewiduje nabycie ciągnika. Popularność takiej decyzji jest tym większa, im większe obszarowo rozpatrujemy gospodarstwa. Wyjątek od tej reguły stanowi grupa gospodarstw największych /powyżej 15 hektarów/, w których obserwuje się spadek zainteresowania tego rodzaju inwestycją. Prawdopodobną przyczyną tego stanu rzeczy jest już pewne nasycenie tej grupy warsztatów rolnych w ciągniki.

Ścisły związek obserwuje się między wielkością gospodarstw ochłopskich i ich zamierzeniami zakupu siewników zbożowych i nawozowych. Blisko 10% badanych rodzin zainteresowanych jest nabyciem siewników, przy czym zamiar taki spotyka się częściej w gospodarstwach dużych.

ZAMIERZENIA GOSPODARSTW OBYCZAJE ZAKUPU MASZYN I URZĄDZENI ROLNICZYCH

RYS 78

Stwierdzona wyżej prawidłowość odnosi się również do zakupów roztrzascy obornika oraz snopowiązałek przez ludność wiojską byłego województwa wrocławskiego. Nieznacznie różni się liczba respondentów zamierzających nabyć te dobra /odpowiednio 102 i 136 gospodarstw na 1834 badanych/.

Barzo nieznaczny odsetek badanych gospodarstw chłopskich przewiduje nabycie kopaczek do ziemniaków /3,7%/ oraz wozów konnych /1,5%/. Należy podkreślić, że największe gospodarstwa /powyżej 15 hektarów/ nie są w ogóle zainteresowane tego rodzaju inwestycjami. Może to świadczyć o posiadaniu przez te gospodarstwa omawianych urządzeń, względnie o istniejącej już w tej grupie warsztatów rolnych powszechności zestawów maszyn trakcji spalinowej /traktorowej/.

Niewątpliwie bardzo istotnym czynnikiem kształtującym zamierzenia gospodarstw dotyczące zakupu maszyn i narzędzi rolniczych jest zakres korzystania przez nie z usług świadczonych przez Kółka Rolnicze i inne organizacje działające na wsi 1/.

Reasumując można stwierdzić, że istnieje wyraźna, dodatnia współzależność między wielkością gospodarstw chłopskich i częstotliwością ujawnionych przez nie zamierzeń inwestycyjnych i specjalizacyjnych.

Porównując przykładowo dwie skrajne grupy obszarowe gospodarstw: najmniejszą /poniżej 3 hektarów/ i największą /powyżej 15 hektarów/, można stwierdzić, że warsztaty rolne najmniejsze przeważają nad innymi typami obszarowymi gospodarstw jedynie w zamierzonej specjalizacji w hodowli drobiu oraz w zamierzeniach

1/ Problematyka substytucyjności i komplementarności wydatków na zakup dóbr oraz usług produkcyjnych została szerzej omówiona w rozdziale III, pkt 3.3.2.

remontów domów mieszkalnych. Gospodarstwa największe z wyjątkiem braku zamierzeń zakupu kopaczek ziemniaków i wozów konnych oraz stosunkowo nieznacznych przewidywań remontu obiektów mieszkalnych, w pozostałych dziedzinach przewidywań specjalizacyjnych i inwestycyjnych górują wyraźnie nad pozostałymi grupami obszarowymi indywidualnych gospodarstw rolnych. Zatem nie tylko przewagę, ale również znacznie większe perspektywy rozwoju mają duże warsztaty rolne.

4.6. Warunki realizacji produkcyjno-inwestycyjnych zamierzeń rolników indywidualnych

Poznanie perspektywicznych zamierzeń produkcyjnych ludności chłopskiej byłoby niepełne bez określenia warunków ich realizacji. Zbadane zamierzenia produkcyjne i inwestycyjne ludności rolniczej na Dolnym Śląsku można traktować jako ujawnione potrzeby, które w określonych, sprzyjających warunkach mogą stać się popytem. Z definicji popytu wynika, że stanowi on potrzeby mające pokrycie w funduszach nabywczych ^{1/}.

Pierwszym zatem warunkiem realizacji zamierzeń produkcyjnych i inwestycyjnych jest dysponowanie przez mieszkańców wsi odpowiednimi funduszami nabywczymi. Spełnienie tego warunku osiągnąć można głównie przez istotne zwiększenie przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych. Środkami prowadzącymi do tego celu są najczęściej:

- podejmowanie wysoko rentownych kierunków produkcji,
- zwiększenie towarowości produkcji /a tym samym ograniczenie samozaopatrzenia/.

- - - - -

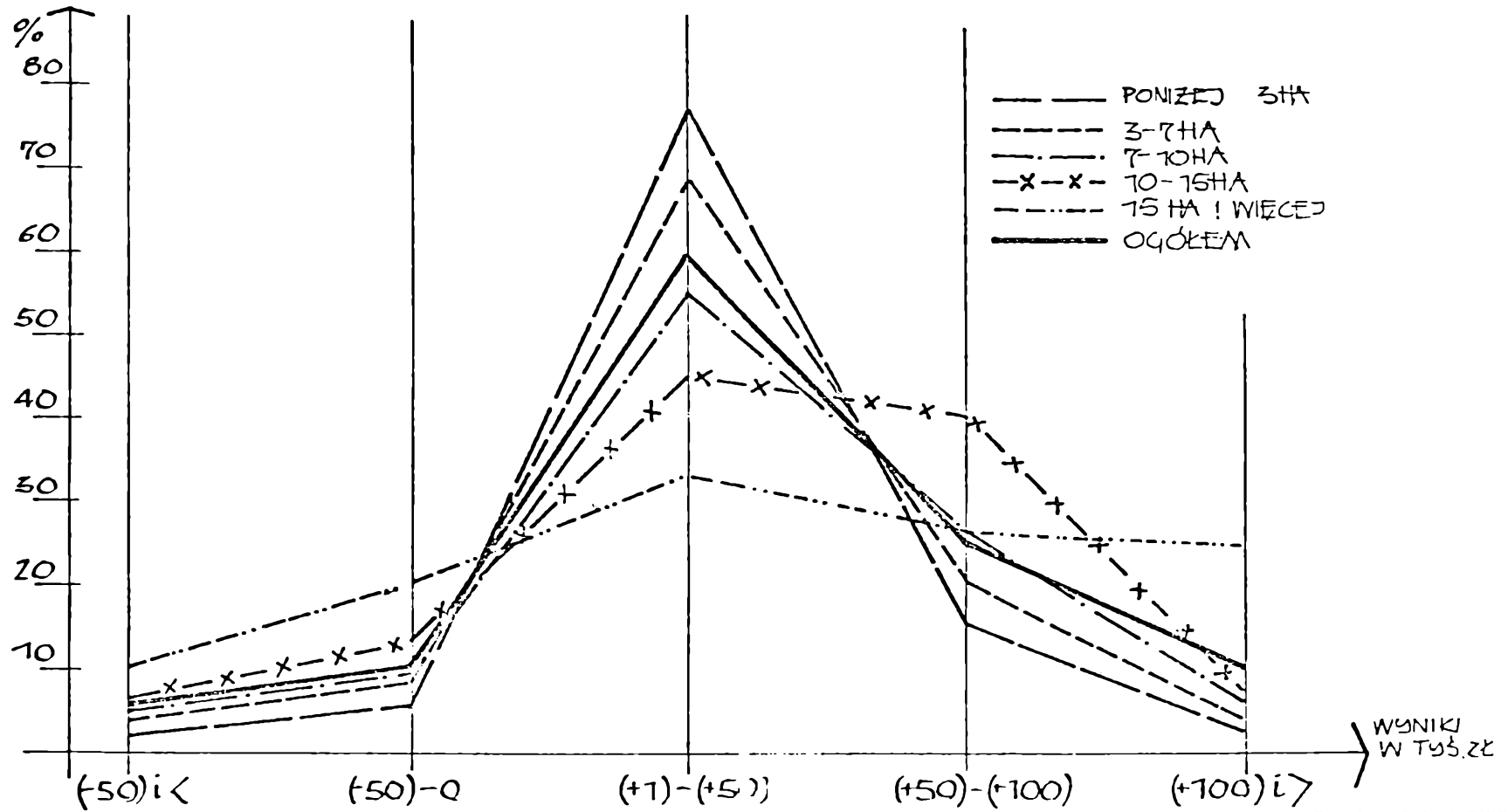
1/ Por. Analiza rynku ..., op. cit., s. 9.

Wprowadzenie w życie powyższych zadań wymaga jednak dysponowania pewnymi środkami pieniężnymi. Rolnicy pozyskują je głównie z zaciąganych pożyczek i kredytów oraz ze zgromadzonych /niejednokrotnie kosztem ograniczenia konsumpcji/ własnych rezerw pieniężnych. Problematyka kredytów zaciąganych przez gospodarstwa chłopskie została szczegółowo omówiona w rozdziale drugim w punkcie 2.3.3 i 2.4, oraz w rozdziale czwartym w punkcie 4.3. O poziomie rezerw można w pewnym stopniu wnioskować na podstawie zbadanych przy pomocy ankiety wyników bilansowych gospodarowania ludności wiejskiej. Stanowią one różnicę pomiędzy osiąganymi przychodami pieniężnymi a wydatkami na produkcję i inwestycje.

Zagadnienie to prezentuje rysunek 19 /oraz tabela LXXIV zamieszczona w aneksie/. Zbadane wyniki bilansowe nie obejmują wyłącznie środków zakumulowanych /oczywiście w przypadku wyników dodatnich/, ale również środki przeznaczone na konsumpcję. Uwzględniając stosunkowo niewielkie zróżnicowanie konsumpcji na wsi można przyjąć, że stwierdzone prawidłowości charakteryzują w przybliżeniu istniejące w indywidualnych gospodarstwach rolnych rezerwy pieniężne. Okazuje się, że niezależnie od wielkości gospodarstw, przeważająca ich część osiąga rocznie nadwyżkę przychodów pieniężnych nad wydatkami produkcyjnymi i inwestycyjnymi w granicach 1-50 tysięcy złotych. O ile jednak wśród gospodarstw najmniejszych /poniżej 3 hektarów/ nadwyżką taką wykazało się aż 78,7% gospodarstw, to w pozostałych grupach obszarowych wskaźnik procentowy maleje w miarę przechodzenia do coraz większych warsztatów rolnych.

Należy zaznaczyć, że ujemne wyniki bilansowe oznaczające nadwyżkę wydatków produkcyjno-inwestycyjnych nad przychodami

WYNIKI BILANSOWE GOSPODAROWANIA WEDŁUG WIELKOŚCI WARSZTATÓW ROLNYCH

WYNIKI W TYS. ZŁ
RYS 19

pieniężnymi, są z reguły rezultatem wydatkowania zgromadzonych w poprzednich latach rezerw pieniężnych na cele inwestycyjne.

Wydaje się, że uwzględniając samozaopatrzenie rodzin wiejskich w niektóre dobra żywnościowe można przyjąć, że około 30% stwierdzonych nadwyżek przychodów nad wydatkami to środki pieniężne, które mają szansę zostać zakumulowane w indywidualnych gospodarstwach rolnych, pomimo poniesienia już przez nie wydatków na produkcję i inwestycje.

Rekapitułując powyższe rozważania trzeba stwierdzić, że podstawowymi źródłami przychodów pieniężnych warunkujących zwiększenie funduszu nabywczego ludności wiejskiej są:

- kredyty,
- własne środki zakumulowane w gospodarstwach chłopskich, uzyskiwane najczęściej drogą:
 - podejmowania wysoko rentowych kierunków produkcji,
 - zwiększania towarowości produkcji poprzez jej specjalizowanie i ograniczanie samozaopatrzenia.

Wygospodarowanie funduszu nabywczego, który skierowany na dobra i usługi produkcyjne oraz inwestycyjne umożliwia przeistoczenie się ujawnionych zamierzeń produkcyjno-inwestycyjnych w popyt, nie gwarantuje jeszcze realizacji tychże zamierzeń /zaspokojenia popytu/. Spełnione muszą zostać pewne warunki po stronie podaży. Do najważniejszych zaliczyć należy:

- odpowiednią pod względem ilości, jakości i struktury masę towarową,
- rozbudowaną stosownie do potrzeb i opłacalności sieć handlową,
- wysoki poziom usługi handlowej, co zapewnić mogą w dużym stopniu kwalifikowane kadry w handlu wiejskim oraz właściwa

organizacja obrotu towarowego na wsi,

- sprawnie działający transport,
- systematyczne prowadzenie analizy rynku wiejskiego,
- szybki rozwój usług produkcyjnych i inwestycyjnych dla rolnictwa indywidualnego.

Jakkolwiek każdy z wymienionych warunków odgrywa istotną rolę w realizacji zamierzeń produkcyjno-inwestycyjnych, to podstawowe znaczenie trzeba przypisać zaopatrzeniu rynku w odpowiednią masę towarową. Jest to w powszechnej opinii warunek, którego niespełnienie wywiera decydujący wpływ na opóźnienia w rozwoju produkcji rolniczej. Występujące dotychczas niemało powszechne braki środków do produkcji rolnej, ich stosunkowo niska jakość, stosowanie z konieczności systemu rozdzielnictwa, relatywnie wysokie ceny, nie sprzyjają intensyfikacji rolnictwa indywidualnego. Poprawa zaopatrzenia oraz zastąpienie rozdzielnictwa sprzedażą rynkową środków produkcji rolniczej jest drugim, obok wzrostu funduszu nabywczego, warunkiem realizacji zamierzeń produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej.

Z omówionym powyżej warunkiem łączą się dwa następne, a mianowicie marketingowe zarządzanie wiejskim handlem środkami produkcji i co się z tym wiąże, konieczność prowadzenia systematycznej analizy rynku.

Kolejny warunek to odpowiednio rozbudowana sieć sklepów, magazynów i składów środków produkcji rolniczej. Ocenia się, że Dolny Śląsk należy do regionów dysponujących najlepiej rozwiniętą siecią placówek handlowych zaopatrujących ludność wiejską w artykuły do produkcji rolnej. Problemem jest natomiast zastępowanie przestarzałych i wyeksploatowanych obiektów nowoczesnymi oraz funkcjonalnymi sklepami i magazynami.

Istotne znaczenie ma sprawnie działający transport, i to zarówno na rzecz organizacji obsługujących rolnictwo indywidualne, jak i świadzący usługi dla gospodarstw wiejskich. O ile pierwszy kierunek pracy transportu warunkuje sprawne zaopatrzenie sieci handlowej w środki produkcji rolniczej, to drugi może przyczynić się do oszczędności czasu rolników, co w postępującym procesie specjalizacji i intensyfikacji produkcji rolnej odgrywa niezmiernie ważną rolę.

Jak już w niniejszej rozprawie stwierdzono, wydatki na usługi są substytucyjne i komplementarne w stosunku do wydatków na zakup dóbr inwestycyjnych i produkcyjnych. Rozwój usług o charakterze produkcyjnym i inwestycyjnym ma szczególne znaczenie dla gospodarstw mniejszych, choć i duże warsztaty rolne widzą w usługach szansę rozwiązania wielu problemów. W powszechnej opinii rolników, instytucji obsługujących wieś oraz przedstawicieli nauki, rynek usług jest silnie niezrównoważony. Wydaje się, że dziedzina powyższa wymaga odrębnych, pogłębionych badań, których wyniki powinny stać się podstawą energicznych działań mających na celu doprowadzenie do zrównoważenia tego segmentu rynku.

Rekapitulując poczynione w tej części pracy uwagi i spostrzeżenia trzeba stwierdzić, że ankieta w pełni potwierdziła wyniki badań opartych na statystyce masowej, wzbogacając je o szereg nowych elementów. Generalny wniosek sprowadza się do stwierdzenia, iż duże warsztaty rolne gospodarują racjonalniej i nowoczesniej. Są lepiej wyposażone w środki produkcji, dysponują większymi zasobami siły roboczej, podejmują wysoko rentowne kierunki produkcji rolniczej, najczęściej nie poszukują pozarolniczych źródeł dochodu. Także perspektywiczne zamierzenia użytkowników

dużych gospodarstw rolnych świadczą o chęci rozbudowy warsztatów rolnych, wyposażania je w nowoczesny sprzęt i maszyny rolnicze oraz specjalizowania się w jednym lub kilku jedynie kierunkach produkcji. Nie ulega zatem wątpliwości, że widoczny postęp w rolnictwie polskim uzależniony jest w dużej mierze od poprawy struktury agrarnej. Istnieje szereg dróg prowadzących do tego celu, między innymi tworzenie dużych państwowych i spółdzielczych gospodarstw rolnych, propagowanie zakładania indywidualnych gospodarstw zespólnych, czy też silnych ekonomicznie dużych gospodarstw farmerskich. Wydaje się, że prawidłowym rozwiązaniem winna być wielokrotność koncentracji ziemi przy zachowaniu pełnej dobrowolności rolników w wyborze formy gospodarowania, lecz sterowana oddziaływaniem ekonomicznym państwa.

W ostatnich latach zapadło szereg decyzji mających na celu poprawę warunków bytu ludności rolniczej, oraz zmierzających do koncentrowania ziemi użytkowanej przez małe gospodarstwa chłopskie. Wymienić tu należy między innymi decyzje dotyczące podnoszenia przez rolników indywidualnych kwalifikacji, wprowadzenia zaopatrzenia emerytalnego i innych form opieki społecznej, otoczenie rodzin rolniczych bezpłatną opieką zdrowotną. Realizacja tych decyzji przyspiesza wprowadzanie postępu społeczno-gospodarczego na wsi, oraz stwarza sprzyjające warunki dla spełnienia zamierzeń produkcyjnych i inwestycyjnych ludności rolniczej.

W N I O S K I

Przeprowadzone badania pozwoliły wysnuć szereg wniosków natury poznawczej i metodologicznej, wśród których za najważniejsze uznać należy:

- A. Na obecnym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju rynek wiejski spełnia doniosłą rolę, bowiem stanowi dogodną platformę kojarzenia interesów gospodarki planowej z interesami prywatnego, drobnotowarowego rolnictwa. Współczesny producent rolny przejawia nierównie wzmożony popyt na dobra i usługi produkcyjne oraz inwestycyjne, przeznaczając na ten cel znaczną część osiągniętych przychodów pieniężnych, co przy uwzględnieniu samozaopatrzenia produkcyjnego nadaje nakładom produkcyjno-inwestycyjnym priorytetowy charakter w gospodarstwie chłopskim. Tego typu postawy ludności rolniczej przy jednoczesnym stałym wzroście jej stopy życiowej, stanowią gwarancję szybkiego postępu społeczno-gospodarczego na wsi, oczywiście przy spełnieniu szeregu sprzyjających temu celowi warunków.
- B. Opinie o dekapitalizacji rolnictwa indywidualnego na Dolnym Śląsku w świetle wyników przeprowadzonych badań są - przynajmniej w odniesieniu do okresu lat 1970-1974 - bezpodstawne. Twierdzenie powyższe uzasadnia kilka przesłanek.
1. Pierwsza i podstawowa, to wysoka /wyższa od średniej krajowej i zaobserwowanej w regionie lubelskim/ nakłado-

ochłonność produkcyjna i inwestycyjna w rolnictwie indywidualnym Dolnego Śląska.

2. Pomimo bardzo korzystnych w przeważającej części regionu warunków glebowo-klimatycznych, gospodarstwa chłopskie ponoszą jedne z najwyższych w kraju wydatki na produkcję rolniczą, co świadczy o intensywnym sposobie gospodarowania.
3. Do podobnego wniosku prowadzi stwierdzony wysoki udział wydatków produkcyjno-inwestycyjnych w przychodach pieniężnych, mimo znacznej wartości tych ostatnich w gospodarstwach indywidualnych na Dolnym Śląsku.
4. Gospodarstwa dolnośląskie należą w kraju do najlepiej wyposażonych w trwałe budynki gospodarcze i mieszkalne oraz w cięższy sprzęt rolniczy, a jednak na cele inwestycyjne przeznaczają relatywnie wyższe środki pieniężne niż gospodarstwa wielu innych regionów kraju. Wynika to z konieczności przeprowadzania generalnych remontów oraz wymiany zużytych budynków, maszyn i urządzeń rolniczych.

C. W okresie dynamicznego wzrostu dochodów pieniężnych, jaki wystąpił w latach 1970-1974 zaobserwowano, że hierarchia wydatków ludności wiejskiej kształtowała się w sposób następujący:

1. W pierwszej fazie wzrostu przychodów pieniężnych wydatki skierowane zostały głównie na potrzeby bieżącej produkcji rolniczej.
2. Dalszy wzrost dochodów pieniężnych przeznaczony został na inwestycje, ale ściśle związane z bieżącą produkcją

rolniczą, oraz na bieżące i kapitalne remonty budynków mieszkalnych i gospodarczych.

3. Dopiero w trzeciej fazie wzrastających ciągle dochodów pieniężnych przedmiotem decyzji rolników stały się inwestycje o charakterze konsumpcyjnym, oraz w stosunkowo niewielkim zakresie, budowa nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych.

Zatem poważne i szybkie zwiększenie dochodów nie spowodowało istotnych zmian w hierarchii wydatków ludności wiejskiej. Podobną kolejność zaspokajania potrzeb obserwowano w okresach względnej stabilizacji dochodów na wsi. Wypływa stąd wniosek, iż nie zachodzi obawa "przejadania" przez gospodarstwa chłopskie zwiększonych dochodów pieniężnych.

- D. Dostępne powszechnie źródła informacji o przychodach pieniężnych i wydatkach produkcyjno-inwestycyjnych ludności wiejskiej nie tylko nie dają możliwie pełnego obrazu tych zjawisk, ale także ograniczają możliwości ich analizy, pozwalając jedynie na operowanie wielkościami średnimi w regionach i mikroregionach. Luki te doskonale mogą wypełnić badania ankietowe, które incydentalnie lub metodą panelu należałoby powtarzać co kilka lat.
- E. Ujawnione drogą badania ankietowego zamierzenia produkcyjne i inwestycyjne indywidualnych gospodarstw rolnych, czyli innymi słowy, ustalone potrzeby o charakterze produkcyjnym i inwestycyjnym mogą, jak się wydaje, przemienić się w popyt a następnie w wydatki produkcyjne i inwestycyjne po spełnieniu kilku warunków. Zalicza się do nich niewątpliwie ko-

nieczność dysponowania przez rolników odpowiednimi funduszami nabywczymi. Spełnienie tego warunku osiągnąć można głównie przez istotne zwiększenie przychodów pieniężnych gospodarstw chłopskich. Środkami prowadzącymi do tego celu są najchętniej:

- podejmowanie wysoko rentownych kierunków produkcji,
- zwiększenie towarowości produkcji /a tym samym ograniczenie samozaopatrzenia/,
- odpowiednie relacje cen skupu i cen środków produkcji rolnej,
- właściwa polityka kredytowa.

Wygospodarowanie funduszu nabywczego, który skierowany na dobra i usługi produkcyjne oraz inwestycyjne umożliwia przeistoczenie się ujawnionych zamierzeń w popyt, nie gwarantuje jeszcze realizacji tychże zamierzeń /zaspokojenia popytu/. Spełnione muszą zostać pewne warunki po stronie podaży. Najważniejszych zaliczyć należy:

- odpowiednią pod względem ilości, jakości i struktury masę towarową /dobra produkcyjne oraz inwestycyjne/,
- rozbudowaną stosownie do potrzeb i opłacalności sieć handlową,
- wysoki poziom usługi handlowej, co zapewnić mogą w dużym stopniu kwalifikowane kadry w handlu wiejskim oraz właściwa organizacja obrotu towarowego na wsi,
- systematyczne prowadzenie analizy rynku wiejskiego,
- sprawnie działający transport,
- szybki rozwój usług produkcyjnych i inwestycyjnych dla rolnictwa indywidualnego.

F. Tak pod względem efektów dotychczasowej działalności, jak i perspektywicznych zamierzeń, duże gospodarstwa wyprzedzają znacznie mniejsze warsztaty rolne. Należy zatem dążyć nie tylko do zahamowania zjawiska rozdrabniania gospodarstw, ale wręcz do koncentracji ziemi kosztem zmniejszenia liczby gospodarstw małych. Wydaje się, że nie jest najważniejsze, jakimi drogami ma przebiegać koncentracja, istotne jest zlikwidowanie nadmiernego rozdrobnienia agrarnego, w następstwie czego winny powstać duże, silne gospodarzo, wyspecjalizowane warsztaty rolne. Niewątpliwie o wyborze formy koncentracji ziemi powinno decydować kryterium ekonomiczne, przy czym nie ma istotnych przeszkód w równoczesnym stosowaniu tradycyjnych, sprawdzonych metod koncentracji, takich jak tworzenie dużych państwowych i spółdzielczych gospodarstw rolnych, oraz metod eksperymentalnych, na przykład tworzenie indywidualnych gospodarstw zespolonych czy dużych gospodarstw farmerskich.

Podjęte w ostatnich latach decyzje dotyczące między innymi koncentracji ziemi, podnoszenia kwalifikacji przez rolników indywidualnych, opieki socjalnej i zdrowotnej nad rodzinami rolniczymi, zaopatrzenia emerytalnego ludności wiejskiej, wychodzą naprzeciw stabilizacji socjalnej i ekonomicznej mieszkańców wsi, oraz intensyfikacji produkcji rolnej. Tym samym w pełni realne staje się spełnienie zamierzeń produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej, a nawet znaczne przekroczenie postawionych sobie przez mieszkańców wsi zadań.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamowski Z., Podstawy ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw rolnych. PWRiL. Warszawa 1973.
2. Analiza działalności gospodarczej w roku 1974 WZGS "Samopomoc Chłopska" Wrocław 1975.
3. Analiza rynku, praca zbiorowa pod red. T.Kramera. PWE, Warszawa 1971.
4. Badania ankietowe popytu konsumpcyjnego, praca zbiorowa, PWE, Warszawa 1976.
5. Barcikowski K., Rynek i ceny nawozów mineralnych, PWR i L. Warszawa 1966.
6. Bartosiewicz S., Bronsztejn S., Statystyka teoretyczna, WSE, Wrocław 1958.
7. Beskid L., Elastyczność popytu rodzin pracowniczych w Polsce w szeregu czasowym 1957 - 1968, Studia Ekonomiczne, 1972 z.25.
8. Brojerski M. "Wpływ zmian cen i dochodów na zakupy artykułów do produkcji rolnej, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 1973, z. 3.
9. Budżety gospodarstw domowych w 1973 r. GUS, Warszawa 1974.
10. Czerniewska M., Badania popytu w gospodarstwach chłopskich, ZW CRS, Warszawa 1965.
11. Czerniewska M., Budżety domowe rodzin chłopskich, PWE, Warszawa 1963.
12. Czerniewska M., Stan zadłużenia, wierzytelności i zasobów gotówki w gospodarstwach chłopskich w dn. 30.VI.1966 r. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. 1968 nr. 5.
13. Danilczuk F., Ewolucja kredytu kontrakcyjnego w Polsce Ludowej. SIB, Seria Rynku Wiejskiego nr 44. Warszawa 1973.
14. Dietl J., Gregor B., Rynek artykułów do produkcji rolnej w świetle literatury krajowej z lat 1966 - 1968, SIB, Informacje Problemowe, z. 3, ZW CRS, Warszawa 1969.

15. Dolny Śląsk, praca zbiorowa, WAG, Kraków 1965.
16. Drzewiecki H, Michalczyk R., XX lat rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska, TRZZ, Wrocław 1965.
17. Dyka S., Niektóre tendencje w zaopatrzeniu rolnictwa w pasze treściwe, w: Rynek pasz treściwych w Polsce, SIB Seria Rynku Wiejskiego, nr 4, ZW CRS, Warszawa 1968.
18. Dziewicka M., Chłopi - robotnicy, wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez JER, K i W. Warszawa 1963.
19. Dziewicka M., Maksymalizacja dochodu ogólnego jako cel działalności gospodarczej rodzin chłopsko - robotniczych, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1971, nr 4.
20. Eksperymentalne badanie warunków bytu ludności, z. 53, GUS, Warszawa 1972.
21. Encyklopedia ekonomiczno - rolnicza, PWRiL. Warszawa 1964.
22. Felbur S., Analiza układu cen produktów rolnych w Polsce, PWN, Warszawa 1962.
23. Felbur S. Problemy wzrostu produkcji rolniczej w Polsce, PWN, Warszawa 1972.
24. Gałaj D., Hunek T. Kółka rolnicze a gospodarstwa chłopskie, PWRiL. Warszawa 1966.
25. Gajewski S. Konkurencyjność wydatków na zakup maszyn rolniczych i dóbr trwałego użytku w gospodarstwach chłopskich, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1971, nr 3.
26. Garbacik E., Charakterystyka obrotu środkami produkcji rolnej, Trybuna Spółdzielcza, 1968 nr 5.
27. Garbacik E., Ekonomika obrotu towarowego, PWE, Warszawa 1970.
28. Garbacik E. Metody planowania zaopatrzenia wsi na przykładzie zaopatrzenia ludności wiejskiej, PWG, Warszawa 1955.
29. Geografia ekonomiczna Polski, praca zbiorowa pod red. S. Berezowskiego, PWN, Warszawa 1965.
30. Gorzelak E, Dochody ludności rolniczej w Polsce Ludowej w okresie 1955 - 1960, PWN, Warszawa 1963.

31. Grabowska U. Aktywność inwestycyjną gospodarstw indywidualnych, *Wiś Współczesna*, 1974, nr 5.
32. Grabowski S. Analiza czynników kształtujących zakup pasz treściwych przez gospodarstwa chłopskie w warunkach reglamentacji. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1970, nr 3.
33. Grabski A. Analiza zaopatrzenia wsi na tle ekonomiki rejonu, PWiG, Warszawa 1959.
34. Gregor B. Rynek artykułów do produkcji rolnej w warunkach szybkiej industrializacji, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 38, ZW CRS, Warszawa 1972.
35. Grochowski Z. Szacunek dochodów ludności rolniczej z produkcji rolnej, pracy zarobkowej i z innych źródeł, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1971, nr 5.
36. Hellwig Z. Regresja liniowa i jej zastosowanie w ekonomii, PWE, Warszawa 1967.
37. Herer W. Kapitałochłonność produkcji rolnej, *Ekonomista*, 1968, nr 1.
38. Hunek T. Czynniki rozwoju i rekonstrukcji rolnictwa polskiego, PAN, Warszawa 1973.
39. Instrukcja Narodowego Banku Polskiego, Nr A/1, Planowanie kasowe, Warszawa 1970.
40. Instrukcja Nr 30/PO w sprawie zakładania i prowadzenia gromadzkich ksiąg gospodarczych, Ministerstwo Finansów, Warszawa 1970.
41. Instrukcja w sprawie metody i trybu sporządzania terenowych bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Zespół Koordynacji Planów Warszawa 1962.
42. Jacek K., Dochody gospodarstw chłopskich z produkcji rolniczej w latach 1970 - 1973, *Wiadomości Statystyczne*, 1974 nr 4.
43. Jacek K., Dochody ludności chłopskiej, *Wiadomości statystyczne*, 1971, nr 6.
44. Jankowski T, Wyznaczanie strefy żywicielskiej miasta na przykładzie Wrocławia, PWN, Warszawa 1968.

45. Kaczor A., Czynniki kształtujące popyt na sprzęt rolniczy /na przykładzie Wielkopolski/, SIB, Seria Rynku Wiejskiego ZW CRS, Warszawa 1974.
46. Kamiński W., Problemy przestrzenne rynku rolnego i gospodarki żywnościowej, PWE, Warszawa 1969.
47. Karasiński B., Usługi produkcyjne w rolnictwie, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1968.
48. Kaczyński J., Kargol M., Kierunki rozwoju usług wiejskich, Gospodarka Planowa, 1964, nr 5.
49. Kosiba A., Klimat Ziemi Śląskich, Katowice - Wrocław, 1948.
50. Koszarski W., Bogactwa mineralne Dolnego Śląska, PZWS, Warszawa 1963.
51. Kozak W., Obrót środkami ochrony roślin i usługi chemiczne w rolnictwie, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 7, ZW CRS, Warszawa 1968.
52. Kramer J., Podstawy planowania handlu w regionach gospodarczych, PWE, Warszawa 1968.
53. Kramer J., Styś A., Przestrzenna struktura rynku dóbr i usług w świetle nowego podziału administracyjnego kraju, Roczniki JHW, 1976, z. 3.
54. Kramer T., Rynek wiejski a proces industrializacji, PWE, Warszawa 1963.
55. Kurek E. Analiza efektywności nawożenia w Polsce w latach 1961 - 1970 oraz niektóre aspekty tej problematyki w województwie lubelskim, w: Gospodarka nawozowa /na przykładzie Lubelszczyzny/, SIB, Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa - Lublin 1973.
56. Kurek E. Elastyczność wydatków produkcyjnych ogółem i wydatków na nawozy mineralne w stosunku do przychodów pieniężnych, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1968, nr 8.
57. Landbrukarnas asikter om utvecklingen i olika produktionsgrenar, Stockholm 1972, Jordbrukets utredningsinstitut, zesz. 5, Meddelande från jordbrukets utredningsinstitut.
58. Lenin W.J. Rozwój kapitalizmu w Rosji, Dzieła t. 3. K i W. Warszawa 1953.

59. Ludność, zasoby mieszkaniowe, indywidualne gospodarstwa rolne, Województwo wrocławskie, Narodowy Spis Powszechny 1970, WUS, Wrocław 1971.
60. Mała encyklopedia ekonomiczna, PWE, Warszawa 1974.
61. Manteuffel R., Efektywność inwestycji rolniczych, PWRiL, Warszawa 1963.
62. Marak J., Analiza korelacyjna jako metoda badań rynku wiejskiego, Prace Naukowe WSE, nr 38, Wrocław 1973.
63. Marak J., Wydatki inwestycyjno - produkcyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska na tle jej przykładów. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej, nr 59, Wrocław 1975,
64. Marak J., Zastosowanie rachunku korelacyjnego w regionalnej analizie rynku wiejskiego. Handel Wewnętrzny 1973, nr 1.
65. Mierzejewski S., Nakłady inwestycyjne i środki trwałe w rolnictwie w latach 1966 - 1971, Wieś Współczesna, 1973, nr 10.
66. Mierzejewski S., Wydatki na usługi rolnicze, Wieś Współczesna 1970, nr 9,
67. Mogilnicki E., Olszewski H., Strużek B. Ekonomia handlu rolnego, PWE, Warszawa 1974.
68. Młynarski S., Wpływ dochodu i składu osobowego rodziny na wielkość i strukturę jej wydatków, Prace Komisji Nauk Ekonomicznych, nr 9, Ossolineum, Wrocław 1967.
69. Nabrdalik K., Przychody ludności chłopskiej ze sprzedaży produktów rolnych a wydatki produkcyjne gospodarstw chłopskich, Trybuna Spółdzielcza 1969, nr 4.
70. Nyrkowski A., Tomczak F., Rynek usług mechanizacyjnych w rolnictwie, w : Rynek maszyn i narzędzi rolniczych, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, ZW CRS, Warszawa 1973.
71. Ogrodnik S., Popyt na środki produkcji i artykuły konsumpcyjne na tle bilansów pieniężnych dochodów i wydatków ludności wiejskiej, w Problemy rynku rolnego w województwie lubelskim, ZW CRS Warszawa 1967.

72. Ogrodnik S. Wpływ rejonów uprzemysłowionych na kierunek i strukturę wydatków produkcyjnych gospodarstw chłopskich, Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysłowionych nr 38, KBRU-PAN, Warszawa 1969.
73. Ogrodnik S., Zadłużenie gospodarstw chłopskich /na przykładzie województwa lubelskiego/, PWN, Warszawa 1973.
74. Ogrodnik S. Zagospodarowanie przychodów pieniężnych wsi przez gminne spółdzielnie, SIB, Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa - Lublin 1974.
75. Olszewski H., Węzłowe problemy rynku pasz treściwych w: Rynek pasz treściwych w Polsce, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 4, ZW CRS, Warszawa 1968.
76. Pagella M. Il sostegno dei prezzi e i redditi degli agricoltori, Rivista di Economia Agraria, Rzym 1974. nr 4.
77. Perkal J. Matematyka dla przyrodników i rolników cz. II, PWN Warszawa 1967.
78. Pokorille M., Ceny i dochody w rolnictwie, PWR i L. Warszawa 1972.
79. Przemysł Dolnego Śląska, praca zbiorowa, TRZZ, Wrocław 1969.
80. Reprezentacyjne badania warunków bytu ludności, z. 3, Gospodarstwa domowe i ich dochody, GUS, Warszawa 1970.
81. Roczniki statystyczne 1971, 1974, 1975, GUS, Warszawa.
82. Rocznik statystyczny miasta Wrocławia 1972, MUS, Wrocław 72.
83. Rocznik statystyczny rolnictwa 1971, GUS, Warszawa 1971.
84. Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1972, 1974, WUS, Wrocław.
85. Statystyka województw 1975, GUS, Warszawa 1975.
86. Szulce S., Metody statystyczne, Warszawa 1968.
87. Szulce H. Czynniki różnicujące handlową obsługę wsi, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 22, ZW CRS, Warszawa 1970.
88. Szulce H., Przestrzenne kształtowanie się siły nabywczej ludności w wojew. poznańskim w aspekcie analizy rynku, Zeszyty Naukowe WSE, nr 32, Poznań 1972.

89. Szulce H. Przestrzenne zróżnicowanie dochodów pieniężnych ludności wiejskiej, Trybuna Spółdzielcza, 1970, nr 4.
90. Szulce H. Rola spółdzielczości w rozwoju rynku wiejskiego, SIB, Warszawa 1974.
91. Tomczak F. Ekonomiczne podstawy systemu obsługi produkcyjnej rolnictwa, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 25, ZW CRS, Warszawa 1971.
92. Tomczak F. Rolnictwo Polski Ludowej, Zarys ekonomiki, PWR i L. Warszawa 1972.
93. Turski J. Rynek środków produkcji dla rolnictwa w wojew. poznańskim, Wieś współczesna, 1974 nr 5.
94. Turski J. Skuteczność funkcjonowania aktualnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w pasze przemysłowe, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 51, ZW CRS, Warszawa 1974.
95. Uchwała nr 256 Rady Ministrów z dnia 19 lipca 1963 r. w sprawie usług dla rolnictwa, Monitor Polski 1963 nr 63.
96. Uchwała nr 34 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 1972 r. w sprawie usług dla rolnictwa, Monitor Polski nr 14.
97. Warunki bytu ludności w roku 1972, GUS, Warszawa 1975.
98. Wielka encyklopedia powszechna, t. 9, PWN, Warszawa 1967.
99. Winiarski B., Polityka regionalna, PWE, Warszawa 1976.
100. Wiśniewski L., Efektywność inwestycji w indywidualnych gospodarstwach rolnych, JER, Studia i Materiały z. 204, Warszawa 1969.
101. Woś A., Materiałochłonność i pracochłonność produkcji rolniczej, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1973 r. nr 2.
102. Woś A., Popyt ludności wiejskiej na dobra konsumpcyjne nieżywnościowe, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, nr 26, ZW CRS Warszawa 1971.
103. Woś A. System gospodarki nawozowej w Polsce w: Gospodarka nawozowa /na przykładzie Lubelszczyzny/, SIB Seria Lubelska, ZW CRS, Warszawa - Lublin 1973.

104. Woś A. Pokorille M., Motywy produkcyjnych decyzji chłopów, PWE, Warszawa 1962.
105. Wrocławskie, praca zbiorowa pod red. M.Musiąła, PWN, Warszawa 1970.
106. Wrzosek A. Województwo wrocławskie, Wiedza Powszechna 1952.
107. Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1969/1970, Województwo wrocławskie, JER, Warszawa 1971,
108. Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1970/1971, JER, Warszawa 1972.
109. Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1971/1972, JER, Warszawa 1973.
110. Wyszomirski T. Spółdzielczość oszczędnościowo - pożyczkowa w obsłudze finansowej wsi, SIB, Seria Rynku Wiejskiego, z. 24, ZW CRS Warszawa 1970.
111. Zasepa R., Metoda reprezentacyjna, Warszawa 1972.
112. Żebrowski K., Paszkiewicz W., Wykorzystanie współczynników dochodowej elastyczności popytu w planowaniu handlu, Prace Naukowe AE, nr 59, Wrocław 1975.

SPIS TABEL

	Strona
1. Charakterystyka demograficzna województw Dolnego Śląska w roku 1974 /według podzia- łu administracyjnego po 1 czerwca 1975 r./	16
2. Struktura użytkowania gruntów w roku 1974	21
3. Udział regionu dolnośląskiego w ogólnokra- jowych zbiorach głównych ziemiołódów w roku 1974	25
4. Pogłowie zwierząt gospodarskich w tysiącach sztuk	26
5. Plony głównych ziemiołódów w gospodarstwach uspołecznionych i chłopskich Dolnego Śląska w roku 1973	40
6. Gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolną w roku gospodarczym 1971/72	62
7. Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970 - 1974 na 1 gospodarstwo chłopskie, według województw Dolnego Śląska	73
8. Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970 - 1974 na 1 hektar powierzchni gos- podarstw chłopskich, według województw Dolnego Śląska	75
9. Przychody ludności wiejskiej z pracy za- robkowej w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska	81
10. Przychody ludności wiejskiej z pracy za- robkowej w przeliczeniu na 1 hektar po- wierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970 - 1974 według województw Dolnego Śląska	82

11. Przychody ludności wiejskiej z uzyskanych kredytów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 87
12. Przychody ludności wiejskiej z uzyskanych kredytów w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 88
13. Przychody ludności wiejskiej z otrzymanych odszkodowań PZU w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 90
14. Przychody ludności wiejskiej z otrzymanych odszkodowań PZU w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 91
15. Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 93
16. Dynamika przychodów pieniężnych ludności wiejskich w latach 1970 - 1974, według województw Dolnego Śląska 94
17. Struktura przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 /w %/ 96
18. Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 104

19. Przychody pieniężne ludności wiejskiej w latach 1970 - 1974 w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, według województw Dolnego Śląska 105
20. Charakterystyka przychodów pieniężnych ludności wiejskiej w regionach lubelskim i dolnośląskim 110
21. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup maszyn i urządzeń rolniczych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 131
22. Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 132
23. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup materiałów budowlanych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 135
24. Wydatki na zakup materiałów budowlanych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich, w województwach Dolnego Śląska 136
25. Wydatki na zakup wytworów hutniczych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 137
26. Wydatki na zakup wyrobów metalowych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 138
27. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup nawozów mineralnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 141

28. Wydatki na zakup nawozów mineralnych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 142
29. Wydatki na zakup środków ochrony roślin na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 144
30. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup pasz w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 147
31. Wydatki na zakup pasz na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 148
32. Wydatki na zakup pozostałych środków produkcji rolniczej na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 150
33. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup usług produkcyjnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 155
34. Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 156
35. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zapłatę podatków i opłat wiejskich w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 159
36. Wydatki na zapłatę podatków i opłat wiejskich na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 160

37. Wydatki ludności wiejskiej Dolnego Śląska na spłatę kredytów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich 162
38. Wydatki na spłatę kredytów na 1 gospodarstwo i na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w województwach Dolnego Śląska 163
39. Struktura wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych w latach 1970 - 1974 169
40. Struktura wydatków ludności wiejskiej Dolnego Śląska na zakup usług produkcyjno - inwestycyjnych w latach 1970 - 1974 172
41. Struktura innych wydatków produkcyjno - inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 175
42. Ogólna struktura wydatków produkcyjno - inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 179
43. Struktura wydatków inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 180
44. Struktura wydatków produkcyjno - inwestycyjnych gospodarstw indywidualnych w regionach Polski w roku 1971/72 184
45. Charakterystyka wydatków produkcyjno - inwestycyjnych ludności wiejskiej w regionach lubelskim i dolnośląskim 186
46. Udział głównych kierunków wydatków produkcyjno - inwestycyjnych w ogólnych przychodach pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 189
47. Wydatki produkcyjne oraz inwestycyjne na tle ogólnych przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974 190

48.	Wydatki produkcyjne oraz inwestycyjne na tle przychodów pieniężnych ze sprzedaży produktów rolniczych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974	192
49.	Kierunki przeznaczania środków na budownictwo w gospodarstwach chłopskich Dolnego Śląska w latach 1967 - 1972	201
50.	Zestawienie wyników badań korelacji pomiędzy wydatkami produkcyjno - inwestycyjnymi a kształtującymi je czynnikami w roku 1974	213
51.	Zestawienie wyników badań elastyczności dochodowej wydatków produkcyjnych i inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974	219
52.	Ilościowy stan ankiet według powiatów /w poszczególnych fazach badania/	233
53.	Struktura obszarowa ankietowanych indywidualnych gospodarstw rolnych	236
54.	Struktura rodzajowa wydatków produkcyjno - inwestycyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w roku 1971 /na podstawie badań ankietowych/.	254

SPIS RYSUNKÓW

	Strona
1. Liczba i struktura obszarowa gospodarstw chłopskich na Dolnym Śląsku w latach 1950 - 1974	39a
2. Struktura przychodów pieniężnych ludności wiejskiej województwa jeleniogórskiego w latach 1970 - 1974	99
3. Struktura przychodów pieniężnych ludności wiejskiej województwa legnickiego w la- tach 1970 - 1974	100
4. Struktura przychodów pieniężnych lud- ności wiejskiej województwa wałbrzyskiego w latach 1970 - 1974	101
5. Struktura przychodów pieniężnych ludności wiejskiej województwa wrocławskiego /według nowego podziału administracyjnego/ w latach 1970 - 1974	102
6. Struktura wydatków produkcyjno - inwesty- cyjnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska	166
7. Wydatki produkcyjno - inwestycyjne lud- ności wiejskiej Dolnego Śląska na tle jej przychodów w latach 1970 - 1974	188
8. Struktura przychodów ze sprzedaży produk- tów rolnych - w grupach obszarowych gos- podarstw.	246
9. Struktura przychodów ze stałej pracy za- robkowej - w grupach obszarowych gospo- darstw	248
10. Struktura łącznych przychodów pieniężnych - w grupach obszarowych gospodarstw	251
11. Wydatki produkcyjne i inwestycyjne według grup obszarowych gospodarstw chłopskich	260

	Strona
12. Wydatki produkcyjne i inwestycyjne według grup dochodowych gospodarstw chłopskich	264
13. Wydatki produkcyjne w dochodowych typach gospodarstw	267
14. Wydatki produkcyjne według stref położenia gospodarstw	269
15. Wydatki produkcyjne gospodarstw według liczności rodzin chłopskich	271
16. Zamierzenia dotyczące specjalizacji produkcyjnej gospodarstw chłopskich	275
17. Zamierzenia gospodarstw dotyczące budowy i remontów obiektów mieszkalnych i gospodarskich	278
18. Zamierzenia gospodarstw dotyczące zakupu maszyn i urządzeń rolniczych	280
19. Wyniki bilansowe gospodarowania według wielkości warsztatów rolnych	284

SPIS KARTOGRAMÓW

	Strona
1. Rejony przyrodnicze - rolnicze Dolnego Śląska	5a
2. Zmiany podziału administracyjnego Dolnego Śląska po 1.VI.1975 r.	9a
3. Udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców na Dolnym Śląsku w 1973 r.	13a
4. Udział gruntów użytkowych przez gospodarstwa chłopskie w 1974 r. w ogólnym areale użytków rolnych Dolnego Śląska	38a
5. Łączne wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w 1974 r. w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie	167
6. Wydatki na zakup środków produkcji i dóbr inwestycyjnych na 1 gospodarstwo chłopskie w 1974 r.	171
7. Wydatki na zakup usług produkcyjnych i inwestycyjnych na 1 gospodarstwo chłopskie w 1974 r.	174
8. Wydatki na spłaty kredytów oraz na podatki i opłaty wiejskie na 1 gospodarstwo chłopskie w 1974 r.	177

Janusz Marak

ANALIZA WYDATKÓW PRODUKCYJNYCH

LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

/na przykładzie Dolnego Śląska /

/ A n e k s /

**Praca doktorska napisana
pod kierunkiem
prof. dr hab. JÓZEFY KRAMER
w Instytucie Resortowo-Uczelnia-
nym Handlu i Usług Akademii Eko-
nomicznej we Wrocławiu**

W R O C Ł A W - 1977

A N E K S

DO ROZDZIAŁU I

Spis tabel w aneksie do rozdziału I :

Numer tabeli	Tytuł tabeli
I	Charakterystyka rozwoju gospodarczego województw Dolnego Śląska w roku 1974 /według podziału administracyjnego po 1.VI.1975 r./.
II	Liczebność rodzin chłopskich na Dolnym Śląsku w roku 1971, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
III	Wyposażenie indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku w roku 1974 w maszyny i urządzenia rolnicze.
IV	Charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych w województwach Dolnego Śląska w roku 1974.

T a b e l a I.

Charakterystyka rozwoju gospodarczego województw
Dolnego Śląska w roku 1974 /wg podziału administra-
cyjnego po 1.VI.1975 r./.

Lp.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Województwa			
			Jelenio- górskie	Legni- okie	Wał- brzyskie	Wroc- ławskie
1	2		3	4	5	6
1.	Produkcja globalna przemysłu uspołecz- nionego	mln.zł	33 022	25 991	42 613	60 676
2.	Produkcja globalna przem.uspołecz- nionego na 1 mieszkańca	tys.zł	68	65	60	60
3.	Zatrudnienie w prze- myśle uspołeczniomym	tys.osób	98,9	64,3	154,6	151,4
4.	Zatrudnienie w prze- myśle na 1000 ludn.	osób	205	160	218	150
5.	Przeciętna płaca mie- sięczna netto w prze- myśle	zł	2 953	3 687	3 190	3 149
6.	Uspołecznione zakłady przemysłowe	zakłady	1 135	762	1 408	1 850
7.	Powierzchnia użytków rolnych	tys.ha	208,2	254,3	254,9	414,2
8.	Udział gruntów ornych w użytkach rolnych	%	59,3	78,8	70,1	80,7
9.	Powierzchnia zasiewów 4 zbóż	tys.ha	59,7	92,3	75,1	147,7
10.	Powierzchnia upraw ziemniaków	tys.ha	19,1	22,6	21,7	42,8
11.	Powierzchnia upraw roślin przemysłowych	tys.ha	7,1	26,4	21,8	44,3
12.	Powierzchnia upraw roślin pastewnych	tys.ha	21,2	27,0	33,5	44,9
13.	Plony 4 zbóż z 1 ha	q	29,3	35,5	34,0	34,4

C.d.

C.d. tabeli I.

1	2	3	4	5	6	7
14.	Plony ziemniaków z 1 ha	q	185	217	205	228
15.	Plony buraków cukrowych z 1 ha	q	224	297	263	308
16.	Obsada w bydło na 100 ha użytków rolnych	szt	73,9	81,3	78,5	79,5
17.	Obsada w trzodę ohlewną na 100 ha użytków rolnych	szt	65,5	99,9	67,7	91,0
18.	Sprzedaż detaliczna na 1 mieszkańca	tys.zł	20,2	22,1	19,7	23,3
19.	Liczba ludności na 1 punkt sprzedaży detal.	osób	147	169	150	180
20.	Sprzedaż gastronomiczna na 1 mieszkańca	zł	1 630	1 499	1 493	1 363
21.	Liczba ludności na 1 zakład gastronomiczny	osób	1 151	1 669	1 238	1 796
22.	Nakłady inwestycyjne w przelozeniu na 1 mieszkańca	tys.zł	8,1	27,5	8,0	12,3
23.	Nakłady inwestycyjne na rolnictwo	mln zł	445	912	670	1 641
24.	Obrót globalny budownictwa	mln zł	954	3 727	1 487	16 128
25.	Długość linii kolejowych na 100 km ²	km	15,7	11,9	14,6	13,0
26.	Długość dróg kołowych na 100 km ²	km	50,1	54,6	62,0	61,1
27.	Miejsca noclegowe w obiektach turystycznych	miejsce	10906	2 127	9 862	4 253

T a b e l a I I .

Liczebność rodzin chłopskich na Dolnym Śląsku w roku 1971,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Liczba osób zamieszkałych w gospodarstwie chłopskim									
		1 - 2 osoby		3 - 4 osoby		5 - 6 osób		7 osób i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Poniżej 3,00	55	22,1	73	29,3	82	32,9	39	15,7	249	100,0
2	3,00 - 6,99	92	15,0	228	37,1	210	34,2	84	13,7	614	100,0
3	7,00 - 9,99	78	10,9	249	34,9	252	35,3	135	18,9	714	100,0
4	10,00 - 14,99	19	8,6	67	30,3	87	39,4	48	21,7	221	100,0
5	15 i więcej	-	-	14	38,9	10	27,8	12	33,3	36	100,0
6	R a z e m	244	13,3	631	34,4	641	35,0	318	17,3	1 834	100,0

x/ skrót l.b. oznacza : "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a III.

**Wyposażenie indywidualnych gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku
w roku 1974 w maszyny i urządzenia rolnicze.**

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Stan posiadania maszyn i urządzeń rolniczych										Razem	
		brak maszyn		1-2 maszyny		3-5 maszyn		6-10 maszyn		11 maszyn i więcej		l.b.	%
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	142	57,0	47	18,9	45	18,1	14	5,6	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	81	13,2	115	18,7	269	43,8	138	22,5	11	1,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	32	4,5	83	11,6	320	44,8	256	35,9	23	3,2	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	2	0,9	9	4,1	82	37,1	118	53,4	10	4,5	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	1	2,8	8	22,2	20	55,6	6	16,6	36	100,0
6.	R a z e m	258	14,0	255	13,9	724	39,5	546	29,8	51	2,8	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a IV.

Charakterystyka indywidualnych gospodarstw rolnych
w województwach Dolnego Śląska w roku 1974.

Lp.	Wyszczególnienie	Jedn. miary	Województwa			
			Jelenio- górskie	Leg- nickie	Wał- brzyskie	Wrocław- skie
1	2	3	4	5	6	7
1.	Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych	gospod.	37 645	31 356	41 641	63 097
2.	Udział gospodarstw poniżej 2-hektarowych	%	47,3	33,3	48,0	45,3
3.	Udział gospodarstw od 2 do 5 ha	%	20,3	20,0	16,2	16,6
4.	Udział gospodarstw od 5 do 7 ha	%	9,7	14,3	9,6	10,9
5.	Udział gospodarstw od 7 do 10 ha	%	13,4	22,4	15,9	19,1
6.	Udział gospodarstw powyżej 10-hektarowych	%	9,3	10,0	10,3	8,1
7.	Liczba zespołów rolników indywidualnych	zespół	252	188	208	438
8.	Powierzchnia gruntów objęta zespołowym działaniem	ha	2 075	855	1 265	2 213
9.	Powierzchnia ogólna indywidualnych gospodarstw rolnych	tys. ha	147,5	154,5	172,6	262,4
10.	Powierzchnia użytków rolnych gospodarstw chłopskich	tys. ha	139,2	147,7	164,7	251,7
11.	Udział użytków rolnych gospodarstw chłopskich w ogólnych użytkach rolnych	%	66,9	58,1	64,6	60,8

C.d.

C.d. tabeli IV.

1	2	3	4	5	6	7
12.	Zbiory 4 zbóż	tys. ton	151,4	265,8	217,6	414,3
13.	Zbiory ziemniaków	tys. ton	346,8	420,0	425,5	833,3
14.	Zbiory buraków cukrowych	tys. ton	3,7	284,3	193,4	580,3
15.	Plony 4 zbóż z 1 ha	q	29,3	35,2	32,8	33,6
16.	Plony ziemniaków z 1 ha	q	188	223	205	233
17.	Plony buraków cukrowych z 1 ha	q	282	310	271	327
18.	Obsada w bydło na 100 ha użytków rolnych	szt	80,9	78,7	82,9	78,6
19.	Obsada w trzodę chlewną na 100 ha użytków rolnych	szt	77,0	110,5	78,7	105,5
20.	Zużycie nawozów mineralnych na 1 ha użytków rolnych /NPK/	kg	166,5	241,8	190,7	233,1

Źródło: Statystyka województw 1975, GUS, Warszawa 1975.

A N E K S
DO ROZDZIAŁU II

Spis tabel w aneksie do rozdziału II :

Numer tabeli	Tytuł tabeli
I	Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym, w przeliczeniu na 1 indywidualne gospodarstwo rolne, w latach 1970 - 1974.
II	Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym, w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich w latach 1970 - 1974.
III	Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 indywidualne gospodarstwo rolne.
IV	Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.
V	Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.
VI	Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 hektar gospodarstwa
VII	Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska z uzyskanych kredytów w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.

- VIII** Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z uzyskanych kredytów w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.
- IX** Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z otrzymanych odszkodowań PZU w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.
- X** Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z otrzymanych odszkodowań PZU w latach 1970 - 1974, w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.
- XI** Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.
- XII** Dynamika przychodów pieniężnych ludności wiejskiej Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

=====

T a b e l a I.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym i zdecentralizowanym w przeliczeniu na 1 indywidualne gospodarstwo rolne, w latach 1970 - 1974.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w tys.zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławice	20,7	26,1	30,6	33,0	41,4
2.	Bstrzyca Kł.	24,7	27,9	31,3	36,5	44,6
3.	Dzierżoniów	34,9	36,5	46,5	55,5	60,6
4.	Góra Śl.	37,6	42,7	53,6	61,8	67,6
5.	Jawor	36,1	39,7	52,8	59,1	64,7
6.	Jelenia Góra	14,1	15,9	20,0	25,2	31,2
7.	Kamienna Góra	11,4	15,7	16,6	22,8	25,5
8.	Kłodzko	23,0	25,8	28,4	35,5	36,7
9.	Legnica	47,9	54,2	66,6	82,4	90,2
10.	Lubań Śl.	15,7	18,8	23,8	28,4	32,8
11.	Lubin Legn.	32,2	39,9	43,1	54,5	65,2
12.	Lwówek Śl.	19,5	23,9	28,8	30,7	35,2
13.	Milicz	33,1	37,1	42,8	51,0	58,9
14.	Nowa Ruda	11,1	13,4	15,9	20,1	24,9
15.	Oleśnica	29,9	37,0	43,5	53,0	57,8
16.	Oława	30,0	28,4	34,9	42,5	48,0
17.	Strzelin	46,6	42,6	54,4	68,4	71,1
18.	Syców	42,7	46,5	58,7	67,8	84,1
19.	Środa Śl.	37,4	40,6	50,0	53,5	59,6
20.	Świdnica	32,0	35,0	41,1	48,3	51,5
21.	Trzebnica	28,0	33,1	40,2	51,3	55,9
22.	Wałbrzych	16,3	19,0	21,2	27,3	32,8
23.	Wołów	24,1	29,2	33,6	39,3	45,2
24.	Wrocław	35,6	35,1	40,2	58,5	65,2
25.	Ząbkowice Śl.	40,0	39,1	46,2	58,2	64,2
26.	Zgorzelec	15,0	18,1	22,0	28,6	35,5
27.	Złotoryja	35,0	38,0	48,7	57,6	60,1
28.	Dolny Śląsk	29,2	32,2	38,8	47,2	52,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych planów kasowych NBP roczników statystycznych woj.wrocławskiego 1971-1974, oraz spisu rolnego 1974.

T a b e l a II.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska
ze sprzedaży produktów rolniczych w skupie scentralizowanym
i zdecentralizowanym, w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni
gospodarstw chłopskich, w latach 1970 - 1974.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	4,0	5,3	6,7	7,3	8,9
2.	Bystrzyca Kł.	3,6	4,1	5,0	5,8	6,9
3.	Dzierżoniów	7,8	8,3	10,6	12,3	11,5
4.	Góra Śl.	6,5	7,5	9,7	11,3	12,5
5.	Jawor	6,8	7,4	10,1	11,5	12,9
6.	Jelenia Góra	3,6	4,0	5,6	7,0	8,6
7.	Kamienna Góra	2,0	2,9	3,9	4,7	5,4
8.	Kłodzko	4,9	5,3	6,8	8,8	9,1
9.	Legnica	9,6	10,9	13,8	17,1	18,8
10.	Lubań Śl.	4,4	5,4	7,2	8,8	10,3
11.	Lubin Legn.	5,7	7,2	8,3	10,3	12,3
12.	Lwówek Śl.	3,7	4,6	5,9	6,3	7,6
13.	Milicz	5,3	6,1	7,4	8,8	10,5
14.	Nowa Ruda	2,9	3,6	4,6	5,8	6,8
15.	Oleśnica	5,4	6,8	8,5	10,2	11,1
16.	Oława	6,2	6,2	8,2	10,7	12,0
17.	Strzelin	9,1	8,4	10,9	13,9	14,3
18.	Syców	6,6	7,1	9,3	10,8	12,8
19.	Środa Śl.	8,9	9,8	12,5	13,8	15,5
20.	Świdnica	8,5	9,5	12,1	14,1	15,4
21.	Trzebnica	5,5	6,5	8,2	10,7	12,0
22.	Wałbrzych	3,5	4,2	5,7	7,3	8,6
23.	Wołów	4,5	5,6	7,1	8,7	10,3
24.	Wrocław	8,5	8,5	10,2	14,5	16,5
25.	Ząbkowice Śl.	7,9	7,6	9,4	11,8	12,8
26.	Zgorzelec	3,7	4,4	6,0	7,5	9,5
27.	Złotoryja	6,7	7,4	9,7	11,2	11,8
28.	Dolny Śląsk	5,9	6,6	8,5	10,3	11,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych planów kasowych NBP, roczników statystycznych woj. wrocławskiego 1971-1974, oraz spisu rolnego 1974.

T a b e l a III.

Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej
Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w latach
1970-1974, w przeliczeniu na 1 indywidualne gospodarstwo
rolne.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w tys.zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	26,9	33,9	39,8	42,9	53,8
2.	Bystrzyca Kł.	32,1	36,3	40,7	47,5	58,0
3.	Dzierżoniów	45,4	47,5	60,5	72,2	78,8
4.	Góra Śl.	48,9	55,5	69,7	80,3	87,9
5.	Jawor	46,9	51,6	68,6	76,8	84,1
6.	Jelenia Góra	18,3	20,7	26,0	32,8	40,6
7.	Kamienna Góra	14,8	20,4	24,2	29,6	33,0
8.	Kłodzko	29,9	33,5	36,9	46,2	47,7
9.	Legnica	62,3	70,5	86,6	107,1	117,3
10.	Lubań Śl.	20,4	24,4	30,9	36,9	42,6
11.	Lubin Legn.	41,9	51,9	56,0	70,9	84,8
12.	Lwówek Śl.	25,4	31,1	37,4	39,9	45,8
13.	Milicz	43,0	48,2	55,6	66,3	76,6
14.	Nowa Ruda	14,4	17,4	20,7	26,1	32,4
15.	Oleśnica	38,9	48,1	56,6	68,9	75,1
16.	Oława	39,0	36,9	45,4	55,2	62,4
17.	Strzelin	60,6	55,4	70,7	88,9	92,4
18.	Syców	55,5	60,5	76,3	88,1	109,3
19.	Środa Śl.	48,6	52,8	65,0	69,6	77,5
20.	Świdnica	41,6	45,5	53,4	62,8	67,0
21.	Trzebnica	34,6	43,0	52,3	66,7	72,7
22.	Wałbrzych	21,2	24,7	27,6	35,5	42,6
23.	Wołów	31,3	38,0	43,7	51,1	58,8
24.	Wrocław	46,2	45,6	52,3	76,1	84,8
25.	Ząbkowice Śl.	52,0	50,8	60,1	75,7	83,5
26.	Zgorzelec	19,5	23,5	28,6	37,2	46,2
27.	Złotoryja	45,5	49,4	63,3	74,9	78,1
28.	Dolny Śląsk	38,0	41,9	50,4	61,4	68,5

Źródło: Jak w tabeli I.

T a b e l a IV.

Rączne przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska ze sprzedaży produktów rolniczych w latach 1970-1974, w przeliczeniu na jeden hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp	Powiat	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1	Bolesławiec	5,2	6,9	8,7	9,5	11,6
2	Bystrzyca Kł.	4,7	5,3	6,5	7,5	9,0
3	Dzierżoniów	10,1	10,8	13,8	16,0	15,0
4	Góra Śl.	8,5	9,8	12,6	14,7	16,3
5	Jawor	8,8	9,6	13,1	15,0	16,8
6	Jelenia Góra	4,7	5,2	7,3	9,1	11,2
7	Kamienna Góra	2,6	3,8	5,1	6,1	7,0
8	Kłodzko	6,4	7,5	8,8	11,4	11,8
9	Legnica	12,5	14,2	17,9	22,2	24,4
10	Lubań Śl.	5,7	7,0	9,4	11,4	13,4
11	Lubin Legn.	7,4	9,4	10,8	13,4	16,0
12	Lwówek Śl.	4,8	6,0	7,7	8,4	9,9
13	Milicz	6,9	7,9	9,6	11,4	13,7
14	Nowa Ruda	3,8	4,7	6,0	7,5	8,8
15	Oleśnica	7,0	8,8	11,1	13,3	14,4
16	Oława	8,1	8,1	10,7	13,0	15,6
17	Strzelin	11,8	10,9	14,2	18,1	18,6
18	Syców	8,6	9,2	12,1	14,0	16,6
19	Środa Śl.	11,6	12,7	16,3	17,9	20,2
20	Świdnica	11,1	12,4	15,7	18,3	20,2
21	Trzebnica	7,2	8,5	10,7	13,9	15,6
22	Wałbrzych	4,6	5,5	7,4	9,5	11,2
23	Wołów	6,9	7,3	9,2	11,3	13,4
24	Wrocław	11,1	11,1	13,3	18,9	21,5
25	Ząbkowice Śl.	10,3	9,9	12,2	15,3	16,6
26	Zgorzelec	4,8	5,7	7,8	9,8	12,4
27	Złotoryja	8,7	9,6	12,6	14,6	15,3
28	Dolny Śląsk	7,7	8,6	11,1	13,4	15,2

Źródło: Jak w tabeli I.

T a b e l a V.

**Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska
z pracy zarobkowej poza gospodarstwem rolnym w latach 1970-1974,
w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.**

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w tys. zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1.	Bolesławiec	21,3	23,0	22,7	29,1	36,0
2.	Bystrzyca Kł.	14,7	16,5	19,3	22,9	28,9
3.	Dzierżoniów	18,6	20,9	24,3	27,9	33,2
4.	Góra Śl.	11,6	12,6	15,0	16,7	19,5
5.	Jawor	12,8	13,7	15,9	18,5	21,9
6.	Jelenia Góra	25,0	27,7	31,4	36,7	44,2
7.	Kamienna Góra	21,9	23,3	25,2	28,8	33,9
8.	Kłodzko	22,9	25,3	29,3	34,5	40,5
9.	Legnica	17,1	18,8	21,8	24,5	30,9
10.	Lubań Śl.	18,9	21,5	24,7	29,9	39,0
11.	Lubin Legn.	22,8	24,7	27,2	22,4	27,8
12.	Lwówek Śl.	15,5	17,7	20,6	23,9	26,3
13.	Milicz	17,5	19,7	23,4	26,9	31,2
14.	Nowa Ruda	22,5	25,1	28,3	32,3	44,9
15.	Oleśnica	15,6	17,6	20,5	25,2	29,7
16.	Olawa	16,3	17,7	18,3	19,4	23,2
17.	Strzelin	13,8	15,3	17,3	18,6	22,6
18.	Syców	13,9	15,5	17,0	18,3	24,8
19.	Środa Śl.	16,4	19,4	23,0	26,0	31,2
20.	Świdnica	20,9	23,0	25,0	29,2	33,7
21.	Trzebnica	14,7	15,6	18,9	20,8	23,0
22.	Wałbrzych	30,8	34,8	38,6	46,0	57,3
23.	Wołów	14,2	16,3	22,3	32,0	38,7
24.	Wrocław	15,4	16,8	21,1	29,9	36,9
25.	Ząbkowice Śl.	12,6	13,9	15,5	17,1	20,3
26.	Zgorzelec	22,4	25,1	26,6	31,6	37,3
27.	Złotoryja	21,7	17,8	21,6	24,3	28,6
28.	Dolny Śląsk	17,6	19,6	22,4	26,1	31,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

T a b e l a VI.

Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z pracy
zarobkowej poza gospodarstwem rolnym w latach 1970 - 1974,
w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w tys. zł.				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiew	4,2	4,7	5,0	6,4	7,7
2.	Bystrzyca Kł.	2,1	2,4	3,1	3,6	4,5
3.	Dzierżoniów	4,2	4,7	5,6	6,2	7,3
4.	Góra Śl.	2,0	2,2	2,7	3,0	3,6
5.	Jawor	2,4	2,6	3,1	3,6	4,4
6.	Jelenia Góra	6,4	6,9	8,8	10,2	12,2
7.	Kamienna Góra	3,9	4,3	5,2	6,0	7,2
8.	Kłodzko	4,9	5,7	7,0	8,5	10,0
9.	Legnica	3,4	3,8	4,5	5,3	6,5
10.	Lubań Śl.	5,3	6,1	7,5	9,2	12,2
11.	Lubin Legn.	4,0	4,5	5,2	4,2	5,2
12.	Lwówek Śl.	2,9	3,4	4,2	4,9	5,7
13.	Milicz	2,8	3,2	4,1	4,6	5,5
14.	Nowa Ruda	5,8	6,7	8,1	9,3	12,3
15.	Oleśnica	2,8	3,2	4,0	4,9	5,7
16.	Oława	3,4	3,9	4,3	4,9	5,8
17.	Strzelin	2,7	3,0	3,5	3,8	4,5
18.	Syców	2,1	2,4	2,7	2,9	3,8
19.	Środa Śl.	3,9	4,7	5,8	6,7	8,1
20.	Świdnica	5,5	6,3	7,4	8,5	10,1
21.	Trzebnica	2,9	3,1	3,8	4,3	4,9
22.	Wałbrzych	6,6	7,7	10,3	12,4	15,1
23.	Wołów	2,7	3,1	4,7	7,1	8,8
24.	Wrocław	3,7	4,1	5,4	7,4	9,4
25.	Ząbkowice Śl.	2,5	2,7	3,2	3,5	4,1
26.	Zgorzelec	5,6	6,1	7,2	8,3	10,0
27.	Złotoryja	3,2	3,5	4,3	4,7	5,6
28.	Dolny Śląsk	3,6	4,0	4,9	5,7	6,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

T a b e l a VII.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej Dolnego Śląska
z uzyskanych kredytów w latach 1970-1974, w przeliczeniu na
1 gospodarstwo chłopskie.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w złotych				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	3 763	3585	4 990	6 501	7 465
2.	Bystrzyca Kł.	3 359	3 972	5 293	6 939	5 465
3.	Dzierżoniów	5 546	6 250	5 355	8 381	6 293
4.	Góra Śl.	7 025	7 414	6 595	8 371	7 529
5.	Jawor	6 105	6 470	5 632	8 332	7 470
6.	Jelenia Góra	2 486	2 711	3 995	4 900	5 348
7.	Kamienna Góra	4 352	5 038	6 495	7 070	7 347
8.	Kłodzko	3 836	4 566	4 850	5 134	4 388
9.	Legnica	8 165	10 957	11 686	18 365	18 427
10.	Lubań Śl.	2 419	2 636	3 637	3 816	3 458
11.	Lubin Legn.	6 640	8 922	11 256	11 985	11 108
12.	Lwówek Śl.	3 379	3 719	5 188	5 825	5 179
13.	Milicz	7 429	6 919	8 535	9 333	8 895
14.	Nowa Ruda	2 478	2 778	3 389	3 720	3 341
15.	Oleśnica	4 450	8 980	8 044	12 844	13 205
16.	Oława	5 359	6 105	5 462	6 578	6 452
17.	Strzelin	7 598	6 910	6 171	10 149	8 801
18.	Syców	9 488	9505	12 839	13 923	15 327
19.	Środa śl.	5 883	6 127	5 114	8 200	7 672
20.	Świdnica	5 711	5 782	4 516	7 592	6 198
21.	Trzebnica	5 050	6 036	7 045	9 595	7 726
22.	Wałbrzych	4 020	5 046	5 928	7 866	6 985
23.	Wołów	3 986	4 462	4 810	5 583	6 231
24.	Wrocław	7 379	7 658	6 816	11 505	10 950
25.	Ząbkowice Śl.	6 976	8 089	6 984	9 156	7 700
26.	Zgorzelec	2 985	4 629	4 100	4 444	4 140
27.	Złotoryja	5 631	5 778	5 648	7 880	6 442
28.	Dolny Śląsk	5 259	5 962	6 153	8 356	7 770

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych
Banku Rolnego, CZ SOP, P.P. Cukrownie Dolnośląskie.

T a b e l a VIII.

Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska z uzyskanych
kredytów w latach 1970-1974, w przeliczeniu na 1 hektar
powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w złotych				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	731	727	1 090	1 439	1 605
2.	Bystrzyca Kł.	488	579	846	1 102	850
3.	Dzierżoniów	1 242	1 412	1 223	1 863	1 387
4.	Góra Śl.	1 215	1 295	1 198	1 529	1 391
5.	Jawor	1 143	1 209	1 081	1 619	1 484
6.	Jelenia Góra	634	675	1 115	1 358	1 475
7.	Kamienna Góra	769	928	1 348	1 463	1 551
8.	Kłodzko	816	1 021	1 154	1 266	1 087
9.	Legnica	1 632	2 208	2 421	3 809	3 845
10.	Lubań Śl.	675	753	1 107	1 174	1 081
11.	Lubin Legn.	1 169	1 622	2 155	2 267	2 087
12.	Lwówek Śl.	639	711	1 058	1 200	1 122
13.	Milicz	1 185	1 138	1 478	1 613	1579
14.	Nowa Ruda	642	745	975	1 075	911
15.	Oleśnica	807	1 654	1 567	2 472	2 529
16.	Oława	1 107	1 338	1 278	1 661	1 612
17.	Strzelin	1 477	1 354	12 33	2 066	1 765
18.	Syców	1 454	3 854	2 025	2 227	2 338
19.	Środa Śl.	1 398	1 470	1 277	2 110	1 991
20.	Świdnica	1 513	1 576	1 328	2 217	1 847
21.	Trzebnica	985	1 182	1 429	1 992	1 654
22.	Wałbrzych	856	1 120	1 581	2 118	1 837
23.	Wołów	750	860	1 018	1 240	1 418
24.	Wrocław	1 754	1 865	1 733	2 856	2 766
25.	Ząbkowice Śl.	1 380	1 577	1 424	1 857	1 536
26.	Zgorzelec	745	1 124	1 114	1 171	11 12
27.	Złotoryja	1 075	1 122	1 122	1 532	1 266
28.	Dolny Śląsk	1 068	1 292	1 349	1 832	1 709

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych
Banku Rolnego, CZ BOP, P.P. Cukrownie Dolnośląskie.

T a b e l a IX.

Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska
z otrzymanych odszkodowań PZU w latach 1970 - 1974,
w przeliczeniu na 1 gospodarstwo chłopskie.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w złotych				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	320	752	799	628	961
2.	Bystrzyca Kł.	656	722	1 006	889	962
3.	Dzierżoniów	585	1448	889	943	887
4.	Góra Śl.	500	1 198	954	788	870
5.	Jawor	426	428	468	596	562
6.	Jelenia Góra	360	373	349	574	578
7.	Kamienna Góra	955	614	682	833	604
8.	Kłodzko	519	457	432	686	739
9.	Legnica	423	1241	904	758	594
10.	Lubań Śl.	260	461	396	467	542
11.	Lubin Legn.	385	880	783	581	551
12.	Lwówek Śl.	350	596	556	580	648
13.	Milicz	440	839	811	647	808
14.	Nowa Ruda	645	838	634	760	544
15.	Oleśnica	434	686	711	715	2 396
16.	Olawa	298	570	609	426	524
17.	Strzelin	647	2 516	642	590	780
18.	Syców	492	486	671	608	849
19.	Środa Śl.	348	573	575	426	969
20.	Świdnica	304	831	367	370	517
21.	Trzebnica	628	633	563	656	627
22.	Wałbrzych	234	599	624	954	532
23.	Wołów	474	918	684	695	584
24.	Wrocław	381	1 232	732	1 004	1 070
25.	Ząbkowice Śl.	621	1 509	1 067	1 224	1 785
26.	Zgorzelec	866	1 113	1 117	901	1 111
27.	Złotoryja	395	554	624	652	746
28.	Dolny Śląsk	463	873	685	692	847

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych
Państwowego Zakładu Ubezpieczeń we Wrocławiu.

T a b e l a X .

Przychody ludności wiejskiej Dolnego Śląska
z otrzymanych odszkodowań PZU w latach 1970 - 1974,
w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni gospodarstw chłopskich.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w złotych				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	62	152	174	139	206
2.	Bystrzyca Kł.	95	105	160	141	149
3.	Dzierżoniów	131	327	202	209	195
4.	Góra Śl.	86	209	173	134	160
5.	Jawor	79	79	89	115	111
6.	Jelenia Góra	91	92	97	158	159
7.	Kamienna Góra	168	113	141	151	127
8.	Kłodzko	110	102	102	169	183
9.	Legnica	84	250	187	157	123
10.	Lubań Śl.	72	131	120	143	169
11.	Lubin Legn.	67	159	149	109	103
12.	Lwówek Śl.	66	113	113	119	140
13.	Milicz	70	137	140	111	143
14.	Nowa Ruda	167	224	185	219	148
15.	Oleśnica	78	126	138	137	459
16.	Oława	61	124	142	107	130
17.	Strzelin	125	493	128	120	156
18.	Syców	75	74	105	97	129
19.	Środa Śl.	82	137	143	109	251
20.	Świdnica	80	226	108	108	153
21.	Trzebnica	122	123	114	136	134
22.	Wałbrzych	49	132	166	256	139
23.	Ząbkowice Śl.	122	294	217	248	356
24.	Wołów	89	176	144	154	132
25.	Wrocław	90	300	186	249	270
26.	Zgorzelec	216	270	303	237	298
27.	Złotoryja	75	107	123	126	146
28.	Dolny Śląsk	94	180	150	151	186

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Państwowego Zakładu Ubezpieczeń we Wrocławiu

T a b e l a X I.

Łączne przychody pieniężne ludności wiejskiej
Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	Powiat	Przychody pieniężne w mln zł				
		1970	1971	1972	1973	1974
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	375,2	448,9	498,3	595,6	715,5
2.	Bystrzyca Kł.	157,3	285,7	328,5	385,3	452,1
3.	Dzierżoniów	432,0	466,1	532,9	646,0	703,4
4.	Góra Śl.	381,0	428,6	506,8	588,4	637,0
5.	Jawor	372,4	407,6	511,0	582,8	642,2
6.	Jelenia Góra	283,9	314,4	375,1	461,8	550,6
7.	Kamienna Góra	165,9	198,1	229,9	274,1	303,3
8.	Kłodzko	255,8	282,1	315,9	375,4	410,9
9.	Legnica	553,1	635,1	756,7	951,1	1 054,0
10.	Lubań Śl.	333,3	389,2	470,7	536,6	635,7
11.	Lubin Legn.	310,8	371,5	415,6	662,1	773,6
12.	Lwówek Śl.	325,1	386,2	454,8	502,2	549,3
13.	Milicz	426,0	471,6	558,0	662,8	762,5
14.	Nowa Ruda	178,7	209,7	234,7	282,7	333,5
15.	Oleśnica	422,1	534,4	623,3	737,7	807,9
16.	Olawa	412,9	420,4	488,5	596,0	660,9
17.	Strzelin	486,5	476,1	554,7	753,2	778,6
18.	Syców	256,7	272,5	338,4	422,3	486,9
19.	Środa Śl.	509,3	557,6	671,1	762,0	863,3
20.	Świdnica	603,7	660,0	761,7	890,4	960,0
21.	Trzebnica	412,7	474,7	571,2	731,1	789,1
22.	Wałbrzych	238,7	279,2	319,3	390,2	459,7
23.	Wołów	369,0	437,4	523,3	484,5	564,0
24.	Wrocław	750,5	771,9	879,2	1 030,7	1 163,7
25.	Ząbkowice Śl.	591,7	600,5	680,1	871,0	936,3
26.	Zgorzelec	250,2	295,5	328,8	392,3	467,5
27.	Złotoryja	486,0	538,0	656,4	756,3	811,9
28.	Dolny Śląsk	10440,5	11 613,0	13 584,4	16 324,6	18 273,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki masowej.

T a b e l a X I I .

Dynamika przychodów pieniężnych ludności wiejskiej
Dolnego Śląska w latach 1970 - 1974.

Lp.	P o w i a t	Dynamika przychodów w %				
		1970/ 1970	1972/ 1971	1973/ 1972	1974/ 1973	1974/ 1970
1	2	3	4	5	6	7
1.	Bolesławiec	119,6	111,0	119,5	120,1	190,6
2.	Bystrzyca Kł.	111,0	114,9	117,2	117,3	175,7
3.	Dzierżoniów	107,8	114,3	121,2	108,8	162,8
4.	Góra Śl.	112,4	118,2	116,1	108,2	167,1
5.	Jawor	109,4	125,3	114,0	110,1	172,4
6.	Jelenia Góra	110,7	110,3	123,1	119,2	193,9
7.	Kamienna Góra	119,4	116,0	119,2	110,6	182,8
8.	Kłodzko	110,2	111,0	118,8	109,4	160,6
9.	Legnica	114,8	119,1	125,6	110,8	119,5
10.	Lubań Śl.	116,7	120,9	114,0	118,4	190,7
11.	Lubin Legn.	119,5	111,8	159,3	116,8	248,9
12.	Lwówek Śl.	118,7	117,7	110,4	109,3	168,9
13.	Milicz	110,7	118,3	118,7	115,0	178,9
14.	Nowa Ruda	117,3	111,9	120,4	117,9	186,6
15.	Oleśnica	126,6	116,6	118,3	109,5	191,4
16.	Oława	101,8	116,1	122,0	110,8	160,0
17.	Strzelin	97,8	116,5	135,7	103,3	160,0
18.	Syców	106,1	124,1	124,7	115,2	189,6
19.	Środa Ś.	109,4	120,3	113,5	113,2	169,5
20.	Świdnica	108,6	115,4	116,8	107,8	159,0
21.	Trzebnica	115,0	120,3	127,9	107,9	191,2
22.	Wałbrzych	116,9	114,3	122,2	117,8	192,5
23.	Wołów	118,5	119,6	92,5	116,4	152,8
24.	Wrocław	102,8	112,9	117,2	112,9	155,0
25.	Ząbkowice Śl.	101,4	113,2	128,0	107,4	158,2
26.	Zgorzelec	118,1	111,0	119,4	119,1	186,8
27.	Złotoryja	110,6	122,0	115,2	120,5	167,0
28.	Dolny Śląsk	111,2	116,9	120,1	111,9	175,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystyki
masowej.

A N E K S

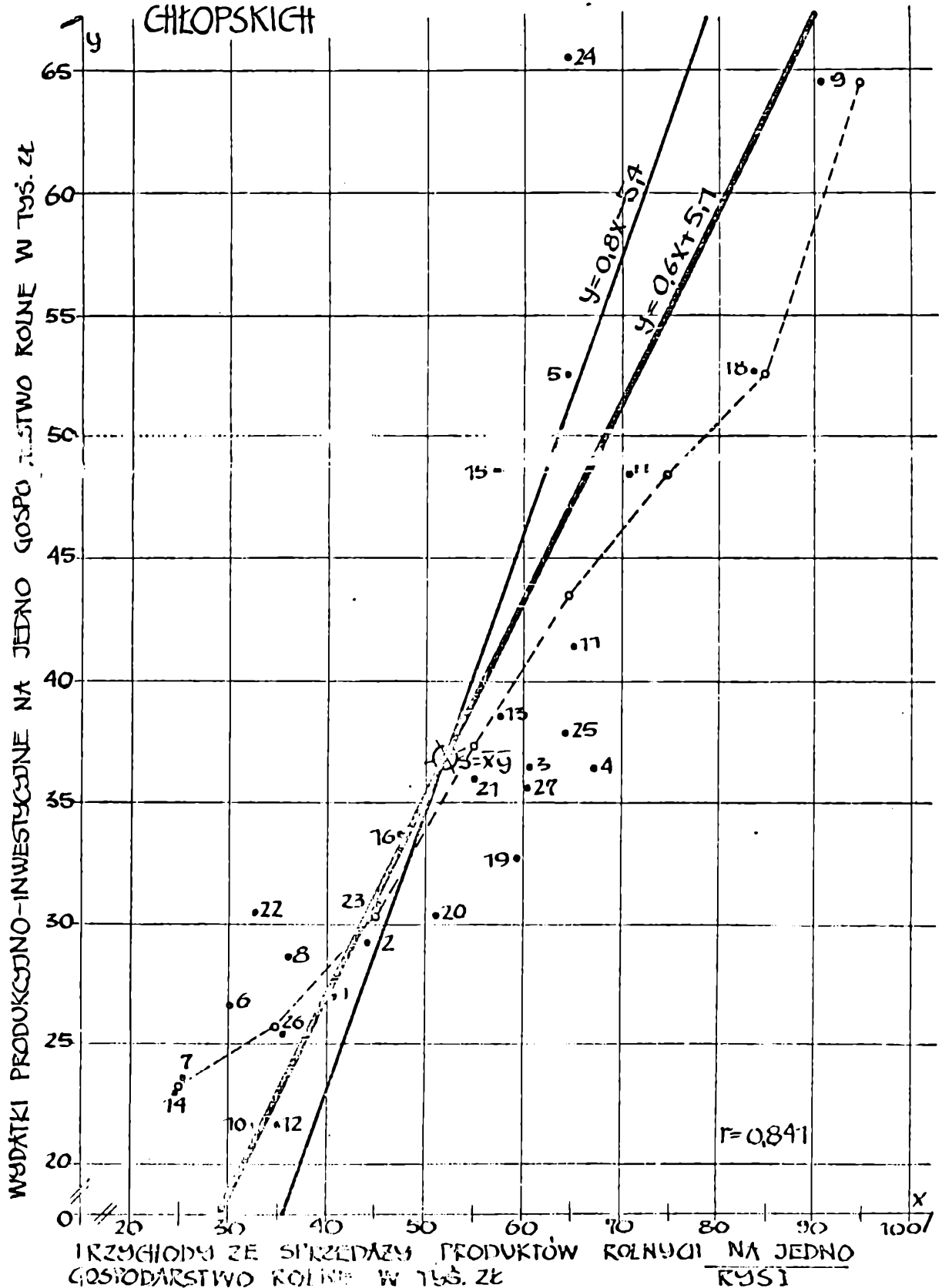
DO ROZDZIAŁU . III

Spis rysunków w aneksie do rozdziału III:

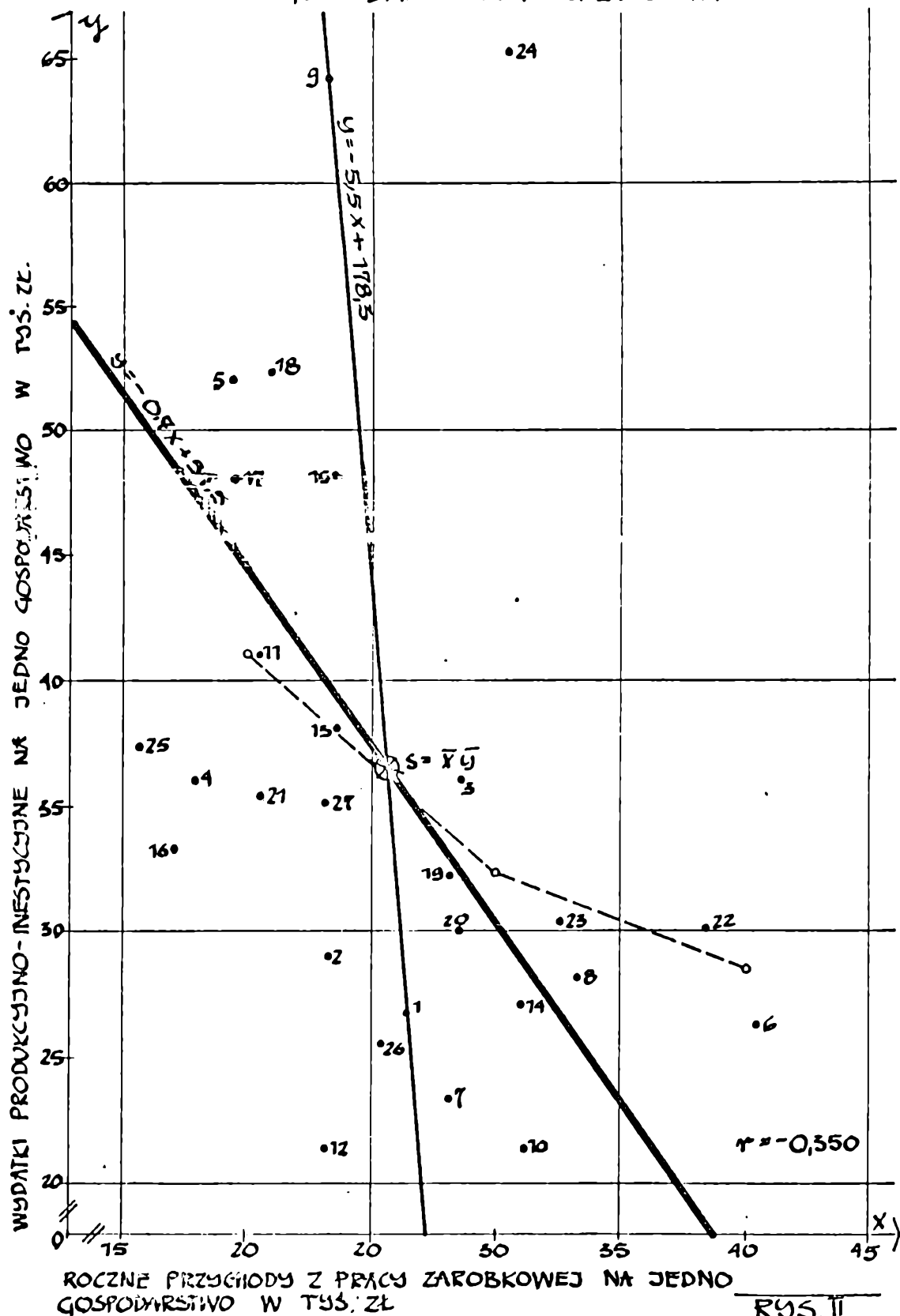
Numer rysunku	Tytuł rysunku
I	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością przychodów ze sprzedaży produktów rolnych indywidualnych gospodarstw chłopskich.
II	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością przychodów z pracy zarobkowej poza gospodarstwem chłopskim
III	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością zaciąganych przez gospodarstwa chłopskie kredytów
IV	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw chłopskich
V	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością plonów 4 zbóż z 1 hektara
VI	Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością plonów ziemniaka z 1 hektara
VII	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wielkością plonów buraków cukrowych z 1 hektara.

- VIII** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z obsadą gospodarstw w bydło.
- IX** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z obsadą gospodarstw w trzodę chlewną.
- X** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji ze strukturą obszarową gospodarstw chłopskich.
- XI** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z liczebnością rodzin chłopskich.
- XII** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z liczbą placówek detalicznych prowadzących sprzedaż środków produkcji rolniczej i dóbr inwestycyjnych.
- XIII** Wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej Dolnego Śląska w korelacji z wydatkami na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych.

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ, DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI Z WIELKOCIĄ PRZYCHODÓW ZE SPRZEDAŻY PRODUKTÓW ROLNYCH INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

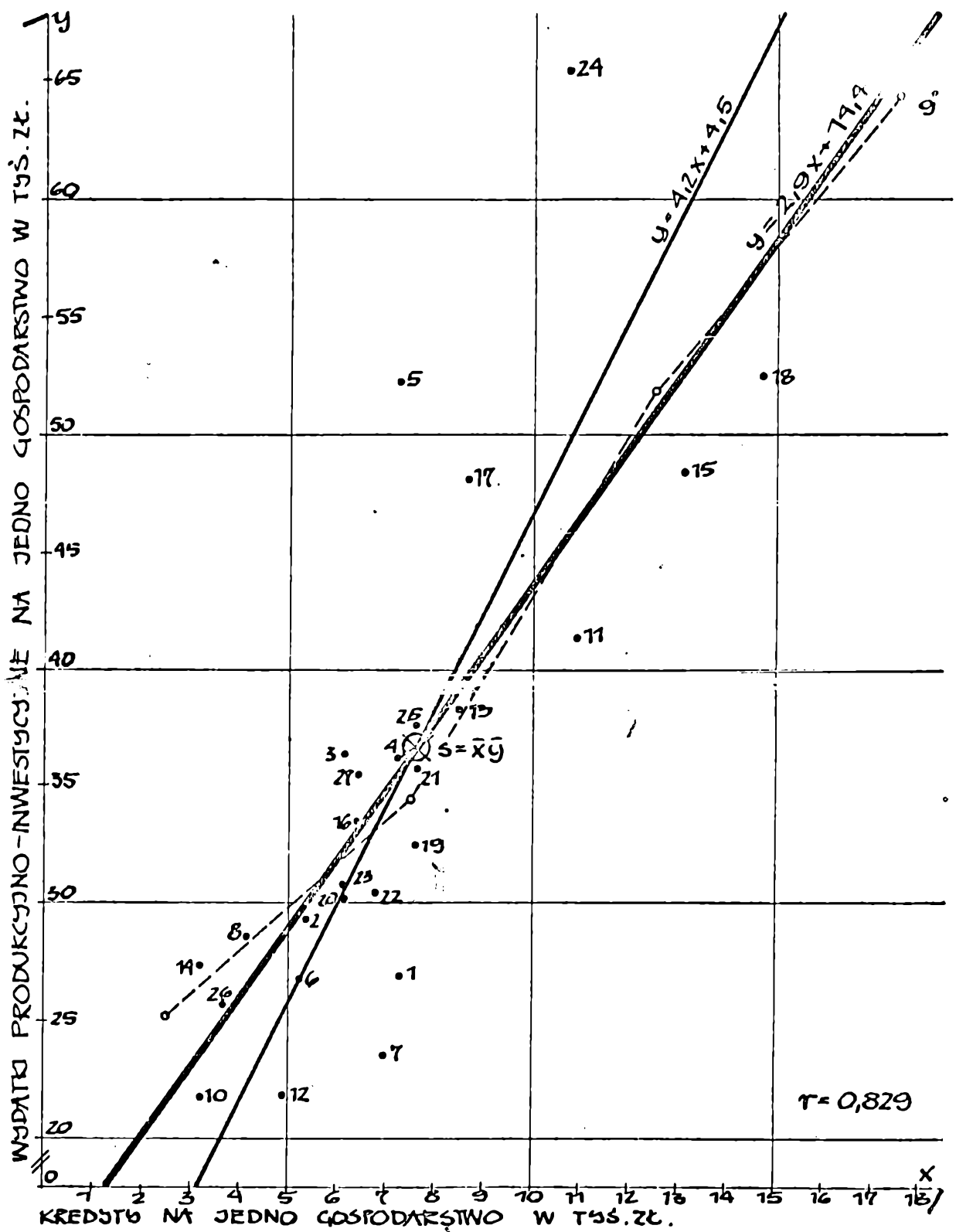

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
 WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
 Z WIELKOŚCIĄ PRZYCHODÓW Z PRACY ZAROBKOWEJ
 POZA GOSPODARSTWEM CHŁOPSKIM

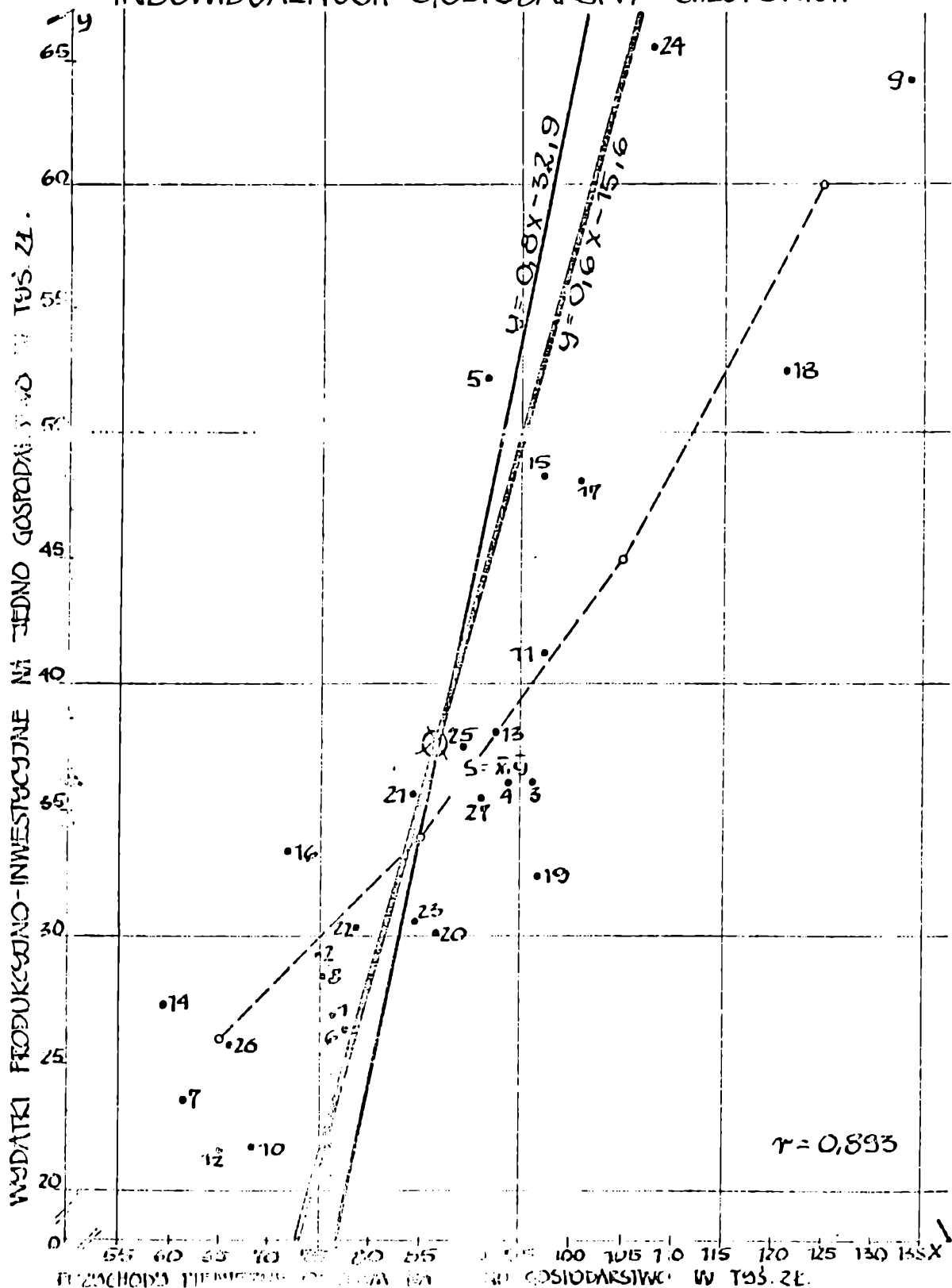
RYŚ. II

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE W WIELKOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA I KORELACJI Z WIELKOŚCIĄ ZACIĄGANĄ PRZEZ GOSPODARSTWA CHŁOPSKIE KREDYTÓW

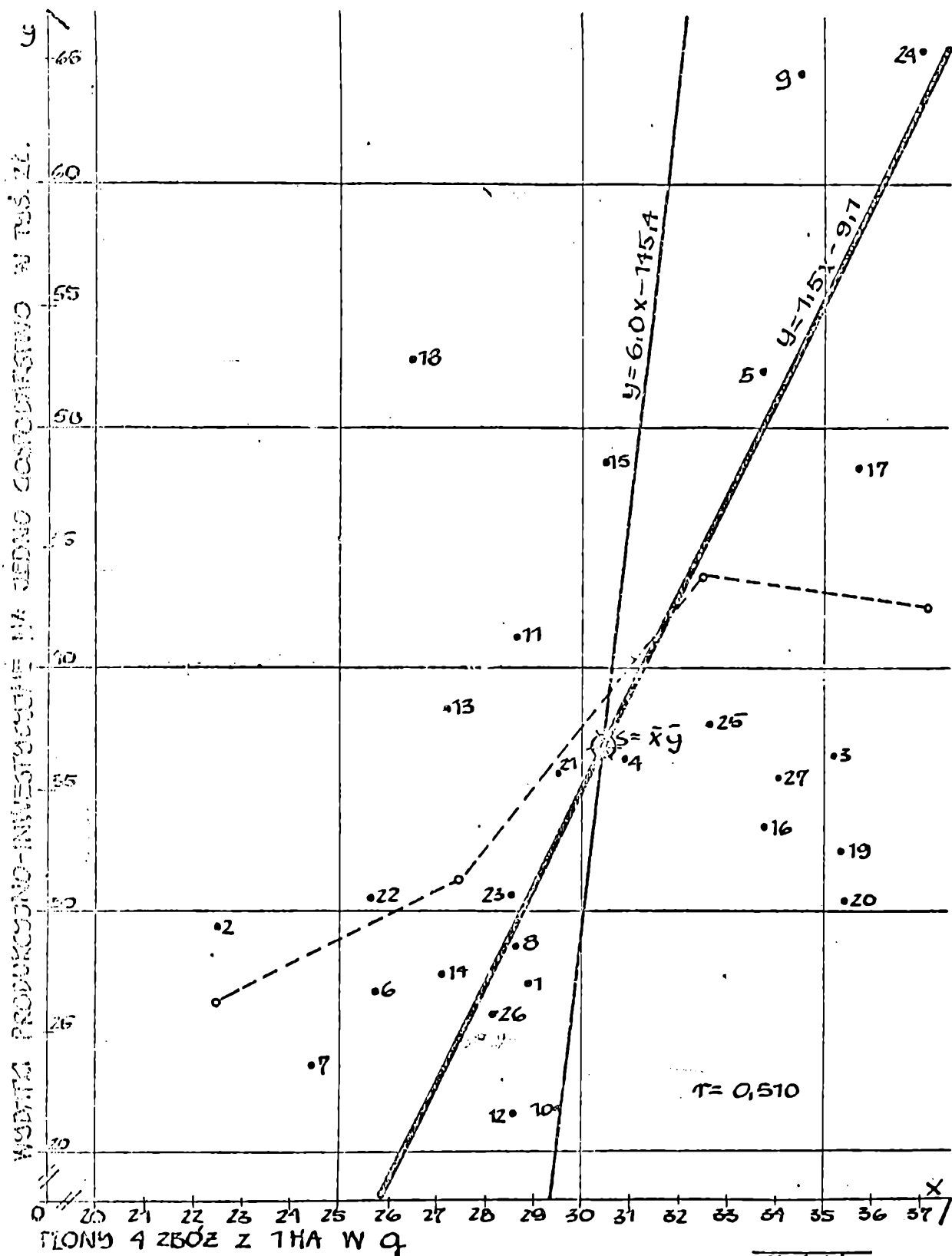

RYS III

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI Z WIELKOŚCIĄ ŁĄCZNYCH PRZYCHODÓW PIENIĘŻNYCH INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

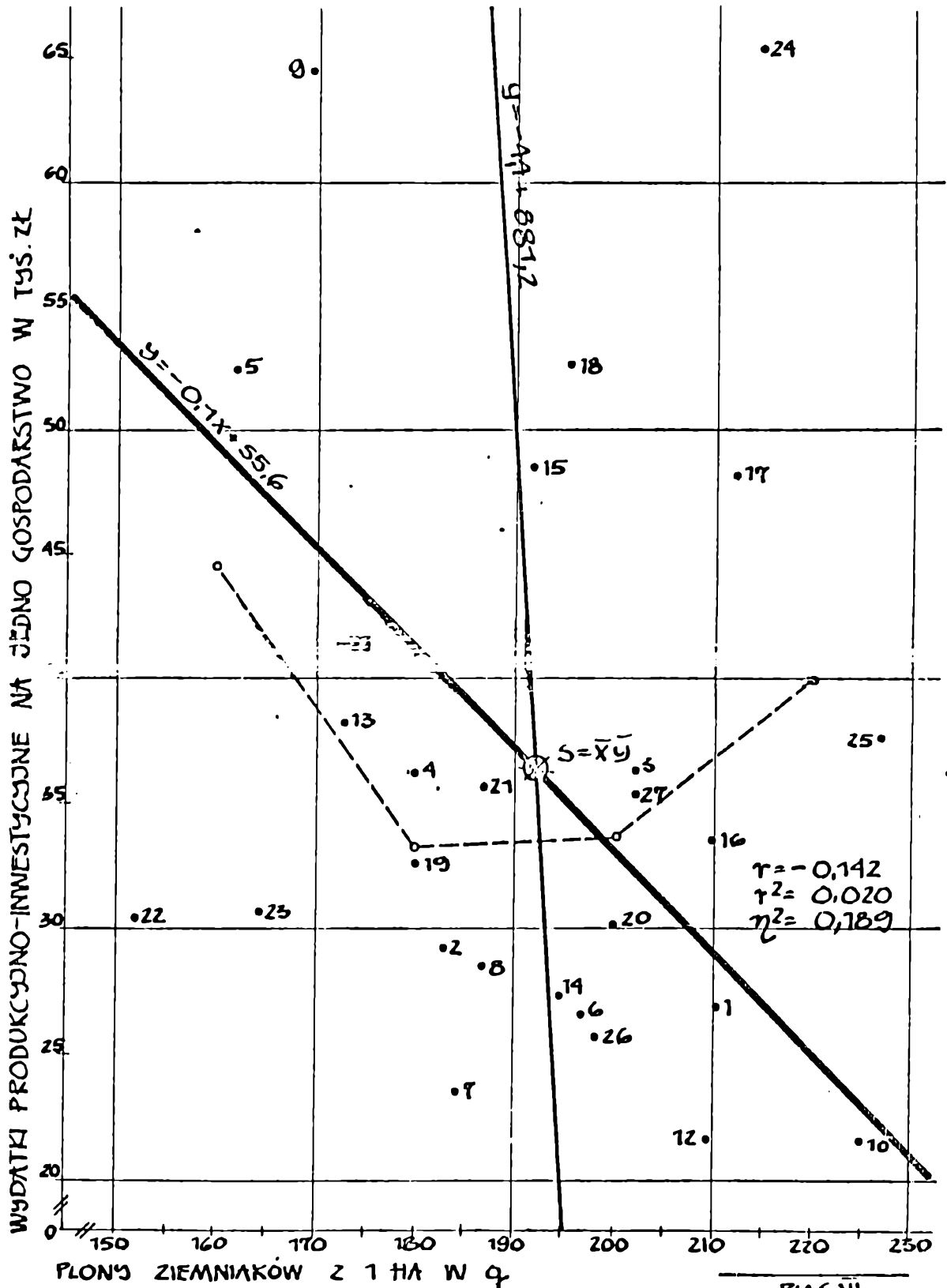

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
 WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
 Z WYSOKOŚCIĄ PŁONÓW 4 ZBÓŻ Z 1 HEKTARA

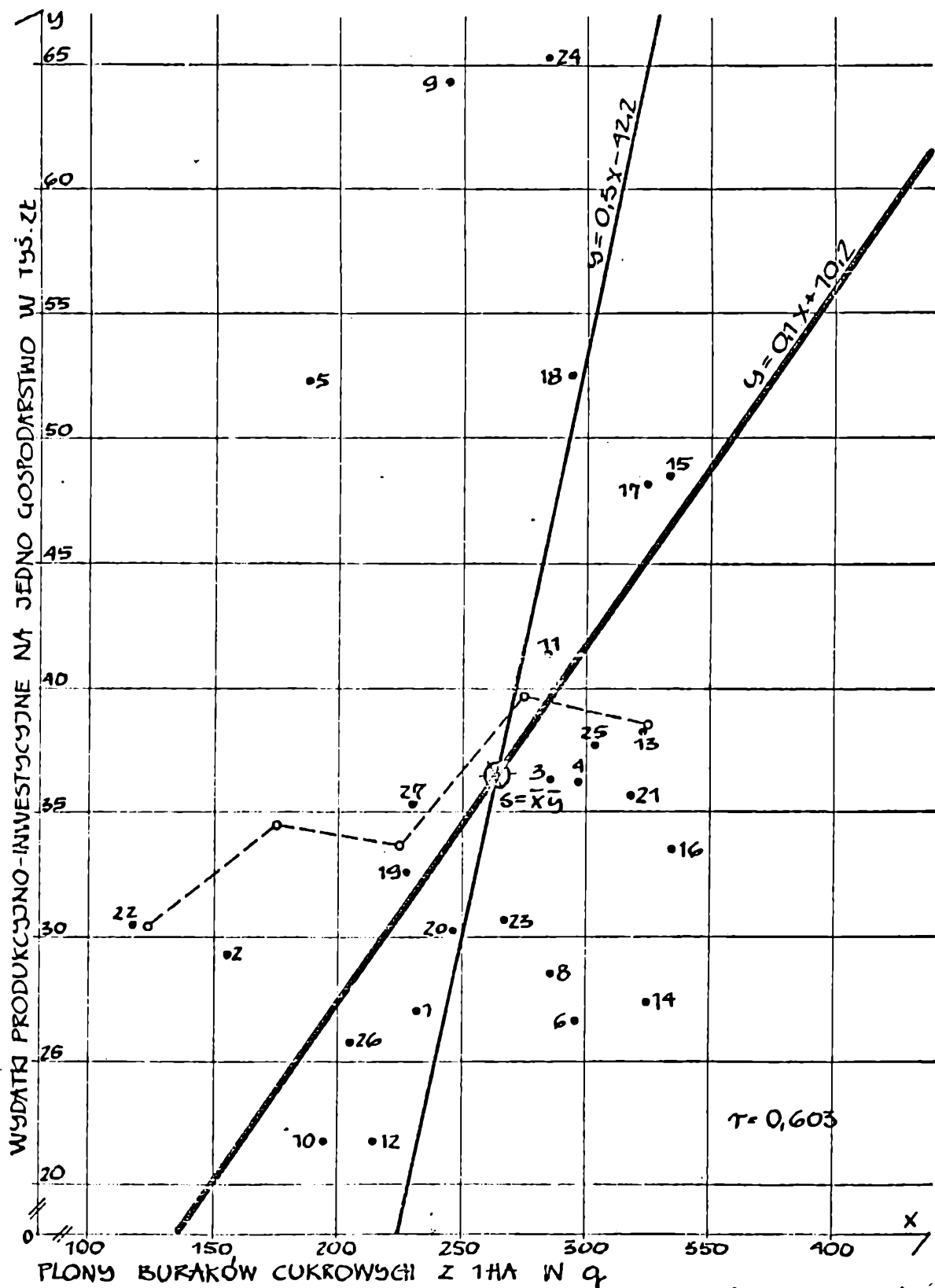
RYS V

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI Z WYSOKOŚCIĄ PLONÓW ZIEMNIAKA Z 1 HEKTARA

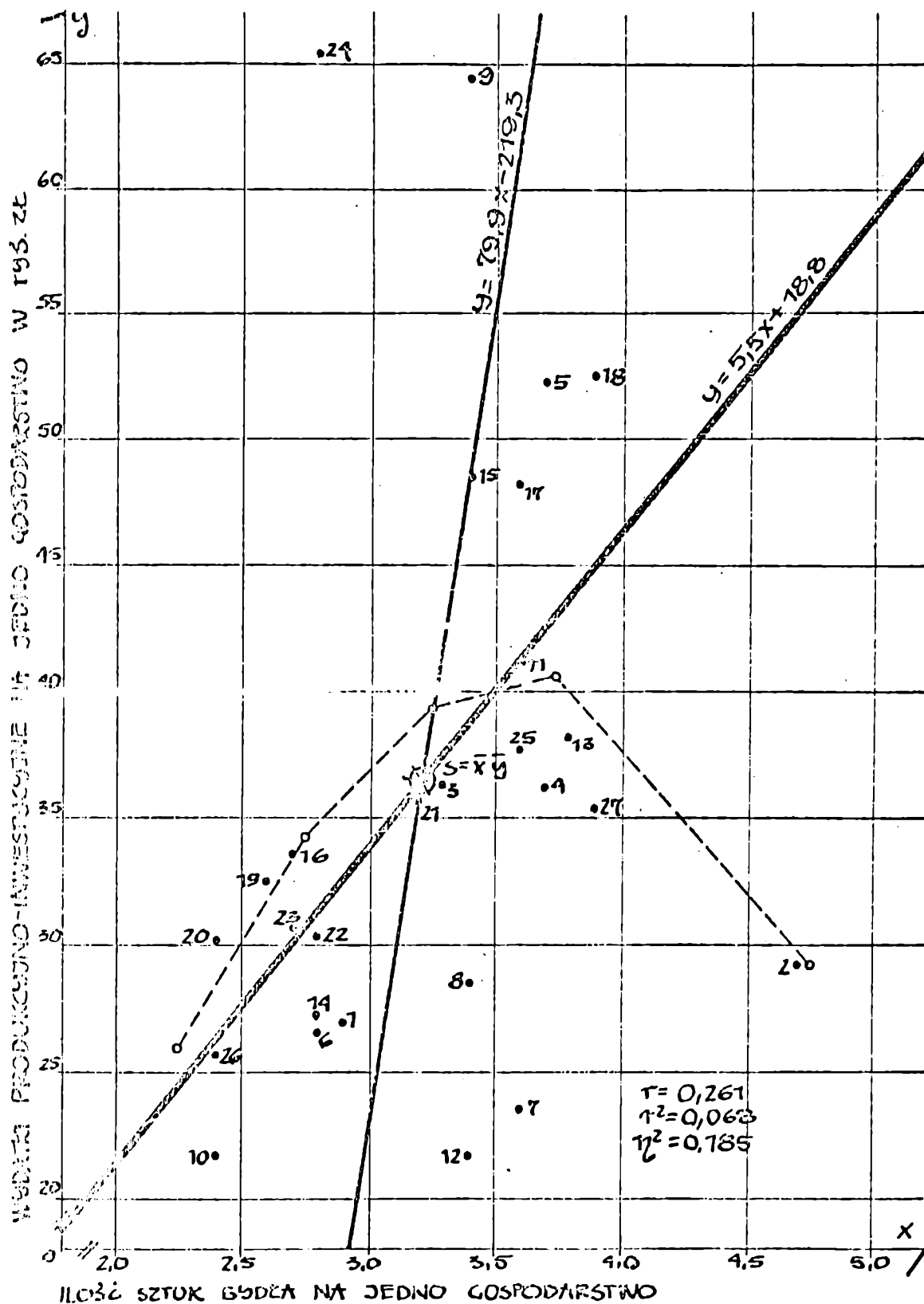
RYS VI.

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
Z WIELKOŚCIĄ PLONÓW BURAKÓW CUKROWYCH Z 1 HA

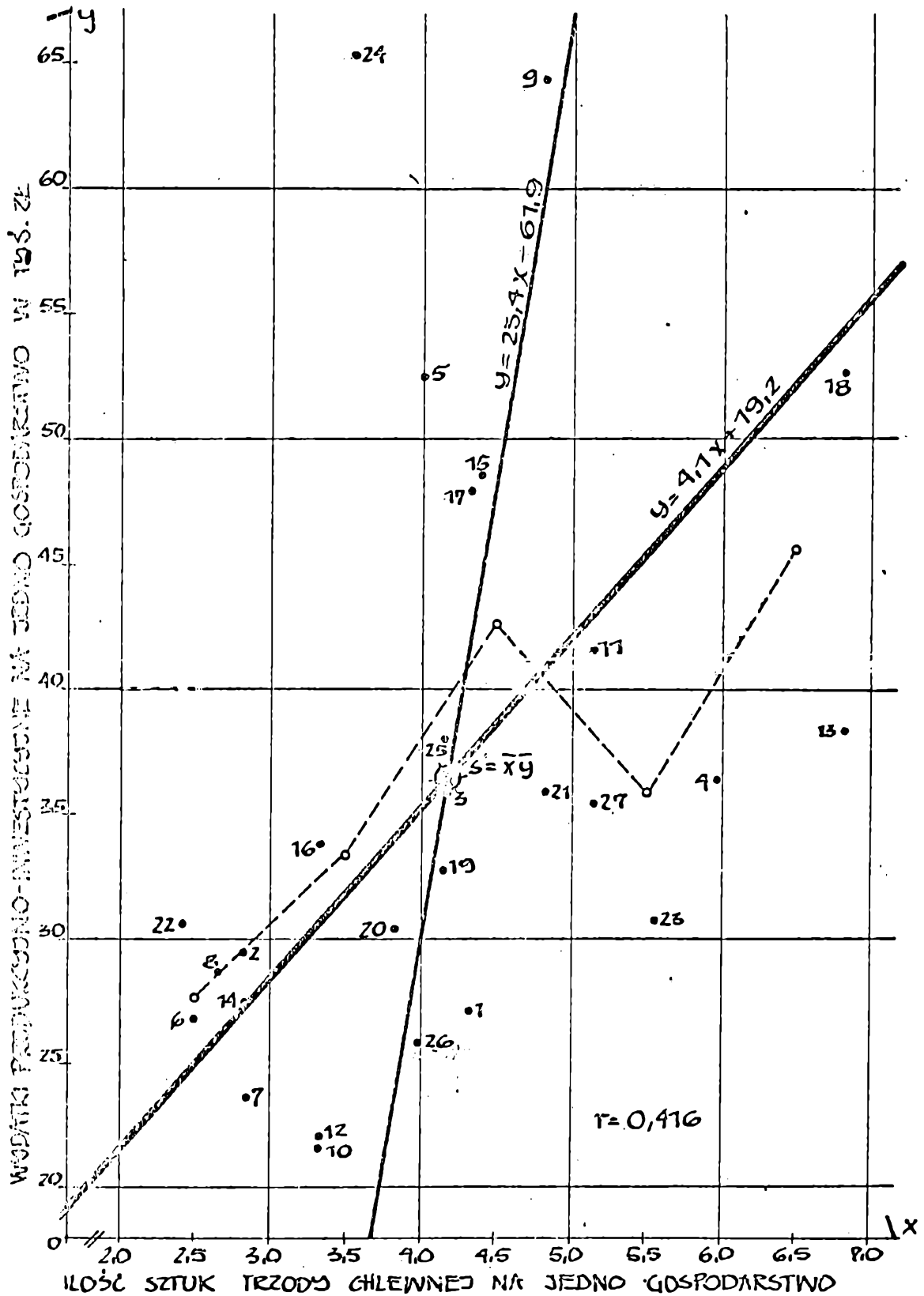
RYS VII

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
Z OBSADĄ GOSPODARSTW W BYDŁO

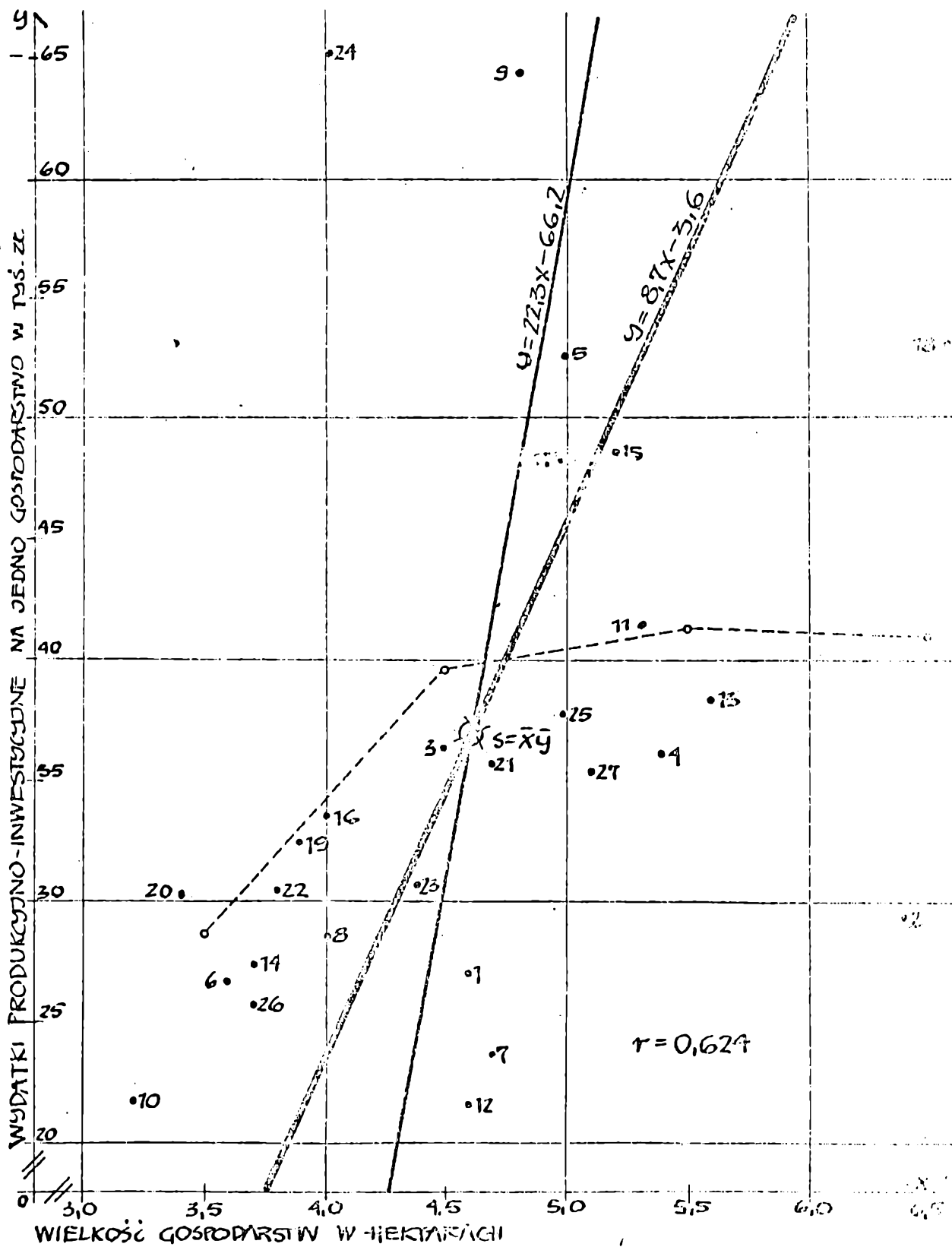
RYŚ VIII

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
Z OBSADĄ GOSPODARSTW W TRZODĘ CHLEWNĄ

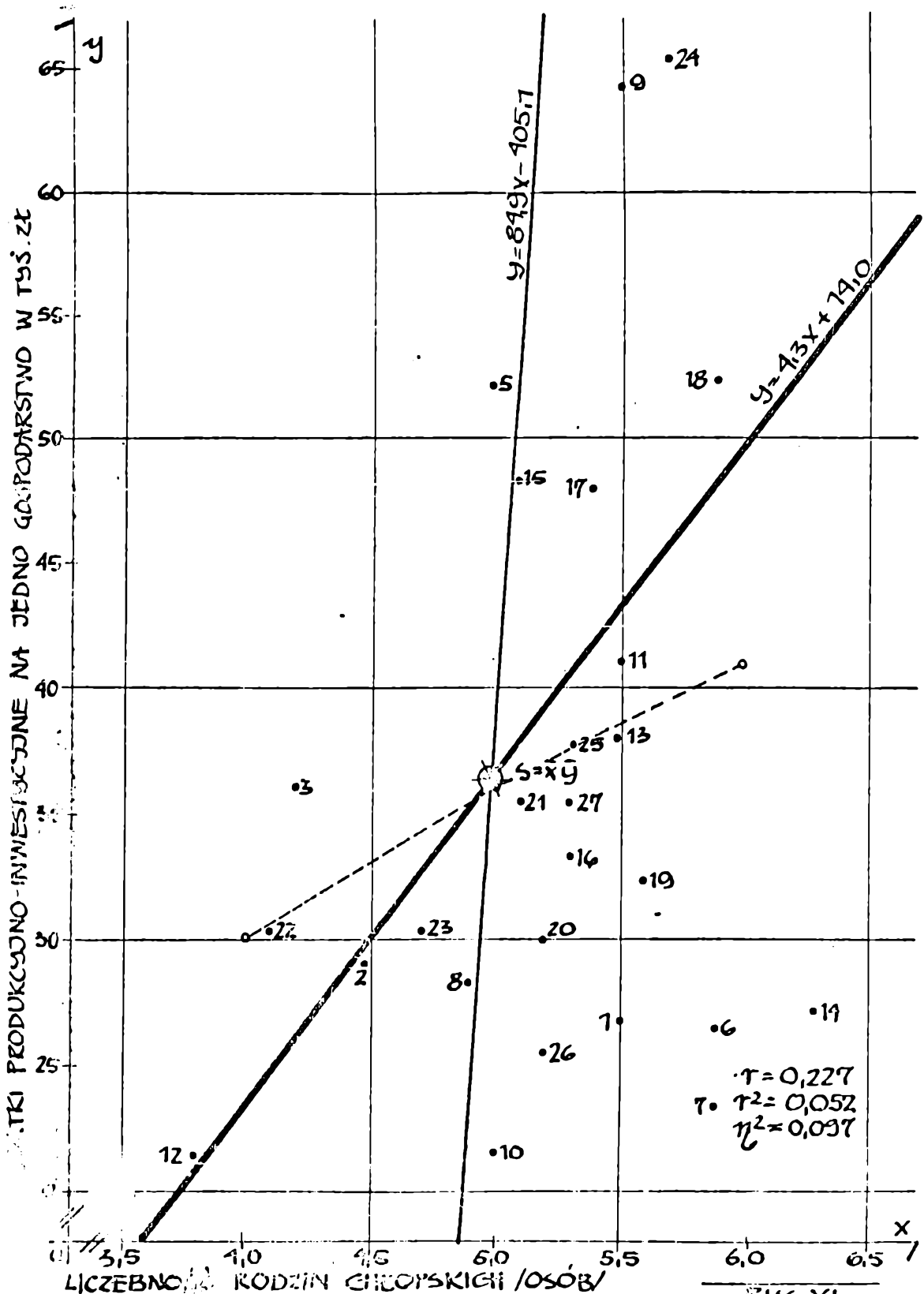
RYSIK

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI ZE STRUKTURĄ OBSZAROWĄ GOSPODARSTW GIEŁOPSKICH

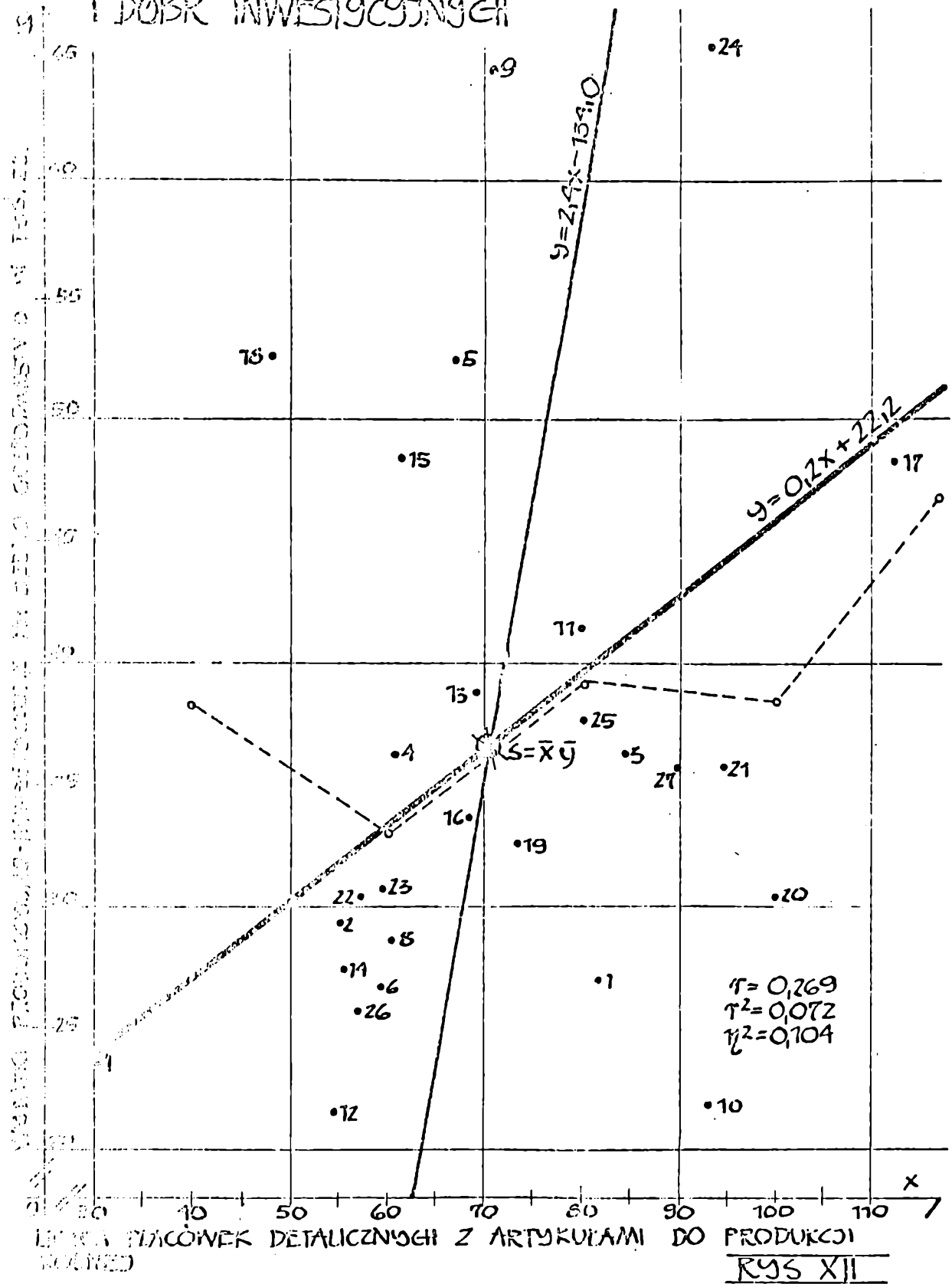

22.3x

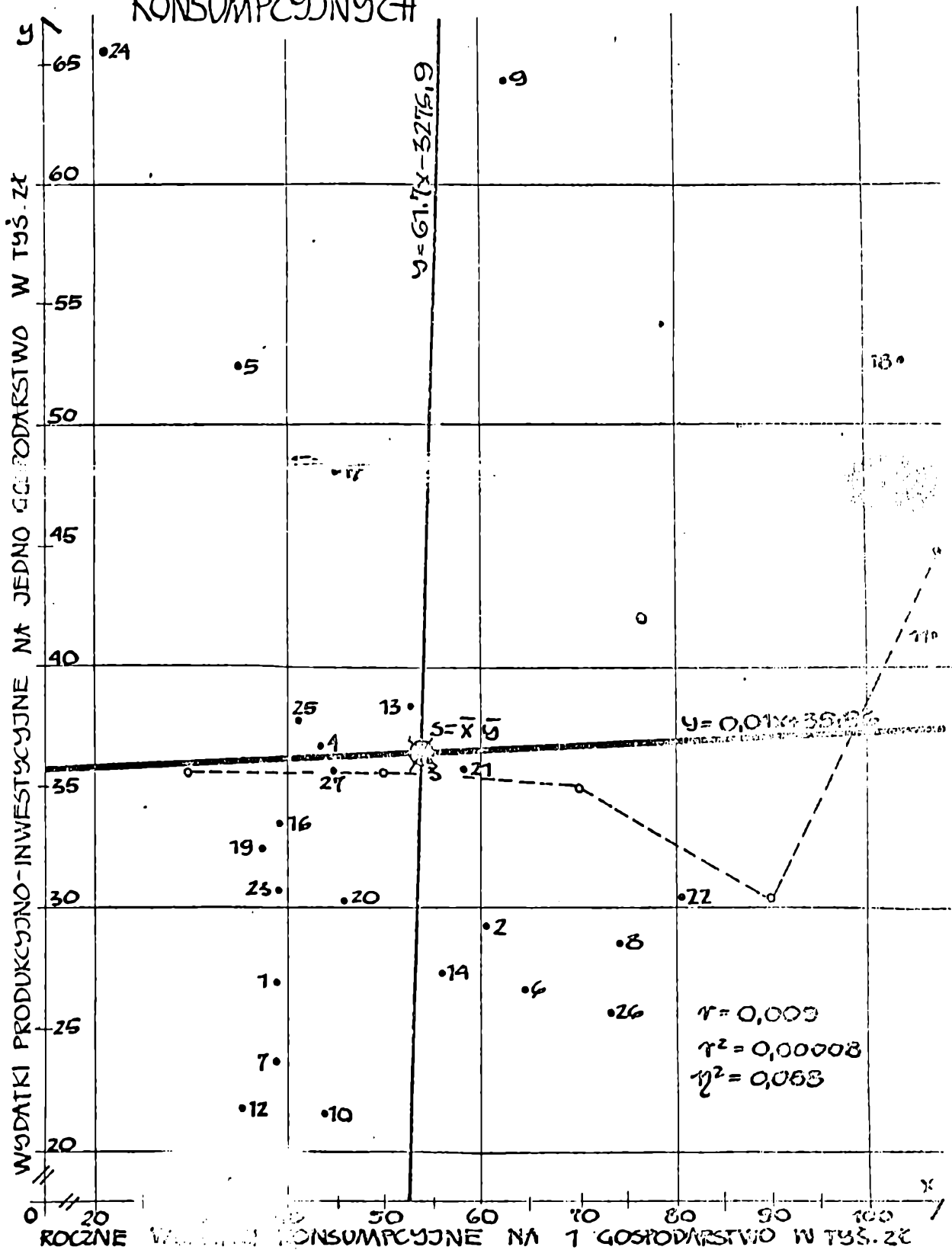
WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI Z LICZEBNOŚCIĄ RODZIN CHŁOPSKICH

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
 WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
 Z LICZBĄ PŁACÓWEK DETALICZNYCH PRZEWADZĄCYCH
 SPRZEDAŻ ŚRODKÓW PRODUKCJI ROLNICZEJ
 I DÓBR INWESTYCYJNYCH

WYDATKI PRODUKCYJNO-INWESTYCYJNE LUDNOŚCI
WIEJSKIEJ DOLNEGO ŚLĄSKA W KORELACJI
Z WYDATKAMI NA ZAKUP DOBR I USŁUG
KONSUMPCYJNYCH

A N E K S

DO ROZDZIAŁU IV

A. Kwestionariusz ankiety - w aneksie do rozdziału IV.

B. Spis tabel w aneksie do rozdziału IV :

Numer tabeli	Tytuł tabeli
I	Osoby w wieku powyżej 60 lat, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
II	Osoby w wieku poniżej 15 lat, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
III	Dochodowe typy gospodarstw, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
IV	Strefy położenia gospodarstw, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
V	Stan posiadania koni, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
VI	Stan posiadania bydła, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
VII	Stan posiadania trzody chlewnej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
VIII	Stan posiadania owiec, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
IX	Stan posiadania drobiu, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
X	Powierzchnia uprawianych zbóż w roku gospodarczym 1970/71, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
XI	Powierzchnia upraw ziemniaków w roku gospodarczym 1970/71, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
XII	Powierzchnia upraw roślin przemysłowych w roku gospodarczym 1970/71, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

- XIII** Powierzchnia upraw roślin pastewnych w roku gospodarczym 1970/71, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XIV** Powierzchnia upraw warzyw w roku gospodarczym 1970/71 według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XV** Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XVI** Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze stałej pracy zarobkowej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XVII** Przychody pieniężne ludności wiejskiej z zaciągniętych pożyczek i kredytów, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XVIII** Przychody pieniężne ludności wiejskiej z uzyskanych odszkodowań PZU, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XIX** Przychody pieniężne ludności wiejskiej z sezonowej pracy zarobkowej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XX** Przychody pieniężne ludności wiejskiej z otrzymanych świadczeń społecznych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXI** Ogółem przychody pieniężne ludności wiejskiej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXII** Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXIII** Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

- XXIV** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXV** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXVI** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup środków ochrony roślin, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXVII** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiału siewnego, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXVIII** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup inwentarza żywego, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXIX** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup ziemi według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXX** , Wydatki ludności wiejskiej na spłaty kredytów i pożyczek, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXI** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXII** , Inne wydatki ludności wiejskiej związane z budową obiektów gospodarskich i mieszkalnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXIII** , Wydatki ludności wiejskiej na wypłaty wynagrodzeń pracownikom najemnym, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXIV** , Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXV** , Wydatki ludności wiejskiej na zapłatę podatków i opłat wiejskich, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

- XXXVI** : Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXVII** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXVIII** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XXXIX** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XL** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XLI** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjno - inwestycyjnych, według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XLII** : Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według wielkości przychodów ze sprzedaży produktów rolnych.
- XLIII** : Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według wielkości przychodów z zaciągniętych kredytów przez indywidualne gospodarstwa rolne.
- XLIV** : Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według wielkości przychodów z płac chłopów - robotników.
- XLV** : Ogółem wydatki produkcyjno - inwestycyjne ludności wiejskiej, według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XLVI** : Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych, według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

- XLVII Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XLVIII Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych, według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.
- XLIX Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych, według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.
- L Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjnych, według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LI Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej, według stref położenia indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LII Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej, według liczebności rodzin chłopskich.
- LIII Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej, według liczby użytkowników gospodarstw w wieku powyżej 60 lat.
- LIV Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej, według liczby użytkowników gospodarstw w wieku poniżej 15 lat.
- LV Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli trzody chlewnej według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych
- LVI Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli bydła, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LVII Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli drobiu, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LVIII Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli owiec, według indywidualnych gospodarstw rolnych.

- LIX** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w uprawie zbóż, według indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LX** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w uprawie ziemniaków, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXI** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w uprawie roślin przemysłowych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXII** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące budowy obiektów mieszkalnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych,
- LXIII** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu obiektów mieszkalnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXIV** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące budowy stodół, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXV** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu stodół, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXVI** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące budowy obór, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXVII** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu obór, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXVIII** Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów ciągników, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

- LXX** | Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska
| dotyczące zakupów siewników zbożowych i nawo-
| | zowych, według wielkości indywidualnych gospodarstw
| | rolnych.
- LXXI** | Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska
| dotyczące zakupów roztrzásaczy obornika, według
| | wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXXII** | Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska
| dotyczące zakupów snopowiązałek, według wielkości
| | indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXXIII** | Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska
| dotyczące zakupów wozów konnych, według wielkości
| | indywidualnych gospodarstw rolnych.
- LXXIV** | Wyniki bilansowe gospodarowania /przychody pie-
| | niężne minus wydatki produkcyjne i inwestycyjne/
| | ludności wiejskiej Dolnego Śląska, według wiel-
| | kości indywidualnych gospodarstw rolnych.

A N K I E T A

I. PRODUKCYJNE WYDATKI GOSPODARSTWA

1. Jakie maszyny i narzędzia rolnicze zostały zakupione w 1971 r.? Proszę wymienić nazwę /typ/, ilość /ewentualnie cenę i wartość/ zakupionych maszyn

a/ nazwa	ilość . . .	cena zł	wartość zł
b/ nazwa	ilość . . .	cena zł	wartość zł
c/ nazwa	ilość . . .	cena zł	wartość zł
d/ nazwa	ilość . . .	cena zł	wartość zł
e/ nazwa	ilość . . .	cena zł	wartość zł

2. Jakie ilości nawozów zakupiono w roku 1971? Proszę podać ilości zakupionych nawozów w kg:

a/ azotowych	kg
b/ fosforowych	kg
c/ potasowych	kg
d/ wapniowych	kg
e/ fosforanu amonu	kg

3. Proszę podać /w kg/ ilość zakupionych w 1971 r. pasz treściwych:
- a/ trzodowe kg . . .
 - b/ bydłowe kg . . .
 - c/ drobiarskie kg . . .
 - d/ koncentrat "Provit" kg . . .
4. Jaki był w roku 1971 koszt zakupu środków ochrony roślin?
Proszę podać w zł
5. Ile wydatkowało gospodarstwo w roku 1971 na zakup materiału siewnego. Proszę podać w zł:
- a/ zboża
 - b/ ziemniaki
 - c/ inne /drzewka, krzewy owocowe itp./
6. Proszę podać /w zł/ koszt zakupu inwentarza żywego /sztuki dorosłe i młode łącznie/ w 1971 roku:
- a/ konie - sztuk . . . koszt zakupu zł . . .
 - b/ bydło - sztuk . . . koszt zakupu zł . . .
 - c/ trzoda ohlewna - sztuk . . . koszt zakupu zł . . .
 - d/ owce - sztuk . . . koszt zakupu zł . . .
7. Czy gospodarstwo dokonało w roku 1971 zakupu ziemi?
jeśli tak, to ile wydatkowało na ten cel? zł
8. Czy gospodarstwo spłaca pożyczki w SOP /Banku Spółdzielczym/lub w Banku Rolnym ? Jeśli tak, to ile wyniosły spłaty w 1971 roku:
- a/ w SOP - zł
 - b/ w Banku Rolnym - zł
9. Czy w roku 1971 zakupione zostały jakieś materiały budowlane?
Jeśli tak, to jakie i ile wyniósł koszt zakupu?

a/ nazwa	ilość	cena zł	wartość zł
b/ nazwa	ilość	cena zł	wartość zł
c/ nazwa	ilość	cena zł	wartość zł
d/ nazwa	ilość	cena zł	wartość zł
e/ nazwa	ilość	cena zł	wartość zł

10. Ile wyniosły w roku 1971 pozostałe wydatki związane z budową obiektów mieszkalnych lub gospodarczych? Proszę podać w zł

11. Czy gospodarstwo wynajmowało w roku 1971 stale lub okresowo pracowników najemnych? Jeśli tak, to ile wyniósł /w zł/ roczny wydatek na ten cel ? zł

12. Ile wyniosły w roku 1971 wydatki gospodarstwa poniesione na opłacanie usług świadczonych przez Kółko Rolnicze, POM, GS i inne instytucje? Proszę podać /w zł/ wysokość wydatku poniesionego na opłacenie tych usług:

- orka
- siew
- nawożenie /dowóz i rozsiew nawozów/
- roztrzaskanie obornika
- sadzenie /ziemniaków/
- koszenie zbóż i traw
- omłotowe
- ochrona roślin /oprysk, opyl, itd/
- elektryczne /naprawa urządzeń elektrycznych, przewijanie silników, naprawa instalacji elektrycznych, itd./

- naprawa ciągników, maszyn i urządzeń rolniczych
- remontowo-budowlane
- weterynaryjne
- inne ważniejsze: jakie i na jaką wartość ?
 - a/
 - b/
 - c/
 - d/

II. WARUNKI DZIAŁANIA GOSPODARSTWA ROLNEGO

13. Proszę podkreślić nazwę posiadanego w gospodarstwie urządzenia rolniczego:

a/ ciągnik	g/ sadzarka do ziemniaków
b/ snopowiązałka	h/ kopaczka do ziemniaków
c/ żniwiarka	i/ ładowacz obornika
d/ młocarnia	j/ rozrzutnik obornika
e/ siewnik nawozowy	k/ przenośny silnik elektryczny
f/ siewnik zbożowy	l/ przenośny silnik spalinowy

14. Proszę wymienić inne ważniejsze, posiadane maszyny i urządzenia rolne:

a/	d/
b/	e/
c/	f/

15. Proszę podać ilość inwentarza żywego w gospodarstwie /łącznie sztuki dorosłe i młode/:

a/ konie	- sztuk . . .	w tym młode sztuk . . .
b/ bydło	- sztuk . . .	w tym młode sztuk . . .
c/ trzoda ohlewna-	sztuk . . .	w tym młode sztuk . . .
d/ owce	- sztuk . . .	w tym młode sztuk . . .
e/ ptactwo domowe-	sztuk . . .	w tym młode sztuk . . .

16. Jaka powierzonię uprawną zajmowały w roku gospodarczym 1970/1971:

- a/ zboża ha
- b/ ziemniaki ha
- c/ przemysłowe /buraki cukrowe, rzepak, rzepik, len, konopie, itd./ ha
- d/ pastewne ha
- e/ warzywa ha

III. PRZYCHODY GOSPODARSTWA

17. Ile wynosił w roku 1971 miesięczny zarobek osób stale zatrudnionych zawodowo poza gospodarstwem a współgospodarujących jednocześnie w gospodarstwie rolnym?

Podać w zł

18. Ile wynosił roczny przychód z tytułu sezonowej pracy poza gospodarstwem rolnym osób współgospodarujących jednocześnie w gospodarstwie. Podać w zł

19. Jeśli współgospodarujący w gospodarstwie otrzymują emeryturę, rentę lub inne świadczenia, to ile wyniósł miesięczny przychód z tego tytułu?

Podać w zł

20. Jeśli gospodarstwo zaciągnęło w roku 1971 w SOP lub w Banku Rolnym pożyczki lub inne kredyty, to na jaką sumę?

Podać w zł

a/ w SOP

b/ w Banku Rolnym

c/ w innym banku

21. Jeżeli gospodarstwo uzyskało w roku 1971 odszkodowanie z PZU, to na jaką kwotę?

Podać w zł

22. Jaki przychód w roku 1971 uzyskało gospodarstwo ze sprzedaży produktów rolnych? Proszę wpisać w odpowiednich rubrykach wartość w zł :

Nazwa produktu rolnego	Dostawy obowiązkowe	Kontraktacja	Skup wolny	Sprzedaż targowiskowa i sąsiedzka	Razem
Pszenica					
Żyto					
Jęczmień					
Owies					
Ziemniaki					
Trzoda chlewna					
Bydło	X				
Konie	X	X			
Drób	X				
Jaja	X	X			
Mleko	X	X			
Owoce	X				
Warzywa					
Wełna	X	X			
Skóry surowe	X	X			
Słoma i siano	X	X			
Buraki cukrowe	X				
Rzepak	X				
Inne: a/					
b/					
c/					
R a z e m					

IV. PRODUKCYJNE ZAMIERZENIA GOSPODARSTWA

23. Jakie maszyny i urządzenia rolnicze zostaną zakupione w latach 1972-1975? Proszę wymienić nazwy:

- a/
- b/
- c/
- d/
- e/
- f/

24. Proszę podać jakie obiekty zostaną w latach 1972-1975:

a/ zbudowane /wymienić nazwy i powierzchnię obiektów/

- 1/ pow. m²
- 2/ pow. m²
- 3/ pow. m²

b/ wyremontowane /wymienić nazwy i przewidywane koszty/

- 1/ koszt remontu w zł
- 2/ koszt remontu w zł
- 3/ koszt remontu w zł

25a. Które z kierunków produkcji rolniczej będą szczególnie rozwijane przez gospodarstwo w latach 1972-1975?

Proszę podkreślić wybrany kierunek:

a/ hodowlany:

- trzoda chlewna
- bydło
- drób
- owoce
- inny /jaki?/
-

b/ produkcja roślinna:

- zboża
- ziemniaki
- przemysłowe /jakie?/
-
- inne /jakie/
-

INFORMACJE Z "KARTY GOSPODARSTWA"

GROMADZKIEJ RADY NARODOWEJ

I. Tablica Nr 2 - Osoby zamieszkałe w gospodarstwie

1. Liczba osób zamieszkałych w gospodarstwie:
w tym pracowników najemnych
2. Liczba osób urodzonych w roku 1911 i wcześniej
w tym kobiet
3. Liczba osób urodzonych w roku 1957 i później
w tym płci żeńskiej
4. Z tablicy 2 wypisać symbole źródła utrzymania /od "17
do "11" oraz od "U-1" do "U-11" podając łączne ilości
poszczególnych symboli np. 1 x "1", 3 x "7" itp. . . .
.
.
5. Z tablicy 2 u dołu - "typ gospodarstwa" - wypisać sym-
bol /od I do V/
.

II. Tablica Nr 3 - Opis gospodarstwa - nieruchomości

1. Z pozycji 1 wypisać powierzchnię gruntów użytkowych
w ha:
2. Wypisać z następujących pozycji /2 do 8/ dane składowe /np.
poz. 2 - 6 ha, poz. 4 - 1 ha, poz. 8 - 1 ha, itd/
.
3. Z tablicy 3 wynotować wszystkie zawarte w pozycjach od
10 do 24 informacje dla roku 1971 podając numer pozycji
i wartość informacji /np. poz.10 - 1; poz. 11-5; poz.
16 - 2/
.

III. Tablica Nr 4 - Powierzchnia gruntów i przychodowość gospodarstwa

1. Wynotować z poz. 3-ciej od góry "Symbol okręgu i strefy"
- może to być: Wk, Mk, Pm, Wj, Wd
.
2. Wynotować powierzchnię gruntów ornych w poszczególnych
klasach ziemi /od "I" do "RZ VI"/ podając numer klasy
i powierzchnię /np. IIIa - 0,50; IVb - 1,20; V - 2,00/
.
.
3. Podać w następnej pozycji wartość przychodowości ogółem
.
4. Wypisać przychodowość na 1 ha
5. Wypisać przychodowość dla działów socjalnych
.

IV. Tablica Nr 6 - Inwestycje i ulga inwestycyjna

1. Podać liczbę budynków gospodarczych nowo-wybudowanych
w 1971 roku
2. Wypisać liczbę budynków gospodarczych przebudowanych,
rozbudowanych, odremontowanych w 1971 roku
3. Podać liczbę budynków mieszkalnych nowo-wybudowanych
w 1971 roku
4. Podać liczbę budynków mieszkalnych przebudowanych, roz-
budowanych, odremontowanych w 1971 roku

V. Tablica Nr 11 - Zobowiązania pieniężne

1. Z tablicy 11 wypisać kolejno dane dla roku 1971
/z góry na dół, z wyjątkiem pozycji dopisanych ręcznie/:

- a/ podatek gruntowy: z gruntów
- z sadów
- b/ ulga: słabe ekonomicznie wsie
- drobne gospodarstwa, inwalidzi, wdowy
- rodzinna
- żołnierska
- o/ wymiar netto
- đ/ PFZ: raty
- czynsze
- e/ opłaty melioracyjne
- f /ulga inwestycyjna
- g/ opłaty: leśna i podatek z klasy VI z
- elektryfikacyjna
- za urządzenia wodne
- h/ podatek od nieruchomości
- į/ składka PZU
- ĵ/ fundusz gromadzki: w gotówce
- ulga
- równowartość świadczeń
- k/ razem
- l/ premia zbożowa
- ł/ ogółem do pobrania
- m/ wymienić nazwy i podać wartość przycyji dopisanych
ręcznie
-

T a b e l a n r I.

Osoby w wieku powyżej 60 lat, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Osoby w wieku powyżej 60 lat									
		brak osób		1 osoba		2 osoby		3 osoby i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	169	67,9	56	22,5	22	8,8	2	0,8	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	380	61,9	150	24,4	75	12,2	9	1,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	453	63,5	158	22,1	93	13,0	10	1,4	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	143	64,7	53	24,0	25	11,3	-	-	221	100,0
5.	15,00 i więcej	27	75,0	7	19,4	2	5,6	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1.172	63,9	424	23,1	217	11,8	21	1,2	1.834	100,0

x/ skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r II.

Osoby w wieku poniżej 15 lat, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Osoby w wieku poniżej 15 lat									
		brak osób		1 osoba		2 osoby		3 osoby i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	120	48,2	50	20,1	35	14,0	44	17,7	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	292	47,6	137	22,3	105	17,1	80	13,0	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	317	44,4	167	23,4	119	16,7	111	15,5	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	95	43,0	45	20,4	39	17,6	42	19,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	10	27,8	13	36,0	10	27,8	3	8,4	36	100,0
6.	R a z e m	834	45,5	412	22,5	308	16,7	280	15,3	1.834	100,0

x/ skrót l.b. oznacza "liczba gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr III.

Dochodowe typy gospodarstw, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Dochodowe typy gospodarstw											
		Dochody wyłączenie z rolnictwa		Przewaga dochodów z rolnictwa		Przewaga dochodów spoza rolnictwa		Gospodarstwa poza rolnicze z istotnymi dochodami z rolnictwa		Gospodarstwa poza rolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Ponżej 3,00	54	30,5	54	30,5	63	38,4	1	0,6	-	-	177	100,0
2.	3,00 - 6,99	231	55,1	135	32,3	50	11,9	1	0,2	2	0,5	419	100,0
3.	7,00 - 9,99	338	66,5	140	27,6	30	5,9	-	-	-	-	508	100,0
4.	10,00 - 14,99	107	63,3	52	30,8	9	5,3	1	0,6	-	-	169	100,0
5.	15 i więcej	13	56,5	9	39,2	-	-	-	-	1	4,3	23	100,0
6.	R a z e m	743	57,4	390	30,1	157	12,1	3	0,2	3	0,2	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "Kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r I V .

Strefy położenia gospodarstw, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.P.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Ekonomiczne strefy położenia gospodarstwa rolnego											
		Wielkomiejska		Miejska		Podmiejska		Wiejska		Wiejska oddalona		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	22	9,6	12	5,2	42	18,3	116	50,7	37	16,2	229	100,0
2.	3,00 - 6,99	46	8,8	45	8,6	90	17,2	274	52,5	67	12,9	522	100,0
3.	7,00 - 9,99	44	6,8	13	2,0	67	10,4	428	66,3	94	14,5	646	100,0
4.	10,00 - 14,99	15	7,2	15	7,2	21	10,2	121	58,5	35	16,9	207	100,0
5.	15,00 i więcej	4	12,1	1	3,0	2	6,1	24	72,7	2	6,1	33	100,0
6.	R a z e m	131	8,0	86	3,2	222	13,6	963	58,8	235	14,4	1637 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o strefach położenia w części "Kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r V.

Stan posiadania koni, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Posiadane konie									
		Brak koni		1 koń		2 konie		3 konie i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	186	74,7	57	22,9	5	2,0	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	122	19,8	308	50,2	175	28,5	9	1,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	88	12,3	245	34,3	322	45,1	59	8,3	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	31	14,0	64	29,0	106	48,0	20	9,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	8	22,2	17	47,2	10	27,8	1	2,8	36	100,0
6.	R a z e m	435	23,7	691	37,7	618	33,7	90	4,9	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr VI.

Stan posiadania bydła, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Posiadane bydło											
		Brak bydła		1 - 2 szt		3 - 5 szt		6 - 10 szt		11 sztuk i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	26	10,4	165	66,3	52	20,9	6	2,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	5	0,8	116	18,9	370	60,3	118	19,2	5	0,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	5	0,7	45	6,3	349	48,8	285	39,9	30	4,2	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	-	-	8	3,6	47	21,3	118	53,4	48	21,7	221	100,0
5.	15,00 i więcej	-	-	2	5,5	4	11,1	11	30,6	19	52,8	36	100,0
6.	R a z e m	36	2,0	336	18,5	822	44,8	538	29,3	102	5,6	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr VII.

Stan posiadania trzody ohlewnej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Posiadana trzoda ohlewna											
		Brak trzody		1 - 2 szt		3 - 5 szt		6 - 10 szt		11 szt i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	24	9,6	92	37,0	106	42,6	24	9,6	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	32	5,2	84	13,7	238	38,8	208	33,9	52	8,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	16	2,2	35	4,9	186	26,1	322	45,1	155	21,7	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	5	2,3	5	2,3	40	18,1	76	34,4	95	42,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	4	11,1	-	-	5	13,9	7	19,4	20	55,6	36	100,0
6.	R a z e m	81	4,4	216	11,8	575	31,4	637	34,7	325	17,7	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r VIII.

Stan posiadania owiec, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Posiadane owce											
		brak owiec		1 - 5 szt		6 - 10 szt		11 - 20 szt		21 sztuk i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	229	92,0	17	6,8	2	0,8	1	0,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	519	84,5	71	11,6	15	2,4	5	0,8	4	0,7	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	556	77,9	129	18,1	21	2,9	5	0,7	3	0,4	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	160	72,4	47	21,3	9	4,1	5	2,2	-	-	221	100,0
5.	15,00 i więcej	22	61,0	5	13,9	5	13,9	2	5,6	2	5,6	36	100,0
6.	R a z e m	1486	81,0	269	14,7	52	2,8	18	1,0	9	0,5	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela nr IX.

Stan posiadania drobiu, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Posiadany drób										R a z e m	
		Brak ptactwa		poniżej 20 szt.		20-50 szt.		51-100 szt.		101 sztuk i więcej		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	15	6,0	47	18,9	120	48,2	55	22,1	12	4,8	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	26	4,2	39	6,4	292	47,6	198	32,2	59	9,6	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	43	6,0	24	3,4	234	32,8	266	37,2	147	20,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	7	3,2	3	1,4	56	25,3	95	43,0	60	27,1	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	1	2,8	4	11,0	15	41,7	15	41,7	36	100,0
6.	r a z e m	92	5,0	114	6,2	706	38,5	629	34,3	293	16,0	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X.

**Powierzchnia uprawianych zbóż w roku gospodarczym 1970/1971,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L. p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Powierzchnia uprawianych zbóż									
		Brak zboża		poniżej 1 ha		1 ha - 5 ha		6 ha i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	22	8,8	134	53,8	93	37,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	8	1,3	49	8,0	534	87,0	23	3,7	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	4	0,6	3	0,4	639	89,5	68	9,5	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	-	-	-	-	137	62,0	84	38,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	-	-	12	33,3	23	63,9	36	100,0
6.	R a z e m	35	1,9	186	10,1	1415	77,2	198	10,8	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XI.

**Powierzchnia upraw ziemniaków w roku gospodarczym 1970/71,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.pł.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Powierzchnia upraw ziemniaków									
		Brak ziemniaków		poniżej 1 ha		1 ha - 3 ha		4 ha i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	13	5,2	224	90,0	12	4,8	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	5	0,8	422	68,7	185	30,1	2	0,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	4	0,6	321	44,9	379	53,1	10	1,4	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	-	-	55	24,9	163	73,8	3	1,3	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	7	19,4	26	72,2	2	5,6	36	100,0
6.	R a z e m	23	1,3	1029	56,1	765	41,7	17	0,9	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XII.

Powierzchnia upraw roślin przemysłowych w roku gospodarczym 1970/1971,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p	Wielkość gospodarstw w hektarach	Powierzchnia upraw roślin przemysłowych									
		Brak upraw roślin przem.		poniżej 1 ha		1 ha - 3 ha		4 ha i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	197	79,1	46	18,5	6	2,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	257	41,9	207	33,7	149	24,3	1	0,1	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	176	24,6	173	24,2	351	49,2	14	2,0	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	53	24,0	48	21,7	99	44,8	21	9,5	221	100,0
5.	15,00 i więcej	5	13,9	4	11,1	18	50,0	9	25,0	36	100,0
6.	R a z e m	668	37,5	478	26,1	623	34,0	45	2,4	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XIII.

**Powierzchnia upraw roślin pastewnych w roku gospodarczym 1970/1971,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Powierzchnia upraw roślin pastewnych									
		Brak upraw roślin pastew.		poniżej 1 ha		1 ha - 3 ha		4 ha i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	135	54,2	113	45,4	1	0,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	213	34,7	373	60,7	28	4,6	-	-	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	203	28,4	449	62,9	58	8,1	4	0,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	50	22,8	124	56,1	41	18,6	6	2,7	221	100,0
5.	15,00 i więcej	9	25,0	16	44,4	9	25,0	2	5,6	36	100,0
6.	R a z e m	610	33,3	1075	58,6	137	7,5	12	0,6	1834	100,0

x/ skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X I V .

Powierzchnia upraw warzyw w roku gospodarczym 1970/1971,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.P.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Powierzchnia upraw warzyw											
		Brak upraw warzyw		poniżej 0,2 ha		0,2ha - 0,5ha		0,6ha-1 ha		1,0 ha i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	99	39,8	138	55,4	11	4,4	1	0,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	276	44,9	273	44,5	57	9,3	3	0,5	5	0,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	270	37,8	330	46,2	93	13,0	15	2,1	6	0,9	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	75	33,9	104	47,1	36	16,3	1	0,4	5	2,3	221	100,0
5.	15,00 i więcej	12	33,3	16	44,4	6	16,7	2	5,6	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	732	39,9	861	46,9	203	11,1	22	1,2	16	0,9	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X V

Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze sprzedaży produktów rolnych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody pieniężne ze sprzedaży produktów rolnych w tys.zł															
		brak przychodów		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	Poniżej 3,00	12	4,8	87	34,9	118	47,4	20	8,1	10	4,0	2	0,8	-	-	249	100,0
2	3,00 - 6,99	4	0,7	22	3,6	156	25,4	211	34,4	198	32,2	15	2,4	8	1,3	614	100,0
3	7,00 - 9,99	3	0,4	1	0,1	45	6,3	162	22,7	394	55,2	93	13,0	16	2,3	714	100,0
4	10,00 - 14,99	3	1,4	-	-	4	1,8	32	14,5	105	47,5	53	24,0	24	10,8	221	100,0
5	15,00 i więcej	-	-	-	-	-	-	1	2,8	7	19,4	8	22,2	20	55,6	36	100,0
6	R a z e m	22	1,2	110	6,0	323	17,6	426	23,2	714	38,9	171	9,4	68	3,7	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XVI.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej ze stałej pracy zarobkowej,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody ze stałej pracy zarobkowej - w tys. zł													
		brak przychodów		poniżej 10		10 - 20		21 - 30		31 - 50		51 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 3,00	70	28,1	1	0,4	28	11,3	81	32,5	54	21,7	15	6,0	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	330	53,7	6	1,0	89	14,5	112	18,2	63	10,3	14	2,3	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	485	67,9	-	-	68	9,5	97	13,6	52	7,3	12	1,7	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	169	76,5	1	0,5	16	7,2	15	6,8	15	6,8	5	2,2	221	100,0
5.	15,00 i więcej	27	75,0	-	-	-	-	5	13,9	4	11,1	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1081	59,0	8	0,4	201	11,0	310	16,9	188	10,2	46	2,5	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych?"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XVII.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej z zaciągniętych pożyczek i kredytów,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

l.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody z zaciągniętych pożyczek i kredytów - w tys.zł													
		brak przychodów		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 3,00	206	82,7	31	12,5	9	3,6	2	0,8	-	-	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	445	72,5	93	15,1	58	9,5	8	1,3	8	1,3	2	0,3	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	505	70,8	110	15,4	73	10,2	11	1,5	11	1,5	4	0,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	131	59,3	38	17,2	36	16,3	9	4,1	5	2,2	2	0,9	221	100,0
5.	15 i więcej	21	58,4	3	8,3	8	22,2	3	8,3	-	-	1	2,8	36	100,0
6.	R a z e m	1308	71,3	275	15,0	184	10,0	33	1,8	24	1,3	10	0,6	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X V I I I .

Przychody pieniężne ludności wiejskiej z uzyskanych odszkodowań PZU,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody z odszkodowań PZU - w tys. zł									
		brak przychodów		poniżej 10		10 - 50		51 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	231	92,8	18	7,2	-	-	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	508	82,7	100	16,3	3	0,5	3	0,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	583	81,7	119	16,7	12	1,6	-	-	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	176	79,6	40	18,1	4	1,8	1	0,5	221	100,0
5.	15,00 i więcej	30	83,3	5	13,9	-	-	1	2,8	36	100,0
6.	R a z e m	1528	83,3	282	15,4	19	1,0	5	0,3	1834	100,0

x/ Skróc "l.b." oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XIX.

Przychody pieniężne ludności wiejskiej z sezonowej pracy zarobkowej,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody z sezonowej pracy zarobkowej - w tys. zł											
		brak przychodów		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	228	91,6	5	2,0	9	3,6	4	1,6	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	557	90,7	26	4,2	19	3,1	3	0,5	9	1,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	667	93,4	26	3,6	8	1,1	11	1,6	2	0,3	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	205	92,7	6	2,7	5	2,3	3	1,4	2	0,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	35	97,2	1	2,8	-	-	-	-	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1692	92,3	64	3,5	41	2,2	21	1,1	16	0,9	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X .

**Przychody pieniężne ludności wiejskiej z otrzymanych świadczeń społecznych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody z otrzymywanych świadczeń społecznych - w tys. zł											
		brak przychodów		poniżej 5		5 - 10		10 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	207	83,2	6	2,4	12	4,8	23	9,2	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	578	94,1	3	0,5	15	2,4	17	2,8	1	0,2	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	680	95,2	1	0,2	16	2,2	16	2,2	1	0,2	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	214	96,8	-	-	3	1,4	3	1,4	1	0,4	221	100,0
5.	15,00 i więcej	34	94,4	-	-	-	-	2	5,6	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1715	93,4	10	0,6	46	2,5	61	3,3	4	0,2	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X I .

Ogółem przychody pieniężne ludności wiejskiej,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przychody pieniężne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 3,00	22	8,8	54	21,7	104	42,8	54	21,7	12	4,8	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	12	2,0	51	8,3	164	26,7	311	50,7	57	9,3	19	3,0	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	5	0,7	16	2,3	113	15,8	366	51,3	171	23,9	43	6,0	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	4	1,8	3	1,4	18	8,1	81	36,7	71	32,1	44	19,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	-	-	-	-	-	-	6	16,7	6	16,7	24	66,6	36	100,0
6.	R a z e m	43	2,3	124	6,8	399	21,8	818	44,6	317	17,3	133	7,2	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r I X I I .

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem - w tys.zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 -150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 3,00	148	59,5	75	30,1	17	6,8	7	2,8	1	0,4	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	56	9,1	290	47,2	158	25,7	85	13,9	18	2,9	7	1,2	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	15	2,1	235	32,9	252	35,3	142	19,9	52	7,3	18	2,5	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	2	0,9	47	21,3	58	26,2	68	30,8	29	13,1	17	7,7	221	100,0
5.	15,00 i więcej	-	-	-	-	7	19,4	6	16,7	9	25,0	14	38,9	36	100,0
6.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXIII.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 20		21 - 50		51 - 100		101 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	230	92,4	18	7,2	1	0,4	-	-	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	435	70,9	156	25,4	10	1,6	8	1,3	5	0,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	449	62,9	193	27,0	35	4,9	30	4,2	7	1,0	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	118	53,5	52	23,5	27	12,2	16	7,2	8	3,6	221	100,0
5.	15,00 i więcej	12	33,3	7	19,5	4	11,1	4	11,1	9	15,0	36	100,0
6.	R a z e m	1244	67,8	426	23,2	77	4,2	58	3,2	29	1,6	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXIV.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup nawozów mineralnych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	9	3,6	230	92,4	9	3,6	1	0,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	6	1,0	399	65,0	173	28,2	36	5,8	-	-	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	5	0,7	264	37,0	330	46,2	102	14,3	13	1,8	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	2	0,9	44	19,9	99	44,8	62	28,1	14	6,3	221	100,0
5.	15,00 i więcej	-	-	1	2,8	11	30,6	16	44,4	8	22,2	36	100,0
6.	R a z e m	22	1,2	938	51,2	622	33,9	217	11,8	35	1,9	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r XXV .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup pasz treściwych - w tys. zł										R a z e m	
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11- 20		21 i więcej		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	28	11,2	188	75,5	27	10,9	6	2,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	28	4,6	384	62,5	153	24,9	43	7,0	6	1,0	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	34	4,8	348	48,7	230	32,2	88	12,3	14	2,0	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	11	5,0	88	38,9	74	33,5	43	19,4	7	3,2	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	12	33,3	7	19,4	11	30,6	5	13,9	36	100,0
6.	R a z e m	102	5,6	1018	55,5	491	26,8	191	10,4	32	1,7	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXVI.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup środków ochrony roślin,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup środków ochrony roślin - w złotych									
		brak wydatków		poniżej 300		300 - 1000		1001 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	97	39,0	129	51,8	22	8,8	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	96	15,6	295	48,1	204	33,2	19	3,1	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	103	14,4	231	32,4	310	43,4	70	9,8	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	24	10,9	56	25,3	115	52,0	26	11,8	221	100,0
5.	15,00 i więcej	7	19,4	4	11,1	14	38,9	11	30,6	36	100,0
6.	R a z e m	327	17,8	715	39,0	665	38,3	127	6,9	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X V I I .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiału siewnego,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup materiału siewnego - w tys. zł									
		brak wydatków		poniżej 1		1 - 5		6 i więcej		R a z e m	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	114	45,8	70	28,1	61	24,5	4	1,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	188	30,7	123	20,0	282	45,9	21	3,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	254	35,6	115	16,1	313	43,8	32	4,5	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	69	31,2	27	12,2	103	46,6	22	10,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	9	25,0	4	11,1	15	41,7	8	22,2	36	100,0
6.	R a z e m	634	34,6	339	18,5	774	42,2	87	4,7	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXVIII.

**Wydatki ludności wiejskiej na zakup inwentarza żywego,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup inwentarza żywego - w tys. zł									
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	98	39,4	127	51,0	21	8,4	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	207	33,7	242	39,4	83	13,5	82	13,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	298	41,7	204	28,6	115	16,1	97	13,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	92	41,6	60	27,2	36	16,3	33	14,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	9	25,0	9	25,0	5	13,9	13	36,1	36	100,0
6.	R a z e m	704	38,4	642	35,0	260	14,2	228	12,4	1834	100,0

x/ skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela nr XXIX.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup ziemi,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup ziemi - w tys. zł									
		brak wydatków		poniżej 10		10 - 30		31 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	246	98,8	3	1,2	-	-	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	601	97,9	7	1,1	5	0,8	1	0,2	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	682	95,5	13	1,8	17	2,4	2	0,3	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	213	96,4	3	1,3	5	2,3	-	-	221	100,0
5.	15,00 i więcej	32	88,8	1	2,8	2	5,6	1	2,8	36	100,0
6.	R a z e m	1774	96,7	27	1,5	29	1,6	4	0,2	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r XXX.

**Wydatki ludności wiejskiej na spłaty kredytów i pożyczek,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na spłaty kredytów i pożyczek - w tys. zł									
		brak wydatków		poniżej 10		10 - 50		51 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	zł	l.b.	%	l.b.	%	lb.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	189	75,9	53	21,3	6	2,4	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	370	60,3	183	29,8	58	9,4	3	0,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	395	55,4	213	29,8	103	14,4	3	0,4	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	111	50,2	64	29,0	41	18,6	5	2,2	221	100,0
5.	15,00 i więcej	11	30,8	11	30,6	14	38,8	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1076	58,7	524	28,6	222	12,1	12	0,6	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X X I .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup materiałów budowlanych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 i więcej		Razem	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	190	76,3	56	22,5	2	0,8	1	0,4	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	366	59,6	219	35,7	23	3,7	5	0,8	1	0,2	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	467	65,4	213	29,8	25	3,5	6	0,9	3	0,4	714	100,0
3.	10,00 - 14,99	128	57,9	76	34,4	17	7,7	-	-	-	-	221	100,0
4.	15,00 i więcej	18	50,0	13	36,1	3	8,3	2	5,6	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1169	63,7	577	31,5	70	3,8	14	0,8	4	0,2	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a N R X X X I I .

Inne wydatki ludności wiejskiej związane z budową obiektów gospodarskich i mieszkalnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Inne wydatki związane z budową obiektów gospod. i mieszkal. - w tys.zł									
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	217	87,2	19	7,6	7	2,8	6	2,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	468	76,2	68	11,1	41	6,7	37	6,0	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	543	76,1	92	12,9	31	4,3	48	6,7	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	157	71,0	27	12,2	13	5,9	24	10,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	24	66,7	5	13,9	3	8,3	4	11,1	36	100,0
6.	R a z e m	1409	76,8	211	11,5	95	5,2	119	6,5	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXXIII.

**Wydatki ludności wiejskiej na wypłaty wynagrodzeń pracownikom najemnym,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na wynagrodzenia pracownikom najemnym - w tys. zł									
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 30		31 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	224	90,0	23	9,3	2	0,8	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	439	71,5	155	25,2	19	3,1	1	0,2	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	487	68,2	183	25,6	42	5,9	2	0,3	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	133	60,2	62	28,1	26	11,7	-	-	221	100,0
5.	15,00 i więcej	21	58,2	6	16,7	8	22,2	1	2,8	36	100,0
6.	R a z e m	1304	71,1	429	23,4	97	5,3	4	0,2	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X X I V .

**Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjnych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wydatki na zakup usług produkcyjnych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 1		1 - 5		6 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 3,00	38	15,3	93	37,3	113	45,4	5	2,0	-	-	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	49	8,0	92	15,0	401	65,3	54	8,8	18	2,9	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	58	8,1	104	14,6	404	56,6	125	17,5	23	3,2	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	21	9,5	34	15,4	95	43,0	52	23,5	19	8,6	221	100,0
5.	15,00 i więcej	4	11,1	3	8,3	7	19,5	12	33,3	10	27,8	36	100,0
6.	R a z e m	170	9,3	326	17,8	1020	55,6	248	13,5	70	3,8	1834	100,0

x/ Skrót "l.b." oznacza: ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X V .

Wydatki ludności wiejskiej na zapłatę podatków i opłat wiejskich,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Podatki i opłaty wiejskie - tys. zł									
		poniżej 2		2 - 5		6 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Poniżej 3,00	202	81,5	40	16,1	3	1,2	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	117	19,1	324	52,8	158	25,7	15	2,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	42	5,9	223	31,2	350	49,0	99	13,9	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	8	3,6	37	16,7	92	41,7	84	38,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	1	2,8	3	8,3	7	19,4	25	69,5	36	100,0
6.	R a z e m	371	20,2	627	34,2	610	33,3	226	12,3	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela nr XXXVI.

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Przychody ogółem w tys.zł	Wydatki produkcyjne ogółem													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 10	25	58,1	14	32,6	2	4,7	-	-	1	2,3	1	2,3	43	100,0
2.	10 - 30	54	43,6	53	42,7	11	8,9	5	4,0	-	-	1	0,8	124	100,0
3.	31 - 50	96	24,1	199	49,9	77	19,3	25	6,2	2	0,5	-	-	399	100,0
4.	51 - 100	39	4,8	322	39,4	281	34,3	148	18,1	21	2,6	7	0,8	818	100,0
5.	101 - 150	6	1,9	51	16,1	104	32,8	95	30,0	45	14,2	16	5,0	317	100,0
6.	151 i więcej	1	0,8	8	6,0	17	12,8	35	26,3	40	30,1	32	24,0	133	100,0
7.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X X V I I .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Przychody ogółem w tys. zł	Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 20		21 - 50		51 - 100		101 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 10	38	88,4	4	9,3	-	-	-	-	1	2,3	43	100,0
2.	10 - 30	101	81,5	22	17,7	-	-	-	-	1	0,8	124	100,0
3.	31 - 50	314	78,7	80	23,0	4	1,0	1	0,3	-	-	399	100,0
4.	51 - 100	551	67,3	227	27,8	21	2,6	13	1,6	6	0,7	818	100,0
5.	101 - 150	177	55,8	75	23,7	36	11,4	22	6,9	7	2,2	317	100,0
6.	151 i więcej	63	47,4	18	13,6	16	12,0	22	16,5	14	10,5	133	100,0
7.	R a z e m	1224	67,8	426	23,2	77	4,2	58	3,2	29	1,6	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X X X V I I I .

**Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych,
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Przychody ogółem w tys. zł	Wydatki na zakup nawozów mineralnych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 10	3	7,0	35	81,4	3	7,0	1	2,3	1	2,3	43	100,0
2.	10 - 30	2	1,6	110	88,7	8	6,5	4	3,2	-	-	124	100,0
3.	31 - 50	10	2,5	307	77,0	73	18,3	8	2,0	1	0,2	399	100,0
4.	51 - 100	3	0,4	392	47,9	337	41,2	78	9,5	8	1,0	818	100,0
5.	101 - 150	3	0,9	75	23,7	156	49,2	75	23,7	8	2,5	317	100,0
6.	151 i więcej	1	0,8	19	14,3	45	33,8	51	38,3	17	12,8	133	100,0
7.	R a z e m	22	1,2	938	51,2	622	33,9	217	11,9	35	1,9	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XXXIX.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych,
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Przychody ogółem w tys. zł	Wydatki na zakup pasz treściwych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 10	7	16,3	30	69,8	4	9,3	2	4,6	-	-	43	100,0
2.	10 - 30	17	13,7	87	70,2	14	11,3	5	4,0	1	0,8	124	100,0
3.	31 - 50	32	8,0	301	75,5	58	14,5	8	2,0	-	-	399	100,0
4.	51 - 100	32	3,9	453	55,4	259	31,7	67	8,2	7	0,8	818	100,0
5.	101 - 150	10	3,1	108	34,1	116	36,6	72	22,7	11	3,5	317	100,0
6.	151 i więcej	4	3,0	39	29,3	40	30,1	37	27,8	13	9,8	133	100,0
7.	R a z e m	102	5,8	1018	55,5	491	26,8	191	10,4	32	1,7	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X L .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych,
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Przychody ogółem w tys. zł	Wydatki na zakup materiałów budowlanych - w tys. zł										R a z e m	
		brak wydatków		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 i więcej			
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 10	32	74,4	11	25,6	-	-	-	-	-	-	43	100,0
2.	10 - 30	96	77,4	25	20,2	3	2,4	-	-	-	-	124	100,0
3.	31 - 50	279	69,9	112	28,1	8	2,0	-	-	-	-	399	100,0
4.	51 - 100	523	63,9	265	32,4	25	3,1	4	0,5	1	0,1	818	100,0
5.	100 - 150	181	57,1	104	32,8	23	7,3	7	2,2	2	0,6	317	100,0
6.	151 i więcej	58	43,6	60	45,1	11	8,3	3	2,3	1	0,7	133	100,0
7.	R a z e m	1169	63,7	577	31,5	70	3,8	14	0,8	4	0,2	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "Ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XLI.

**Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych,
według wielkości przychodów pieniężnych indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Przychody ogółem w tys.zł	Wydatki na zakup usług produkcyjno-inwestycyjnych - w tys.zł											
		brak wydatków		poniżej 1		1 - 5		6 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Poniżej 10	8	18,6	11	25,6	22	51,2	1	2,3	1	2,3	43	100,0
2.	10 - 30	11	8,9	33	26,6	76	61,3	3	2,4	1	0,8	124	100,0
3.	31 - 50	41	10,3	108	27,1	222	55,6	26	6,5	2	0,5	399	100,0
4.	51 - 100	82	10,0	111	13,6	490	59,9	119	14,6	16	1,9	818	100,0
5.	101 - 150	19	6,0	51	16,1	160	50,5	63	19,9	24	7,5	317	100,0
6.	151 i więcej	9	6,8	12	9,0	50	37,6	36	27,1	26	19,5	133	100,0
7.	R a z e m	170	9,3	326	17,8	1020	55,6	248	13,5	70	3,8	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X L I I .

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej,
według wielkości przychodów ze sprzedaży produktów rolnych.

L.p	Przychody ze sprzeda- ży produk- tów rolnych w tys. zł	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Poniżej 10	101	76,5	20	15,1	8	6,1	2	1,5	1	0,8	-	-	132	100,0
2.	10 - 30	92	28,5	168	52,0	44	13,6	17	5,3	-	-	2	0,6	323	100,0
3.	31 - 50	19	4,5	215	50,5	134	31,4	51	12,0	6	1,4	1	0,2	426	100,0
4.	51 - 100	9	1,3	217	30,4	251	35,1	165	23,1	50	7,0	22	3,1	714	100,0
5.	101 - 150	-	-	23	13,4	50	29,2	54	31,6	28	16,4	16	9,4	171	100,0
6.	151 i więcej	-	-	4	5,9	5	7,4	19	27,9	24	35,3	16	23,5	68	100,0
7.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X L I I I .

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej,
według wielkości przychodów z zaciągniętych kredytów przez indywidualne gospodarstwa rolne.

L.p.	Przychody z uzyskane- go kredytu w tys.zł	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem - w tys. zł												R a z e m	
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej			
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Brak przychodów	203	15,5	509	38,9	338	25,8	187	14,3	52	4,0	19	1,5	1308	100,0
2.	poniżej 10	12	4,4	103	37,4	94	34,2	49	17,8	13	4,7	4	1,5	275	100,0
3.	10 - 30	5	2,7	33	17,9	52	28,3	59	32,1	22	11,9	13	7,1	184	100,0
4.	31 - 50	1	3,0	1	3,0	5	15,2	7	21,2	10	30,3	9	27,3	33	100,0
5.	51 - 100	-	-	4	4,2	1	4,2	6	25,0	9	37,5	7	29,1	24	100,0
6.	101 i więcej	-	-	-	-	2	20,0	-	-	3	30,0	5	50,0	10	100,0
7.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela nr XLIV.

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej,
według wielkości przychodów z płać chłopów - robotników.

L.p.	Przychody z płać chłopów - robotników w tys. zł	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Brak przychodów	70	6,5	378	35,0	318	29,4	197	18,2	79	7,3	39	3,6	1081	100,0
2.	poniżej 10	1	12,5	5	62,5	-	-	2	25,0	-	-	-	-	8	100,0
3.	10 - 20	24	11,9	79	39,3	49	24,4	36	17,9	10	5,0	3	1,5	201	100,0
4.	21 - 30	71	22,9	113	36,4	70	22,6	40	12,9	7	2,3	9	2,9	310	100,0
5.	31 - 50	42	22,3	63	33,5	38	20,2	27	14,4	13	6,9	5	2,7	188	100,0
6.	51 i więcej	13	28,3	9	19,6	17	36,9	6	13,0	-	-	1	2,2	46	100,0
7.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a Nr XLV.

Ogółem wydatki produkcyjno-inwestycyjne ludności wiejskiej,
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

Lp.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki produkcyjno-inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	61	8,2	273	36,7	202	27,2	132	17,8	53	7,1	22	3,0	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	51	13,0	138	35,4	94	24,1	76	19,5	19	4,9	12	3,1	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	47	29,9	59	37,6	26	16,6	14	8,9	8	5,1	3	1,9	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi przychodami z rolnictwa	1	33,3	1	33,3	-	-	-	-	1	33,3	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	-	-	-	-	1	33,3	1	33,3	-	-	1	33,3	3	100,0
6.	R a z e m	160	12,4	471	36,3	323	24,9	223	17,2	81	6,3	38	2,9	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "Kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XLVI.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup maszyn i narzędzi rolniczych,
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki na zakup maszyn i narzędzi rolniczych - w tys.zł											
		brak wydatków		poniżej 20		21 - 50		51 - 100		101 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	472	63,5	190	25,6	34	4,6	35	4,7	12	1,6	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	239	61,3	115	29,5	22	5,6	7	1,8	7	1,8	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	127	80,9	22	14,1	4	2,5	4	2,5	-	-	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi przychodami z rolnictwa	2	66,7	-	-	1	33,3	-	-	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	2	66,7	1	33,3	-	-	-	-	-	-	3	100,0
6.	R a z e m	842	65,0	328	25,3	61	4,7	46	3,5	19	1,5	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XLVII.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup nawozów mineralnych
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki na zakup nawozów mineralnych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	4	0,5	339	45,6	275	37,0	106	14,3	19	2,6	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	2	0,5	233	59,8	108	27,7	39	10,8	8	2,0	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	3	1,9	117	74,5	31	19,8	6	3,8	-	-	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi przychodami z rolnictwa	-	-	2	66,7	1	33,3	-	-	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	-	-	1	33,3	1	33,3	1	33,3	-	-	3	100,0
6.	R a z e m	9	0,7	692	53,4	416	32,1	152	11,7	27	2,1	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r X L V I I I .

Wydatki ludności wiejskiej na zakup pasz treściwych,
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki na zakup pasz treściwych											
		brak wydatków		poniżej 5		5 - 10		11 - 20		21 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	34	4,6	384	51,7	210	28,3	92	12,3	23	3,1	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	27	6,9	223	57,2	96	24,6	40	10,2	4	1,0	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	9	5,7	103	65,6	32	20,4	13	8,3	-	-	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi przychodami z rolnictwa	1	33,3	1	33,3	-	-	1	33,3	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	1	33,3	1	33,3	-	-	-	-	1	33,3	3	100,0
6.	R a z e m	72	5,6	712	54,9	338	26,1	146	11,2	28	12,2	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr XLIX.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup materiałów budowlanych,
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki na zakup materiałów budowlanych - w tys. zł										R a z e m	
		brak wydatków		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 i więcej		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	455	61,2	254	34,2	31	4,2	3	0,4	-	-	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	261	66,9	110	28,2	16	4,1	1	0,3	2	0,5	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	110	70,1	44	28,0	2	1,3	1	0,6	-	-	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi dochodami z rolnictwa	1	33,3	2	66,7	-	-	-	-	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	1	33,3	1	33,3	-	-	1	33,3	-	-	3	100,0
6.	R a z e m	828	63,9	411	31,7	49	3,8	6	0,5	2	0,1	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w oszczędności "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r L.

Wydatki ludności wiejskiej na zakup usług produkcyjnych,
według dochodowych typów indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Dochodowe typy gospodarstw	Wydatki na zakup usług produkcyjnych - w tys. zł											
		brak wydatków		poniżej 1		1 - 5		6 - 10		11 i więcej		R a z e m	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Dochody wyłącznie z rolnictwa	46	6,2	125	16,8	454	51,1	94	12,7	24	3,2	743	100,0
2.	Przewaga dochodów z rolnictwa	26	6,7	79	20,3	213	54,6	57	14,6	15	3,8	390	100,0
3.	Przewaga dochodów spoza rolnictwa	10	6,4	43	27,4	83	52,9	17	10,8	4	2,5	157	100,0
4.	Gospodarstwa pozarolnicze z istotnymi przychodami z rolnictwa	-	-	2	66,7	1	33,3	-	-	-	-	3	100,0
5.	Gospodarstwa pozarolnicze z minimalnymi dochodami z rolnictwa	-	-	-	-	2	66,7	-	-	1	33,3	3	100,0
6.	R a z e m	82	6,3	249	19,2	753	58,1	168	13,0	44	3,4	1296 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o typach gospodarstw w części "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r L I .

Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej,
według stref położenia indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Strefy położenia gospodarstw rolnych	Wydatki produkcyjne i inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	§	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Wielkowiejska	16	12,2	49	37,4	26	19,8	20	15,3	12	9,2	8	6,1	131	100,0
2.	Miejska	16	18,6	27	31,4	21	24,4	15	17,4	4	4,7	3	3,5	86	100,0
3.	Podmiejska	36	16,2	69	31,1	61	27,5	35	15,8	14	6,3	7	3,1	222	100,0
4.	Wiejska	86	8,9	328	34,1	264	27,4	190	19,7	64	6,7	31	3,2	963	100,0
5.	Wiejska odda- lona	50	21,3	108	46,0	47	20,0	20	8,5	8	3,4	2	0,8	235	100,0
6.	R a z e m	204	12,5	581	35,5	419	25,6	280	17,1	102	6,2	51	3,1	1637 ^{xx/}	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

xx/ Mniejsza liczba zbadanych gospodarstw wynika z braku informacji o strefach położenia gospodarstw w części "kart gospodarstw".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr LII.

Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej,
według liczebności rodzin chłopskich.

L.p	Liczba użytkowników gospodarstw chłopskich	Wydatki produkcyjne i inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	1-2 osoby	53	21,7	98	40,2	55	22,5	30	12,3	6	2,5	2	0,8	244	100,0
2.	3-4 osoby	68	10,8	235	37,2	165	26,2	100	15,8	44	7,0	19	3,0	631	100,0
3.	5-6 osób	65	10,1	223	34,8	173	27,0	117	18,3	38	5,9	25	3,9	641	100,0
4.	7 osób i więcej	35	11,0	91	28,6	99	31,1	61	19,2	21	6,6	11	3,5	318	100,0
5.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r L I I I .

Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej,
według liczby użytkowników gospodarstw w wieku powyżej 60 lat.

L.p.	Liczba użytkowników gospodarstw w wieku powyżej 60 lat	Wydatki produkcyjne i inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		51 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Brak osób	152	13,0	374	31,9	325	27,7	204	17,4	74	6,3	43	3,7	1172	100,0
2.	1 osoba	41	9,7	178	42,0	106	25,0	63	14,8	23	5,4	13	3,1	424	100,0
3.	2 osoby	27	12,4	85	39,2	59	27,2	36	16,6	10	4,6	-	-	217	100,0
4.	3 osoby i więcej	1	4,8	10	47,6	2	9,5	5	23,8	2	9,5	1	4,8	21	100,0
5.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr LIV.

Ogółem wydatki produkcyjne i inwestycyjne ludności wiejskiej,
według liczby użytkowników gospodarstw w wieku poniżej 15 lat.

L.p.	Liczba użytkowników gospodarstw w wieku poniżej 15 lat	Wydatki produkcyjne i inwestycyjne ogółem - w tys. zł													
		poniżej 10		10 - 30		31 - 50		51 - 100		101 - 150		151 i więcej		R a z e m	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Brak osób	113	13,6	301	36,1	210	25,2	148	17,7	40	4,8	22	2,6	834	100,0
2.	1 osoba	41	10,0	140	34,0	113	27,4	73	17,7	29	7,0	16	3,9	412	100,0
3.	2 osoby	29	9,4	109	35,4	92	29,9	45	14,6	20	6,5	13	4,2	308	100,0
4.	3 osoby i więcej	38	13,6	97	34,7	77	27,5	42	15,0	20	7,1	6	2,1	280	100,0
5.	R a z e m	221	12,1	647	35,3	492	26,8	308	16,8	109	5,9	57	3,1	1834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r L V .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli trzody chlewnej, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w hodowli trzody chlewnej					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	153	61,4	96	38,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	214	34,9	400	65,1	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	242	33,9	472	66,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	80	36,2	141	63,8	221	100,0
5.	15,00 i więcej	13	36,1	23	63,9	36	100,0
6.	R a z e m	702	38,3	1 132	61,7	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr LVI.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli bydła,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w hodowli bydła					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	199	79,9	50	20,1	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	352	57,3	262	42,7	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	365	51,1	349	48,9	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	96	43,4	125	56,6	221	100,0
5.	15,00 i więcej	12	33,3	24	66,7	36	100,0
6.	R a z e m	1.024	55,8	810	44,2	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr LVII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w hodowli drobiu, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

l.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w hodowli drobiu					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	213	85,5	36	14,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	548	89,3	66	10,7	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	662	92,7	52	7,3	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	201	91,0	20	9,0	221	100,0
5.	15,00 i więcej	31	86,1	5	13,9	36	100,0
6.	R a z e m	1 655	90,2	179	9,8	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a nr LVIII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji
w hodowli owiec, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w hodowli owiec				Łączna liczba badanych gospodarstw	
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Ponizej 3,00	248	99,6	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	597	97,2	17	2,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	699	97,9	15	2,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	213	96,4	8	3,6	221	100,0
5.	15,00 i więcej	33	91,7	3	8,3	36	100,0
6.	R a z e m	1 790	97,6	44	2,4	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a n r L I X .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w uprawie zbóż,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w uprawie zbóż					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. ^{x/}	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	183	73,5	66	26,5	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	279	45,4	335	54,6	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	278	38,9	436	60,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	75	33,9	146	66,1	221	100,0
5.	15,00 i więcej	12	33,3	24	66,7	36	100,0
6.	R a z e m	827	45,1	1 007	54,9	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tabela nr IX.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji w uprawie ziemniaków, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje specjalizacji w uprawie ziemniaków					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 300	225	90,4	24	9,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	469	76,4	145	23,6	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	572	80,1	142	19,9	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	180	81,4	41	18,6	221	100,0
5.	15,00 i więcej	26	72,2	10	27,8	36	100,0
6.	R a z e m	1 472	80,3	362	19,7	1 834	100,0

x/ skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a L X I .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące specjalizacji
w uprawie roślin przemysłowych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje w uprawie roślin przemysłowych					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	240	96,4	9	3,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	495	80,6	119	19,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	514	72,0	200	28,0	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	169	76,5	52	23,5	221	100,0
5.	15 i więcej	24	66,6	12	33,3	36	100,0
6.	R a z e m	1 442	78,6	392	21,4	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXII.

wiejskiej
Zamierzenia ludności *wiejskiej* Dolnego Śląska dotyczące budowy obiektów mieszkalnych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje budowy obiektów mieszkalnych					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. \bar{x}	%	l.b.	%	L.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Ponżej 3,00	247	99,2	2	0,8	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	603	98,2	11	1,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	702	98,3	12	1,7	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	216	97,7	5	2,3	221	100,0
5.	15,00 i więcej	34	94,4	2	5,6	36	100,0
6.	R a z e m	1 802	98,3	32	1,7	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "Ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXIII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu obiektów mieszkalnych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje remontu obiektów mieszkalnych					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	182	73,1	67	26,9	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	433	70,5	181	29,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	537	75,2	177	24,8	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	160	72,4	61	27,6	221	100,0
5.	15 i więcej	30	83,3	6	16,7	36	100,0
R a z e m		1 342	73,2	492	26,8	1 834	100,0

X/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T A B E L A L X I V .

**Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące budowy stodół,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.**

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje budowy stodół				Łączna liczba badanych gospodarstw	
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	244	98,0	5	2,0	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	590	96,1	24	3,9	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	660	92,4	54	7,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	215	97,3	6	2,7	221	100,0
5.	15,00 i więcej	33	91,7	3	8,3	36	100,0
6.	R a z e m	1 742	95,0	92	5,0	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a L X V .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu stodół,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje remontu stodół					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna Liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	241	96,8	8	0,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	544	88,6	70	11,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	623	87,3	91	12,7	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	189	85,5	32	14,5	221	100,0
5.	15 i więcej	30	83,3	6	16,7	36	100,0
6.	r a z e m	1 627	88,7	207	11,3	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza : "liczba gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a L X V I .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące budowy obór,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje dotyczące budowy obór					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	243	97,6	6	2,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	559	91,0	55	9,0	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	663	92,9	51	7,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	202	91,4	19	8,6	221	100,0
5.	15 i więcej	31	86,1	5	13,9	36	100,0
R a z e m		1 698	92,6	136	7,4	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXVII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące remontu obór,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje remontu obór				Łączna liczba badanych gospodarstw	
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.u.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	223	89,6	26	10,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	513	83,6	101	16,4	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	572	80,1	142	19,9	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	166	75,1	55	24,9	221	100,0
5.	15 i więcej	24	66,7	12	33,3	36	100,0
M a z e m		1 498	81,7	336	18,3	1 834	100,0

x/ Skrót l.b oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a L X V I I I .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów ciągników,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu ciągników				Łączna liczba badanych gospodarstw	
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	246	98,8	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	530	86,3	84	13,7	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	556	77,9	158	22,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	165	74,7	56	25,3	221	100,0
5.	15,00 i więcej	29	80,6	7	19,4	36	100,0
	R a z e m	1 526	83,2	308	16,8	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXIX.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów siewników
zbożowych i nawozowych, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu siewników zbożowych i nawozowych				Łączna liczba badanych gospodarstw		
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%	
		l.b. x/	%	l.b.	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	
1.	Poniżej 3,00	246	98,8	3	1,2	1834	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	564	91,9	50	8,1		614	100,0
3.	7,00 - 9,99	634	88,8	80	11,2		714	100,0
4.	10,00 - 14,99	183	82,8	38	17,2		221	100,0
5.	15 i więcej	29	80,6	7	19,4		36	100,0
6.	razem	1 656	90,3	178	9,7	1 834	100,0	

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a L X X .

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów roztrzasaaczy obornika, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu roztrzasaaczy obornika					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
2.	Poniżej 3,00	248	99,6	1	0,4	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	597	97,2	17	2,8	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	674	94,4	40	5,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	187	84,6	34	15,4	221	100,0
5.	15 i więcej	26	72,2	10	27,8	36	100,0
6.	R a z e m	1 732	94,4	102	5,6	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXXI.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów snopowiązałek,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu snopowiązałek					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	245	98,4	4	1,6	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	568	92,5	46	7,5	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	656	91,9	58	8,1	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	197	89,1	24	10,9	221	100,0
5.	15 i więcej	32	88,9	4	11,1	36	100,0
6.	R a z e m	1 698	92,6	136	7,4	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXXII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów kopaczek ziemniaków, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu kopaczek ziemniaków					
		Negatywne		Pozytywne		Łączna liczba badanych gospodarstw	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	247	99,2	2	0,8	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	594	96,7	20	3,3	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	681	95,4	33	4,6	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	208	94,1	13	5,9	221	100,0
5.	15,00 i więcej	36	100,0	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1 766	96,3	68	3,7	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXXIII.

Zamierzenia ludności wiejskiej Dolnego Śląska dotyczące zakupów wozów konnych,
według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Przewidywane decyzje zakupu wozów konnych				Łączna liczba badanych gospodarstw	
		Negatywne		Pozytywne		l.b.	%
		l.b. x/	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Poniżej 3,00	246	98,8	3	1,2	249	100,0
2.	3,00 - 6,09	601	97,9	13	2,1	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	708	99,2	6	0,8	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	216	97,7	5	2,3	221	100,0
5.	15 i więcej	36	100,0	-	-	36	100,0
6.	R a z e m	1 807	98,5	27	1,5	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

T a b e l a LXXIV.

Wyniki bilansowe gospodarowania /przychody pieniężne minus wydatki produkcyjne i inwestycyjne/ ludności wiejskiej Dolnego Śląska, według wielkości indywidualnych gospodarstw rolnych.

L.p.	Wielkość gospodarstw w hektarach	Wyniki bilansowe gospodarowania /w tys. złotych/											
		Ponizej /-50/		/-50/- /0/		/+1/ - /+50/		/+51/-/+100/		/+100/i więcej		Razem	
		l.b. x/	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Ponizej 3,00	3	1,2	14	5,6	196	78,7	31	12,5	5	2,0	249	100,0
2.	3,00 - 6,99	9	1,5	48	7,8	429	69,9	115	18,7	13	2,1	614	100,0
3.	7,00 - 9,99	13	1,8	71	9,9	397	55,6	189	26,5	44	6,2	714	100,0
4.	10,00 - 14,99	5	2,3	29	13,1	92	41,6	77	34,8	18	8,2	221	100,0
5.	15,00 i więcej	3	8,4	6	16,7	12	33,3	8	22,2	7	19,4	36	100,0
6.	R a z e m	33	1,8	168	9,2	1126	61,4	420	22,9	87	4,7	1 834	100,0

x/ Skrót l.b. oznacza: "ilość gospodarstw w liczbach bezwzględnych".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.